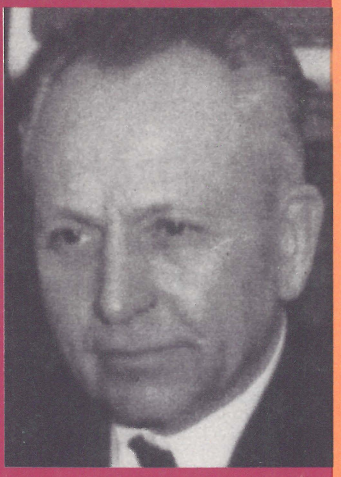
NURETTİN TOPÇU

BÜTÜN ESERLERİ 2

yarınki türkiye

dergah yayınları

Dergâh Yayınları : 58
Çağdaş Türk düşüncesi : 8
Nurettin Topçu külliyatı : 2

Yarınki Türkiye'nin yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.

Nurettin Topçu

YARINKİ TÜRKİYE

Yayına hazırlayanlar:
Ezel Erverdi-İsmail Kara

DERGÂH YAYINLARI
Peykhane cad. G. Cami sok. Nu: 57/1
34490 Çemberlitaş /İstanbul
Tel: (0-212) 516 12 62-516 00 47 Fax: 516 19 21

BİRİNCİ BASKI 1961
İKİNCİ BASKI 1972
ÜÇÜNCÜ BASKI 1978
DÖRDÜNCÜ BASKI : KASIM 1997
BEŞİNCİ BASKI MART 1999

ISBN: 975-7032-23-9

Yarınki Türkiye, Emek Matbaacılık tesislerinde hazırlanmıştır.

SUNUŞ

Cumhuriyet devri Türk düşüncesinin bereketli ve nadir mütefekkirlerinden biri olan rahmetli Nurettin Topçu hocamızın bütün eserlerini vefatından yirmiiki yıl sonra toplu olarak yeniden neşrediyoruz. Aslında Dergâh Yayınları olarak 1978 yılında böyle bir teşebbüsü başlatmış ve *Yarınki Türkiye* ile *Milliyetçiliğimizin esasları*'nı aynı yıl yayımlamıştık. Fakat burada serdedilmesi uygun olmayan bazı sebepler yüzünden bu teşebbüs, Nurettin Bey'in Fransızca basılan doktora tezinin tercümesinin 1995'te *İsyan ahlâkı* adıyla basılmasına kadar akim kaldı.

1978 yılındaki teşebbüsümüzde Hoca'nın yazılarını yeni bir tasnife tabi tutarak yayımlamayı düşünmüş ve neticede *Yarınki Türkiye* önceki iki baskısından nispeten farklı bir şekilde düzenlenirken *Milliyetçiliğimizin esasları* yeni bir kitap olarak ortaya çıkmıştı.

Şimdi gerçekleştirmeye çalıştığımız yayının prensiplerini ise şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Nurettin Bey'in *Felsefe, Mantık, Psikoloji, Sosyoloji, Ahlâk* adlı ders kitaplarıyla doktora tezi *İsyan ahlâkı* ve doçentlik tezi *Bergson* dışta bırakılırsa diğer eserlerinin hepsi önceden yayımlanmış makalelerinin Hoca'nın önce çıkardığı ve yeniden yorumladığı belli konular ve kavramlar etrafında kitaplaştırılmasından ibarettir. Durum böyle olmakla beraber Hoca'nın sağlığında ve onun muvafakatıyla oluşmuş kitapların adlarını esas itibariyle muhafaza etmeyi daha uygun gördük. Muhtevalarının yakınlıklarını, hatta ayrılmazlıklarını hesaba katarak *İslâm ve insan*'la *Mevlâna ve tasavvuf*'u, *İradenin dâva-*

sı ile *Devlet ve demokrasi*'yi birleştirdik. Bu kitapların kapaklarında içerdikleri iki kitabın da adı yer alacaktır.

2. Makale olarak yayımlanmakla beraber kitaplara girmemiş yazılar tespit edilerek bunların tamamına yakın kısmı, girebilecekleri kitapların, muhteva itibariyle uygun kısımlarına yerleştirilmiştir. Kitaplara yeni giren bu yazılarda teknik düzenlemeler hariç, hiçbir tasarrufta bulunulmamıştır. Nurettin Bey sağlığında kitaplaşan makalelerinde sınırlı oranda sadeleştirmeler ve çok az tadil ve tashihler yapmıştır. Bir kısmı Dergâh Yayınları arşivinde muhafaza edilen müellif tashihli nüshalardan yola çıkarak bu tadil ve sadeleştirmelerin fikrî bir değişiklik, hafifletme-kuvvetlendirme taşımadıkları söylenebilir. Yine de akademik çalışma yapacak olanların bunları ilk yayımlandıkları şekilleriyle karşılaştırmaları faydadan hâli değildir.

3. Bu yayın sırasında yapılan en önemli işlerden biri her yazının sonunda künyesini vermek olmuştur. Nurettin Topçu'nun fikrî mücadelesi, siyaseti, farklılığı ve tavrı açısından fevkalâde önemli olan bu kronoloji Cumhuriyet tarihimizde pek görülmeyen bir "duruş"un hikâyesini de sergileyecektir. Bir örnek vermek gerekirse Türkiye'de eşzamanlı olarak fazla örneği olmayan, Topçu'nun demokrasi kavramı etrafındaki tahlil ve tenkitlerini ihtiva eden yazılarının 60 ihtilâlinin akabinde yazılmış oldukları söylenebilir (Bu yazılar *Devlet ve demokrasi* kitabında yer almaktadır). Bu künyelerde yazının ilk yayınlandığı yer ve ardından yer aldığı kitap(lar) ve baskıları belirtilmiş, kitaplardaki şekli birden fazla yazının bir araya getirilmesinden meydana gelmişse bunlara da işaret edilmiştir.

Talep üzerine Topçu'nun bazı yazıları iktibas yoluyla başka dergilerde de yayımlanmıştır. Künyelerde rastlanacak birden fazla dergi veya gazete adı bu mükerrer neşirleri göstermektedir.

Künyelerde kitap isimlerinin, ilk harflerinden oluşan kısaltmaları konduğu için bunları alfabetik olarak vermek istiyoruz:

AN: Ahlâk nizâmı,
BF: Büyük fetih,

DD: Devlet ve demokrasi,
GİZAG: Garbın ilim zihniyeti ve ahlâk görüşü,
İD: İradenin davası,
İİ: İslâm ve insan,
KKYN: Komünizme karşı yeni nizam,
KM: Kültür ve medeniyet,
MA: Mehmet Âkif,
ME: Milliyetçiliğimizin esasları,
MT: Mevlâna ve tasavvuf,
Ş: Şehit,
TMD: Türkiye'nin maarif dâvası,
VF: Varoluş Felsefesi,
VO: Var olmak,
YT: Yarınki Türkiye.

Birden fazla basılmış kitapların hangi baskılarında yazının yer aldığına da işaret edilmiştir. (Meselâ bir yazının sonunda "*TMD*/1, 2" denmişse bu o yazının *Türkiye'nin maarif dâvası*'nın 1. ve 2. baskılarında, "*TMD*/2" denmişse yalnız 2. baskıda yer aldığını göstermektedir). Yazının sonunda kitap kısaltmalarıyla ilgili bir not yoksa bu o yazının kitaplara ilk defa girdiğini ifade etmektedir.

4. Kitaplarda yer alan yazıların çok az bir kısmının ilk yayınlandıkları yer maalesef bulunamamıştır. Bu eksikliği ilgililerin ve okuyucuların da yardımlarıyla daha sonraki baskılarda tamamlıyabileceğimizi düşünüyoruz. Künyeler için tamamen veya kısmen taradığımız dergiler şunlardır: *Hareket, Büyük doğu, Türk yurdu, Düşünen adam, İslâm, Selâhüddin Eyyubi, Türk düşüncesi, Şule, Tohum, İslâm medeniyeti, Komünizme karşı mücadele, Yeni istiklâl, Türk ruhu, Serdengeçti, Asrın dini müslümanlık, Bizim Türkiye,Fetih, İslâm dünyası, Volkan, Ehli sünnet, Yeşil nur, Yaprak, Tek yol.*

5. Nurettin Bey'in fazla uzun sürmeyen, 1960 ve 1971 askerî müdahalesi sonrasında yoğunlaştıkları için hususi anlamları da olan gazete köşe yazarlıkları da olmuştur. *Havadis* (Osman Asyalı müste-

arıyla), *Son Havadis*, *Yeni İstanbul*, *Hürsöz* (Erzurum) ve *Akşam* gazeteleri bu açıdan önemli olmakla beraber bunların düzenli taranması ve toplanan yazıların tasnif edilmesi mümkün olmamıştır. Bu yüzden eldeki gazete yazılarının kitaplara serpiştirilmesi uygun görülmemiş, ilerde yapılacak çalışmalarla gazete yazılarının müstakil kitaplar halinde yayımlanması düşünülmüştür. Bu taramalardan sonra Nurettin Bey'in tama yakın kronolojik bibliyografyası da ortaya çıkmış olacaktır.

6. Topçu'nun hikâyelerini bir araya getiren *Taşralı* kitabı ile programlara göre kısmî değişiklikler geçiren dört ders kitabı da külliyat içinde neşredilecektir.

Yeni şekliyle Nurettin Topçu külliyatını okuyucularımıza, Türk fikir ve kültür hayatına sunarken Hocamızı rahmetle yâd ediyoruz. Nur içinde yatsın.

DERGÂH YAYINLARI

İçindekiler

Sunuş/5
Önsöz/11

BİRİNCİ BÖLÜM/15

Hareket felsefesi/17
Hareketin ahlâkı/22
İş ahlâkı/28
Cemiyetin ruhu/33
Felsefe ve cemiyet/52
Hakikat düşmanı üç felsefe: Pozitivizm-pragmatizm-sosyolojizm/67
Rönesans hakeketleri/73
Rönesansın temelleri/80
Bizde rönesans/92
Benliğimiz/107
Millet ruhu ve millî mukaddesat/121
Millet ve milliyet/127
Bizde milliyet hareketleri/131
Milliyetçiliğimizin esasları/140
Millî kültürümüz ve garplılaşma meselesi/152
Avrupa/162
Muhafazakârlık ve inkılâpçılık/168

İKİNCİ BÖLÜM/173

Asrımızın hareket adamları/175
Siyaset ve mesuliyet vazife adamı-kalb adamı/185
Mesuliyet hareketi/196
Şahsiyet/201

Zorba esir medeniyetleri/209
İçtimai sınıflar/218
İki mezar/228
Üç kanlı parti/235
Neslimizin tarihi/239
Neslimizin âtisi/247
Vatan haritası/256
Anadolu'nun çilesi/261
Vatanın âtisi/267
Mukaddes kurbanlar/271
Mukadderatımızın tohumları/276
Yıkılan ruh/281
Şehitler-I/285
Şehitler-II/294
Yemin ve şahit/298
Cemaat ruhu/301
Yarınki kuvvet/304
Bahtiyar belde/308
Zafer/314
Şehirler/318
Başşehir/322

ÖNSÖZ

Anadolu'nun kurtuluş savaşı, ruh cephesinde henüz yapılmadı. Asya'nın ilk çağından arta kalan sefaletine vâris çocukları, bu topraklarda kurdukları devletin ruhuna sahip olamadılar. Henüz, yerlerde sürenen Türk-İslâm ruhunu tutup da kaldıracak olan irade, hayatımızdan dâvacı oluncaya kadar bu toprağın insanı, eşyadan farksız bir varlıktır: Değersizdir, itibarsızdır, hörmet görmez, onun Allah'dan bir emanet olduğu bilinmez. Kuvvetlinin elinde her zaman esirdir. Kuvvet kazanınca da başka insanları esir edicidir. Bu insanlar, Âsur Banapal'ın esirleri ve Angremanyu'nun tali'siz çocuklarıdır. İnsan, henüz insanlık değerini bu kıtalarda kazanmamıştır. Şarkın haşin çehresinde hâkım olan bu karakteri belirttikten sonra bir ikincisini de ilâve edelim: Şark dünyasında çalışmak, ibadet olmamıştır. Şarklı, henüz çalışma aşkını tatmış değildir. Burada hizmet, karşılığı fazlasiyle istenen bir külfettir. Bu sebepten yaratıcı olamazlar. Bütün hayat kuvvetlerini bir idealin gerçekleşmesine hasretmekten, yani bedeni ruha hizmetkâr yapmaktan korkan hasis insan, ancak bedeninin ölçüsünde eser elde edebilir. Şarklıların eseri, bir vücudun kendi gölgesinden fazla bir yayılma kudretine sahip olamıyor.

Şarkta, bir ibadet olmıyan çalışma, erkânını da henüz bulamamıştır. Kendisine mahsus âlemşümûl kanunlara ulaşamamıştır. Büyük bir disiplin cihazına bağlanamamıştır. Sade bir uğraşmadır; bir külfet, bazan da bir işkence olur. Dinî ibadeti bile bu hale koyan şarklı her çeşit çalışmasında, sade kendi kuvvetini deniyor. Sanki, maddesiyle bir müsabakaya girişmiştir, o kadar. Ortada onun iradesi, azmi, aşkı görülmüyor. Âleme eser katacak ve bu yolda eserden esere sıçrayarak irademi-

zi sonsuzlukla bireştirecek yerde, ancak vücudumuza bağlı hayatî kuvvetleri artırma yolunda yürüyoruz. Hareketlerimizin her sahasında, bu yolda elde edilen eserin adı tekniktir. Şarklı yaman teknisyendir. O, dinî hayatın iradesi olan ibadetlerine bile tekniği sokan insandır. Makine tekniğinde şarklı, gelecek asırlarda, Batı'nın çocuklarını muhakkak geride bırakacaktır.

Kendimize dönelim. Ruh cephesinde, kendimizin olan, yaratıcı gücümüzün mahsulü olan ne var? Millet ve mukaddesat ruhunu aşılaması lâzımgelen mektep bizim değil. Bir buçuk asırdan beri Arap aşısından uzaklaşarak Garp taklidine özeniyoruz. Memleketimizde genç ruhlara sunulan herşey, program, kitap, metot, hepsi, hepsi garbın aktarma malı. Hattâ, mektep binalarımız bile yok. Benliğimiz, kültürün bu mâbedinde henüz şahsiyetini kazanmamıştır. Hükümdarlık rejimimiz Dîvan'iyle, Kanunname-i Muhammedî'siyle bizim eserimizdi. Bizim tarafımızdan yaratılan, bizim olan özelliklerine sahipti. XX. asırda, demokrasiyi benimsedikten sonra, ona kendi hususiyetlerimizi veremedik.

Hukukumuz da henüz melezdir, İsviçre ve Alman hukuk zihniyetlerinin melezi. Türk Hukukunu yaratmak iradesiyle, XIII. asra kadar olan İslâm dünyasında, birer zirve olan Türk hukukçularının eserlerine uzanan bir el henüz görülmedi. Millet fikri bile, parti kavgalariyle birbirini boğmak isteyen bu kütlede, bugün bir yığın tasavvurundan ibaret...

Rönesansımızı yapmak için, kültürümüzün kaynaklarına inmek lâzım gelecek. Bu millet, büyük bir hayat aşkına yeniden kavuşmak için bir romantizm devrini her halde yaşatmalıdır. Yeni bir vecd, yeni bir neşve hayatımıza hız vermelidir. Dini de, sanatı da, ahlâkı da gerçekten anlamak için, şu fâni hayatımıza sonsuzluğun sahnesini getirmeliyiz. Genç ruhları büyük ve yaratıcı yapacak olan, hayatın kurnazlığı ve siyaset hüneri değildir; boşlukta bir büyük kalb çırpıntısı yaşatmalarıdır. Gençliğe en çok yakışan ahlâk ve âlicenaplık duyguları ise bugün bir seraba benziyor. Vaktiyle, ahlâk hamurumuzun mayası olan din, dindar halkta bir kabuktan ibaret kaldı: Yığın yığın kaidelerin bütünü, içi boşalmış bir kabuk. Mutlak âdalet ve âlemşümûl merhamet duyguları yerini, mayası menfaat cinsinden, dinî bir benlik ve disiplin cihazına terketti. Din artık bu insanlara hakikat ve insan sevgisi vere-

miyor. Bu durumda bulunan Anadolu'nun insanıyla sözde münevver arasında geniş bir uçurum açılmış bulunuyor.

Mânevî bünye bu derecede zayıflayınca yabancı kültürlerin haçlıları, bu zayıf bünyeye var kuvvetleriyle saldırdılar. Dışardan hücumların vaktiyle asırlar içinde yapamadığını, içerden kemirmekle millet ruhunu felce uğratmak suretiyle, yapacaklarını umuyorlar. "Kale, içinden alınır" diyen atalarımız da bunu biliyordu. Filhakika milletlerin mukadderatını mahkûm etmek isteyenlerin dıştan yaptığı tesir, içten yapılan tesirin yanında hiçtir. Galyalalıların ve bütün Asya kavimlerinin yıkamadığı Roma'yı, Pleblerin kini içinden çürüttü. Mısır ve İran kapılarından Afrika ile Asya'ya açılan İslâm'ın güneşini, içte beliren Şia fitnesi soldurmağa kâfi geldi. Kılıçların gölgesinde insanlık için saadet sofrası kuran Osmanoğulları, devlet sundukları devşirmelerin eliyle hançerlendiler. Sekiz yüz yıl, haçlıların hülyasını yerlere seren iman, içimizde ilerleyen haçlı iradesiyle zaafa uğradı. Mutlak muvaffakiyetin sırrını içten çökertmede arayan komünistler, her yerde milletlerin kalbine sokulmanın çaresini araştırıyor ve hep maskeye bürünerek gençliğin kan damarlarına giriyorlar. Onlar, bütün büyük ruh hareketlerinin hörmet ve aşk duygulariyle karşılanacağını bildiklerinden, herşeyden önce bizdeki bu değerleri yıktılar. Hörmet yerine hodgâm bir hoyratlığı, aşkımızın mâbedine ise zevklerle menfaatlerin mâbudunu oturttular. Uzun ve ulvî ihtiraslara tahammülsüz, isterik bir yıkma, devirme ihtilâçlariyle sarsılan ve hak adını ancak kendi hasis emellerine yakıştıran bir neslin mesulleri arandığı zaman, açık alınla hesap vermek isteyenler, bu neslin yetiştirilmesinde bugün müstesna bir vazifeyi yüklenmek mecburiyetindedirler.

Bir neslin terbiyesi vazifesini, müstesna kelimesiyle vasıflandırmamız, tarihte belki de bir benzeri olmayışındandır. Zira, biz onun kurtarılması için yine kendisini yaratmış olan hayatî kuvvetlere baş vurduğumuz bir tarihî hengâmede o, kendi düşmanlarını muzaffer kılacak kuvvetleri alkışlıyor. Bu cihadın zevki büyük, şüphesiz. En kuvvetli silâhı da sabır olsa gerek. Bu mukaddes cihadın siyaset cephesinde yapılacağını zannedenler, yakın tarihimizde birkaç kere yanıldıklarını gördüler. Cihadımız fikir ve ruh cephesinde, ahlâk ve iman cephesinde yapılacaktır. Bunu yapacak olanlar, bütün memleket gençliği değil, neslin

hassa askerleridir. Mektebimiz ve devletimizle, hukukumuz ve ahlâkımızla, ilmimiz ve sanatımızla bizim benliğimizin mimarı olacak güzide bir fedakâr zümrenin mektepeleşmesi zamanı gelmiştir. Siyaset, ticaret, şöhret ve muvaffakiyetlerle gündelik hareket endişelerinden çok uzaklarda çalışan, sanki hayatımızın mâverasında hazırlıklarını yapan bir hareket ordusunun fikir fedaileri bu dâvayı ancak başarabilir. Felsefe temelleri üzerine kurulacak hukuk, sanat ve ahlâk binasının sonsuzluğu temaşa eden insan katında hayatımız, değer ve mâna kazanacaktır.

Yıldırımlar, Fâtihler gibi devletimizin büyük kurucuları, bu kuruluşun kuvvetindeki sırrı, İslâm'ın ruhçuluğunda buldular. Biz bugün, XX. asrın bütün yaratıcı kuvvetlerine sahip olarak, ayni kaynaklardan hayat almak mecburiyetindeyiz. Dâvamız cemiyet içinde kendiliğinden mektep haline gelince gönüllerini de kaydedecektir. Onlar Yunus'un mezarında açılı mukaddes kitap önünde yemin ettikten sonra, Anadolu'nun yarınını müjdeleyen hakikat rüyasına dalmak için, garbın beş yüz yıllık ilim ve sanat semalarında dolaşacaklardır. Yarınki Türkiye'nin kurucuları, yaşama zevkini bırakıp yaşatma aşkına gönül verecek, sabırlı ve azimli, lâkin gösterişsiz ve nümayişsiz çalışan, ruh cephesinin maden işçileri olacaklardır. Bu ruh amelesinin ilk ve esaslı işi, insan yetiştirmektir. Hünerleri hep fedakârlık olan bu hizmet ehli gençler, hizmetlerinin mükâfatını da hizmet ettikleri insanlardan beklemiyecekler, sonsuzluğa sundukları eserin sesinin akislerini yine sonsuzluktan dinleyeceklerdir. Tarihte Ispartalı Leonidas, Hindli Gandi ve Havari Sen Pol, her biri bir içtimaî sınıfın mümessili olarak büyük fedakârlık örneği verdiler. Yarınki Türkiye'nin kurucuları, millet ve cemaat uğrunda fedakârlıklar kabullenenlerin artık bulunmadığı cemiyetimizde, muhtelif sîmâda insanları şahıslarında birleştireceklerdir. Onlarda Yunus Yavuz'la birleşecek; Sinan Âkif'e uzanacak; Ebu Hanife Hüseyin Avni'yi tebrik edecektir. Ve onların eseri olan yarınki Türkiye, şu temellerin üstünde kurulacak: Anadolu'nun toprağından kaynayan bir kan, cemaat için harcanan emek, bin yıllık bir tarih, otoriteli bir devlet ve ebedî olduğuna inanmış bir ruh...

14 Mayıs 1961

NURETTİN TOPÇU

BİRİNCİ BÖLÜM

HAREKET FELSEFESİ

Âlem, üç şeyin bütünüdür: Varlık, düşünce ve hareket. Varlık, hareket noktası, düşünce kılavuz, iş ve hareket ise hayatın gayesi gibi görünüyor. Onsuz yaşayabilen yok. Hattâ düşünce bile, varlığın dışına çıkamıyarak bizzat kendi üzerine katlanan içsel bir hareketten başka bir şey midir? Hareket meselesi kendi kendini ortaya koyuyor ve kendi hallini kendinde buluyor. Filhakîka, dünyamız hareket meselesinin hallini, milyonlarca hareketle veren bir büyük laboratuvardır. Hareket kendi halini, kendisi yaşayan insana uzattığı ışıkla, onda doğurduğu sevinç ve ıstırap egzersizleriyle ve yine insan iradesine sunduğu zaruretlerle ortaya koymaktadır. Bu işaretlerle zaruretler bize anlayış, dâva, kânun ve hayat nizamı oluyorlar; ahlâk ve iman sistemi oluyorlar. Bütün irademiz, hata bütün aklımız, insanlığın bugüne kadar yaptığı hareketlerin telkininden çıkarılmış evrensel neticelerdir. Evrensellikleri sebebiyle âfâkî (objektif) görünürler. Lâkin hür hareketin meyvesi olarak, ona nazaran, hareketlerin yapıcısı olan insanlığa nazaran evrensel bir enfüsîliğe (subjectifliğe) sahiptirler. "Hiçbir filozofun tamamiyle halline muvaffak olamadığı hareket meselesini, en küçük hareketin halletmesi muhakkak ki bir hârikadır."

Biz hareket meselesine sımsıkı bağlı olarak ele aldığımız iş dâvasını, herşeyden evvel pragmatizmin iş anlayışından büsbütün ayırıyoruz. Pragmatistler, pratiğe elverişlilik ve fayda ölçüleriyle ölçülen nazarî ve amelî her türlü iş düzeninde doğruyu, güzeli, iyiyi ve kutsalı bulduklarını söylüyorlar ve bu yönden insanlığın haki-

kat anlayışına tercüman olduklarını sanıyorlar. Onların anlayışından esas, insanın davranışları arasında yalnız birisinin, faydalı hareketin diğerlerine üstünlüğü yüzünden hakikatlar dünyasında saltanat kurmuş olmasıdır. Halbuki, insanı iş dünyasında kımıldatan, faydadan başka şeyler de vardır: Fedakârlıklar gibi hurafeler de insan nesillerinin asırlar boyunca gözdesi olmuştur.

Bizim anlayışımızda iş, sadece kâinat nizamında sağlanan kazanç da değilder. Kazanç bir neticedir ve esasında egoist bir dâvadır. Avını tedarikte en cesur ve mâhir canlılar, insanlığın gayesi olan bir iş peşinde değildirler. Nihayet iş, mücerret bir faaliyet, gayesi kendinde olan bir çalışmadan ibaret değildir. Felsefî anlayışla tam ve şumüllü mânada iş insanın kâinatla hemâhenk davranışıdır. Kâinatımız sürekli ve sonsuz bir akış ve değişme halinde bulunuyor. Bu'd-u mücerrette madde binbir cevherini olgunlaştırıyor, kâinat sanki bir kemal yarışı halinde; her canlı bir feyz yağmuruna yakalanmış gibi yerinden fışkırıyor; Fezada güneşlerin her biri bir başka bakışla yanıp yakmada yokluk vehmiyle eğlenirlerken var olan varlık hayr-ı a'lânın ta kendisi olan rahmet sırrına bürünmüş; Allah'ın gözü, görene herşeyde bakıyor.

İşte gerçek manzarası bu olan kâinatın ortasında insanın onunla hemâhenk davranışını, onu itaatla, sevgi ile takip edişini, tam ve gerçek mânasıyla iş diye adlandırıyoruz. Bu mânada iş, insanın kâinata içten iştirakidir. Kâinatı ve başka insanları istismar, gerçek ve ahlakî mânada iş olmadığı gibi onun bu hali, iş düzenini bozucu davranışlardır, işsizliğin ve ahlâksızlığın yeryüzünde yol almasıdır.

Bütün kâinat çalışıyor, insan onun çalışma ritmine şuuruyla ve hür olan iradesiyle uymasını bildiği zaman bir iş yapıyor demektir. Bu ortaklıkta insanın üstünlüğü âşikârdır: Kâinatın büyük ve aşınmaz kanunları varsa insanın da büyük ve usanmaz hürriyeti vardır, yaratıcılığı vardır. Kâinatla el ele veren insan, bu îmanlı âhenkten her adımda yeni bir işin yaratıcısı oluyor.\İmansızlık, ruhun kâinatla bağlarının koparılmasıdır.\Bizde olan ve hep bizden kaçan kâinatın, hareketlerimizle arkasından koşmaktayız ve hiç kâinattan ayrıl-

mayan varlığımız bu yürüyüşle bizden kaçar gibidir. "Biz kendisinden kaçamadığımız halde elimizden kaçar gibi olan bu bizdeki esrarengiz ve elem verici varlık da nedir?" Büyük kâinattan ayrılıp kopmuş bir parça mıdır. Âleşümul gerçek bunu tasdik etmiyor. "Olduğumuzla olmak istediğimiz arasındaki boşluğu doldurma için, kâinat sadece bir vasıtadır." Bütün hareketlerimizin imkân sırrını kendinde saklayan kâinat, insan olmasa kısır olacaktı. İnsan yeryüzüne yaratıcılığı getirdi. İnsansız kâinat işsiz kalacaktı. İnsan, şuur ve iradesiyle dünyanın içinde dünyalar yaşatıyor.

Tam ve gerçek hareket, önce hareketin sahibi olan insanda başlar, hareket iradesi olur. Sonsuz imkânlarla yüklü kâinata çevrilir, hareketin safhalarını meydana getirir. Hedefi sonsuzluktur, meyvesini sonsuzlukta verir. İnsan onu sonsuzluğun sınırına kadar götürür, orada sonsuzluğa teslim eder. Bu, tam ve muvaffak olmuş bir harekettir; ahlâki vasfını taşıyan iş işte budur. Sadece "iş sahibi" denen, "işini bilir" diye övülen, "büyük işler yaptığı" söylenen muvaffakiyet adamı, bu ahlâki mânada iş sahibi sayılmaz. Böylelerinin her biri bir kurnaz avcı, bir av köpeği veya bir sinek kapanıdır. Bizden çıkıp hiç olmazsa aynı hareket olarak bir daha bize dönmemek üzere âleme çevrilen ve sonsuzluğa doğru yol alan hareket, kurtarıcı olan harekettir; hür ve ahlâki olan insanca davranışımızdır. Âlemden kendimize doğru yönelttiğimiz hareketler ise, insanı kâinatın tek suçlusu yapan ahlâk dışı ve kâinata karşı zâlim davranışlarımızdır. İnsan gerçekte hareket ederken gözlerini sonsuzluğa dikmiş bulunuyor. Bütün ahlâki davranışlarımızın hedefi, sonsuzluktur.

Filozof Maurice Blondel'in hareketin sırlarını fâşeden ince tahlillerini dinleyelim:

"Hareket ederken irade, kendi içinden gelerek hiç farkında olmaksızın, yine kendini arıyor; bu onun ilk samimiyetinin hamlesidir; etrafa yayılmasının sebebidir. Hareket, ne olursa olsun bir gaye güderken, enginliğe, kâinatın anlaşılması imkansız kudretine kendini bırakmaya, ona teslim olmaya mahkumdur.

"İrade, kendi kendisini ararken, az veya çok da olsa, kendinden ayrılmaya zorlanmaktadır. Kendi işini görmek ve kararını vermek için, kendinden geçer gözükmesi, gerçekten kendinden geçmesi lâzımdır.

"Şu halde ahlâk iradesi, geri dönmeyi hiç düşünmeyerek, bütünün hayatıyla birleşen ve bütünü benimseyen gayrı şahsi ve evrensel bir iradedir.

"İsteyen ile istenen şey arasında, hareket edenle yapılan iş arasında, belirip kayboluveren bir dünya bulunmaktadır.

"Harekette menfaat aramayışın şuuru ve bunun zorunlu oluşu, ilk izzet-i nefis hamlesini, olgunlaşma ihtiyacını ve kendini arama saflığını ortaya koyucudur. Bundan menfaatçilik ile menfaat aramayışın, ahlâk hayatının muayyeniyetsizliği içinde aynı şekilde gerçek oldukları ve aynı temele dayandıkları neticesi çıkıyor. Her hareketin en dipte bulunan temeli, hareket edenin yine kendisine çevrilen sevgisi olduğu inkâr edilemez bir hakikattir.

"Yine inkâr olunamaz bir hakikattir ki, bizzat bu sevgiye uygun tarzda hareket etmek için, kendini meydana koymak ve kendini vermek lâzım geliyor. Kalbin dışa çevrilen bütün hareketlerini egoizmin sırra bürülü hünerleri haline koymak için ne kadar boş denemeler yapıldı: Ahlâkçıların zarafetleri!

"Hakikatte hareket, hatta egoist olanları bile, zihnî bir davranıştır, bir tehlikeyi göze almaktır.

"Bizim ruhî zenginliğimiz, tabiatın sınırları dışında ve onun ötesinde meydana gelmektedir."

Hareket felsefesinin gözlerimizin önüne serdiği bu insan hakikatı, hareketin gerçek yapısı hakında bizi daha ileri düşünce ufuklarına götürmektedir: Ahlâkî mânada iş veya hareket dediğim şey, bu hayatın cezası olan bir çile, varlığı törpüleyici, gerçek huzuru tüketici boş bir didinme, bir mahkûmiyet, dünyaya gelmiş olmaktan ötürü çektiğimiz bir günah mıdır? Bilakis benliğimizden her adımda koparılen bir parça, insan denen muhterem varlığı harâbeden bir yük veya insan sefaletinin âleınde vücut kazanması gibi bir şey ol-

mak şöyle dursun, o bizim cevherimizdir. Varlık olmaksızın herhangi bir âlem tasavvur etmeknasıl gülünçse, hareket hadisesini yok sayarak insanı düşünmek de ölece abestir. O, varlığımızın her an yenilenmesi ve kendi kendisini, daima sonsuzluğa yöneltme isteğiyle yeniden yaratmasıdır.

Hareketin bizzat kendisine gönül vermeyerek onun devşirilecek yemişlerini düşünmek, fayda sağlayıcı gayeyi gözetmek, hareketin iflasıdır. Her harekette, en bayağı davranışlarda bile, sonsuzluğa götüren yolu görmeyerek onu, benliğimize bağlayıcı unsuru bulmak ve orada karar kılmak, hareketin mutlak ölümüdür. İnsan hareketlerini böyle bir iflastan koruyan, bu mutlak ölüm tehlikesine karşı koyan kuvvet, ahlâki yapımızı teşkil ediyor. Ahlâklılık yukarıdaki tahlillerde belirttiğimiz gibi, hareketin gerçeğine uymaktan başka bir şey değildir; varlığımızı, kendi gerçek hedefi olan sonsuzluğa götürmesini bilmektir. Bu sebepten, insanın davranışlarındaki değeri ortaya koyacak olan, hareket ahlâkıdır.

"Hareket felsefesi", *Hareket,* I/2, Şubat 1966; *YT/2.*

HAREKET AHLÂKI

Fertten doğarak sonsuzluğa doğru yol alan hareketin aile, cemiyet ve insanlık basamaklarından geçtiğini hareket felsefesi ortaya koymuştu. Yani toplum düzenine ait hareketler ferdî varlığımızla Allah arasında bir köprü oluyordu. Aile, millet ve medeniyet, sonsuzluk ve evrensellik temayülünü kendinde yaşatan ferdî hareketin eserleridir. Bu mânada hareket, insanla Allah'ın bir terkibi oluyor. Hareketlerimizde îman ve irade şeklinde beliren ilâhî yardım, onlara tabiata aşkın vasıf veriyor ve dinî bir kıymet kazandırıyor. Bu îman ve iradenin en aydın yüzünü, zorbalıklarla ve bizzat kendi ruhî sefaletleriyle zaman zaman çürütülen insanlığı ayaklandırmış olan dinlerde görüyoruz. Hakikat için ferdin nefsini fedaya hazırlanmasını emreden kuvvet, bizdeki Alllah'ın kuvvetidir. Türk çocuğunu sonsuzluğa ulaştıran hareket değerleri içinde ayaklandırmak için, ona hangi inançları sunmalı ve hangi ahlâkı aşılamalıyız? O, kurtuluşunu hangi yoldan giderek yine kendinde bulacak? Türk vatandaşı hangi ahlâka inanmalıdır?

Bu ahlâk, herşeyden önce hareket aşkın adayanıyor. İlk mukaddes olan, çalışmaktır. Bizden kol, kalp ve kafa isteniyor, denmişti. Bunları, kendi irademizi kullanarak vermezsek bizden zorla alıyorlar ve zorla alan bizi esir ederek alıyor. Bizimle hareket etmiyen, bize karşı hareket ediyor. Fert, kurtuluşunu ancak kendi hareketiyle bulacak. Hakikî kurtuluşun başka hareketleri kurtarışta bulunduğuna inanıyoruz. Harekette kendi kendine yetmeyiş ve başkalarını da kurtarmak isteyiş gizli bulunmaktadır. Bu sebeple

hareket, kendiliğinden ahlâkî vasıf kazanıyor. Bütün kabiliyet ve kuvvetlerini, daha fazlasını isteyen bir derunî merak ve sıkıntı içinde, başkaları için harcayan insanın ahlâksız olduğunu söylemek güçtür. Hiçbir ahlâk nazariyesi, sonsuzluk ve evrenselllik temayüllerini yaşatan hareketi itham etmedi. Büyük adamlar, iman yaratıcılarıdır. Bunlar, hareketleriyle kâinatı velveleye verenler değil, şuurları harekete getirenlerdir, insanda irade yaratanlardır. Bunlar, hareket etmedikçe derindeki gerçek varlığımızın tatminsiz kaldığını, kendimizi inkâra düştüğümüzü telkin edenlerdir. Ruhunu inkâr eden insan, kurtuluşunu, değerleri devirmekte arıyor. Bu insan, istismar edici, esir edici, kendi emeğinin eseri olmayanı tüketici insandır.

İnsanlığın içinde büyük servetin, sermayenin, sınıf farklarının ve bütün zorbalıkların doğuşunu başka nasıl izah edebiliriz? Kendi emeğiyle yaşamayı dinî bir temel olarak tanıyan adam hangi zorbalığı yapabilir? İmanlı insanlıktan zorbalık doğamaz. Zorba-esir, hareket ahlâkına düşmandır, hareket kudretlerini kendinde öldürdükten sonra, başkalarının emeğiyle yaşama yollarını arayan adamdır. İktisadî zorbalıklar, bugün servet ve sermayeyi her şekilde insanlığa meşru göstermek için cemiyeti teşkilâtlandırmıştır. İktisadın bir din ve ahlâk hayatına bağlanması, ancak insanlığı esirlikten kurtarabilir. Küçük sanayi içinde, iktisadın aynı zamanda dinî bir teşkilâta bağlı olması, insanî ve ahlâkî medeniyetler kurucu oluyordu. Bugün iş ahlâkından ve hareket dininden ayrılmış olan bir iktisadî hayat, medeniyetimizin temellerini teşkil ediyor. Bu medeniyetin, bu temeller üstünde durdukça insanlığı kurtarıcı olmasına imkân yoktur. Bu medeniyet zorba-esir medeniyetidir. Sermaye sahipleri, insan sürülerinin emeğiyle kendilerine saltanatlar kurdukları gibi, Batı dünyası da zorbalığını bütün insanlığın kuvvet ve kabiliyetlerini kendi hesabına kullanarak yapıyor. İktisadın bencillerin elinde zaferi, asrımızda kaba maddeciliğin doğmasına sebep oldu. Menfaatın zekâsı, ruhun kudretini inkâr ediyor. Bugünkü insanlık, kör hareketi temsil edenlere tapıyor. Asrımızın hareket adamı, varlığını

makineleştirmiş olan, kalbe hakaret eden, sömürücü siyasetle kuvvetlenen zorba-esirdir.

Ruhî hareketlerin büyük ve akla hayret veren eser yaratmadığını söyleyerek dudak bükenler, ruha karşı gelen hareket adamanın ne yaman bir belâ, bir felâketler yaratıcısı olduğunun farkına varamayan, kaba safdillerdir. Maddeyi ruha karşı koyan zorba hareket adamları, İskender, Sezar, Napolyon, Lenin insanlığın asırlarca çalışıp kurduğu medeniyetleri bir hamlede yıkmışlardır. Bunlar, insanlığa yeni bir değer getirmediler, belki eski değerleri yıkarak böyle harab olan insanlığı ferdiyetlerinin gururuna esir ettiler. İskender, Anadolu'nun ve Batı Asya'nın bugüne kadar süren felâketinden sorumlu olduğu gibi, Sezar'ın yine bu ülkelerde felâket gezdirmiş olan ayağının izlerini buluyoruz. Napolyon, Avrupa'nın asrımıza kadar gelen muvazenesizliğini ve milliyet kinlerini yaratmıştır.

İnsanlığı gerçek çehresiyle tanımak için, küçük görünen, kalabalığın alkışını toplamayan, ancak göz yaşından doğan eserlere bakın. İnsanlık, kaba gözlerle görünmeyen bu şuur hareketleriyle ilerlemiştir. Bugünkü insanlık, Ramses'in, Sardanapal'ın ve Cengiz'in eseri değildir. Bu insanlık, Konfüçyüs'ün ve Buda'nın Hz. İsâ'nın ve Sokrat'ın, Hz. Muhammed'in ve Gandi'nin eseridir. İnsanlık, Eflâtun'un ve Pascal'ın, Hallac'ın ve Yunus'un eseridir. Ruhları kımıldatan en küçük bir hareketin hâdiseler arasında yarattığı izler derinden incelenirse, insanlığın en feyizli, en büyük eser ve hareketlerinin doğuşunda tesiri görülecektir. Ruhun kudretini inkâr edenler, deryanın damla ile olduğunu bilmeyenlerdir. Asıl mesele, damlaya hareket verebilmektir. Hareket adamı denen niceleri, zorbalıklarının eseriyle insan kütlelerini yürüterek büyük ve değerli hareketlerin yaratıcısı olduklarını iddia ettiler. Fikirle telkinin değerini inkâr ettiler. Ruhların hareketine değer vermeyenler, hareketin toprak altındaki köklerini görmeyenlerdir. Bunlar, her mefkûrenin düşmanı oldular. "İngiliz kuvvetlerine karşı Gandi ne yapabilir. Avrupa'nın muazzam orduları karşısında Çinli çocuğu ne yapacak ki?

Bunlar halkı ve kendilerini oyalıyor, uyuşturuyor" diyenler, ruhî mefkûrenin âleme yayılma kuvvetine sahip bulunduğunu ve insanlığın bütün ahlâkî hareketlerinin ferdî ruhlardan kaynamış olduğunu bilmeyenlerdir. Bunlar, fertteki derûni hareket kuvvetlerini inkâr ederek sürülerin zorbalıkla kımıldanışına bağlanan korkak ve kuvvetsiz ruhlardır. Bunlar, imansız kalmış esir ruhlardır. Hareketin ahlâkî oluşu, ferdî ruhlarda kazandığı kıymet yüzündendir.

Hareket aşkı, adalet temeline dayanıyor. Adalet, varlığın mukaddes oluşunu bilerek, insanlığı ve insanlığın eserlerini tahripten koruyacak bütün kuvvetleri, nefsinde hazırlamak ve harekete geçirmektir. Âdil insan, ruhla kâinatın derin ve sıkı münasebetine, içsel bağlarla birbirine bağlı oluşuna inanan, eşya ile kendi ruhu arasındaki derin kaynaşmayı herkesce görülür eser ve hareket yapandır, kâinatı kendine yaklaştırandır. Tabiat ve eşya mukaddestir; bunlar zevklerimiz için, hevesimizi tatmin için bayağı âlet değildirler. Eşyayı, ruhun yükselmesine ve evrensel hayatın ilerleyişine yararlı yapalım. Çinli çocuğu bu dine inanıyordu. Bu din, içimizin en derinlerinde yaşayan dindir. Hepimiz için bu gizli dini şuura çıkarmanın zamanı gelmiştir. Avrupalı, bu dine en yaman darbeyi vurdu. Avrupa çocuğu, eşyayı ve başkalarını, nefsi için âlet gibi kullanmayı, âlemi yaşayışı uğruna telef etmeyi mefkûre sanıyor. Sarfetmekten, yok etmekten zevk alıyor. Avrupa'nın büyük üretimi, büyük tüketim faciasını yaratan bir vasıta olmuştur. Büyük üretim, tabiat tapınışına değil, tabiatın ve insanlığın Avrupalı elinde esir oluşu imanına bağlıdır. Avrupa'da rönesans, sömürge ve istismar kuvvetleriyle, en fazla harcama hırsiyle başladı. Böyle bir üretim dâvası ile ilerleyerek ahlâkî bir medeniyet kurmak imkânsızdı. Avrupalı, en çok istismar eden, en çok sarfedebilen adamdır. O, safretmekten, tahrip etmekten çekinmez. Kırdığının, yıktığının harabesinden parasını ödedikten sonra, kalbi sükûnetle, vicdan azabı duymadan sıyrılır. Çinli çocuğu eşyayı harab ederken, varlığının da bir parça harab olduğunu hissediyordu. Harab olan varlığın yanından ıztırapla ayrılıyordu.

Kâinat benliğimizin bir parçasıdır. Onun harap oluşu, benliğimizin harap olmasıdır. Çalışmayı mukaddes kılan varlıkları kutsal tanıyan eski Çin medeniyetiyle, harple başlayan ve harplerle nihayetlenen bugünkü Avrupa medeniyetini karşılaştırmak, şuuru ne müthiş bir ahlâkî gerileme karşısında bulunduruyor. Bugün bir tarafta Asya'nın köylüsü, tahakküm vasıtalarını elde etmemiş olan küçük sanayi adamı, öbür tarafta, büyük sanayi devrinin bütün tahrip vasıtalarına sahip Batılı banker karşı karşıyadır. Asya'nın ahlâkî medeniyeti, Avrupalının kaba vahşet kuvvetleriyle, tahrip ve istismar edici kuvvetleriyle ezilmiş, geriletilmiş, hürriyeti yok edilmek istenmiştir. Bu zulüm sahnesine göz yummak adaleti elden bırakmaktır. Varlığın harap oluşuna karşı ancak bütün kuvvetlerini kullanmakla âdil olunur. Hakikî mesuliyet adamı, şuurunun eriştiği bütün sefaletlerden mesul olmasını bilen ve kuvvetlerini harekete geçiren insandır. Ahlâklı adam ne kadar fedakâr nefesli, ne kadar kendinden geçmiş engin ruhlu olursa olsun, herşeyden önce hareketlerinin hangi gaye için ve kim için olduğunu bilen insandır. Biz ne için ve kim için çalıştığını bilen insan istiyoruz. Gözlerini kapayıp vazifesini yapan cemiyet gönüllüsü, köle ahlâkı yaşatan bu namuslu adam, bizim için hem bir şuursuz, hem de tehlikeli bir oyuncu, bir zorbaya esir ve bir esire zorba olabilir. Bu insan, şuura düşman olduğu halde herkese dost görünen, herkes ile dost geçinen ve karakterini her akıntıya kaptırmaya hazırlanmış esirdir. Bir de hareketlerinin sebebi ve gayesi kendilerinden çalınmış olan şuurlara dönelim. Anadolu köylüsü, kendisi için çalışmadığını biliyor. Onun hareketlerinin gayesi yabancıların, zâlimlerin ihtiraslarıdır. Anadolu, dıştan gelen zorbalıkla esir edilmiş ve hareket ahlâkını kaybetmişti. Başkaları için yaşayan, başka yaşayışların gayeleriyle hareket eden insan, âdil insan değildir. Âdil olabilmek için, hür yaşayabilecek kadar kuvvete kavuşmak, benliğinde bu kuvveti yaratmak lâzımdır. Mazlûm yaşamaya razı olan, âdaletsiz insandır. Âdil insan, istismar etmeyen ve istismar edilmeyen insandır; zorbalığa karşı gelen insandır, hakikatı kuv-

vet yapan insandır. Ancak bu insan, hareket ahlâkının samimî sahibidir.

Hareket ahlâkı, ferdi namütenahiye götürüyor. Basit ve dar hesaplarla hareketin kabil olmadığı, içsel deneyin ortaya koyduğu bir hakikattır. En şuurlu, en temkinli hareket, en engin sonsuzluğa çevrilmiş bulunuyor. İnsan iradesinin tatmin edildikçe acıkan bir boşluk olduğunu biliyoruz. Bu boşluğu dolduracak ve bize bütün hareketlerimizde tatmin getirecek olan harekete, Allah'ın hareketi veya sonsuzluğun bizde hareketi diyoruz. Medeniyet yaratıcı insan, ahlâk yaratıcı âdil insan, hareketinin bir sonsuzluk dini olduğunu bilmelidir. Zorba-esir ve siyaset adamı, hareket adamı değildir. Belki bunlar, insan hareketlerini tahrip edici, nefisleri uğrunda yok edicidirler. Hareket, varlığa bir tapınıştır; onun mükâfatı bizzat kendisidir. Varlıkları ve eşyayı değiştirdikçe kendimizin de değiştimizi hissediyoruz; ve bu yolda değiştikçe, sonsuzluğa yaklaştığımızı, bütünlendiğimizi, derunî bir şuur içinde duyuyor, kurtuluşumuzu hakikat yapıyoruz. Ebedî yaşayışın, doğuşumuzla bu dünyada başladığına inanmak lâzımdır. Sonsuzluğun fâni bir aksi olan varlığımız, aynı zamanda sonsuzdan bir parçadır. Onunla sonsuzluğa eser vermeliyiz. Bu hakikati derinden sezenler, insanlığın ebedî yaşayışa kavuşmuş kurtarıcıları oldular.

"Vatandaş ahlâkı", *Hareket*, I/2, Mart 1939; *Serdengeçti*, sy: 19-20, Ekim-Kasım 1952; *YT*/2.

İŞ AHLÂKI

İş ahlâkı, asrımızın ahlâkçılarından *Frédéric Rauh*'nun pek ince tahlillerini "*ahlâk tecrübesi*"nde ortaya koyduğu "*namuslu adam*"ı yetiştiricidir. Namuslu adam kime diyoruz? *Rauh*'ya göre asrımızın mükemmel insan tipini teşkil eden namuslu adam, namussuzluk yapmayan mıdır? İnsanın namusu neresinde, nesinde aranır? Kötülük yapmamak, namuslu adam olmak için yeterli değildir. Bunun için, sakınılması lâzım gelenlerden ziyade yapılacak işler vardır. Namusumuz hareketsizliğimizde değil, bilâkis bir takım hareketlerimizde, hattâ bütün hareketlerimizde ve herşeyden önce hareket prensibimizde, davranış tarzımızda aranmalıdır. Biz, namuslu adamı, hareketlerindeki şu vasıflarla tanıyoruz:

1. Namuslu adam, elinin ve iradesinin uzanabildiği kadar geniş sahada harekete geçmeyi vazife bilir. Hareketsizliğinin günah olduğuna inanır.

2. Namuslu adam hareketinin, kendine ve kendi varlığının dar çerçevesine kapanıp kalmayarak bütün âleme yayılacağına ve âlem nizâmını değiştirebileceğine inanır.

3. Namuslu adam, çalışmayı çalışma olduğu için sever; eserinin hayatını, bir ağaç gibi kendi yaşayarak meyvasını başkalarına bırakmaktan hoşlanır.

4. Namuslu adam, hareketinin gayesi üzerinde hesaplar yapmazdan önce düşünür, çalışır ve hareket eder.

5. Namuslu adam, hareketlerinin halde ve gelecekteki bütün

mesuliyetlerini yüklenmekten zevk alır; insanca yaşayışın, daima doğru ağırlaşan mesuliyet yükü ile yaşayış olduğuna inanır.

6. Namuslu adam, kendi hareketlerinin feyzine inandığı için, ahlâkın da bir gün mutlâka muzaffer olacağına inanır.

7. Namuslu adam, ferdî hayatını, bir ömürlük hareketler serisinin tecrübe devresi olarak kabul eder; "*çalıştım ve hayatımı iyi kullandım*" diyen faziletli insan gibi dünyaya gözlerini yumar.

Namuskârlığımızın en büyük düşmanları olan şöhretle serveti, ihtirasla iktadarı âciz bırakacak, bu câzip musîbetlere önünde diz çökdürtecek kuvvet, ilâhî kaynaktan gelen bir hareket ahlâkının cemiyet nizâmı haline koyulması, ahlâk ile iktisadın şâhâne bir anlaşma halinde yaşatılmasıdır.

Hareket ahlâkının telkinlerinden ve sonsuzluğa götürücü hareketin sevgisinden uzak yaşayan bir cemiyet, işsizlerin cemiyetidir. Böyle bir cemiyette insanlar, isterlerse ordulariyle kıtalar feth etsinler veya servetleriyle dünyaya hâkim olsunlar, sefildirler, bedbahttırlar, gayesiz yaşamaktadırlar. Zâlimin zulmü bizzat kendi ruhunu kurtaramadığı gibi hareket sahamızın kemmiyet bakımından genişliği de dünyamıza en ufak bir hayır bile getirmiyor. Ünvânı satırlar dolduran profesör veya saray bendesi veya sergerde, huzurunda herkesin korkup eğildiği kâbus adam, hattâ bir dinin bütün emir ve yasaklarını beyninin hücrelerine boncuk gibi dizili dolaştıran cennet ve cehennem tellâlı din adamı, bunların hiçbirisi varlığının sırrına ererek, ruhunun selâmetini elde etmiş değildir. Ruhun selâmeti, hayatın gayesi ve ebedî olan nizâmın sırrı, hareketin kemâli olan bir ân içinde yaşanır ve onun dışında her yerde kaybedilir.

İş veya hareket ahlâkına sahip olmayanlar, gerçek mânasiyle işsizlerdir. Bunlar ne yaparlarsa yapsınlar, her hareketleriyle yeryüzünün sefâletini arttırırlar. İsterlerse mâhir diplomat veya değerli doktor, pek yüksek mühendis veya sayısız sanayi müesseselerini işleten ünlü teknisyen ve onun milyoner patronu olsunlar, iş ahlâkının dışında durdukları ve ona karşı geldikleri takdirde bu insanların

hepsi de işsizdir. Kendileri için olduğu kadar cemiyetleri için ve dolayısiyle insanlık için de bazan zararlı bir varlık, bazan bir belâ veya musibet olurlar. Bu takdirde, "bizim şu kadar doktorumuz veya fabrikatörümüz var" diyecek yerde, "bizim başımızda işte bu kadar belâ var" demek hakikatin ifadesi olur.

İnsan ne bilsin, felâketlerinin ve selâmetinin kapısı hangisidir! Işığı gösteren yol, hareketlerimizi sonsuzluğa yöneltici yoldur. Sözde Allah'a çevrilen hareketlerinin bile her adımında, her safhasında kendi benliğinin barındığını ve hareketine yalnız başına kendinin kumanda ettiğini fark eden insan benlik gururunu bırakarak, yıkılmada olduğunu düşünmelidir. Sırf kendimizin olan duyuş ve isteklerle davranırken, âlemin karşısına bir kâbus halinde dikildiğimizi hatırlayalım. Öyle cemiyetler ve öyle insanlar var ki, onlar ne yapsalar dinsizdirler, ne olsalar ruhsuzdurlar. Onların bütün denemeleri, dar bir nizâmın çerçevesi içinde dönüp dolaştıktan sonra yine kendilerine dönüyor. Ancak etrafı yıkmıyor, âlemi karartıyor. Bu darlıkta hem ne büyük kavramlar barınmaktadır: Demokrasiler, dinler, adaletler, bütün yerlerde sürenen sevgiler...

Sade bir harpten muzaffer çıkmak bir milletin kurtuluşu demek değildir. Böyle bir hareket, sonsuzluğa çevrilmiş ve sonsuzluğa yönelten irade ile yapılmışsa kurtuluş getirir. Bazan esaret ve felâket dediğimiz haller, sonsuzluk iradesine teslimiyeti bize sağlayarak bize hareket ahlâkını getirici oldukları takdirde, kurtarıcı oluyorlar. "Ölüden diriyi, diriden ölüyü" çıkaran kudret, sefaletlerimizden kurtuluşumuzu, bahtiyarlıklarımızdan ve en parlak emellerimizin gerçekleşmesinden de gerçek musibetleri ve felâketlerimizin devasız olanlarını çıkartabiliyor. Ancak şunu unutmayalım ki, felâketlerimizi kendimiz hazırlıyoruz. Harekete geçerken belli gayeler tasarlıyoruz ve hareketin bizzat kendisini bir vasıta halinde küçültüyoruz. Artık isterse davranışımız din için, devlet için veya ailemiz için olsun, bu, Allah'ın unutulması demektir. Hareketlerimize Allah'ın iştirâki burada bitmiştir. Hesaplarımızı bu realitelerin en mâhir muhasebe projeleri yapmasını bilenlerden öğrenerek yap-

tıktan sonra, ancak varacağımız muayyen gayeleri hedef tutarak yürümeye başlıyoruz ve etraftan mâhir bir kaptan arayıp buluyoruz. "Bize kuvvet lâzım, bu kaptan bu işi başaracak kadar kuvvetlidir" diyerek onunla yola çıkıyoruz. "Her harekette bir îman hareketi bulunduğunu" ve her hareketin sonsuzluğa doğru yöneltilmesi lüzumlu olduğunu unutarak bir müddet ilerledikten sonra fırtınaya tutulmamak ve gemiyi kayalara çarpmamak kabil midir? Cemaat sevgisiyle dolup taşmayanın servetinden cemaata hayır bekliyoruz. Ahlâksızdan ahlâk feyzi, fedâkarlık nedir bilmeyenden Allah telkini, millet yerine ferdî varlığını heykelleştirme hırsında olandan cemiyete selâmet müjdesi bekliyoruz, fertlerden ve zümrelerden...

İnsanına hareket ahlâkını aşılayamamış bir millet hangi servetle ve hangi zaferlerle çılgınlaşmış olursa olsun, hakikatın ve hiç şaşmak bilmeyen gerçek âkibetlerin asla yanılmaz hakemliğiyle, mağlûptur, perişandır ve şaşkındır. Böyle bir cemiyet fertlerinin hepsi de bedbaht, hepsi de muztarip oldukları gibi, kâh bir vehimden zafer ifadesi çıkarırlar; kâh muzaffer olduklarına herkesten önce kendi hasta ve mefluç ruhlarını inandırmak için başkalarına saldırırlar. Kırarlar, devirirler. İtaata garaz, şevete esir olurlar. Bir kere de sonsuzluğa götüren yol tıkandı mı şerirler, hakkı kollariyle kararlarında, genç nesiller hayatın mânasını zavallı bedenlerde, din satıcıları Allah'ı kendi seslerinde ararlar. Hoş veya boş vakit geçirmek emel olur. Büyük şehir, büyük saadetlerin cenneti sayılır. Burada mesut ailelerin emeli bir otomobil sahibi olmaktır ve insanın bütün ideali, daha müreffeh bir hayat, daima daha geniş bir kazanç sahası bulmaktır. Bütün bu yaldızlı, lâkin gerçekte kasvetli ve elemli sahnede bilinmeyen, yaşanmayan şey, sonsuzlukta gayesini bulan harekettir. Hayat avcılığının binbir çeşidini ortaya koyduğu halde işsizlerle dolan bir cemiyette hakikî iş veya hareket, bugünden hareket ahlâkının tohumlarını serpmekten başka bir şey olamaz. Bu yapılmadıktan sonra istediğimiz kadar medeniyet vasıta ve imkânlariyle şehirlerinizi süsleyin. Hattâ köylerinize refah şartlarını istenildiği kadar bağışlayın ve insanınızı en iyi teknisyen seviye-

sine yükseltiniz. Bunların hepsi, hareket ahlâkınındışında kalacak bir cemiyet için, kendi elemlerini ve acılarını arttırmaktan başka bir şeye yaramayacaktır.

Üç asırlık inkılâpların millet bünyesine gerçekten selâmet getirmediğini gören münevverlerin, bugüne kadar denenmiş olan bütün yolları bırakarak ve kafile halinde, yepyeni bir yola koyulmaları lâzım geliyor. Bu yol, hareketlerimizi sonsuzluğa yöneltici olan hareket ahlâkının yoludur. Hareket ahlâkının nesillere aşılanması ve hayat kervanını kendi istikâmetinde sürükleyebilmesi için yapılacak çalışma, hem ruhlarda aşı yapma, hem de yeni hayat nizâmını kurma suretiyle iki başlı olacaktır. Birincisini hareket felsefesi temin ediyor, ikincisini ruhcu bir sosyalizmin çalışma plânında bulabileceğiz. Millet ve fert hakkında bizim ilk ve esaslı dâvamız, ilk işimiz, gerçek ve felsefî mânada, din ve ahlâk gözünde asırlardan beri işsiz yaşayan bir cemiyete iş bulmaktır.

"İş ahlâkı", *Hareket,* I/3, Mart 1966; *YT/2.*

CEMİYETİN RUHU

İnsanların cemiyet halinde yaşamasının zaruret oluşu, inkâr edilmez bir hâdisedir. Lâkin, "Cemiyetin ruhu var mıdır?" meselesi, münakaşası mümkün ve değerli olan bir mesele teşkil ediyor. Yani cemiyet, daima kendi içerisine giren fertlerin şeklini kazanan bir kalıp, maddî bir kadro veya çerçeve midir? Yoksa kendini teşkil eden fertlerinkinden apayrı bir varlık, belki fertlere kendini kabul ettirerek, onların iradesini yoğuran, şahsiyetlerine şekil, ideallerine istikamet veren fertlere üstün bir kuvvet midir? Geçen asrın sonu ile asrımızın başında, Fransa'da sosyoloji mektebini kuran Yahudi mütefekkiri Emil Durkeym, bu sonuncu tezi ortaya koyalıdan beri bu fikrin hakikat olduğu bir çok zihinlerde inkâr edilmez bir apaçıklık kazanmış bulunuyor. Ancak bu aşikârlık karşısında ferd olan insanın aşkına sonsuzluk, iradesine sonsuz kudret bağışlayan Ruso'ların, Şopenhavr'ların, Niçe'lerin fikirleri bir kenara mı atılmak lâzımgelecek? Şüphesiz ki hayır. Büyük sezgelerin mahsulü olan bu büyük düşünce sistemlerinin kendilerinde ciddî hakikatlar taşıdıklarından şüphe edilmez. Şu halde her iki tarafın tezine realite içinde yerini vermek lâzım geliyor. Cemiyetçilerle fertcilerin haklı oldukları taraflar hangileridir? Cemiyetin fertler üzerine tesirde bulundukları, iki tarafı uzlaştıran bir üçüncü tez keşkil ediyor. Lâkin bu uzlaştırıcı tezi sadece kabul etmekle de mesele hal edilmiş olmuyor. Asıl mesele, bu karşılıklı tesirin sahasını ve sınırlarını belli etmek ve cemiyetin tesirindeki değeri ortaya koymak meselesidir.

Dürkeym ferdin şuuru yerine cemiyetin şuurunu, ferdin vicda-

ni yerine cemiyetin vicdanını, ferdin Allah'ı yerine cemiyetin tâ kendisini koymuştu. Ona göre fert, düşüncesinin temel şartlarını cemiyette hazırlanmış bulur, cemiyetten alır ve öylece kullanır. İyi ve kötünün örneğini yine cemiyetten alır, onun emrettiğini yapar, yasaklarından uzak durar. Nihayet, her bakımdan kendisinden üstün olan, maddî ve manevî bütün iktidarı kendisine bağışlayan cemiyete, her din içinde başka şekil ve hüviyet vererek, fakat daima ayni üstünlük tasavvuru altında, tapınır. Ferdin, cemiyetinkinden ayrı bir şuuru, bir ahlâkî hayatı ve Allah'ı olamaz. Şuur, cemiyetten gelen bir yeti, cemiyet kadrosu içerisinde hükümler verme fonksiyonu; ahlâk, cemiyetin emir ve kumandası altında hareketlerimizin kazandığı zarurî düzen, Allah ise, cemiyetin bize üstün olan ve üzerimizde her ân hâkimiyetini hissettiğimiz kendi varlığıdır. Bu anlayışa göre, fert, cemiyetin her taraftan kendini çeviren tazyik cihazı içerisine sıkışmış bir otomat olarak kalıyor.

Dürkeym'e göre ferdin iradesi, kendini en iyi şekilde cemiyete intibak ettirmek, yani ona lâyıkiyle teslim olmaktan ibarettir. Ancak bu derecede tam bir determinizm sistemi içinde bir iradenin varlığını bile izah müşküldür. Ferde hangi kudret kalıyor ki, onunla cemiyete intibakı istenebilsin? Hakikatta böyle bir sistem içinde fert, ruhî bir varlık olarak sadece edilgin (pasif) durumda kalmaktadır. Hayata nazaran cansız madde ne ise cemiyet karşısında ferdin durumu da ondan fazla bir değer taşımıyor. Yalnız şu farkla ki hayat, madde âlemini her tarafından kuşatmadığı halde, cemiyet ferdi her tarafından çevirmiştir; cemiyet halinde yaşamayan fert yoktur. Ruhsal olaylar dünyasında fert bir iradeye sahip gibi gözüküyorsa da, gerçekte kımıldatan cemiyet, kımıldayan fert oluyor. Şu halde, fert her yerde ve her zaman cemiyetin zaruretlerinden ibaret bir determinizm çemberi içine sıkışmış bulunmaktadır. Dürkeym'in kabul ettiği, böyle tam bir içtimaî deretminizm veya kadercilik sistemidir.

Sosyoloji mektebinin ortaya koyduğu içtimaî determinizm anlayışı, bizde Ziya Gökalp tarafından benimsendi ve bir milliyetçilik

dâvasının temeli olarak kabul edildi. Gökalp, "fert yok, cemiyet var" diye formüllendirdiği bu dâvadan, ferdî egoizmlerden feragat ahlâkı çıkaracak yerde ferdî şahsiyeti inkâr ettiren ve bazı fertlerle kuvveti temsil eden zümrelerin arzularını, ulûhiyeti bile temsil eden cemiyetin arzusu gibi göstermek gayesini güttü. Ferdin hataya ve şerre isyan edici şuurunu inkâr etti. Bir harbe mi karar veriliyor? İçtimaî şuur kararını veriyor, dedi. Hataya ve zülme isyan eden fertlerin imhası mı düşünülüyor? "İçtimaî vicdan böyle istiyor" dedi. Tanrıyı mı arıyorsunuz? Cemiyetin tâ kendisidir, dedi. Dürkeym sosyolojisinin aşırı şekilde tatbikinden bir millet ideali çıkarmak isteyen bu görüşe göre, cemiyet dışında irade, ahlâk ve din tanıyan, içtimaî şahsiyetten başka ferdî şahsiyet iddia eden her düşünüş sapıklıktır, ahlâk dışı yaşamaktır ve gerçek ulûhiyet yerine büyük vehimlere bağlanmaktır. Zira, şuurun da, vicdanın da, kutsallığın da kaynağı cemiyettir. Akıl, iyilik ve sonsuzluk cevherleri cemiyette saklıdır. Cemiyetin ruhu, ilâhî ruhun tâ kendisidir.

Gökalp'ın büyük ümitlerle kendisine bağlandığı içtimaî ruh, kırk elli yıldan beri kendi kendisini tedavi edebildi mi? Hastaya yine kendi varlığından şifa gelmesini istemek, onu kendi haline terketmekten ve mukadder âkibetine doğru ilerletmekten başka bir netice veremezdi. Gökalp'ın yahudi mütefekkirinden kopya ettiği içtimaî kadercilik idealinde onun, Durkeym'in düşüncesinde sahip olduğu ilmî hüviyete ilâve edilmiş hiç bir yenilik yoktur. Ancak ideolojinin tatbikat sahasında kaydettiği bir müsbet, bir de menfi taraf göze çarpıyor. Müsbet olan, asırlık zaaflarla yıpranmış ve ümitsiz kalan Türk cemiyetine, kendi iktidarının şuurunu telkin etmek isteyişidir. Bu şuur, bir hakikata dayandığı takdirde değerli ve kurtarıcı olabilirdi. Lâkin diğer taraftan, cemiyetin bizzat kendi kendisine yeterli olduğu telkini, derin bir egoizmi ve kendini beğenmişliği ihtiva edebilirdi. Mazinin olduğu gibi, halin de hâdiselerini hiçbir hürriyetin, hiçbir ferdiyetin eseri olmayan bir içtimaî determinizm ile, yani içtimaî kader halinde izah ettikten sonra, cemiyete bağlanma hangi kuvveti yaratabilecekti? Olsa olsa bu tarz-

da cemaate bir teselli sunulmuş olur ve böylece yeisin yerine ümit geçirilirdi. Ama neyin ümidi? İşte bu noktada Turancılık dâvasının millî hayatın yeni bir hamle kazanmasında ümit güneşini teşkil ettiğini görüyoruz.

İdeolojinin tatbikatında, müsbet cihetin yanında bir de menfi tarafın bulunduğunu söylemiştik. Turancılık, dâvacıları farkında olsun olmasın, milliyetcilik dâvamızın tezi değil, antitezi oldu. Mevzuumuz bu meseleye doğrudan doğruya temas edici mâhiyette olmadığından, Turancılık konusu üzerinde kısa bir işaretle yetinmek zorundayız. Bu dâva, Araplaşma ve Acemleşme cereyanına körü körüne kendini kaptıran cemiyeti, sözde kendine getirmek için bir hareket olmak istemişti. Hakikatta bize yabancı bir millet olan Araplıkla, bizim ruhumuzun mayası olan İslâmlığı birbiriyle karıştırmış ve yabancıdan sıyrılmak isterken, kendi benliğimizden sıyrılma felaketine uğratmıştı. Millet şuurunu yeniden kazanmak için, Türk ırkından yeni bir millet çıkaran Anadolu'nun tarihini ve toprağını gözlerden uzaklaştırarak, yerine mevhum bir Turan ülkesini ikame eden Turancılar, bugünkü kültür ve iman buhranımızın ilk mesulleridir. Bu buhrandan kurtulmak isteyen nesiller için tek çare, İslâm'ın ruhu ile kültür ve iman kazanan Anadolu'ya yeniden dönüşe hazırlanmaktır. Gökalp'in ideolojisinde üç bölüm ayırmak kabildir: 1. Dürkeym'den aynen aldığı, cemiyeti ferde karşı koyan ve ferdin yerine geçiren sosyolojizmi, yani cemiyetçiliği. Bu, Gökalp'ın metodu olmuştur. 2. Cemiyete kendi iktidarının ve fertlere üstünlüğünün telkinini sunmak iddiasında olan terbiyeciliği. 3. Milliyet idealinin hedef ve istikametini ortaya koyan Turancılığı. Konumuzu teşkil eden, bu tezlerden birincisi yani cemiyetçilik meselesi olduğundan, yalnız onun üzerinde durmak isteyeceğiz.

Bu hususta sosyoloji mektebinin görüşlerine işaret ettik. Aksi tezi müdafaa eden Jan Jak Ruso ve Niçe gibi fertçiler, cemiyetin insanı küçülttüğüne inanıyorlar. Onlar büyük varlık, ahlâkî varlık olarak ferdi alıyorlar. Cemiyetin bir şahsiyet olarak varlığını tanımıyorlar. Ruso'ya göre, insan, cemiyet hayatına girdiği günden beri

gerçek benliğini teşkil eden kalbini kaybetmiştir. Şimdi her yerde, insanın durumu sefalettir; çünkü her yerde insan, cemiyet içindedir. Onun için tek kurtuluş çaresi, cemiyeti terkedip tabiata dönmektir, ki bu da artık mümkün değildir. Cemiyet, insanı ifsad etmiş, çürütmüştür. Onda artık ahlâk aranmaz, ulvî idealler barınmaz.

Niçe, sürü dediği cemiyetin dışında kalan insanüstü varlıkları (übermensch) ayırarak, ahlâkı ve bütün idealleri bunlara bağışladı. Bunlar, değer hükümlerinin yaratıcılarıdır. Sürüyü idare ederler. Çobanın idare ettiği cemiyet ise, bütün küçüklüklerle dolu, kendi iktidarsızlığına inanmış bir kalabalıktır. İktidar iradesi, üstün insanlardadır. Onlar, sürüyü nereye sürerlerse, sürü o tarafa gider. Onun mukavemeti yoktur, şahsiyeti yoktur, idealleri yoktur. Halkın ahlâkı olmaz, ahlâk üstün insanlarındır.

Şimdi aşırı cemiyetçilikle aşırı fertçilik arasında hangi durumu seçeceğiz? İkisini uzlaştırma denemesi mi yapalım? Biz, bu iki doktrini, ruhu sakatlayacak olan uzlaştırma denemesine başvurmayacağız. Asrımız, her çeşit cemiyet hareketlerinin muhteşem sahnesi oldu. Ferdî iradeler karşısında içtimaî isteklerin asrımızda olduğu kadar geniş sahaya yayıldıkları, evvelki asırlarda görülmüş şey değildir. Demokrasi, her yerde cemiyetin istek ve iştihalarını harekete geçirdi. Asrımızın çocukları, cemiyetin bütün zaaflarını, yıkılış asrındaki eski Atina sitesinin filozoflarından veya İhtilâl Fransa'sının mazlûm kahramanlarından belki daha iyi biliyorlar. Bu konudaki hükmümüzü ortaya koymadan önce ve bu hükme ulaşabilmek için fertle cemiyetin, asırlardan beri insanlığın eşref-i mahlûkat diye tanıdığı insanla yakın zamanlardan bu yana kutsallaştırılan cemiyetin, ruhî değerler dünyasında bir karşılaştırmasını yapalım.

1. Dürkeym'in kutsallığın kaynağı diye bize takdim ettiği cemiyet, herşeyden önce bir şahsiyet olarak gözükmüyor. Onda, her zaman kendinin olan ve değişmeyen bir benlik yoktur. Bilâkis cemiyette daima değişen tesirleri alarak onları olduğu gibi yaşayan bir cihaz göze çarpıyor. Benlik ve şahsiyet sahibi olan ferdin iktidarını hareket haline getirmesine karşılık, cemiyet her zaman dış-

tan gelen itilmelerin istikametini almaktadır. Bu sebepten o bir benlik değil, bir orta malıdır. Bütün tesirlerin pasif ve daima değişen bir karmaşığıdır. Daima kendi kendisinin olan ve bölünmez bir bütün teşkil eden ruhî varlığa şahsiyet denir ki, o fertte bulunur. Bir insan, doğuşundan ölümüne kadar, daima aynı şahsiyete sahiptir; uysal veya iradeli, hülyaperest veya idealist, dindar veya sanatkâr, herhalde değişmeyen ve özünü çocukluk yaşından beri filizlendirmeye başladığı kendine özel bir karakterin sahibidir. Cemiyet ise, asırlık evrimi içinde tanınmayacak kadar çehreler değiştiriyor. Acaba, eski Yunan hikmetindeki akılcılıktan veya eski Roma'nın cengâverliğinden bugünkü Yunan ve Roma cemiyetlerinde eser var mıdır? Bu cemiyetlerin mazideki yapılarına ait bu en esaslı unsurlar, hangi devirde ve nasıl kaybolmuşlardır? Cemiyetin bir şahsiyeti ve bu şahsiyetin kendisinin en esaslı tarafını kaybederken çıkardığı bir feryad yoktur ki, bu soruyu cevaplandırsın. Fertlerin, esasını doğuşla dünyaya getirdikleri ruhsal hallerin sentezinden ibaret şahsiyet, cemiyetin onlara giydirmek istediği iğreti şahsiyetle ekseriya mücadele halinddir. İçinde bulunduğumuz içtimaî şartlar, bizi şu veya bu türlü tahakküme, şu veya bu şekilde yaltaklanmaya, şöyle veya böyle ihtiraslar peşinde koşmaya sürükler. Önce kabuğumuza vurulan bu boya zamanla içimize işler. Sömürgeci veya alkışçı, dalkavuk veyahut dünya hâkimiyeti hırsına kapılmış bir cemiyet oluruz. Bütün cemiyet kek bir kalıbın içine girer. Acaba bu cemiyet fertlerinin hepsi ayni ruh yapısında mıdır? Hayır, ancak onlar, kendi samimi hislerinden yapılmış gerçek şahsiyetlerini, içtimaî şahsiyet uğrunda topyekûn feda etmişlerdir. Onlar yenilmişlerdir zira ferdî şahsiyetleri zayıftır. İçtimaî şahsiyet, kolaylıkla onları avlamıştır; ferdî şahsiyetlerinden soymuş, içtimaî şahsiyetin elbisesini onlara giydirmiştir. Benliğimiz ilk defa cemiyet tarafından böyle avlanıyor ve cemiyet uğruna kurban ediliyor. Eğer ferdî şahsiyet feda edilmezse hayatta muvaffakiyet ümitleri yoktur. Cephede asker, hasmını vurmak zorundadır. Vurmazsa kendi vurulur. Tüccar, aldatmak zorundadır; aldatmazsa iflâsa mahkûm olur. Cellâd için

mazlûmu öldürmek vazifedir. Kadınla çocuk, zayıf oldukları için yalan söylerler. Ve halk dediğimiz cemiyet insanı için, kendi ferdî şahsiyetini, içtimaî şahsiyete karşı koymak söz konusu olamaz. Böyle bir ilâhî mücadelenin zevkini, cemiyet adamı hiçbir zaman yaşamamıştır. Hattâ böyle bir mücadeleden tiksinir. Onun için ideal, cemiyetin adamı olmaktır. Daha doğrusu cemiyetin idealizmi yoktur. Bütün çocukluk ve bütün hayat terbiyesi, insanın kendi varlığından sıyrılıp içtimaî şartların kuklası haline gelmesi için sürekli bir ekzersizden ibaret oluyor.

2. Ferdî ruhun yaratıcı oluşuna karşılık, cemiyet taklitçidir. Sürü, kendi içine düşen bir damlanın bütün varlığına sirayetini ister. Taklit, evrensel tekrar prensibine dayanıyor. Evrensel tekrar olayının canlılar âleminde devamından başka bir şey değildir. Bütün hayat olayları birbirini taklid ediyor. Nefes alma ve kan dolaşımı gibi bütün biyolojik fonksiyonlar sürekli tekrarlanmalardır. Şuur hayatına kavuşan sürü de aynı kanuna tâbidir. Bu bakımdan içtimaî realite, hayatı örnek edinmiştir, onun gibi taklitçidir. Hepimiz, her yerde taklit ediyoruz. "Bizim" dediğimiz fikirlerle hareketler, gerçekten bizim midirler? Acaba herkesin göz yaşlarını taklid etmek zorunda olduğumuz için falan ölünün ağlanmaya değerli olduğuna inanmıyor muyuz? Kahkahalarımız, hiç farkında olmadan, herkesin kahkahalarını takip etmiyor mu? alkışlamak irade ve kararımızın aynı anda hepimizde birlikte doğduğunu söyleyebilir miyiz? Hâin diye damgalanan bir adamı hep birlikte linç edip öldürenler, teker teker bu sahneye sokularak samimî his ve kararları sorulsa, önlerine atılan canlıyı yine öldürmek isteyecekler midir? Gazete sütunlarının her günkü bayağı hüküm ve takdirleri, gazetelerden kopya edilerek teker teker ferdî şuurlara sunulsa, onları karşılayacak takdir ve kabul evvelkinin aynı olacak mıdır? Bu hallerin hepsine hâkim olan, ferdî bir şuur hali olmaktan ziyade, ferdî şuurları hiçe sayan alelâde bir taklit olayıdır. Hepsini yaratan, orta malı bir irade, hepsini beğenen orta malı hükümlerdir. Mütemadiyen tekrarlanan taklit olayı bizde, içinde yaşadığımız halin alışkanlığı-

nı doğuruyor. Alışkanlık sayesinde hâdiselerin bize batan keskin ucu, tekrarlarla sanki yıpranıyor. Ne ıztıraplar, bize ilk geldikleri ânın dehşetini devamlı yaşatıyor, ne de sevinçler devamlı olarak ayni hazzı, aynı saadeti bize sunuyorlar. Fakirlikle geçen hayatın örflerine alışarak onları sevdiğimiz gibi, saadetin, servetin en şımartıcı okşayışlarına da alışınca, onları tabii hayat halleri gibi karşılıyoruz. Akıl ve hikmetle hiçbir zaman barınamayacak olan liberalizm, asırlarca bozulmayan keyfini, bu alışkanlığın kanununa borçlu değil midir? Alışkanlık olayında, önce başkalarının hareketlerini, sonra da kendi kendimizi taklid ediyoruz.

Sigara ve alkol iptilâsı gibi hareketler, alışkanlığın eseri olduğu gibi, bir dine, bir millete, bir topluluğa bağlılığımız da alışkanlığın eseri olmaktadır. çevremizi ve konuştuğumuz dili, her gün yeniden sevmiyoruz. Hattâ, bunları sevmeyi, şahsî hükümlerle kararlaştırmış değiliz. İnsanı çepeçevre saran bu sevgiler, hep dışardan taklit yolu ile alınıp benimsenmiş oldukları halde, farazâ aileyi, çevreyi, konuşulan dili, hayat sahnelerini ve hâtıraları hep birden ortadan silip kaldıran, uzak ve yabancı bir ülkeye yapılan seyahatte, benliğimizin derinlerinde yapılan bir ameliyatın sarsıntalırını yaşıyoruz. Adetâ, benliğimizde bir yıkılma, bir kıyamet manzarası peyda oluyor: Ümitlerle dolu bir mahşer manzarası. Gözyaşlarından taşan ümitler, yaratıcı olan gerçek benliğin müjdeleridir. Onlar, bizde asıl benliğimize ait yeni bir aşkın doğuşunu müjdeliyorlar. Bütün taklit eseri alışkanlıklarla geçen bu dünya hayatından ayrılışta, son nefesimizde yaşayacağımız küçük kıyametin azapları arasında yaşanacak aşk ise, gerçek benliğimizin tırmanabileceği en büyük aşk olacaktır. Bütün ömrümüz ve belki de hayatın değeri, son nefeste en büyük aşkı yaşayacak bir benliği kendimizde yaratmaya, durmadan emek vermekten ibaret olmalıdır. Bizde onu yaratıcı sanatkâr, ancak cemiyet ve taklit dışı kalabilen ferdî benliğimizdir. Her sahada taklit cemiyetten, yaratıcılık fertten gelmektedir.

İçtimaî hayatın temeli olan taklit, tam bir determinizme dayanıyor. Olaylar, birbirini ayni şekilde tekrar ediyorlar. Hiçbir yenilik

taşımıyorlar. Bir cemiyette, herkes birbirini ayni şekilde selâmlıyor, evlilik münasebetleri her yerde ayni duygularla devam ettiriliyor, bin küsûr yıldan beri, kabirde imam ölüye aynı telkinleri veriyor, bütün insanlar, ayni edâ ile hiddetleniyorlar ve hükümdarlar hep ayni çalımla arabalarına biniyorlar.

Cemiyet adamı, bütün teferruatiyle tesbit edilmiş kaideler ister; asırlarca aynı alışkanlığı tekrarlamaktan huzur duyar. Örfler, âdeta insanı ateşten kurtarırlar. Örflerini değiştirmeye kalkmak, onun bir uzvunu kesmek gibidir. İnsanlığın hayatında en uzun süren ve en hâkim müesseseler, insanlara en çok teferruatlı ve en kat'î alışkanlıkları aşılayan müesseselerdir. Bu alışkanlıkların değerli olup olmadıkları mühim değildir. İnsanı, kıskıvrak kuşatmış olmaları kâfidir.

Ferdî ruhun mahsulü olan yaratıcılık ise, her fertte değişiktir. Değil devirler arasında, aynı devirde ve aynı okulun sanatkârları arasında bile sanat eserleri derin başkalıklar taşır. İki tablo, iki mûsiki parçası, iki şiir birbirine benzemez. Hattâ ayni mevzuun işlenmesinde bile pek derin başkalıklar bulunabilir. Her ikisi de mâsum aşkları yaşatan Fuzûlî ile Şekspir'in şiirleri ne kadar başkadır! Felsefe sistemlerinde göze çarpan, her filozofun kâinat görüşündeki başkalığın sebebi de yine aynıdır. Zira felsefe eserleri cemiyetin değil, hür ve yaratıcı olan ferdî benliğin mahsulleridir. Hür olan, yaratıcı olan ferdî benliğin törpüsü, düşmanı içtimaî benliktir. Cemiyet, düşünmekten nefret eder; taklitlere, alışkanlıklara can atar.

3. Örflerle yaşayan cemiyet, uysallığa hayrandır. Ahlâk ideali önünde her zaman eğilen fert ise, isyan edicidir. Halk için fazilet, iyi geçinmektir. Hakikatte insanların iyi geçinmeleri hakkın, cemaat arasında yerleşmesi gayesi için olursa, fazilet sayılır. Fakat her çeşit gayeye doğru gidişte iyi geçinmek ahlâkî bir prensip değildir. Halk onu işte bu sonuncu şekilde değerlendirir. Bütün karşı koyma kuvvetlerinden, bütün izzeti nefis müdafaasından, bütün âsabiyetlerden mahrum, bütün şiddetleri kötüleyen ölü ruhlarda fazilet arar. Halk gözünde her çeşit hileyi, suya sabuna dokunmadan ve yüzle-

re gülerekten muzaffer kılan adam, örnek insandır. Cemiyet için ahlâk, insanları iyi idareden ibaret bir siyasettir. Fazla merhamet bile onca bir hastalıktır. Sadece açılan yolda akan su gibi, hayatın gidişine uymak kâfidir. Kendisini, böyle bir uysallık sistemi içine sokarak idare eden sihirbaza halk hayrandır. Böyle bir önder, halk için ideal önderdir. Kadının kocası hakkında olduğu gibi, halkın da kendisini güden çoban hakkında "beni idare etmesini biliyor" demesi ona saadet getirir.

Uysallık, canlı varlığı idare eden, kendini çevreye uydurma kanununun cemiyette devamıdır. Cemiyet adamı, bu bakımdan bitkilerle hayvanları idare eden nizâmın dışında yaşamıyor. O da incir ağaçları ile karıncalar gibi sadece bir canlıdır. Fazla olarak, zekâ kazanmış bir canlı. Onun zekâsı, hayatın emrindedir; haytın ilerlediği istikamette ona serbest yayılma imkânını bağışlayan bir hizmetkârdır, sadece bir âlettir, belki de mükemmel bir âlet. Uysallıkla kurulan cemiyet nizâmını bozandan halk nefret eder. Kurtsa kuzuyu ayıplar, kuzu ise kurdu çekiştirir. Halkın, hizmetkâr olduğu cemiyet nizâmına karşı Allah adına ilk isyanı, ilk cihadı yapan Hazreti İsa oldu. Lâkin onun gibi Sokrat'la Hallac'ı da cemiyetin vücudundan fışkıran hayat zehiri boğmadı mı? Bu mukaddes kurbanlar Atina'da, Beytüllahim'de ve Bağdad'da halk için birer mücrimdiler.

Ferdî olarak yaşamasını bilen insan, isyana âşıktır; hakkın çiğnendiği yerde, haykırmak ister. Halka sevimli görünmesini bilen zâlime karşı dikelmek onca hakikî cihaddır. Haksızlığa karşı isyan halinde o, Allah'a yaklaştığını hisseder, benliğinde ilâhî bir temasın varlığını duyar. Hayatî menfaatler, kibirler ve istiğnalar uğrunda değil de, sade hakkın yaralandığı yerde içimizden Allah'a doğru yönelen bu isyan, ahlâk hâdisesini ortaya koyucudur. İnsanın târifi, bu vasıflariyle isyan edici varlık diye yapılsa, hakiki varlığını yaşıyan insanın en doğru târifi ortaya koyulmuş olurdu. İsyan, bizi hayat kanunlarının tazyikinden kurtararak uluhiyete teslim eden hamledir. Hakikat sevgisi gibi, sanat ve ahlâk da bu hamlenin basamak-

larını teşkil ederler. Hakikat aşkı, hayatî hazlar içinde yaşamaktan hoşlanan nebatî tabiatımıza isyan; sanat, fani tasavvurlar arasında bunalan hayvanî tabiatımıza isyan; ahlâk ise, nefsî için sevmekle öğünen insanî tabiatımızın üstüne bizi yükselterek Allah'la birlikte yapılan isyandır.

Cemiyet adamı ile ferd olan insan arasında yaptığımız bu karşılaştırma gösteriyor ki örfler, tekrar ve alışkanlıkların sahnesi olan cemiyetin, ahlâk ise ferdindir. Örfler ilmini yapanlar, cemiyetin hayatını ve içtimaî nizâmın temelini pek iyi anlatıyorlar. Ancak, geriye bütün insan kalıyor, cemiyet içinde yaşadığı halde, ferdî varlığını cemiyete feda etmeyen ve bunun için cemiyete karşı isyan iradesini kullanan insan.

4. Cemiyet, hem maddeci ve egoisttir, hem de efsaneden hoşlanır, masalsız yaşayamaz. Cemiyette gördüğümüz bu tezatlı karakter, cemiyet adamının sefaletleri içinde sevimli olan tarafını teşkil ediyor. İnsanlığın tarihi, harplerin ve mitolojinin tarihidir. Maddî menfaatlerinin hesabında pek mâhir olan insan, hülyaya kendini terkedişte, iradesiz bir ipnoz hastasıdır. Mitolojiyi kuran, âlimle sanatkârın yaratıcılıklarında rol oynayan, daima yeni hakikatlerin âşığı aktif muhayyile değildir; hakikatlardan kaçan hasta muhayyiledir. İnsanda en büyük iradenin yaratıcısı olan dini de mitolojiden tamamen ayırmalıdır. Mitolojide insanın dinden kurtulmak isteyen zaafları barınmaktadır. Eski dinlerden bazılarında, farazâ Yunan putperestliğinde dinle mitolojinin pek sıkı münasebete girişmesi gibi haller, dinî hayatın ancak, çöküntü devirlerinde görülen hallerdir. Vahiy dinlerine, mitolojik unsurlar sokanlar, halkın hülyaperest ve mitolog zaaflarından faydalanarak müşteri celbine uğraşan ve Allah iradesini bilmedikleri için, insanın hülyalariyle iman sistemleri kurmaya çalışan din adamlarıdır. Bunların alış verişleri Allah'la değil, insanlarladır, bunlar sadece kazanç peşinde olan bir esnaf zümresidir. Masal ve efsane, kalbini kullanma kudreti olmayan insanın kendini avutma ihtiyacından doğmuştur. Allah'a kalbiyle yaklaşamayanlar, mitolojiyi ve dinlere sokulan

efsaneleri icad etmişlerdir. Bütün cemiyet hayatı, efsanelerle doludur. Peygamberlerin hayatına kadar sokularak onları kalbin gözünde küçültücü masallar, dinin malı değil, halkın icadıdır. Tarihe sığınan bütün mazi, efsanelerle doludur. Peygamberlerin hayatına kadar sokularak onları kalbin gözünde küçültücü masallar, dinin malı değil, halkın icadıdır. Tarihe sığınan bütün mazi, efsanelerle doludur. "İnsanlığın tarihi, bazı gerçek olayların çerçevesine sokulmuş, sürekli efsanelerin tarihidir" demek hiç de mübalağa olmaz. Tarihin, büyük adamlar diye tasavvurlarımıza yüklediği, gûya insanüstü ve muhteşem çehreler, yakından incelenirse, pek büyük çoğunluğu bakımından bayağı varlıklardır. Mitoman muhayyilemiz, onları büyütmüş, yarı ilâhlar mertebesine yükseltmiştir. Sakın Sezar'a veya Neron'a fazla yakınlaşmayın. Bir hırsızın tereddütleriyle psikopat bir katilin korkaklıklarından başka bir şey göremiyeceksiniz. İskender'le Napolyon'un yüzlerindeki büyüklük maskelerini sakın koparmayınız. Altından şımarık bir çocukla, âlim ve filozofları tokatlayan bir külhanbeyin çehresi fışkıracaktır. Tarih kitaplarını süsleyerek yedi yaşından itibaren bütün dünyanın çocuklarına yalan sunan bu sahte büyüklük simaları, insanlığın anlı şanlı mitolojisinin kahramanlarıdır. Nesillere sunulan bu tarihî yalandan, insanlığın yine kendisi mesuldür. Esasen bu sahte büyükler, cemiyet adamları arasında başa geçme fırsatını bulabilenlerdir. Çoban, sürünün içinden çıkıyor. Kendileri gibi olan insanların zayıf damarlarını pek iyi bilen ve güttükleri cemiyet halkının hepsinden çok maddeye ve menfaatlere bağlanan insafsız çobanlar, cemiyete karşı oynadıkları kurtarıcı rolünde muvaffak olmak için, durmadan halka menfaat vaad eder ve onu kendi kendisine bol bol överler. Menfaat vaadiyle ırkının, kanının, büyüklüğünün maharetle methedilmesi, cemiyet adamında hoyratlığa bulaşmış derin bir minnettarlık hissi yaratır. Anatol Frans'ın meşhur eserinde, Tais'i kurtarmak için çetin yolculuğa çıkan Pafnüs, fahişe kadını, kendisinin nimetleriyle geçinen halkın elinden kurtarıp kaçırsın diye, filozof Nisyas'ın, keşişe saldıran kalabalığın önüne altın-

lar serptiğini biliyoruz. O zaman, halk iki büklüm yerlere eğilerek serpilen altınları toplarken kaçırılan kadını unutmuştu...

Cemiyetin en büyük lutfu alkıştır. Fâhişe de olsa, bir kere alkışladıktan sonra o insanı sever ve ona teslim olur. Bu sebepten kurnaz avcılar, ne yapıp yapıp bir kere alkışlanmak isterler. Cemiyete, yine bizzat cemiyeti öven çoban, bu işi maharetle yaparsa, kendine tapındırır. Hem kendisini alkışlatmak, hem kendisini alkışlayanları övmek; işte cemiyet canbazının muhteşem tılsımı! Ancak cemiyetüstü diyebileceğimiz fert, maddeden zaman zaman, bazan da süreli olarak iradesini sıyırabiliyor. Egoizme minnettar yaşamayan bu fertler, âlimlerle sanatkârlar, veliler ve peygamberlerdir. İnsanlığın, bunlarla karıştırarak, büyük adam dediği varlıklar, yani büyük muhterisler ve büyük çoğunluğu teşkil eden sürüyü güdücü çobanlar, onların karşısında cephe alıyorlar. Neron, Sen Piyer'i astırıyor. Abbasî halifesi Mansur, Ebu Hanife'yi kırbaçla öldürtüyor. Napolyon, Volney'i tokatlıyor. Mitolojiden değil, hakikatlardan zevk alan ve bu ideali zevk için yaşayan ilim, sanat ve din adamları, cemiyetten kaçarlar. Onların dâvası da egoizmine gömülmüş bir cemiyetin dâvası değildir. Kimseyi de kendi arkalarından gitmek için zorlamazlar. Her egoist teşekkülün, her cemiyetin ve partinin propagandası olduğu halde, ilimle sanatın ve dinin propagandası yoktur. Misyonerlerin esnaflığı kendilerine bırakılırsa, dinlerin, ruhları derinliğine kazanmalarında asıl rolü oynayan mistiklerle mutasavvıfların, yani velilerle onların izlerinde yürüyenlerin, dışlarına çevrilmiş hiçbir propagandaları görülmüyor. Onlar, arkalarından gitmek için kimseyi zorlamadıkları gibi, tuttukları yolun doğruluğunu isbata da lüzum görmüyorlar. Ama insanlar, yine onların peşinden koşuyor. Kürsüde kıyametler koparan vaiz, cemaati kaybediyor, kendi kalbini derinleştirme eğzersizlerini kendi kendine yapan mistik, ruhları kazanıyor. Bunlar, bizim cemiyetimizin varlığından hayat almayan insanüstü fertlerdir. Kendisine hakikat terbiyesi vereceğimiz nesillerin önderleri, bundan sonra âlimlerle sanat ve din adamları

olmalı, çobanın kanlı yüzü tarih sahnesinde kapkara bir kefenle örtülmelidir.

5/ Cemiyet, kuvvete hayrandır; gururu kutsallaştırır, kahramanları alkışlar. Aynı zamanda, korkuya düşkündür. Korktuğunu sever. Bu, onun yaşadığı içsel tezatlardan bir başkasıdır. Bedbaht tarihin putlaştırdığı bütün simalar, en kuvvetli kılıç ve kavga adamlarıdır. Binlerce yıl, kuvvetliye boyun eğmekle yaşayan cemiyet, mâbutlarını da en kuvvetlilerden seçerek kuvveti kutsallaştırdı. Kuvvetin önünde eğilen başlar, nefrete bürünecek yerde, gururları alkışlamak için tekrar yükselirken, zâlim çobanları ilâhlar safında gördüler. Sezostrisler gibi Sardanapallerin, Atillâ ve Timur'un bütün büyüklüğü, kılıçlarındaki kuvvetten ve halka aşıladıkları korkudan ileri geliyordu. Cemiyet adamı, inandığı Tanrı'ya, ancak korku ile yaklaşabiliyor. Ondaki bütün korkuyu yok edin, Allahsız kalacaktır, imanının mevzuu ortadan kalkacaktır. Hem böylelikle halkın inanması için hiçbir sebep de kalmayacak, dinin bütün değeri cennet ticaretine inhisar edecektir. Halkın, büyük diye huzurunda eğildiği varlıkların yüzlerinde dehşet ve tavırlarında azamet bulunması şarttır. Büyük küçük, hep karşımızdaki hayatî iskeletin bizi korkutan heybetine hayranız, ondan büyüklük, ondan sihir ve füsûn, ondan ilâh çıkarıyoruz.

Bir milleti zafere ulaştıran kişi, şahsiyeti ne olursa olsun, büyük adam sayılabilir. Şayet kaybederse, o hem bir beceriksiz, hem de suçludur; ondan nefret edilir. Esasen, insanlardaki boğuşma ihtiyacını karşılayan muharebe içgüdüsü, yalnız cemiyet adamının egoizmiyle izah edilemez. Onda egoizmini muvaffak kılacak siyaset yapma yetisi de vardır. Harp, herşeyden evvel kendi kuvvetine inanma ve yeni kuvvetler kazanma egzersizleri yapmak içindir. Egoizmin arkasında çok kere bu gizlenmiştir. Bazan da aynı gayeye ulaşmak için yapılan harplerde ideal bahane edilir. Harp, bütün cemiyet adamları arasında, hayat sahnesinde her gün yapılmaktadır. Hattâ sokak kenarlarında oynayan çocukların boğuşmaları bile, gelecekteki harplere hazırlanma hareketleri değil midir? Harbi or-

tadan kaldırmak isteyenler, önce çocuklarının terbiyesini değiştirsinler ve hayattan fışkıran kuvvete başka bir tatmin sahası arasınlar! Gûya zehirli çıkarılmış bir yılan gibi, harbi halkın hayatı için zararsızlaştırarak cemiyetin içine sokmak isteyenler, onu müsabaka sporları haline koydular ve cemiyetin devamlı harp ihtiyacını onunla karşıladılar. Eski Roma'nın yıkılış asırlarında gladyatör güreşleriyle arena sporları, Roma halkının en çok sevdiği şeylerdi. Romalılar vakitlerinin çoğunu bu müsabaka sporlariyle geçiriyorlardı. Zamanımızın bâhusus gerilemiş cemiyetlerinde, yedi yaşından başlayarak çocukların her günkü müsabaka sporlarını hayranlıkla takip ettiklerini görüyoruz. Bu çocuklar, yarınki cemiyette birbirlerine dost insanlar olmayacaklardır.

Ferdî şahsiyet olan insan, merhamete düşkündür, aşkı yüceltir. Merhamet, belki bütün aşkımızın kaynağıdır. Nefsimizi acınan arlığın yerine koyarak böyle elim bir karşılaştırmadan elde edilen egoist duygu, merhamet değildir. O, olsa olsa, nefsimiz için duyulan derin bir korkunun maskelenmiş çehresidir. Merhamet, âlemşümûl bir ruh hareketi, sonsuz bir sevgidir. Belki başkalarını nefsimizden fazla sevdiğimiz halde herşeyin fâni olduğunu düşünmemiz ve bunu isbat eden müşahhas bir hâdise ile karşılaşmamızdır. Merhamette ilâhî bir sima barınır. O, kin ve garazkârlık gibi, egoizm ile kuvvetten de nefret edicidir. Hazreti İsa, egoizmin en aşırı iki kutbunu temsil eden, muharebe ile cinsî arzulardan iğreniyordu. Merhamet, insanî zaaflar cinsinden pasif bir ruh hali değildir; insanın kendine üstün bir kudretin, ebedî olması istenen varlığın zevâlini seyretmesidir. Sanki bizde fâniliği temaşa eden ebedî varlığın kendisindeki ebedîlikle huzurundaki acz içinde çırpınan fâniliğin arasında kendine mahsus ve mutlak bir tezadı yaşaması halidir. Bu cevherin insana nüfûz ettiği nadir anlarda, aşk ile merhametin sımsıkı birleştiğini görüyoruz. Bu hallerde insan, kendi üstüne yükseldiğini ve adetâ tanrılaştığını duyuyor.

Yukarıdan beri Dürkeym'in içtimaî benlik dediği şeyin tablosunu çizmeğe çalıştık. Cemiyet ruhu, varsa eğer, işte böyle bir ruh-

tur. Onun, fert olarak kendi kendisini yaşayan insanın ruhundan hangi bakımlardan ayrıldığını ve ona karşı koyduğunu gözden geçirdik. Gördük ki, cemiyet şahsiyetsizdir, kaderci ve taklitçidir, örflerle yaşar, uysallıktan hoşlanır, maddeci ve efsanecidir, kuvvetle korkunun esiridir. Buna karşılık kendini bulan ferdî ruh, şahsiyet sahibidir, yaratıcıdır, isyan edicidir ve ahlâk değerleriyle yaşar, hakikatlar peşinde idealisttir, merhametle aşkın kahramanıdır. İnsanüstü ferdler de cemiyet içinde yaşamakla beraber, onda kendi şahsiyetlerini yaşatıyor ve cemiyeti kendi iradeleriyle yaşatmak istiyorlar. Nice cemiyeti, kendi arkasından sürükleyenlere insanüstü (übermensch) adını vermişti. Onların hepsini, değerlerin yaratıcısı, üstün insanlar diye aynı zümreye koydu. Halbuki fret olarak tarihin sütunları üstüne yükselen insanların büyük bir kısmı, hakikatta yine cemiyet adamıdır, cemiyet adamının karakterlerine sahiptirler. Ancak onların arasında en şahsiyetsiz, en çok maddeci ve efsaneci, maddî kuvvetlere en fazla sahip olanları çoban rolünü oynamışlardır. İhtiras, onları sürüye saldırtır ve sürüyü peşlerine takıp sürükletir. Bunlar cemiyeti, kendi hırsları istikametinde en ileri ufuklara götürmek için, birbirleriyle yarışmışlardır. Bunlar, cemiyetin madde olan kütlesinin cesur ve haris çobanlarıdır. İnsanlığın bütün alçalışları, madde sahasındaki bütün değişmeleri bunların eseri olmuştur. Bunlar, ruh gözüyle zayıf olan cemiyet adamının en âciz olanlarıdır. Bunlarda cemiyetin karakterleriyle cemiyetin bağlı olduğu değerler yaşatılmaktadır. Asıl üstün insanlar, ruh dünyasının kahramanlarıdır. Onlar, cemiyetin içinde olmakla beraber, onunkilerden başka ve onunkilere zıt değerlerle yaşarlar ve kendilerindeki yaratıcı, âsi ve idealist şahsiyeti, cemiyet içine, yumruklariyle değil, ruhlariyle yaymak isterler. Merhametle aşk, en büyük kuvvetleridir. Bizim için ideal, yapacağımız inkılâp, cemiyetimize muhtaç olmayan bu insanların şahsiyetini, cemiyetimizin şahsiyeti yapmaya çalışmaktır. Kültürümüz, ancak onların ruhunu benimseme cihazı olmalıdır.

Cemiyet halinde yaşama, insanda içgüdüdür. Bizim gibi, insa-

nüstü fertler de cemiyet içinde yaşıyorlar. Onların şahsiyetini benimseyen varlığımız da cemiyet hayatına sahip olacaktır. Ruso'nun, insana saadet ve fazilte getireceğinden ümidini kestiği ve kendisinden kaçarak, tabiata sığınmamızı tavsiye ettiği cemiyetin hâlâ içindeyiz. İstediği tabiata dönüşün imkânsız olduğunu Rüso, kendisi de biliyordu. O, dışındaki mütemadiyen kendini küçülten cemiyetten kaçarak, içinde yarattığı saadetler cenneti olan muhayyel cemiyete sığınmıştı. Lâkin hayal, ruhu kurtarmaya yeterli değildir. İçteki cennetin dışımızda gerçek olmasını istişoruz. Ruso'nun özlediği tabiata dömüş mümkün olmasa bile, ruhumuzun cemiyetini korumak, herhalde mümkün olacaktır. Yani bize mutlaka bir cemiyet lâzımdır. Bugünkü cemiyette, ortaklaşa idealimizin "eğlenme ve hoş vakit geçirme" oluşu, gerçek tatminlerden mahrum olduğumuzdandır. Hep birbirimize karşı kullandığımız zekâ, hepimizi zehirledi. Ailede ve maslekte, ticarette ve mektepte, dostlukta ve devlette siyaset, insanlığın mâsum ruhuna yapılmış suikast oldu. Cemiyet, bu siyasetin kurbanıdır. Eflâtun'un ideal devletindeki nizâm ile, Sent Ogusten'in yeni nizâmını kurmamız lâzım gelen cemiyetin ruhu, ilâhi ruh olmalıdır. Sanat ve ahlâk, ilim ve din değerlerini yaşatan insanüstü fertlerin böyle bir cemiyete mensup olduklarını düşünerek, bu cemiyetin hayatını teşkil eden ilâhî ruha bağlanmasını bilelim. Kendi kendimize yetmiyoruz. Yaradılışımıza ait olan bu kendimize yetersizlik cevherinin açılışı, kendimizden dışarı çıkarak, aile, millet ve insanlık sahalarına atılma halinde gerçekleşiyor. Cemiyeti yapan, işte bu cevherdir. Bizde sonsuzluğun tohumunu taşıyan bu cevher, Allah'tan gelmedir. Bu cevher, kendi kendine konuştuğu zaman, sofîlerin dilinde "enelhak" dedi. Kendi dışına yayıldığı zaman, hakkın yolcusu olduğunu gördü. Filhakika, sonsuzluktan ferdî varlığımıza sızmış olan bu cevherle biz, yine sonsuzluğun yolcusuyuz. Ferdiyetimizden ilk çıkışta, aile, millet ve insanlık halinde cemiyeti kurması istenen ve içimizden "enelhak" diye seslenen bu cevher, cemiyet denen büyük kervanın ruhu olmalıdır. İnsanlık, her çeşit topluluk halinde bu kafilenin bir parçasıdır.

Hepimiz için hedef, sonsuzluğu, yani Rabb'ı, Hakk'ı istemektir. Hep O'na yönelmiş olarak yürüyoruz. Yol üstünde yorulup zâhirde yıkılanlar çok, lâkin kervan yürüyor ve hakikatta varlıktan bir daha yokluğa dönmenin imkânı yoktur. Geri dönmek imkânsız, duraklamak imkânsız, yalnız yürümek imkânsız. İçimizde istesek de istemesek de barınan bu cevherin sahibini arıyoruz. O'na doğru yürüyoruz. Bu kervan bizim isteğimizle hazırlanmamış. Lâkin kervanı sürükleyen biziz, yolcuları da biz. Hayır, bir içtimâî mukavele yapılmış değil, ancak ferdin zarurî olarak kendinden çıkıp dışarı yayılmasından meydana gelmiş bir içtimaî vücut var. Bu eser meydana getirilirken bizden yalnız bir şey isteniyor: Hareket. Biz, hareketimizin gayesi olan sonsuzluk iradesini kaybedince, ilâhî irade bizi terkediyor. Şahsiyetsiz, taklitçi, maddeci ve efsaneci, kuvvetle korkunun pençesinde bir cemiyet oluyoruz. Sonsuzluk iradesini kazanırsak, şahsiyet sahibi, yaratıcı, hür ve âsi, idealist, merhametle aşkın barındığı bahtiyar bir cemiyetin, ilâhî beldenin mesut insanları olacağız. Dinlerin cemaat dediği, tohumu da, gayesi de ilâhî olan bu cemiyettir. Her yerde ibadet hareketleri yapan kalabalık, cemaat değildir. İçerisinde ilâhî ruhun barındığı her insan topluluğunda cemaat vardır. Cemaat ruhu, ailede, millette ve insanlıkta olduğu gibi, her küçük zümrenin içinde de bulunabilir. Yolculuğunun Allah'a çevrilmiş olduğunu bilen ve gayelerinin hepsinin üstünde O'nun sohbetini hedef tutan her mecliste, her cemiyette cemaat vardır. O, ruhanîlere mahsus bir imtiyaz değildir. Ruhî cemiyet, bizi maddî cemiyetimizin üstüne çıkardığı yerde ebedîlik başlıyor. Orada ruhun selâmeti ideali gayesine kavuşuyor. O bir ilâhî cemiyettir ki bizim içimizde barınır, süfli olanı bizden kurtararak bizi yükseltir.

Ömürlerimiz, içinde yaşadığımızdan daha güzel bir cemiyetin iştiyakiyle geçiyor. Hepimiz topluluktan tatminsiz yaşıyoruz. Dostluklardaki samimiyetsizlik, ne yapsak, nice kalabalık şehirler kursak, bizi içimizdeki boşlukla karşı karşıya yapayalnız bırakmıştı. O Büyük Yalnız'ın sohbetine kavuşmak istiyoruz. Ancak O'nunla

bu kalabalığın içinde çektiğimiz yalnızlığın çilesi tamam olacak. Bu idealle yola çıkan sonsuzluk kervanı, geçtiği yolun üzerinde, bu yeryüzünde güzel sohbetlere, ilâhî cemiyetlere kavuşacak.

Fikirlerimizin özeti olan şu hakikati tekrar edelim: Cemiyet ne şuurun, ne vicdanın kaynağıdır, ne de Allah'tır. Şuur da, vicdan da, cemiyet de Allah'a doğru ilerlemektir; işte bizim ilâhî beldemiz!

*YT/*1, 2 (İlk yayınlandığı yer tesbit edilemedi).

FELSEFE VE CEMİYET

İnsanların bir kısmı düşünür, bir kısmı yaşar. Çoğunluğu teşkil eden düşünmeden yaşayanlar, hayat yolunda daha önceden hazırlanmış rayların üzerinde yürürler. Hazır sigara içenler gibi evvelden yapılıp hazırlanmış kaideleri kullanırlar. Onları, örfleri ve alışkanlıkları idare eder; hazları ve hayatî duygularıyle yaşarlar. Kısa ömrün verebileceği şeyleri mutlaka harcamaktan hoşlanırlar. Mevki, servet, iştihâlar ve muvaffakıyetlerden ibaret birkaç kat elbiseyi sırasiyle giyinerek bu akıbeti korkunç sirkte, kendileriyle aynı akibete kurban olmak için semirtilen ihtirasların sahiplerine birkaç gün öylece görünmek isterler.

Düşünenler ise, evvelkilerin yaşadığı mânada yaşamıyanlardır. Onlar, hayatın fâniliğinden kaçarak barınacak bir ebedîlik aramış ve düşüncelerine sığınmışlardır. Yaşanan bir ebedîlik, dünyamızda bulunmasa bile, düşünen varlığın kavradığı bir ebedîlik vardır. Ona "düşünen ebedîlik" de diyebiliriz. O yüksekliğe ulaşanların düşüncelerinde kurdukları hakikat binasına felsefe deniyor. Felsefe bize, üstümüzde ve yükseklerde bulunan hedeflere doğru ilerlemesini öğretir. İnsan düşünürken, yeryüzünün bütün süflî hadiselerine yükseklerden gelen bir ulvî mayayı farkında olmıyarak muttasıl karıştırır. Sanki hayatı onunla mâna kazanır. İşte bu insanın felsefe yapmasıdır.

İnsan, düşünen varlık olduğu için filozoftur. İlk insan kendi felsefesini yapmıştı. İlk çağın felsefesini, Yunan'a kadar dinlerinde görüyoruz. Hind'in, Çin'in, İran'ın ve Mısır'ın felsefeleri dinlerin-

de yaşatılmıştı. Tao, Konfüçyüs, Zerdüşt, Buda, Brahma ve Mısır dinleri birer felsefî sistem ortaya koydular. Eski dünya insanlarının dünya görüşleri ve hareket kaideleri bu dinlerin içinde bulunuyordu. Onların ifadesi içinde hayatı seviyor veya itham ediyorlardı. Felsefe, Yunan'da kendi adını aldı ve istiklâlini kazandı. Buna rağmen dinlerden büsbütün ayrılmadı. Yunan politeizmi gibi Hıristiyan ve İslâm dinleri de, bütünüyle birer felsefî sistem arzetmektedirler. Ancak vasıtaları tekâmül etmiş, aklı aşan ilham olmuştur.

Yaşıyanların yığını olan cemiyet, düşünenlerin eseri olan felsefeden bâri müstağnî kalabilmiş mi? Hayır. Hemen her hareketimizde şerre uzanıp başkalarından hayrı istediğimiz gibi, düşünmeden yaşayıştan hoşlandığımız şu fânî kubbenin altında ebedî şeyler sunan felsefeye daima hayran olmuşuz. Her medenî cemiyet, hayır hattâ her cemiyet, klânlar bile bir felsefî düşünceye bağlanmışlar. İlk çağ kavimlerinin felsefe ve hikmetleri dinlerinde barındığı gibi, Yunan ve Roma'nın büyük felsefî sistemleri ve herbirinin kendine özel felsefî düşünüşleri vardı. Ortaçağ, muhteşem bir Hıristiyan felsefesini yaşattı ve geliştirdi. Batıda Rönesans felsefesi metod sahasına kapılarını açtı. Sonra milletler kendi felsefelerini kendi ruh bölgelerinde işlediler. Bir Fransız, bir Alman, bir İngiliz felsefesi doğdu. Küçük milletler de bunlardan aldıkları tesirlerle ırkdaşlarının eteğine yapışıp gitti, zihniyetlerinin hamurunu yoğurdular. Birisi ruhun derinliklerinde yol alırken öteki göz kamaştırıcı zirvelere tırmanıyor. Anglo-Sakson düşüncesi ise şüphe ve tenkidin törpüsüyle keskinleşiyor. Hattâ Yeni Dünya'nın yıldızı olan Amerika'nın felsefesi bile, asrın iktisadî şartları içinde çeşitli ırkların eliyle süratle hazırlanmış bulunuyor. Menfaatle, pratikte muvaffakiyeti hedef tutan hakikat iradesi yani pragmatizm, menfaatçi halkı hayran bırakan Amerikan felsefesidir. Nihayet İslâv ırkı da, içtimaî nizamiyle ebedî hakikatler karşısında anarşist zihniyete bağlanan felsefesini ortaya koydu.

Acaba bizim felsefemiz nedir? Türk ırkının kabiliyetleriyle ortaya konmuş bir millî felsefemiz olmuş mudur? Bu soruya, batı tak-

litçiliğine teslim olan iradesizlerimiz: "Batının felsefesi var ya!... Batılılaştığımıza göre onlardan birini benimsemeliyiz" diye cevap veriyorlar. İnsan ruhiyle yaşamaktan korkan bu papağanlar, filhakika her siyasî mevsimde bir başka felsefenin reklâmına koyuldukları halde, bunların hiçbiri bizim olmuyor ve münevverlerinin takdim ettiği, onların alkışladığı felsefenin bir siyasî mevsimden fazla ömrü olamıyor. Fransız'ınki gidiyor. Alman'ınki geliyor. Derken o gidiyor, İngiliz'inki, nihayet Amerikan'ınki geliyor. Ve millet, aslı tabaka bunların, bu yabancı elbiselerin hiçbirini benimsemiyor, kendine maletmiyor. O, kendi ruhuna kendinden aşı yapmak ihtiyacıyle hâlâ kıvranmaktadır.

Büyük millet kütlesinin tarafından ses veren muhafazakâr zihniyet ise: "Kur'anın varlığı kâfidir; felsefe lâzım değil" diye cevap veriyor. Lâkin bu ifade de evvelkisi kadar tatminsizdir. Kur'an, Allah'ın kitabıdır. Felsefe ise, bizim onu anlayacak olan şahsiyetimizin örgüsüdür. Bizim düşünüş tarzımıdır.

Felsefî görüşümüz olmasa büyük Kitab'ı hakkiyle anlıyamayız, sadece ezberleriz ve ezber okuya okuya, doktorun reçete kâğıdını batırdığı bardağın suyunu içmekle tedavisini uman hastanın haline benzeriz.

İşte bu felsefesi olmayanların Kur'an anlayışıdır. Kâinatın muammasını çözebilen felsefe, kalbimizin mantığı, hükümlerimizin mektebidir. Felsefesiz yaşamakla kalbimiz yabancı inançlarla harap olur. Hükümlerimiz akla karşı isyan haline gelebilir. Kültürümüzün köklerini teşkil eden İslâm dünyasında kendi felsefemiz olmayışı İslâm âleminin hâlâ yerlerde sürenen perişan halini doğurmuştur. Filhakika öteden beri yanlış olarak İslâm felsefesi denen felsefenin yapıcıları Fârâbî, İbni Sîna, İbni Rüşd gibi filozoflar, Aristo'nun felsefesini İslâm'ın esaslarına tatbik ettiler. İslâm dininin hakikatlerini Aristoculukla isbata çalıştılar. Netice hüsran oldu ve bundan Gazalî'nin açtığı "Tehafüt" münakaşası doğdu. Aristo felsefesi İslâm'ın değildi, Yunan'ındı. Şu halde İslâm felsefesi denen felsefe, İslâm'ın ufuklarında Yunan felsefesinin hüküm sürmesi veya dal-

galanması gibi bir hâdiseden ibaret oldu. İslâmın felsefesi hiçbir zaman yapılmamıştır ve para karşılığında Kur'an'ı bağıra bağıra tekrarlıyan adamların kafalarını tedavi etminin lüzümü anlaşılmadan, İslâm rönesansını açacak olan bu büyük eser yapılamıyacaktır. Ancak tasavvuf, Kur'an'da esaslarını bulduğu derin bir insan felsefesini ele almıştır. Bilâhare Türk-İslâm medeniyeti içerisinde de pek çok felsefî meselelerin münakaşası yapıldı. Anadolu devletini kuran Müslüman Türkler, tasavvuf sahasında yani insan felsefesinde dehâ gösterdikleri gibi, sırf akla dayanan felsefe zemininde hiç değilse görüşler ortaya koydular. Bunların sonuncusu XV. asırda İstanbul'u alarak yeni çağı açan padişah Fatih Sultan Mehmed'in Molla Zeyrek'le Hocazâde arasında yaptırdığı "Tehafüt" münâkaşası oldu. Bu münâkaşada Fârâbî ve İbni Sîna gibi filozofları savunan İbni Rüşd ile onları tenkid ve bazı noktalrda tekfîr eden İmam Gazâlî arasındaki görüş ayrılıkları karşılaştırılıyordu. Molla Zeyrek filozofları, Hocazâde Gazâli'yi müdafaa etti. Padişahın bizzat takip ettiği ve hakemlik yaptığı bu münakaşa tam yedi gün sürdü. Sonunda Gazâli'nin görüşünü müdafaa eden Hocazâde münâkaşayı kazandı. Fatih Hocazâde'yi takdir ederek bu fikirlerini bir eser halinde yazmasını söyledi.

Bu, bizde sonuncu felsefe hareketidir ve o günden beri kendi âlemimizin sınırları içinde ne bir dünya görüşüne ne de ciddî bir felsefe inancına rastlanmamıştır. Tanzimat hareketini idare eden zihniyet hiç bir felsefî esasa dayanmadığı gibi daha sonra Ziya Gökalp'ın derme çatma parçalar halinde Dürkeym gibi bir Yahudi mütefekkirinden adapte ettiği fikirlerle bizim felsefemiz yapılamazdı. Zira onda bizim ne imanımız, ne ahlâkımız barınıyor, ne de mukadderatımızın tohumları bulunuyordu.

Niçin felsefe lâzım? Felsefemiz olmadan yaşayamaz mıyız?

Bu sorunun cevabı pek geniş, pek şümullüdür:

1. Felsefe herşeyden önce biricik kılavuzumuz olan aklın kullanılmasını öğretir. Elimizde fotoğraf makinası var. Lâkin onu nereye yerleştireceğiz? Manzaranın resmini hangi taraftan çekeceğiz?

Eşyayı görüş açılarımız pek çok, belki de sonsuzdur. Bizim eşyayı hangi açıdan görmemiz gerektiğini tâyin eden felsefemizdir. Felsefemiz yoksa görüşlerimiz, eşya ve olaylar hakkındaki hükümlerimiz başka başka olacak ve birbirleriyle çelişecektir. Eğer felsefesi varsa Türk çocuğunun bir dünya görüşü olacak ve bütün vatandaşlar bu görüşte birleşeceklerdir. Böyle bir görüş birliğini doğuracak felsefemiz yoksa, millî birliğimizden de bahsedilemez.

Kalpleri ve kafaları bir noktada, bir sevgi mihrakında birleşmeyen insanlar gerçek vatandaş hayatını, millî birlik saâdetini yaşayamazlar. Bu söz, mücerret bir kelimeden, kuru bir lâfdan ibaret kalır. Görüşlerin çatıştığı, kalplerin çarpıştığı yerde ise zümreler birbirini ezer, kuvvetler birbirini kırar. Gazeteler halkı teşhir, hattâ terzîl etmekten hoşlanır. Ümit ve iftihar konusu olması beklenen gençlik, ümitler harcar; habîs emelleri uğrunda onu kullananların elinde yıkıcı olur, bilmeden mefahire ve vicdana saldırır. Münevver geçinenler halktan ayrılır; milletin kendi evlâtları, onun mukadderatına düşman kesilirler.

Sevginin yaşanmadığı, hep nefretlerin barındığı ve kalplerin çarpıştığı bir cemiyette, hayat yaşamaya değmez hal alacaktır. Hayat yük olacak, aile içi kahredecek. Mektep usanç verecek, mabed sevilmeyecektir. Sade bir içgüdünün arkasında şuursuz koşarken insan olan varlıkların bütün duygularıyla bütün iradelerini boşuna harcayan fertler, hayatı hep başkalarını, hem de hemcinslerini ezdiren kuvvetle kendi önlerine yığdıkları birkaç lokmanın sersemce temaşasından ibaret sanacaklar ve ölüm onların imdadına yetişinceye kadar sayıklıyacaklardır.

Ancak bizde aklın saltanatını kuracak olan felsefe, iç hayatımızın bütün hareketlerini ve bütün unsurlarını birleştirmek sûretiyle ruh yapımızdaki âhenk ve nizâmın da kurucusu olacaktır. Bir cemiyetin mesut insanları, onun felsefesinin mirascılarıdır. Alman milletine mesut bir hayatın va'dini getiren kuvvetin kaynağı Fihte'nin Alman millî birliğini kurmuş olan benlik felsefesi oldu. Sokrat'ın katili olan eski Atina, onunla birlikte millî birliğinini istikba-

lini de gömdü. Çok geçmeden eski Yunan dünyası, parça parça olan millî birliğinin enkazı altında can verdi.

2. Aklımızın âlemi bütün halinde kavrayışı demek olan felsefe, ahlâkımızın da sanatkârıdır. Âlemi bütün halinde görüş ve anlayış sayesinde ahlâkımızın rotasını çizebiliyoruz. Eğer dünyanın bütün halinde görüşüne, yani felsefî görüşe sahip değilsek, etrafta klişe halinde ahlâk çerçeveleri araştırır, yabancı veya hurda haline gelmiş örfleri, hiç tenkit etmeden yani aklın potasından geçirmeden ahlâk diye benimseriz ve her birimizin hurda çarşısından tedarik ettiği öfrlerin kırıntısiyle birbirimize çarparız, devirir iz. Felsefesi olmıyan cemiyet, ahlâk nizamı denen, vicdanlarımızı denkleştirici selâmete ulaştıramaz. Böyle bir cemiyette vicdanî tecellîler, vicdan yolları ayrılır ve nihayet birbirini kaybeder. Bir tarafta kadın kapkara bir örtüye girerken öbür tarafta bütün örtülerden ve hayâ perdelerinden sıyrılmayı ilerilik sanır. Bir yanda gençliğe itaat tavsiye ediliren öbür yanda isyan fazilet olur. Bir zümre kelimelerin ırkını tahkik edercesine uydurma bir dil milliyetçiliği icad ederken, yanıbaşındaki zümre millet dilinde milletin tek kelimesini bırakmamaya azm etmişcesine bozuk batılı kelimelerle konuşur; millî çatı altında Avrupalı kelimelerin istilâsına uğramamış ne meslek, ne sanat, ne de mektep adı kalır. Bazıları akıl ve kalp yolundan gelme kaideleri putlaştırırken, başkaları kalp ile aklın bütün düşmanlarını putlaştırırlar. Bir kısmı kaidelere hayran yaşarken, diğerleri kaideleri çiğnemekten zevk alırlar. Bir kısmının hörmet ettiğinden öbürleri nefret duyar. Birçok elin alkışlarını, o alkışlarla oyulan kalplerin âhı karşılar. Millet mektebinin bir yanında yabancı ruh aşısı yapan mektepler gönüller fethederken, öte yanda hafız kursları rekor kırarlar. Sonunda millet fertleri arasında ahlâk ve ruh beraberliği kalmaz. Kimimizin aşkı, kimimizide lânet konusu olur. İki ahlâk, âdeta iki millet ideali yaratır. Biri elbette öbürüne düşman yaşayacaktır. Vaktiyle XI. yüzyılda Anadolu'da millî birliğimizi ilk kuran hareket, ruh ve ahlâk birliğinden kuvvet almıştı. Bilâhare medeniyet yayıcı istilâlarımız da aynı ruh birliğinin meyvası oldu. Eski

Yunan'da madde dünyasının tanınmasından yani fikizten ahlâka yükselen felsefe büyük Yunan medeniyetinin kurucusu olmuştu. Bugün bizim de medeniyet semalarında yükseklere tırmanabilmemiz, maddenin bilgisinin üstünde bir ahlâk ideali, bir ahlâk felsefesi yaratmamızla kabil olacaktır.

3. Felsefe, siyasî nizamın da yapıcısıdır. Bir millet rejiminin hususiyetlerini, o milletin felsefesi tayin eder. Demokrasi asrın hakim rejimi olmakla beraber her millet onu kendine has, kendi bünyesine uygun şekilde kullanıyor. Ayrı ayrı bir Fransız, bir Alman, bir İngiliz ve Amerikan demokrasisi bulunmaktadır. Bu rejimlerin kabul ettiği otoritelerin sınırları gibi, benimsedikleri liberal veya sosyalist prensipler de milletin kabiliyetinin ölçüsünü veren felsefeleriyle tayin edilmiştir.

Bizim demokrasimizin bütün kuvvet kaynakları gibi, otorite mihrakları ve dayanması lâzım gelen temeller, içtimaî ve iktisadî prensipler, bizim kendi millî bünyemizden doğmuş olmalıdır. Her sahada olduğu gibi devlet rejiminde de taklitçilik idareyi felce uğratır. Osmanlıların devlet olarak azameti, diğer sebepleri yanında bu devletin rejiminin, tarihinin seyri içinde kendi kendini yapmış ve kendi millî tekamülü içinde olgunlaşarak kendini bulmuş bir rejim olmasından ileri geliyordu.

4. Bizzat kendimize karşı zalim olmak istemiyorsak kendimize bir felsefe arıyalım. Zira sabah uykudan gözlerimizi açarken, üstümüze çöken ümitsiz karanlık, o içler oyucu yaşamak korkusu, ruhumuza imanın aydınlığını getirecek bir felsefenin eliyle uzaklaştırılabilir. Yeni hayata atılan gencin hislerini didik didik eden felsefesiz yaşayıştır. Bir genç neslin ifadesindeki inceliğin, hareketlerindeki ruhluluğun, bakışlarındaki neşvenin kaynağı o milletin felsefesidir. Felsefesini yapmamış, yani kendini düşünmemiş, hayatına mâna vermemiş, kaderinin bilmecesine hiç cevap aramamış bir neslin köylüsü dağ başında çorak ve ölü bir toprakla karşı karşıya oturur, bekler. Bir mehdî beklercesine öldürücü, kahredici bir sabırla kurtuluşunu bekler. Yer demir, gök bakırdır. Onlar da kader ne getirirse

onunla yetineceklerdir. Şehirlerin hem de yüksek tahsil çağındaki gençleri ise didikodu ve fitne politikası yaptırtan yerlerde, kahvelerde ve sokak başlarında sade ölümü bekleten bir hareketsizlik, bir ruhsuzluk, bir ıztırapsızlık ve bir gayesizlikle bekler dururlar.

Ellerine ne geçse onu harcıyacaklardır: Başkalarının eliyle hazırlanmış servetler, mevkiler, toprağın sefâletinden sömürülmüş saadetler. Bize yeni bir neşve lâzım. Onu felsefemizde bulacağız. Dünya anlayışımız yenileştiği zaman, varlığımız yeni bir hayata kavuşacaktır. Kararan kalbimizle harabolan duygularımızı onunla tazeliyeceğiz. Neyi sevip neden soğumamız lâzım geldiğini kalbimize o anlatacaktır. Kalbimizi bertaraf eden, samimiyetimizi daha ilk okul sıralarında öldüren zehrin pençesinden kurtaracak olan odur. Alemşümul merhametin sesini bir defa olsun içinde duymamış, bütün hayat yolculuğu zâlimi övmek, mazlumu dövmek maharetiyle geçmiş nesillerin perişan ruhunu kurtarcak olan telkin, asırların imaniyle yüklü bir insan felsefesinden çıkarılacaktır.

5. Felsefe dinî inanışlarımızın da üstadıdır. O olmazsa din adı altında halka sunulan her efsaneyi dinî inanış yaparız. İbadet hareketleri yapan herkesin din adamı diye arkasından gideriz. Daha mabedlerini bir gulgule ticarethanesi olmaktan kurtaramıyan adamların telkinlerine kıymet veririz. Ancak üstadımız felsefe sayesinde kalbimiz yaşadığı dini aklımıza telkin eder; kalp inanır, ona itimadı olan akıl da onu takibeder, beğenir ve takdir eder. Hayran olur; hareketlerin taklidi ile değil de kendi iç dünyasında derinleşme yoluyla Allah'a kavuşabileceğini anlar. İbadet hareketlerinin ise kendi içimizde derinleşmesinin vasıtası olduğunu tecrübeleriyle öğrenir.

Felsefe olmazsa, dindarlık bir uyanık rüya, bir vehim, bir hastalık sanılır. Saf hava içerisinde yaşarken katlanılan külfetler, ibadetler, dualar ve dilekler mânasız görülür. Din, yaşamak korkusunun yarattığı bir vehim veya bir ahiret simsarlığı, bir cimrilik veya bir sersemlik sayılır. Dünya vehminden bizi kurtararak duyularımızın bulanık rüyasının üstüne çıkaracak ve hakikatler zeminini, zekâmızı doyuran bir temâşaya yükseltecek olan felsefemizdir. Mez-

heplerin herbiri, dinî bir cemaat tarafından kabullenilen felsefî anlayış tarzıdır. Herbiri bir din felsefesidir. İslâmdaki mezheplerin bir kısmı bizzat İslâm dininin hukukî ve içtimaî yönünden felsefî görünüşüdür. Bazıları ise İslâm'ın ortadan kaldırdığı cemaatların, tarihî dinlerinin İslâm kıyafetine bürünmüş felsefesidir. Meselâ Alevîlik, İslâmî dekor ve İslâmî klişeler içinde barınan Zerdüşt dininin felsefesidir. Bektaşîlik Şâman dininin felsefesidir. Tasavvuf ise, İslâm'ın ahlâkî özünü mistik tecrübenin konusu yapan derin bir felsefî yaşayıştır. Tasavvuf içinde de çeşit çeşit felsefî görüşler doğmuştur. Tasavvuf milletimizin ruhunu derinden derine işledi. Öyleki Yavuz'da Mevlâna'dan cezbeler bulmak, Mehmed Âkif'de Yunus'un çilesini tatmak kâbildir. Ancak büyük milletin başardığı İstiklâl Harbi ise Anadolu'nun ruhuna sinmiş bulunan bu cezbe ile bu sonu gelmiyen çilenin bir meyvasıdır.

Biz ne cezbeler tattık, ne çileler çektik! İslâm dünyası bir şaşkınlık içinde sarhoştur. Kur'an'ı çok okuyor ve az düşünüyoruz. Büyük kitap bir musikî güftesi midir? Ne münasebet!. Onu karşılayacak kalbimiz mi yok? Buna da inanılmaz. Ancak örfler ve âdetler, her akşam bir kaç kadeh içinler gibi bizi şaşkına çevirmiş. Neden Türk çocuğu düşünen dünyanın ortasında ve muazzam bir hikmet hazinesinin başında mânayı bırakır da iskelete bağlanır? Neden Süleyman Çelebi gibi bir dâhînin eseri dilencilere sermaye olsun da, onun:

Bîhurûf u lafz u savt ol pâdişâh,
Mustafa'ya söyledi bî iştibâh.

Hikmetiyle bize sunduğu muhteşem mi'rac sırrı bir masalcılıktan öte felsefî izah aramasın ve yine Mi'raca çıkan Peygamber'in, bu ruhânî yolculukta Mescid-i Aksa'yı ziyaretinin sırrı ve hikmeti derin felsefî tahlillere konu olmasın?

Bu şuursuzluk, hayır bu duygusuzluk anlaşılır gibi değildir. Her halde İslâm'ın felsefesi XX. asırda başlıyacaktır.

6. Felsefe, hürriyetimizin de hayat kaynağıdır. Düşünen adam hürriyetini anlar, hareketini doğurmuş olan sebepleri bilen insan, o sebeplerin idaresini kendi eline alabilmekle hürriyetini gerçekleştirir. Bizi hayat yolunda durdurup düşündüren felsefe, her adımda hürriyet sunmaktadır. Biz gördükçe düşünüyoruz, düşündükçe görüyoruz. Ve her an görüşümüzün ufukları genişledikçe insanlığın her derdine deva olmak isteğiyle doluyoruz. Kendi kendimize hem teklif hem de kabul ettiğimiz mesuliyetimizin sahası genişliyor. Çok tahammül edilmiyecek kadar çok genişlediği zaman, sonsuzluğa temâşa ettiren vecdin kucağında selâmetle huzuru buluyoruz. Dünyamızda bulunmıyanı sonsuzluğun vecdinde arıyoruz. Bakınız Meklâna ruhundaki, dünyada mükemmel insanı yaşatmak idealini sonsuzluğun vecdinde nasıl huzura kavuşturuyor?

"Şehrin dışında dolaşıyordum. Bir adam gördüm; elinde fenerle bir şey arıyor gibiydi. Yaklaştım: Ne arıyorsun? dedim. Bir şey mi yitirdin? Adam cevap verdi: Hayır, dedi. Vahşî hayvanlar arasında yaşamaktan usandım; insan arıyorum. Zavallı, dedim, beyhude yoruluyorsun. Onu aslâ bulamazsın. Ben diyarımı terk ettim de yine bulamadım. Evine git! Rahatına bak... Adam cevap verdi: - Bulamıyacağımı ben de biliyorum. Lâkin ben onu aramakta vecd buldum. Bana dokunma. Bulmasam da arıyacağım."

İşte hürriyetimizin içimizdeki çerâğı, sönmeyen nuru bu vecdimizdir. O yoksa hürriyetimiz bir vehim, bir kibir, bir benlik ifadesidir, o kadar. Onsuz insan, hem nefsinin, hem arzın, hem gayrın, hem de herşeyin esîridir. Hallac'ın kendini darağacına çıkartanlar hakkında bile şefâat dileyen, merhametini onlardan esirgemiyen iradesi hürdür. İntikam alıcının hür olduğunu zannetmek kadar gülünç iddia olur mu? Hür olan insan dünyalardan daha değerlidir. Zâlim esir insanın eşyadan farkı yoktur.

7. İnsan anlaşılmadan insanlık âleminde inkılâp yapılmaz. Nedir bu insan ki hayvanların hepsi ondadır; öyle iken Allah'a götüren yol da ondadır. Varlığımızın Allah'la münasebetinin sırrına ermesek bile, kendimizi bilmeden Allah'ı anlamıyoruz. İnsanı tanıtan

felsefe olduğuna göre inkılâplarımızın hepsi ona muhtaçtır. Hangi inkılâp felsefesiz yapıldı? İslâmın nuru Kur'an'ın felsefesinden çıkarak âleme yayıldı. Avrupa, rönesansını ve romantizmini felsefe sistemleri içerisinde hazırladı. Fransız İhtilâli bir felsefenin meyvası oldu.

Akıbetimizin düşüncesi de bir felsefeye bağlanacaktır. "Yarınımız ne olacak? Nereye gidiyoruz?" sorusu şuurda önceden açılmış yollar arar. Nereye gitmede olduğumuzu takdir için, cemiyetimizin temayüllerini, ideallerini kabiliyetlerini, yani bütün hayatî kuvvetlerini yüksekten bakışla görebilmemiz lâzımdır. Hayat tecrübesinin yaşandıktan sonra vereceğini, o yaşanmadan önce felsefe tanıtır, sezdirir, hem de zaruretler halinde ortaya koyar. Önceden bilmenin büyük faydası, yanlış yolda isek dönmek, doğru yolu aramak için bize imkân bağışlamasıdır.

Felsefenin bize neler verebildiğini gördük. O halde insan cemiyetlerinin felsefesiz yaşamadığını söyleyebiliriz. Çünkü hikmetsiz hayat olmaz. Mesele, yaşatan felsefenin sistem halinde ifadesini ortaya koymaktır; bütün bir cemiyeti bir hikmet sofrasının etrafında toplamaktır. Eğer bu yalımzas atemayüller, hisler ve hareketler halinde kalarak bir türlü şuurlarımıza ulaşmıyan felsefemiz, ruhumuzu sefâletten kurtarıp ideale kavuşturamaz.

Toprağın üstünde herbiri bir hastalığa şifa olan otlar bitiyor. Biz bunları rastgele pişirip yiyoruz. Ama hangisinin hangi hastalığa deva olduğunu bilmediğimizden bu tesadüfî gıdalanma, bizim hastalıklarımıza şifa olmuyor. İlletin teşhisi ve doktorun reçetesi lâzım. Bizim felsefemiz, duyuşlarımızda, davranışlarımızda, sevgimizde ve isteklerimizde barınmaktadır. Bir yapının, bir büyük meydana serpilmiş malzemesi gibi etrafınızdadır.

Binayı yapan mimar filozof olacaktır. Yapı malzemesiyle sanat eseri olan binanın farkı düşünülürse, felsefenin bizi ulaştıracağı hedefin kurtarıcı oluşu kolayca anlışılacaktır.

*

Şimdi asıl meselemize giriyoruz: Bizim felsefemiz ne olmalıdır?

Felsefe, bizdeki can denilen nesne cinsinden en çok bizim olan şey olduğundan başkalarından iğreti alınmıyacak, mutlaka bizim eserimiz olacaktır; bu anlaşıldı. O halde felsefemizi meydana getirecek unsurları, binamızın malzemesini bir bir araştıralım.

1. Felsefemizin eşiğinde ilk endişemiz şu olmalıdır:

Asrımıza asırların hediye ettiği fikir dünyasının şu iki altın anahtarını ele geçirmeden binamızın kapısını zorlamıyalım. O iki anahtar işte: XX. asırda insanlığın ulaşabildiği fikir ve zekâ hazinesinde bütün fikir dünyasının ortaklaşa bölüştüğü prensiplerden;

a) Biri dünyamızı idare eden tekâmül prensibi.

b) Öbürü aklın mükemmel işleyişini düzenleyen metodlu düşünme prensibi.

Bu prensip, tekâmülcülüğümüzün temel taşıdır.

2. İkinci prensip, aradığımız cemiyet nizamını kuracak:

Çoğunluğu çiftçi olan Anadolu'nun, kendi içinden gelen evrimi takip eden toprağa bağlı insanını, toprağın sahibi, hâkimi yapacak ve alın terinin meyvası olan mülke hörmet ederek sade üretimi sosyalleştirici bir çalışma nizamı.

Bu Anadolu'nun sosyalizmidir.

3. Ya insanımızın iç yapısını hangi malzeme ile yoğuracağız?

Kur'an'ın, zulmün karşısına sabrı, kinin karşısına affı koyan, ölümü ümit ile karşılayan, sonu olan varlığımızı sonsuzluğun yolcusu yapan ve Allah'ı insanda tanıyan, insan anlayışı.

Bu ahlâkımızın temelini teşkil eden İslâm ruhçuluğudur.

4. Dördüncü ve sonuncu prensip, şahsiyetciliği esas olarak kabul eden idealizmimiz olacaktır. Onun yapıcı unsurlarını bin yıllık ıztıraplarımız yoğurdu. Anadolu'nun asırlık sefâleti, insanı taliine hasret varlığıyle, bu idealizmi kalplerimize âlemşümul bir merhamet iradesi halinde sunmuş olmalıdır. Bu bedbaht diyarın iç ve dış manzarası, içinde barındırdığı insanın perişan ruhiyle idealinin ilhamcısıdır. Bu dâvanın ifadesi, mistik hayatın ifadesi kadar müş-

kül, bir dağın gövdesinden bir feryadın fışkırması gibi müthiştir. Onu anlatmak için bir rüyanın derin mânalı ifadesine sığınmak istiyorum.

"Bir bozkırdan geçiyordu. Bir köylü onu arabasiyle çamurlu bir ovada götürüyordu. Hava soğuktu. Ekim ayında idiler. Kuş başlı kar yağıyor ve toprağa değer değmez eriyordu. Arabacı hayvanları şiddetle kamçılıyordu... Yolda bir köye vardılar; harap, sefil izbelerden ibaret bir köye... Kulübelerin yarısı yanmıştı. Çatılar, kömürleşmiş direkler üzerinde güç halde devrilmeden durabiliyordu. Köyün eşiğinde kemiklerine kadar erimiş, perişan kılıklı bir kadın kalabalığına rastladılar. Yüzleri toprak rengini bağlamıştı. Yirmi yaşında olduğu halde kırklık gibi görünen, uzun boylu, iri kemikli bir zavallı, kucağında ağlıyan bir çocuk taşıyor. Yavru aç, ananın kemikleri kurumuş... İkisi de ağlıyorlar. Yavru çıplak kollarını, soğuktan morarmış ellerini uzatıyor.

Araba dört nala giderken o:

- Niçin ağlıyor bu çocuk? diye sordu. Delikanlı bunu köylü şivesiyle sormuştu. Kendine gelince böyle konuştuğuna sevindi ve tekrarladı: - Ama niçin ağlıyor bu minik...? Hem de çıplak? Ne diye sarıp sarmalamıyorlar?

- Çocuk donuyor. Elbiseleri buz tutuğu için atmışlar. Isıtmaz çünkü buz tutan elbiseler.

Yolcu şaşkın bir halde:

- Nasıl olur bu? Dedi.

- Nasıl olacak, bunlar yoksul zavallılar... İzbeleri de yanmış... Yiyecek ekmekleri bile yok.

O rüyalara mahsus bir tuhaflıkla hâlâ anlamıyor, biteviye arabacıya:

- Yok canım, diyordu. Hiç öyle şey olur mu? Söyle bana sen, neden bu kalabalık buraya toplanmış? Niçin bu kadar sefil ve perişandırlar? Neye kapkara kesilmişler? Niçin birbirleriyle kucaklaşıp türkü söylemiyorlar? Hele çocuğu niçin aç bırakıyorlar?

Yavaş yavaş içini derin bir mahzunluk kapladı. Ağlamak üzere olduğunu duydu. Aç çocuğu doyurmak, göğüsleri kurumuş anneyi teselli etmek, bütün dünyanın saadetini temin edecek bir şey yapmak istiyordu. Ruhunda bu istek, Karamazoflara mahsus o müthiş şahlanışla, o engel tanımaz coşkunlukla köpürüp taşıyordu."

Görüyoruz ki, perişan bir millet idealini yaşatan rüyanın kahramanı bizden değil, Karamazof Kardeşler'dendir. İnsanı Allah'a en çok yaklaştıran âlemşumûl merhamet iradesine örnek diye Dostoyevski'nin Hıristiyan kalbine uzanış mazûr görülsün.

Hangi hayat sanatkârımız veya ıztırap şairimiz, hattâ millî sefalet destanlarımızı dolduran hangi kalem, Anadolu'nun tâlihini,

sefaletlerin miracı olan ruhunu böylece anlatabilmiştir? Ve anatmak istemiştir?

Bu istek, bu irade henüz bizde ideal olmadı. Neden? Çünkü felsefemiz yok. Felsefe insan yapar, diyorum. Bakınız idealin rüyasını gören kahraman, milletinin mukaddes ıztırabı uğrunda kendini nasıl kurban ediyor?

Yine Dostoyevski'yi dinliyelim:

> "Kardeşim, tevkif edildiğimi gün, içimde bir başka varlığın doğduğunu hissettim. Gerçi bu yeni varlık, bende eskiden de vardı. Fakat, eğer şu son büyük darbe ile dehşetli surette sarsılmasaydım, mümkün değil tamamile beliremezdi. O zaman sürgünlerde kazma sallamak beni korkutamaz. Yirmi yıl alnımın yazısıyla boğuşabilirim. Hayır! İçimi altüst eden şimdi başka bir derdim var. Kürek mahkûmları arasında da kalp ve ruh sahibi bir adam bulunabilir. Orada da insan sevip yaşıyabilir. Iztırap çeker. Orada da bir kürek mahkûmunun uyuşuk gönlünü yumuşatabilecek şeylere rastlandığı görülmüştür. Orada ıztırapla, iç ağrılarıyla büyümüş bir ruha yeniden can vererek bir kahraman yaratılabilir. Böyle yüzlerce adam ardır ki, onlara karşı biz suçlu vaziyetindeyiz. Ben ne için rüyamda o çıplak ve aç çocuğu gördüm? Bu bir işaretti. Sürgüne işte o yavru için gideceğim. Evet, bu dünyada herkes herkese karşı suçludur. Herkes yavrudur. Dünya büyük ve küçük çocuklarla doludur. İşte onlar için ben kurban olacağım. Umum namına birinin kurban olması lâzım."

Cemaat için nefsini feda etmek en aşırı ferdiyetçi idealizmin dâvasıdır. Hazreti İsa'dan sonra Hallac-ı Mansûr ve nihayet asrımızda Gandi bu dâvanın kahramanı oldular. Anadolu'nun mukaddes kurbanları olmadığını kim söyleyebilir? Anadolu'da sefil ve perişan kalabalıklar, aç ve çıplak çocuklar, göğüsleri kurumuş anneler vardı. Ancak bugüne kadar Dostoyevski gibi bir sanatkârını bulamamıştır. Zira sanat kendi kendine var olmaz. Cemiyet örflerini, ahlâkını, din duygusunu ve dünya anlayışını kendinde birleştiren felsefesinden kuvvet ve ilham alır. Felsefe ise doğabilmek için cemiyette hazırlanmış bir tarih, çekilmiş ıztıraplar, devrilmiş iradeler birlikte benimsenen inanışların asırlarca yaşanmış saltanatı gibi hayatî unsurlar arar. Biz bunların hepsini yaşadık. Tarihin mutlak emirlerinin önünde eğilmeğe mecburuz. İnsan anlayışımız bütün bir sistem halinde ifadesini istiyor. Her tarafta onu arıyoruz.

Yunus'dan Âkif'lere kadar bu çok cepheli hayat çilesi bizde bir feryat olmak istiyor. Türk milleti, kendi felsefesinin ifadesini dilinin ucunda saklıyor. Sâde bir şeye muhtacız: Duygulu, iradeli, milletini olduğu gibi anlayan ve seven münevverlere. İşte bu hasretimiz giderildiği, sözde münevverlerimizin gözleri Batı'nın ufuklarından milletin kalbine çevrildiği gün bizim de felsefemiz yapılacaktır. Felsefemizin tekâmülcü, ruhcu, sosyalist ve idealist temellerinde yapılacak bina her filozofun şahsî görüş ve inanışına göre başka manzara taşıyabilir. Ancak bu temelleri değiştirmek bizi bizden uzaklaştırır. Müslüman Anadolu'nun yanık toprağı üzerinde yaşayıp da ruh yapımıza İslâm'ın dışında temel aramak, Anadolu'nun sefâletlerinden idealizmimize hisse çıkarmamak, normal bir beynin samimi düşüncesinin mahsulü olamaz. Böyle düşünmek için, bu memlekette bu toprağı tanıyıp sevmeden, bu milletin inandıklarına inanmadan, onun varlığına düşman bir irade ile yaşamış olmalıdır.

Anadolu, bin yıllık tarihinin muztarip macerası içinde, felsefesinin bütün unsurlarını ortaya koymuş bulunuyor. Kendi felsefesini yapacak çocuklarını da yine kendi bağrından çıkaracaktır.

9 Aralık 1961'de Eminönü Öğrenci Lokali'nde
verilen konferans; *YT/2*.

HAKİKAT DÜŞMANI ÜÇ FELSEFE: POZİTİVİZM-PRAGMATİZM-SOSYOLOJİZM

İkisi Fransız, birisi Anglo-Sakson felsefesidir. XIX. asrın çocuklarıdır. Üçünün de birleştikleri temel hakikat düşmanlığıdır. Düşmanlıktan bahsetmemekle beraber insanda iman bırakmıyorlar. Üçü de rölativizm temeline dayandıklarından hiçbir fikrin saltık olarak doğru olabileceğini kabul etmiyorlar. Işığın bile kırıldığı kâinatımızda kendiliğinden, her yerde ve her zaman için, her türlü şartlar arasında doğru denebilecek bir düşünüşün, hakikatin varlığına inanmıyorlar. Bunlara göre hakikat dini olamaz. Bu kelime sade bir takım uygunlukların ifadesidir. Filân veya falan şartlar bize elverişli gelerek bazı fikirlerin doğruluğu hakkında bizde bir hüküm meydana getirirler. Hakikat bizim hükümlerimizden ibarettir.

Pozitivizm yalnız hâdiselerin bilgisini gerçek diye kabul ediyor. Hâdiseler duyularımızla, bir de onların verdiği bilginin sistemleştirilmiş şekli olan bilimlerle tanınırlar. Duyuların veya bilimlerin tanıma vasıtası ise deneydir. Deneme yoliyle kurulmuş olan bilimler, bize hakikati tanıtacak yegâne vasıtalardır. İnsan zihni, deneyle teması kesip de, deney ufuklarının ötesine geçince, hataya saplanır, kalır; oradan ötesi bir çıkmazdır. Deney, duyularımızla eşya arasında kurulabilen bir takım bağıntılardır. Düşüncemiz ancak bu bağıntılarla hakikate ulaşabilir. Hakikat, bu bağıntıların anlaşılmasından başka bir şey değildir. Bunun dışında, vehim ve hayale bağlanmış bir imandan başka bir şey yoktur. Dinler ve metafizikler hep

bu hayalin kanatlarında uçarlar. Bunlar insanlığı asırlardan beri aldatmışlardır.

Pozitivizmin kurucusu XIX. asır Fransız filozoflarından Ogust Kont olmuştu. Onun fikirleri biraz yumuşatılarak daha sonra S. Mil, Litre, Spenser, hattâ kısmen Ten ve Rönan tarafından müdafaa edilmişti.

Pragmatizm iş felsefesidir. İngiltere ve Amerika'da doğarak bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Vilyam Jeymis, Con Dövey ve Şiller bu felsefenin başlıca mümessilleridir. Bu felsefe de hakikati insan deneylerinden ayırıp ona kendine mahsus bir yer vermiyor. Ona göre; bilgi başlı başına bir kıymet değildir, o ancak hareketlerimizin işine yarıyan bir alettir. Gerçek bilgisi, yani hakikat insan için "faydalı", "muvaffakiyet getirici" ve "tatmin verici" bilgilerdir. Faydalı hareketler doğuran bilgiler hakikattir; yeryüzünde bize muvaffakiyet temin edici fikirler doğrudur. Daha doğrusu bizim için faydalı olan, bizi muvaffakiyetlere ulaştıran bilgilere biz hakikat diyoruz. Bu kelime, kendisinden fayda gördüğümüz için hoşnut olduğumuz düşüncelere bizim taktığımız isimdir. Ortada var olan menfaatlerim ve hayatın her sahasındaki muvaffakiyetlerimdir. Bunların dışında kendi kendine hakikat denebilecek bir şey aramamalıdır.

Fayda, muvaffakiyet ve tatmin gibi hakikat ölçüleri yalnız maddî yaşayışımızda değil, hayatımızın her sahasında kullanılırlar. Bir ahlâkî fikir, insanları mesut yaşattığı zaman, bir din müminlerinin ruhuna teselli ve tatmin sunabildikçe, bir sanat kuramı bizde heyecan verici hayaller yaratmıya elverişli olduğu müddetçe hakikat sayılır.

Bu işleri yapamadıkları zaman artık hakikat olmaktan çıkarlar. İnsanlık, bu fikirlere evvelce giydirdiği hakikat hırkasını onlardan soyar, çıkarır. Her zaman "doğru'" kelimesi "faydalı" mânasına gelmektedir. Bu felsefeye göre, faydalı bir yalan hakikat olacaktır. Ve bir insan için bir devirde yanlış ve bâtıl olan, başka birisi için hakikat olabilecektir.

Sosyolojizm Fransa'da doğmuş yahudi felsefesidir. Bu felsefeyi kurmuş olan Emil Dürkeym gibi, onu zamanımıza kadar şiddet-

le müdafaa eden kendisinin bir çok talebeleri de yahudi evlâdındandır. Dürkeym sosyoloji ilminin temellerini kurduktan sonra başlıca felsefe problemleriyle din tarihi vâkıalarının ancak sosyoloji sayesinde aydınlanabileceğini ileri sürdü. Sosyolojizm, felsefede hakikat dediğimiz şeyin cemiyetin tasarımlarından ibaret olduğunu ortaya koyan sistemdir. Bir devirde, cemiyet tasarımlarının bağlandığı fikirler hakikat değerini taşırlar, cemiyetin tasarımları onlardan ayrıldı mı onlar da hakikat olmaktan çıkarlar. Zaman ve uzay, aklın ilkeleri, sebep ve cevher tasarımları için cemiyetin hazırladığı bir takım kalıplar vardır. Düşüncelerimiz, cemiyet tarafından hazırlanmış olan bu kalıplara girmek zorundadırlar. Bu kalıplardan çıkan fikirlere biz hakikat diyoruz. Cemiyetin şartları ise her zaman değişmekte olduğundan hakikat daima değeşibelen şeydir. Mutlak hakikat yoktur. Cemiyetin şartları dışında bir fikir kendiliğinden hakikat olamaz. Ahlâkın hakikatleri de cemiyetin emir ve yasakları üzerinde toplanır.

*

Pozitivizm, hakikatı deneylere, pragmatizm menfaatle, sosyolojizm ise onu cemiyete esir etmektedir. Bu sistemler hiçbir şeyi izah etmiş değillerdir. Onlar, ruhun görüş ve duyuş ufuklarının daraltılmasından doğmuşturlar. Ruh için bir iktidarsızlığın ifadesi oluyorlar. Pozitivizm, ruhu yalnız zekâdan ibaret farzederek duyguların ve iradenin varlığına hakikatler araştırmada değer vermiyor. İç hayatımızın en derin kaynaklarının onlarda bulunduğundan gaflet gösteriyor. Zekâyı da sistemli bir şekilde duyulara (görme, işitme, koklama, tadma ve dokunma) bağlıyor.

Pragmatizm, menfaate bağlı olmıyan bilgilerin doğuşunu izah etmekten âciz kalıyor. Fikirle işi birbirinden ayırdetmiyor. Fikirden iş çıkartacak yerde onu işin emrinde hizmetkâr yapıyor.

Sosyolojizm ise cemiyet halinde yaşayışımızın ortaya çıkardığı bir takım zaruretleri, zihin için birer ilke (prensip) haline koymakta müthiş bir meharet gösterdi.

İşin doğrusu şudur ki, biz kâinatı her tarafında tam bir nizam içinde tasarlıyoruz. Ferdin bu tasarımını cemiyet bozmuyor. Aynı görüşe tâbi oluyor. Fakat cemiyet bununla kalmıyarak, Dürkeym'in iddiasında, bu kâinat nizamının tasarımını kendine malediyor, onun, kendisinin eseri olduğu iddiası meydana çıkıyor. Hatt ahlâki yaşayışımızın nizam içinde akışına bakarak bu iddia sahipleri, yahudi maharetile, ahlâklılığın, cemiyet tarafından meydana getirilmiş bir değer olduğunu söyliyecek kadar ileri gittiler ve bundan insan ruhunun katli hususunda kurnazca bir fetva çıkardılar: "Fert yok, cemiyet var!"

XIX. asrın zekâ mahsulü olan bu felsefeler hakikatler arıyan insan kalbine şiddetle karşı geldiler. Kont yalnız ilmin insanlığı kurtaracağını umdu ve yalnız zekâ eserleri üstünde hep başkaları için yaşama esasına dayanan insanlık dinini kurdu. İnsanlık dini, insanlığı kurtarmak isterken, aklın asla anlıyamayıcağı zaruretlere sahip kalp ve vicdanile, iradesile insanı inkâr ediyordu: Bunun için insanlar arasında mümin bulamadı.

Ruhumuzda inhisarcılık yaratan aşırı müsbet ilim aşkı, aklın ulaşamadığı imanımızı serap haline getirdi. İman gidince aşk da yok oldu. Merhamet ise aşktan ayrılamazdı. Bunları kaybettiği halde iftiharla müsbet ilim asrı adını taşıyan XIX. asır, Kont'dan sonra çok geçmeden kendi içerisinde ev Kont'un vatanında 1870 felaketini yaşadı. Bu asrın arkasından gelen Cihan Harbi'yle zamanımızın harbi de, insanlığı zekâ ve müsbet ilimlerle kurtarmak istiyen matematikçinin yalancı peygamber olduğunu insanlığa öğretmekte gecikmediler. Vâkıa, her neslin gençliğinin eseri olan iman dolu kalbin hayatını evham ve rüyalarla dolu görüp çiğniyen Kont kendisi de sonradan bir aşkın tesirine kapılıp fikirlerinde gerilemişti. Amma iş işten geçmişti. Bütün sistemini inkâr edemezdi. Kont'un tesirleri XIX. asrın sonunda bize de geçmeğe başladı. Her iman akidesinin karşısına, müsbet ilme ve deneylere uygun olmadığı iddiası çıkarılarak kalplerimizin her tarafı duyularımızla harap edildi. Kalbi, kendince ve ve başkalarınca itimada değer olmaktan çıkan ne-

sillerin hali acıklı oldu. Kendi aşkını bile sevmekten utanan bir gençlik yetişti. Müsbet ilim ve deneyler varken, gözlerimizle görmediğimiz kalp ve ruh ne oluyordu?

Onlara bağlı olan bunca evhamdan ibaret itikatlar ister istemez ömülecekti! İşte ateşe ayak basar gibi bu noktada korkunç bir kriz geçiren insanlık şöyle sayıklıyor: O halde İsa ne için çarmıha gerildi? Mansur ne için "Enelhak" diye boş yere öldü? Faust ruhunu kurtarmak için şeytan kanadında dünyayı dolaşmak ıztırabına neden katlandı? Neden Raskolnikof, sevgilisi Sonya'nın sözüne uyarak polis komiserine kendisinin katil olduğunu söylemeye giderken meydanın ortasında eğilip toprağı öptü? Müsbet ilim kalbi öldürmedi, ancak onu her zayıf bulduğu yerde üzerine saldıran düşmanlar yarattı.

Pragmatizm, hayat ve kâinatı "menfaat" kelimesi içine sığdıran yahudi ahlâkın ülküsünü dünyaya yaydı. Menfaate bağlı olmıyan doğru bir fikir bulunmadığını ileri süren Amerikan zihniyetinin bununla güttüğü bir menfaat elbette olacaktır. Pratik menfaat, daha önceden doğmuş olan müsbet ilimciliğin neticesi olan teknik değerlerile pek iyi anlaşıyordu. Müsbet ilim, pratik menfaatlerimizi kuvvetle temin ediyordu. Bu sayede, yirminci asır, "menfaatini bilen adam", "iş adamı" asri oldu. Şu halde yahudi cemaati bu asrın mürşitleri kesildi. James ve arkadaşları, menfaatin fertlere veya zümrelere göre değişmesine ehemmiyet vermediler. Zümrelerin değişen menfaatler insanlığı hep birbirine düşman yaptı. Bugünün büyük sanayi dünyasında muvaffakiyet mefkûresile hayata atılanlar hiçbir mukaddes kıymet tanımıyor, bunlar gayelerine varmak için hiçbir vasıtayı kullanmaktan çekinmiyorlar. Bir iş yaratmak için bin eseri tahrip etmek insanlığımıza zerre kadar ıztırap vermez oldu. Daha ilk mektep sıralarında kendisine "gözü açık" yetişmenin sırrı öğretilen çocuklar, sırf kendiniz için yaratmak istediğiniz bir menfaatin uğruna, başkalarının kalbinden doğup gelecek bir menfaati feda ediyorsunuz, mefkûreniz size zulmedicidir!

Sosyolojizm, XX. asrın buhranına çare arayıp yeniden bir din

kurmak istedi ve cemiyet dinini meydana getirdi. Allah yerine cemiyeti koydu. Ferdi cemiyete tapındırdı. İnsanlık mukaddes diye bugüne kadar neler bulmuşsa hepsini yıktı ve hepsinin yerine cemiyeti geçirdi. Cemiyet denilen perdenin arkasında kuvvetliler, hâkim ve zâlim olalar, insanlığı kendi emelleri peşinde sürükleyiciler bulunduğunu, aynı yahudi riyakârlığile insanlardan gizledi. Kaderciliklerin en korkuncu olan içtimaî kaderciliği ortaya çıkardı. İyi anlıyalım: Cemiyetçiliğin dâvası, cemiyete hizmet etmek, onun için yaşamak değildir. Bu iş, şahsiyet sahibi olmuş fertlerin işidir. Cemiyetçilik, içtimaî kadere boyun eğmek, cemiyete uymak davasıdır. Yani gözü kapalı mürşitler istiyor. İstiyor ki mevki, şeref, sermaye, devlet kuvvetlerini ellerinde tutanlar, insanlığı gözü bağlı olarak istedikleri tarafa sürüklesinler, istedikleri gibi onu kendi hasis emellerine, menfaatlerine âlet yapabilsinler ve istedikleri zaman, içlerinden uyanarak ayaklanan şahsiyet sahibi fertlere kabu tabur dizilmiş emir bekliyen zavallı cemaati karşı koysunla

Hareket, I/11, Nisan 1943.

RÖNESANS HAREKETLERİ

İnsanlık bugünden ziyade, yarının endişesiyle yaşıyor, halinden ziyade âkıbetini düşünüyor. Hal, âkıbetimizin faciâlı rolüne bizi hazırlayan bir istirahat devresini andırıyor. İnsanlık her zaman, ya mukadderini yaratmak için yorucu mücadele içindedir, ya da buna hazırlık yapmaktadır. Halde her yaşayış insanlığın âkıbetine adanmış bir yaşayıştır. Mukadderimizle alâkamızı kestiğimiz anda, bir nevi içten çürüme demek olan soysuzlaşma başlıyor. Biz mukadderimizle alâkamızı kesince, başkaları bizim mukadderatımızı idare edici oluyorlar. İnsanlık da fert gibi, önce kendi dışındaki âlemi, sonra kendi benliğini tanıyor. İnsanlığın her yeni doğuşu, yani her rönesans kendi dışından tedarik edilen yaşatıcı kuvvetlerle kendi benliğine doğuştur. Bu sebepten rönesans hareketi, büyük zekâ eserlerinin tanınmasiyle başlıyor. Bir rönesansı hazırlayanlar, bu ilk devrede, başka medeniyetlerin zekâ eserlerini tekrarlıyorlar, onların esaslı vasfını değiştirecek yeni terkipler arıyorlar. Bu hazırlık dış âlemde, fizik ve madde sahasında oluyor. Sonradan beliren rönesans dış âlemin bütün dağınık izahlarını insan ruhunda birleştiriyor. Şarkın eski Yunanistan'da rönesansı demek olan Yunan medeniyeti fizikten ahlâka doğru bir yürüyüştür. Sofistlerden önceki ilk Yunan filozofları, şark kavimlerinden aldıkları fikrî unsurlarla madde olan kâinatın izahına çalışıyorlardı. Sofistlerden sonra Sokrat, Eflâtun ve Aristo'da felsefenin mihverini ruh ve ahlâk meseleleri teşkil ediyordu. "Kendini tanımak" düsturunun Sokrat tarafından ortaya atılması Yunan rönesansının ilk müjdesi olmuştur, denebilir.

XX. asırda Harran'da doğan İslâm rönesansı, ahlâkî feyzini, İslâmın özü halinde Hz. Muhammed'in samimi tarikatı olan tasavvufta verdi ve bu hareket ilk hamlesiyle İslâm dinine giren Türkmenden, o asırlarda Anadolu'da bir millet yarattı. Biz bu rönesansın yarattığı milletiz. Bu rönesans ahlâkî değerlerini, her yerde olduğundan fazla XI. asırda başlayan millî tarihimiz içinde, bu tarihin XV. asırda Bizans'ın alınmasına kadar, millî varlığımızı temsil eden asırlarında yaşattı. İtalyada XV. asırda başlayan garp rönesansı, Haçlı seferlerinden sonra İtalya'ya götürülen Şark ve İslâm metinlerinin Lâtince'ye tercümesiyle ve bütün orta zaman Hıristiyan âlemi içinde hazırlanan ilim eserlerinin girdikleri yeni terkipler arasında doğdu. Fizik âlemin izahı olan ilimlerden ve bu âlemin tasavvuru olan şekil sanatlarından felsefe ve ahlâka doğru yükseldi. Descartes ve Pascal'da kemâlini buldu. Bu sonuncu da, Rönesans'ta başlayan fizik ve matematiğin deha eserlerine ulaşmışken "şimdiye kadar hayatımı boşuna geçirdim. İlim gibi değersiz ve abes şeylerle uğraştım. Sonunda anladım ki, dinden başka hayatı hasretmeğe değer hiçbir hakikat yokmuş" dedirtecek bir ahlâkî hayat değeri yaratabildi. Hattâ daha önceki asırda, sanatın başlangıçlarında bir putperest zevki, bir şekil ibadeti yaşatan Mikel Anj'da, sanatının olgunlaştığı devirlerde olgun bir Hıristiyan, şekli inkâr eden bir mistik, bir ruh mefkûrecisi tanıttı.

XVIII. asır Avrupa'sında ansiklopedistlerin elinde bütün Garp ilimlerinin toplanmasiyle hazırlanan Rönesans, "biraz daha aydınlık" arayan ve bunu bütün eserlerinde ruhun selâmeti dâvası halinde işleyen Goethe'nin devrinde Romantizm hareketi içinde ışıklarını âleme saçtı. Ansiklopedistlerin kâinatın her alanından topladıkları aydınlıklar arasında sanatta ve ahlâkta, aile ve din alanlarında kendini gösteren Romantizm hareketi doğdu. XV. asır Rönesansında olduğu gibi, yine Hıristiyanlığın ruhî mefkûresi içinde ayaklanan Romantizm her alanda, aşkın nümessili oldu. Voltaire'in mütheş zekâsından fışkıran hicivler, Rousseau'nun aşkını zerre kadar zayıflatmadı, hareketinin feyzini durduramadı.

Bütün Rönesans hareketleri böylece dış âlemin tanınmasından kendimize dönüş, kâinatın fizik izahından ruhî değerler yaratılışına doğru bir harekettir. Rönesans hareketinin getirdiği ilim, sanat, felsefe ve hukuk bir cemiyet içinde doğar ve bütün insanlığın malı olur. Her rönesans, bütün insanlığın bir cemiyet içinde doğuşudur. Bu doğuş, her zaman bir karanlıktan kurtuluşla beraberdir ve her alanda hürriyet yaratıcıdır. Sürekli bir tazyikin gebe bıraktığı bir uzviyettir. Freud'un, "şuur bir hapsedilme fonksiyonudur" sözü ile anlattığı hakikat, şuurdışında hapsedilen cinsî isteklerin ruhî değerler, içtimaî ve insanî tasavvurlar haline geçerek şuura yükselişlerini ifade etmektedir. Fakat, bu hakikati ferdin ruhî hareketleri sahasında olduğu gibi, insanlığın ruhî hareketlerinde de araştırabiliriz.

Asya kavimlerinin bütün bilgileriyle kendi benliklerine ulaşmalarına ve Asya içinde bir rönesans yapmalarına engel, fikir ve zekâyı fayda ve pratiğin vasıtası yapmış olmaları idi. Bunların bütün bilgileri, din ile sihrin dünya hayatında bizi idare eden kuvvetlerini birer pratik vasıtası halinde kullanabilmektir. İnsan zekâsı, pratik hayatın bu tazyikinden, bu esirlikten, ilk defa eski Yunanistan'da kurtuluşunu âleme ilân etti. X. asrın İslâm rönesansı ise, üç asırlık Abbasî saltanatının istibdâdından kurtulan İslâm zekâsı mahsullerinin, bu istibdâdın merkezinden uzak bir yerde, Harran'da yeni bir hayata kavuşması halinde gözüktü. XVI. asır Batı rönesansı, önceki asırlarda için için ilerleyen sanat, felsefe ve ilimlerin kemâle ermeleri suretinde kabul edilmelidir. Avrupa'daki krallıkların şuurdaki samimiyete karşı koyan zulmünü XVIII. asrın sonunda kıran, sanatta ve ailede, ahlâkta ve hukukta, bütün ilimlerde bir"Aydınlıklar asrı" yaratan, herşeyi tanımak ve herşeyi yeniden yaratmak iştiyakında olan zekânın hamlesi, Romantizmin ışıkları ile yeniden dünyaya bir rönesansın müjdesini getirdi.

XX. asrın milliyet Avrupa'sının yaşatıcı kuvvetlerinin başında büyük sanayi bulunmaktadır. Büyük sanayiin XX. asırda kazandığı rakipsiz zorbalığa ve onun zümre istibdadını hazırlayan, gayesi herşeyi tanımaktan ibaret olan XIX. asrın idealsiz müsbet ilimciliği

olmuştur. Müsbet ilim, ruhî ve ahlâkî değerlerle insanlık içinde bir rönesans yaratacak yerde, Avrupa milletlerinin insanlığı gittikçe daha mükemmel ve teminatlı şekilde istismar edebilmeleri için, arzın ham maddeleri üzerindeki sarsılmaz saltanatlarını temin etti. XVIII. asrın sonunda hazırlanan Romantizm hareketinin benliğe dönüş mefkûresi içinde, insana ve insanlara kendi benliklerini en derin görüşle tanıtan ve yüksek bir ahlâk ve hukukun mümessili olan milliyet hareketi, böylece XIX. asrın büyük sanayi eliyle yaptığı madde istibdadı yüzünden, zarurî olarak XX. asrın imparatorluk zihniyetini doğurdu. Avrupa milletlerinin hepsi de XIX. ve XX. yüzyılların büyük harpleri sonunda, sömürgeciliğe dayanan imparatorluk kuvvetlerini yaşattılar. Avrupalılık zihniyetinin bütün insanlığa yaygın değerlere sahip olmayışı, bu kıtada yeni bir rönesansı güçleştirmektedir. Avrupa'da doğacak bir rönesansın ilk önce bu üstünlüğü ortadan kaldırması, sade Avrupalılığa mahsus olmayan, belki insanî olan değerler yaratması lâzımdır. Halbuki Avrupa'da böyle bir rönesansa, yani milliyetin üstünde yaşayıp ona hakikat değeri verdirecek insanî değerler yaratmaya doğru bir hareket göze çarpmıyor. Avrupalı düşünürlerin felsefe kongrelerinde, Avrupa birliğini kurucu, yani insanlığa karşı Avrupa'nın kendini haklı gösterebilir şekilde daha kuvvetli olmasını sağlayıcı çareler araştırıyorlar ve bunu hep Avrupa'nın kendi değerleri içinde arıyorlar. Siyasetten kurtulup samimiyete gönül veren Gandi gibi bir insanlık temsilcisi bunların arasında gözükmüyor.

Avrupa'nın büyük şehirlerinde büyük kalabalıkları toplayarak milliyet şuurunun kütlelerde yayılmasını temin eden büyük sanayi, kendisine kutsallık verdiğimiz milliyet mefkûresinin gayesi olan demokrasi değerini bugün ayakları altına almış bulunuyor. Maddî kuvvet şahlandı, rakipsiz bir müstebit oldu. Bu kuvveti, mümessili olan kütleler devletleştirdiler, her türlü istibdat adına simsarlık yapmaya koyuldular ve her istibdadın içinde gayelerini yaşattılar. Bu âlemin neresinden bir rönesans beklenebilir? Kurtuluşumuzu nerede arayacağız?

Avrupa medeniyetinin içine girmiş olan ve Avrupa haritasının dışında bulunan bizim gibi bir millet, asrımızın rönesansını kendinden bekliyebilir. Bu rönesansı yapmamızı mümkün kılan en esaslı şart, Avrupa haritası dışında Avrupalılık hırsına ve bencilliğine bürünmekten uzak kalmaktır. Yaratılacak değerleri şu veya bu milletin tarihinden değil, harikatin hazinesinden alabilmek hürriyetini kazanabiliriz. Bizi, kendmize ulaştıracak olan müşterek değerleri, bizi kendimizde yaşatacak kuvvetleri nerede bulacağız? "Ben seni uzaklarda ararken, sen kendi evimde idin!" Bizi yaşatacak olan kuvvetleri kâh Turan'da, kâh Paris'te aramaktan birkaç nesil yorgun düştü. Kendi içimizde aramanın sırası gelmiştir. Avrupa'da şimdi kâh dar bir benciliğe bürünen, kâh kötülenen milliyet mefkûresini yeniden canlandırmak, bizim için canlanmak olacaktır. Yarinki insanlığa örnek olacak değerler elbette bir anlaşmazlık içinde doğamazlar, bir düzen içinde doğabilirler. Milliyet bu düzenin en şuurlu koruyucusudur. Dünyamızla tam anlaşmamız, bize bu devre içinde bütün bir âhenkle yaşayabilecek bir insanlığın esaslarını tanıttı. Soybirliği, toprak birliği, emek birliği gibi toprağın ve topraktan fışkıran hayatın zaruretleri, dil birliği dilek ve vicdan birlikleri gibi yeni birlikler doğurdu. Biz bu birliklerin yalnız birisine bağlanıp öbürlerini çiğneyerek, bundan içtimaî hakikatler çıkarmak isteyen ilim ve zekâ simsarlarının menfaatlerine âlet olacak değiliz. Belki bu birliklerin, hep birlikte millet dediğimiz arzla ve insanlıkla anlaşabilen bir zümreyi doğuracaklarına inanıyoruz. Yüzünün biçimi ve bedenin yapısı benimkine benzemeyen, benim yaşadığım toprakların derdiyle yaşamayan ve bu topraklarda yetişmeyen, benimle birlikte bu topraklara ve bu tarihe emeğini ve kanını vermeyen, benim dilimi konuşmayan, samimi olarak benim dileklerimi yaşatmayan, benim inandıklarıma hiç inanmayan insanlarla beraber, ben bir millet olamam. Bunlarla birleşerek insanlığa örnek veremem. Bu saydığımız esasları ele alan milliyet bir üstünlük silâhı veya başka insanlardan ayırıcı menfaatlara bağlı bir bencillik dâvası değil, belki insanlık için bir arada ve birlikte çalışabilme kudre-

ti, ruhları birleştirip fertlerin ve menfaatların üstündeki hakikata yaklaşmanın yoludur.

Türk Milliyetçiliği için rönesans yapmanın zamanı gelmiştir. Bu hareketi bugünkü neslin başaracağına inanmayanlar, gençliği iyi tanımıyorlar. Eğer bugünkü neslin zaafları varsa, bunlar neslin mürebbilerine aittir. En büyük hatâ, gençliğe değer vermemekten doğuyor. Gençliğe değer vermemek iki şekilde gözüküyor: Ya aşırı istihfaf, ya aşırı itimat şeklinde. Ya gençlikten yüz çeviriyoruz, ondan bir şey beklemiyerek küskün yaşıyoruz, ya da zekâmızın zorba kuvvetleri ile onu istediğimiz gibi düşündürmek, istediğimiz şeyleri ona inandırmak için bütün kuvvetlerimizi kullanıyoruz. Bizden ziyade gençliğin bilmesi faydalı olan bir hakikat varsa, o da genç neslin ne bir hiç olacağı, ne de geçen veya geçmede olan nesillerin tarihe karışan fikir menfaatlarına âlet olacağıdır. Bu nesil, bir rönesans yapabilir. Çünkü bir rönesans için önceden lâzım olan şartlar meydana çıkmış ve yaşanmıştır. Her yerde rönesansın doğuşu, yeni medeniyetin kendine özel içtimaî ve insanî değerlerini, din, ahlâk, sanat mefkûrelerini meydana getirmektir. Bu işi bir cemiyet yapar, o da insanlığın medeniyet yaşatmaya kabiliyetli zümrelerine örnek olur. Biz yarım asırdan fazla zamandır, temasında yaşadığımız Avrupa medeniyetinden zaman zaman bir çok maddî malzeme, parça parça fikirler ve teknik araçlar aldık. Bugün bu medeniyetin tesir sahasına çok yaklaşmış bulunuyoruz. Şimdiye kadar yaptığımız garp taklitçiliği yolunda daha asırlar da geçse kendimize özel bir medeniyet yaratamayacağımızı nihayet anladık. Garptan neyi almamak lâzım geldiğini idrâk için bile şimdiye kadar öğrendiklerimizin yardımiyle benliğimize dönmemiz ve seçim hakkını bizi idare dene içtimaî zaruretlere vermemiz lâzım geldiğini zannediyoruz. Ancak böyle bir kendimize geliş sayesinde, insanlığa örnek olacak bir rönesans yapabileceğiz. Garptan şimdiye kadar, parça parça aldığımız fikirlerden kâh birinin, kâh öbürünün tesadüfî tesirleri ile ve olayların yükü altında her ân ezilerek, genç nesilleri de hergün bir başka istikamette boşuna yorup hırpaladık, hayatî kuv-

vetlerimizi boşuna harcadık. Zaman zaman, bu fikirleri kuvvetli zümrelerin menfaatına âlet yaptık. Ferdin ve cemiyetin üstünde hakikat olan fikir, kendinden evvel ortaya konan ferdî ve içtimaî gayelerin hizmetkârı gibi ve bu gayeleri satın almaya yarayan değişim aracı halinde kullanıldı. Her zaman fikir kuvvete esir oldu. Bu anlayış ve kullanıştan, "her pratik faydaya, her tekniğe karşılık olabilecek bir fikir bulunur" gibi pragmatistlerin hoşuna gidecek acayip bir sonuç çıkarmak kabildir.

Biz Tanzimattan bugüne kadar Türk cemiyetinin yaptığı pek çok ve tezatlı tecrübelerden ders alarak, bu tecrübelerin her alandaki sonuçlarını karşılaştırdıktan ve şarkla garba aynı dikkatli gözle baktıktan sonra, kendimize dönmek ve böylelikle bulunan samimi bir milliyet mefkûresi içinde gençliği, kendi yaşatıcı kuvvetlerimizi kullanan ilim, sanat ve ahlâk hareketleri yolunda, fertlerin ve zümrelerin üstünde barınan hakikatlara muhteris kılacak bir iç mücadelesine hazırlanmak mecburiyetindeyiz. Hareket sahasında, tek hâkim mefkûrenin bu vatan çocuklarının şuurunda "saadet mefkûresi" olmaktan çıkarak ruhî ve hayatî kuvvetlerimizin hangileri olması lâzım geldiğini ve âleme de örnek olabilecek bir rönesans hareketi içinde kendimizi bulurken, hangi yollardan giderek, hangi metodlarla bu gayelere ulaşabileceğimizi araştıracağız.

Hareket, I/1, Şubat 1939; *YT/* 1, 2, 3.

RÖNESANSIN TEMELLERİ

Rönesans, yeniden doğuş mânasınadır. Bu isim, İtalya'da ilkin sanat alanında kullanıldı. XV. ve XVI. asırlarda eski Yunan eserlerinin tekrar canlandırılması hareketine verilmiş tarihî bir addır. Lâkin biz en geniş anlamda alarak, herhangi bir zaman süresi içinde kendisine uyuşukluk gelen, hareketlerinde gevşeyen, eskiyen alışkanlıkların âleminde dinlenme ve muvakkat uykulara dalma hevesine kapılan insanlık vücudunun her uyanışına rönesans diyebiliriz. Bu geniş mânada kendi ruhunun yapıcısı olan her büyük millet, bir rönesans devri geçirmiştir. Eski Çin, ahlâkî karakteri hâkim olan bir rönesans hareketinin kaynağı olduğu gibi, eski Mısır, sanat ve ifadede hârikalar mertebesine ulaşan bir rönesansın beşiği olmuştur. Eski yunan, Sokrat'ın şahsında "kâinatın gayesi insandır", düsturunu ortaya koyarak, zekâları madde dünyasıdan ahlâk dünyasına yücelten büyük rönesansını yaratmadı mı? İnsanlığın tarihinde pek derin izler bırakan dinler de bir uyanış müjdesi oldukları takdirde rönesans mahsulü değil midirler? Bunlardan Çin'in Tao dini ile eski Mısır dini ve özellikle Hıristiyan ve İslâm dinleri, muhakkak birer rönesans yaratmışlardır.

Bu rönesansların herbirinde insanlığın aşkına ve dehâsına sunulmuş bir irade barınmaktadır ve herbiri, aşkımızın terkibine giren unsurlardan bir veya birkaçını yaşatıcı olmuştur. Çin'de hayat nizâmı, eski Mısır'da fâni varlıklara ebediliği kazıyan üslûp ve ifade sanatı, Yunan'da ân içinde yaşamak aşkı, İslâm'da insanda temaşa edilen fâniliğin Allah'a teslimi ideali, nihayet batıda XV. ve XVI. asır-

larda beliren, ilkin sanatta, sonra her sahada yaratıcılık sevgisi, bu unsurların herbiri, kendi rönesansını aradı. Bu unsurların tahlilini yaparsak insanlığın tarihi içerisinde herbiri bir devirde kemâl halini bulmuş sanat, ahlâk, ilim ve din ideal ve ihtiraslarından başka şeyler olmadığını görürüz. Çin'de ve İslâm'da huzur ve nizâm içinde ilâhî iradeye uygun faziletli bir hayat ihtirası tekrarlanıyor; kısmen Mısır'da, Yunan'da ve XVI. asır İtalya'sında sonsuz güzellik ve doymayan sanat aşkı yaşanıyor. Bu rönesanslar, bu uyanışlar, hep birbirlerini veya daha doğrusu insanlığın ruhî oluşunu tamamlıyorlar ve herbirinde esas olan aşk başka devirlerle başka rönesanslarda tekrar tekrar yaşanıyor. Âdem dininden İslâm'a kadar vahye dayanan bütün dinlerde, şaşkın irademizi Allah'a teslim ederek ebedileşmek ihtirası tekrarlanmıyor mu? Acaba, hepsinde bir takım tekrarların göze çarptığı insanlığın bütün rönesanslarını, sanat rönesansları, ahlâk ve din rönesansları diye iki büyük guruba ayırmak kabil olmaz mı. Doğuşları bakımından ve kesinlikle ayrılması güç olan ahlâk ve din idealleriyle sanat idealminin aralarında hiç bağıntı yok mudur? Mâhiyeti bakımından sanatda da, ahlâk da ve din de olduğu gibi her cüz'i bilgiyi aşan bir iman vardır. Lâkin onlarda gayesini bulan birliğin imanı yerine sanat, şuuru gayesiz temaşaya mahkûm eden bir çokluk imanıdır. Fuzulî'yi Yunus'dan ayıran. Bağdatlı şairde çokluğun tatminsiz ihtiras ile temaşası yerine, Anadolu'nun muradına ermiş devrişindeki iman, birlikte kendini bulmak vecdinden başka nedir? Lâkin bu adamların ikisi de âşık, ikisi de mümindir ve ikisinde de dinin olduğu gibi şiirin de karakteri, bizim mâhiyetine nüfuz edemediğimiz bir iman olduğu görülmektedir.

Şu halde her rönesans, insanlığın yaptığı bir iman hamlesidir. Bu yaratıcı hamlelerin, doğuşlarının şartı ve yayılışlarının mâhiyeti bakımından, yani hem kaynakları, hem de kendi yarattıkları ve insanlığa sundukları eser gözönünde tutulunca, hepsinde müşterek olan bir takım karakterler vardır. Bu karakterler, aklın saltanatı, hür düşünce ve aşka teslim oluştur. Bunların kısa bir tahlilini gözden geçirelim.

1. Çin'de olduğu kadar İtalya'da, Yunan'da olduğundan fazla İslâm'da hâkim olan prensip, hikmet (sagesse) prensibidir. Hikmet, aklın ebedî olan aydınlığı ile aydınlanan hayatın yine aklın yanılmaz ölçüsüyle ölçülmesidir. Hareketlerimize aklın kaideler koymasıdır. Aklın sapkınlıkları zaman zaman insanlığın yolunu şaşırttı; insan dediğimiz, yaratılışının hikmetine bakılınca hayranlıkla temaşaya lâyık kocaman idealisti, bir böceğin refleksleriyle idare etti. Bu sapkınlıklar, kader çerçevesi içerisinde kendisine sığındığımız zaafımız yüzünden, işlediğimiz şu cinayetlerden ileri gelmektedir: Sebepleri ihmal, gayelerden habersizlik, tezatlara göz yummak. Olayları doğuran sebeplerin bilinmeyişi, insanlığı hakikatlere düşman, efsanelere esir yaptı. Gayelerden habersizlik, idealler dünyasının esrarlı kapısına asılmış kilit arkasında, insanlığı karanlıklarda bıraktı. Tezatlara göz yummaksa, ahlâkı gelce uğrattı. Her rönesans, insanlığı bu sapkınlıklardan kurtararak hakikatlere teslim etti. Kâinatta her olayın sebeplerinin araştırılması, asırlık efsaneleri yıkan ilimlerle felsefeyi meydana çıkardı ve bu hal, varlığımızın her alanında gayeler araştıran bu âlet yapıcı yaratığı insanlık mertebesine yükseltti. Tezatlardan sıyrılma ise insanlığın kalbinin kurtuluşudur, ahlâkî oluşun müjdesi olmuştur. Aklın bu üçüzlü saltanatı, her rönesans devrinde kendi kahramanını dünyaya getirmiştir. Sebep araştırıcılıkta Yunan rönesansının mübeşşiri Sokrat'la batı ilminin müjdecileri olan Arşimetleri, Galile ve Netonları ilk plânda görmemek kabil midir? Gayeler araştırma hırsı, bütün idealist dimağları âleme fırlattı. Ruhun bir gün gelip aslı olan Allah'a kavuşmasını bekleyen Eflâtunlar, karanlık zindanda yirmiyedi sene eşit haklarla yaşayacak faziletli bir insanlığı barındıran güneş beldesini tahayyül eden Campanellalar, içerisinde elbirliği ile çalışılarak kardeşçe yaşanan beldelerin masum hülyaperesti Fourierler hep aklın gayeler araştırıcı hareketine gönül vermiş kahramanlardır. Tezatlardan sıyrılma diye adlandırdığımız, aklın ahlâkî gidişi ise, insanlığın kalbine nizâm getirdi. Ahlâksızlığın, herşeyden önce, aklı boğan tezatlar içinde bir bocalamadan ibaret olduğuna, ahlâk kaidelerinin

bu tezatlardan kurtuluş sağlayan hikmetten başka şeyler olmadığına verilebilecek misâller az değildir.

Yine Çin'den başlayalım. Konfüçyüs'ün ortaya koyduğu ahlâk kaidesi, "sana yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına yapma" formülü değil miydi? Üzerinde, en yüksek zirveye dikilmiş bayrak gibi aklın bayrağı dalgalanan bu muazzam hikmet, sonra Aristo'nun dilinde terkrarlandı. Daha sonra İslâm dininde yer aldı. Nihayet Spinoza da bu söze hayran görünüyor. Bu hikmetle, nefse tatbik edilecek ölçüleri tanımayan bütün ahlâk dışı hükümler, kin, haset, fitne, riyâkârlık, bunların hepsi aklın saltanatı önünde iflâs etti. Bir tezat misâli daha: Bizdeki ilâhî merhametin en büyük şairi Pascal aklın, hem de bütün akılların irtikâp ettiği bir tezat misâli üzerinde, millî kahramanla sefil caniyi, bakınız nasıl karşılaştırıyor: "Dostum, hududu teşkil eden nehrin beri yanında bir adam mı öldürdünüz? Cânisiniz. Şayet nehrin öte yanındaki bir adamı öldürdünüzse, siz bir kahramansınız." Sevilmekte saadet aradığı halde sevgisini hasislikle kullanan insanların kalbindeki tezadı, şu sözle halleden Hazreti İsa, âşıkların sultanı mertebesine böylelikle erişmedi mi? "Hepiniz birbirinizi seviniz, kendinizi sevmiş olacaksınız." Büyük sanayici haris devrimizin her ferdi malını en yüksek fiatlarla satmak istediği halde yine her ferdin hayatta ucuzluk araması, kalbe musallat olmuş bir tezat değil de nedir? Bu saydığımız tezatları çözen Konfüçyüs, Paskal ve Hazreti İsa da evvelkiler gibi, aklın saltanatını yeryüzünde ebedî kılmaya çalışan kahramanlardır. Aklın yükseliş devirleri, insanlığın hidâyet devirleri, rönesans devirleridir. Aklın yeryüzünde mağlûp olduğu devirlerse, ilmin de, idealin de, ahlâkın da uçurumlara yuvarlandığı karanlık devirlerdir. Hakikatleri, idealleri ve kalbi yuvarlanmaktan koruyan tek kuvvete, akla köle olmaktan korkmayalım.

2. Hür düşünüş, rönesans devirlerinin hayat verici havasıdır. Her rönesans hareketi, kendinden evvelki devirlerin zincirlerinden insanlığın dimağını kurtarmıştır. İslâm rönesansı, ortaya koyduğu, cemaat, hikmet ve fazilet esaslariyle, cemiyette hâkim olan asillik

ve kölelik gibi sınıf farklarını ortadan kaldırırken, diğer taraftan cehaletle taassuba bağlanmayı yok etmiş, haksızlıkla cehalete karşı açtığı bu cihadların yanında ve belki de hepsine üstün olarak nefse karşı cihad idealini âleme yaymıştı.

Batı dünyası, XVI. asra kadar, her alanda çeşitli esaretlerin sahnesi oldu. Bu asırda başlayan ilk kımıldanışlar, XVII. asrın başında Descartes ve Bacon gibi iki büyük zekâya, düşüncede açılarak rönesansın velileri olmak şerefini bağışladı. Descartes, büyük bir putu deviren ağır bir kılıç gibi fikir âlemindeki taassuba indirdiği şu muazzam darbe ile garbın dimağını sarstı: "Hür olmayan düşünce, düşünce değildir."

Hürriyet deyince ne anlıyoruz? Hakikatte, hepimiz kendi vehimlerimizin gerçekleşmesinde hürriyeti seyrediyoruz. Halkın hürriyet vehmi ile, hür insanın hürriyet aşkı arasında uçurum bulunuyor. Halk duyguların ve bedenin hürriyetini istiyor. Hür insanlar dediğim; Saint Paul'ler, Yunus'lar, Pascal'lar, Hugo'lar ve Âkif'ler ise ruhun hürriyetini istiyorlar. Bu insanlar, ideal olan ruhun samimî isteklerinde hürriyet arıyorlar. Descartes, düşüncemizin hür olmasını istiyordu. Düşüncenin esareti hangi sebeplerden doğuyor? Descarte, düşüncemizin dıştan ve içten yanılmalarla hakikakten uzaklaştığını söyledi. Ona göre, zihni esaretlere sürükleyen bu yanılmalar, insanlığın bütün sapıklıklarının sebebidir. En az beş bin yıldan beri düşünen insanlığı her adımında şaşırtarak felâketten felâkete sürükleyen ve aydınlıkları boğarak dünyamızı karartan bütün yanılmaların sebebi iki kaynaktan geliyor: Dıştan ve içten.

a) Bizi dışımızdan tazyik eden kuvvet, her çeşit otoritelerdir. Ortaçağda hâkim olan iskolastik zihniyet, fikir âleminde, her alanda bir üstad tanıyordu. Üstad denilen bu bilginlerin kabul ettikleri esaslara aykırı fikirler ileri sürmek yasaktı; fikir sahasında küfür sayılırdı. Bunu yapanlar, mahkeme huzurunda af dilemeye mecbur tutuldular. İtalyan Galile'nin başına gelen ve zulmün en fecii olan bu fikir taassubu, daha asırlarca önce belki ilk hakikat şehidi olan Sokrat'ın başını yemiş, İznik Konsili'nde fikirlerinden dolayı Ar-

yüs'ü ithâm ettirmiş, Galile'den bir asır önce de Luter'in hak için konuşan dilini koparmak istemişti. Düşünen beyinlere kurşun akıtmak gibi hain bir hareket olan otoritelerin zulmü, Descartes'ın hakka çevrilmiş mâsum çehresinde beliren bir ilhâmla ortadan kalkıyordu: Halktan ve örften, aileden ve çevreden, mektepten ve üstadlardan aldığımız fikirlerden sıyrılmak, insanlığın ilk ve gerçek kurtuluşu olacaktı. Zira, bunların hepsinde hatâ karışıktır; hepsinde beşbin yıllık insan düşüncesinin vehimleri, hezeyanları ve hurâfeleri bulaşıktır. Bizi ilkin halk şaşırttı; sempati ve taklit yolu ile, bize nüfûz eden örflerin benliğimize sunduğu vehimler, gözlerimizde hakikati örtmekten başka bir şey yapmadı. Aile ile çevrenin verdiği terbiye, varlığımızı muayyen kalıplarda şekillendirdi, mektep ise zihnimize bir sürü yanlış fikirler yerleştirdi. Mektebin zihnimize soktuğu hurâfeler, ömrümüz boyunca bizi idare ediyor. Otoritelerin benliğimize ne kadar yakından sokulduğuna en iyi misâli veren, cebimizdeki nüfus cüzdanıdır. Filhakika nüfus hüviyetimizi, biz doğduğumuz anda tesbit edenler, tamamen ferdî imana bağlı bulunan din hanesine müslüman diye yazmışlar. Biz, şimdi işlerine karışamayacağımızı bildikleri anda kullandıkları bu otoritenin müslümanlarıyız. Dinimizi kendimiz seçtik dersek yalan söylemiş oluruz.

Bir ağacın, kurumuş yapraklarını silkeleyip dökmesi gibi, zihnimizden bütün bu otoriteleri silip süpürmek lâzım gelecek. Üstadların otoritesi şuura zulüm diyebileceğimiz hakikat düşmanlığının süngülü nöbetçiliğini yapıyor. Descartes, bunca sapıklıklardan zihinleri kurtarmak için şu tavsiyeyi kaide halinde ortaya koydu: Bizzat kendimiz tarafından aranıp doğruluğu bizce tahkik edilmemiş olan hiçbir fikri doğru diye kabul etmemek. Zekânın sahip olduğu hakikat aşkının, bütün hakikat düşmanı kuvvetlere karşı cesaretle ilân ettiği bu protesto, insanlığın düşünce âleminde yeniden doğuşu demek oluyordu ve bununla örfler, üstadlar devrilerek akıl zafere ulaşıyordu. Sağduyu, insanlar arasında en iyi paylaşılmış ve tam eşitlikle bölünmüş nesnedir. Ancak onu kullanmasını bilmiyoruz. Onu selâmetle nasıl kullanalım? Bu hususta, Descartes'ın verdiği

elma sepeti misâlini söylemek lâzım geliyor: Bende bir sepet elma var, içinde çürükleri de var. Nasıl ayıklamalayım? Acaba sepetin içindeki elmaları dikkatle yoklayarak çürüklerini bir bir çıkarıp atsam mı? Hayır. Böyle bir araştırma daima yanıltabilir. Sepette benim göremediğim bir çürük elma kalır ve öbürlerini çürütebilir. Bu tarzda davranış, bana sağlam bir sepet elma temin edemez. Bunun için, önce elma sepetini tamamen bir tarafa boşaltmalıyım. Boş kalan sepete, boşalttığım elmaları, bir bir yoklayarak sağlam olduğuna katiyetle emin olduğum elmaları, yine birer birer yerleştirmeliyim. Bu takdirde bir sepet sağlam elmaya sahip bulunduğumdan emin olabilirim. Bu misâli fikirlerimize ve hükümerimize tatbik edelim. Herhangi bir mesele hakkında doğru bir hükme ulaşmak isteyen insan, o mesele hakkında, o zamana kadar sahip olduğu görüşlerle inançları, hisleri ve bilgileri, araştırmanın sonuna kadar terk etmelidir, bir tarafa bırakmalıdır; sanki o konuda hiçbir şey bilmiyormuş gibi davranmalıdır. Adetâ burada, şuurun bir nevi yükünden hafiflemiş, anadan doğma haline ihtiyaç vardır. Bir hayat şeklini mi düşüneceksiniz? Hiç yaşamamış gibi davranmalısınız. Bir müzik parçası veya bir roman hakkında hüküm mü vermek istiyorsunuz? O âna kadar müzikle roman hakkında hiçbir hüküm vermemiş bir insan gibi davranacaksınız. Mevzunuz millet veya din meselesi midir? Bir milletin insanı veya bir dinin cemaatinden olduğunuzu o ân için unutacaksınız. Bu hal ruhun, gayesi olan hakikate doğru selâmetle gidişinin zarurî şartıdır. Böyle yapmazsak, bizi esir eden yirmi, otuz veya kırk, elli yıllık çeşitli kuvvetlerin pençesinde, dayak yiyen suçlunun dayam zoru ile istenilen şeyleri söylemesi gibi, o zamana kadar bize sunulan vehimlerle hezeyanları ve hurafeleri hakikatin tahtına oturturuz. O zaman biz, hakikat huzurunda suçlu oluruz.

b) Bizi hakikat karşısında suçlu yapan ikinci kuvvet, içimizde barınıyor. Bu kuvvet, ihtiraslarımızdır. İhtirasların tazyiki, otoritelerden daha kuvvetli, onlardan daha daha sarsıcıdır. Otoriteler, tepemize inen bir baltanın şiddeti veya başımızın üstüne konmuş bir yükün ağırlığı hükmünde olsa bile, ihtiraslar, bütün benliğimizi sü-

rükleyip götüren bir nehir gibidir. Onlarda pek çok zehirli iksîrler karışıktır. Menfaatlar, garazlar, gururlar, hasetler, korkular ve bunların yanında sempatiler, alışkanlıklar ve bütün idealsiz, bütün zavallı sevgiler. İçimizden herbirinin, içlerinden birini putlaştırarak hayatının mânasını kendisinde aradığı bu putlar bizde hakikatlere karşı koyan düşman kuvvetlerdir; bizi çürüten ve ahlâkımızı yıkan da onlardır. Bakınız nasıl? Bir olay hakkında hükme ulaşmak, düşünmek ve karar vermek istiyoruz, değil mi? Biz, sözde şöyle yaparız. Önce delilleri toplar, hazırlarız; sonra bu delillere dayanarak netice olan hükmü onlardan çıkarırız. Deliller, zorunlu şekilde hangi neticeye ulaştırırsa onu hakikat olarak kabul ederiz. Mantığın kabul ettiği düşünme tarzı böyle olmalıdır. Meselâ "roman, sanat değerleri yaşatır", "psikoloji, incelikler ilmidir" gibi iki hükme sahip olduktan sonra, bu hükümlerin delil oluşuyla ulaştığım neticede bunların cinsinden değer taşıyıcı olur. Bunlardan "psikolojik roman, incelikler sanatıdır" derim. Veya ilimde, "sulh içinde insanlar birbirlerine yaklaşır", "İnsanların birbirine yaklaşması ahlâkî hayat yapıcıdır" hükümleri bulunsa, bunlardan "sulh içinde ahlâkî hayat yaşanır" neticesini çıkarmak güç olmayacaktır. Veyahut "süt lezzetlidir", "şeker tatlıdır" hükümlerinden sütlâcın tatlı bir lezzeti olduğu neticesine varmak kabil olur. Bütün bu cinsten misâller, 2 bir kemiyettir, 4 bir kemiyettir, 2 ve 4... sayıları kemiyettirler, tarzında matematik bir düşünüşün örneği üzerine alınmış misâllerdir. Lâkin, biz hayatta böyle akıl yürütmeler yapmıyoruz. Her ân bir his hali yaşadığımıza göre, bir ân içinde bizi idare eden duygular işe karışıyor, düşüncemizin dizginlerini yakalıyor ve hemen kendi işlerine gelen sonucu ortaya koyuyorlar. Ya gerçek deliller? Onlara kim kulak asar. Muharebe meydanında sağlık bilgisi kaidelerini düşünmek olur mu? Onlar delil falan düşünmeden, mutlaka kendi yapılarına uygun hükmü ortaya koyuyorlar. Ama bu hüküm, hakikatin tastamam tersine oluyormuş, varsın olsun. Sanki bütün şuurumuz, "İstediğim hüküm! İstediğim hüküm!" diye bar bar bağırıyor ve hükmü ortaya koyduktan sonra, onu isbata yarayacak delilleri etraftan

arayıp bulmaya çalışıyor. Dünyamız geniş bir sergiyi andırıyor. Onda, hangi delil istersen bulunabilir. Ama kimi münasebetli olsa da, kimi pek münasebetsiz düşüyormuş. Bu sonuçları kabul ettirmek için de, halkın karşısına geçip talâkat kullanmak lâzım geliyor. Hem onun da menfaatları, onun da ihtirasları vardır. Bu menfaatlarla ihtiraslara uygun delillerle karşısına çıkınca, halkı aldatmak güç olmayacaktır. Hayatta, her gün yaptığımız bu akıl yürütmelerin misâli pek çoktur. Mektepli genç der ki, "okumak en iyi şeydir" ve sonra, delillerini toplayarak şöyle bir akıl yürütme meydana getirir:

Okumak insanı olgunlaştırır,
Olgunlaşmak insanı yükselticidir;
Şu halde okumak en iyi şeydir.

Tüccar bu hükme, dayandığı delillere hiç kulak asmadan elbette gülecektir. Menfaat duygusu, bunu zaruri kılar. O der ki, "ticaret iyidir". Onun dayandığı deliller şüphe götürmez.

Ticaret insanı zengin eder,
Zenginlik saadet getirir;
Ticaret en iyi şeydir.

Yahudi milyarder, harbin lâzım olduğuna inanır. Çünkü fazla üretimine pazar aramaktadır. Önce, netice olan hükmü verir. Sonra, delillerini bulur veya uydurur:

Uzun sulh insanları uyuşturur,
Harp, bu uyukuşluğu gidericidir;
Harp, insanlığa fayda getirir.

Âlim veya ressam, müzisyen harbin fenalığını düşünürler. Çünkü sanatın ilerlemesi, devamlı sulh ister. O, akıl yürütmesini şöyle kuracaktır:

Harp, ilmi, sanatı, ahlâkı söndürür,
İlim, sanat, ahlâk, sönünce insanlık alçalır;
Şu halde, harp, insanlık için fenadır.

Misâllerin alanını daraltalım. İnkılâpçı için yeniliklerin, muhafazakâr için mâzinin değerli oluşu, yine aynı ihtirasların itmesiyle, ilk hamlede delilsiz olarak ulaşılmış hükümlerdir. Kendinin ve çevresinin menfaatlariyle bir partiye bağlı olduğu halde kanaatları sebebiyle o partiden ayrılan, ona aleyhdar ve muhalif partiyi seçebilen insan ne kadar az bulunur! Bunu yapabilen, hakikatin âşığıdır. Zira hakikatta bir parti, ne fertlerin, ne de bazı çevrelerin menfaatlarının mümessilidir. O, bütün bir milletin menfaatları için kurulmuştur. Fertler veya zümreler, bu menfaatin elde edilebilmesi uğrunda zarar görebilirler. Bunu, sevgi ile karşılamaları lâzımdır.

En büyük hakikatin yolcusu olduklarını söyleyen din adamlarının durumu hepsinden acıklıya benziyor. Her dine bağlı insan kendi dininin müdafaasını yapıyor. Halbuki bazı hususlarda papazın ahonta, ahontun da hocaya hak vermesi gerekmez mi? Böyle olmuyor. Bütün bu insanların hükümleri, hakikat hükmü değildir. Bu hükümleri doğuran, onları ortaya koyan prensiplerle isimlendirmek lâzım gelirse menfaat hükmü, garaz hükmü, gurur hükmü, hased hükmü, korku hükmü veyahut sempati hükümleri veya alışkanlık hükümleri demek lâzım gelecektir. İhtiras denen bu müsibetten nasıl kurtulmalı? Descartes bunun çaresini, hükümlerimizi sonraya bırakmakta buluyor. Mademki içimizde ihtirasları frenlemek imkânsız, o halde acele hükümler vermeyelim. Tam kanaat gelinceye kadar, hükmü sonraya bırakmak, bu ilmî ve iradî sabır, ihtiraslardan korunmanın şartıdır. Bu sabır sayesinde ilmin, kâinatımızda halledilmemiş muamma bırakmayacağına inanıyoruz. Bu sebepten hakikatin kutsal oluşuna hörmet edenler, tarihin olaylarını, üzerlerinden elli sene geçmeden önce yazmazlar. Kronolojiler çıkarılırsa ilmî denen tarih kitapları, yaşanan cemiyet olaylarının üzerinden elli yıl geçip de bir neslin hayatî menfaatları ve ihtirasları yok olmadan,

onlar hakkında ebedî kalacak hakikat hükümleri vermiyorlar. Bunun aksi, ilmî tarih değil, propaganda yapmaktır. Sabredelim, araştırıcı irade ile bekleyelim. İhtiraslarımız bizi hüküm vermeye zorladığı zaman, her defasında bu hükmü sonraya bırakalım. Araştırmaya devam edelim. Bir gün kutuplarda da bir güneş bulacağız.

3. Rönesansın bir başka karakteri de aşka teslim oluş kelimesiyle ifadelendirmek istediğimiz ferdiyetçilik, lirizm ve tabiat sevgisidir. Bunlar, romantizmin vasıflarıdır. Yunan'da olduğu kadar, belki ondan fazla İtalya'da açılan rönesansda bu özellikler görülmektedir. Eski kaideleri kırarak her biri kendine yeni zevkler, yeni şekiller, yeni metodlar edinen, yeni dünyalar açan, yeni ihtiraslar yaratan rönesans sanatkârları, diyebiliriz ki ilk romantiklerdir. Romantizmi, yalnız bir asrın içine sığdırmak, onun sınırlarını çok daraltmaktadır. Onun bâzan vaktinden evvel olgunlaşan mübeşşirleri olduğu gibi, bâzan da geç kalan müritleri vardır. Faraza, Atina mektebi tablosuyla, Rafael tam bir klâsik sayılsa bile, Sikstinin duvarlarındaki mahşer tablosuyla ve tavanındaki kâinatın yaradılışı kompozisyonu ile, hele Luvr'un esirleri ve son eseri olan Piyeta heykelleriyle Mikelanj katıksız bir romantiktir. Ya Şekspir! Sözde ve görünüşte klâsik bir kapak ve şekil altında bütün ruhu, bütün ıztırabı, bütün aşkı ile, klâsik devirde yaşamış bir romantik değil de nedir? İki buçuk asır ileriye geçince, onun benzeri bir ferdiyetçilik ihtirasiyle kıvranan Nietzsche'nin şahsında genç kalmış bir romantikten, buhranlarla dolu bir asırda hırsını yenememiş, mağrur bir Beethoven'dan daha mânalı ne buluyoruz? Romantik devirler, insanlığın yaşadığı acıları volkan gibi, zaman zaman ruhlardan dışarı fırlatırlar. Bu devirler, nöbetle tarihte gözükmüştür. Çok ve uzun yaşanmış acılar, henüz çürümemiş ve karışmamış kuvvetli ırklarda, bir romantik hamle halinde eserini mutlaka veriyor. Romantizm, ruhun tansiyon halidir, bir gevşekliği takip eder. İnişlerden sonra gelen çıkış devridir. İtalya'da Rönesans, ruh dünyasının her alanında dolaştı. İnsanda, aşkta, tabiatta, ümitte, mâbette, sevinç ve kederin bütün ufuklarında sayısız eserler ortaya koydu. Dünyamızı renkle, ışıkla,

şekille doldurdu; rüyalarımızı ümitle aydınlattı. İnsanlığı, ebedî olduğuna inandırdı. Edebiyat'ta olsun, resimde olsun, mimarlıkta ve heykelde olsun, insanı kâinata bedel yapan bir ferdiyetçilik şuurunu yaşattı. Lirizm denilen, hislerin en aşırı halini, tabiatın bütün unsurlarında arattı, tabiatı ilâhlaştırdı.

Garbın ortaya koyduğu belki en mühim tarihî hâdise olan, her halde garbın çehresini değiştirip çok yükseklere ulaştıran rönesans hakkında elde ettiğimiz kısa görüşten sonra, böyle bir araştırmada faydalı olacak iki noktayı da incelemek lâzım geliyor. Bunlardan biri, her rönesansın doğurucu, meydana getirici şartları bulunduğu, ikincisi rönesansı yapan ve muhafaza eden mektebin lüzumu meselesidir.

1. Yunan Rönesansı, İyon ve Mısır kültürlerinin denizaşırı kaynaşması olmuştu. Mitolojiye bağlı Yunanlı, bu kültürleri alarak kendinde sentezini yapma kuvvetini buldu. Bu iki yabancı kültürden, bütün özellikleriyle Yunanlı olan bir ilim, bir felsefe ve bir sanat dünyası doğdu. İtalyan Rönesansı aynı şekilde gelişerek Yunan, Roma, Bizans ve İslâm kültürlerinin muazzam sentezini yapabildi. Mâziden alınan örnekler, millî dehâların sahip olduğu ferdiyetçi kudret sayesinde, yepyeni ilim, sanat ve edebiyat eserlerinin tohumlarını ektiler. Rönesans, ümanist ve umumî olan karakterine karşılık, aynı zamanda ebedî eserlerde millî dillerin kullanılması ve bütün güzel sanatlarda millî zevklerin işlenmesi gibi özellikleriyle, milletlerin kendilerini bulma hareketlerinin ifadesi olmuştur.

2. Ferdî dehâlar rönesansı yarattıktan sonra rönesansın cemiyet içinde yayılması, devamı ve bekası için, rönesans duygusu verebilen mektebe ihtiyaç vardır. Batıda, XVI. asırda gömülen iskolastik zihniyet ve mektep yerine, hür düşünüşe dayanan rönesans mektebi, bir buçuk asırlık eserini, insanlığın yüksek duyuşlarına ebedî örnek, ebedî önder ve mürşit haline getirmiştir.

İlk beş paragraf, "Bizde rönesans", *Türk yurdu*, sayı I/10, Ocak 1960; *YT*/1, 2, 3.

BİZDE RÖNESANS

Bizde rönesans hareketleri yapılmış mıdır? Türk dünyası, ancak İslâm medeniyeti içinde uyanış hareketleri gösterdi. Fârâbîlerle İbni Sinâlardan başlayarak, çoğu Türk ırkından gelen düşünürleriyle İslâm medeniyeti, daha başlangıcından itibaren, Türk-İslâm medeniyeti halinde gelişti. Bu kökler, bu ruhî temeller üzerine millî tarihimiz Anadolu'da kurulduktan sonra, herbiri kendi sahasında birer eşsiz dehâ olan şahsiyetler, XIII. asırdan bu yana, bizde rönesans yapmak istediler. Filhakika Mevlâna ile Yunus'un, Sinan'la Fuzulî'nin her birinin kendi sahasında açtığı çığır, kendilerinden sonra takip edilebilse veya hiç olmazsa kendi asırlarında etrafa yayılan bir kaynaşma ile o devirlerin genç dimağlarında ayni çapta akisler yapmış olsaydı, bizde rönesans, batıdan belki bir asır, iki asır önce başlardı. Bugün biz çoktan tasavvufun zevk ve örflerinden bir kâinat metafiziğine, Fuzûlî'nin ebedî olan ıztırabından garbın soğuk havasında benzeri bulunmayan bir romantizme, Sinan'dan hattâ daha öncki Selçuk sanatından, tabiatta gömülü ruhu insanla karşı karşıya koyan bir mimarlığa ve ayni ruhda bir şehircilik ve heykeltraşlık sanatlarına yükselmiş olacaktık. Bunlara sahip olamadık. Çünkü bizi ezen, bizi yıkmaya çalışan içten ve dıştan kuvvetler vardı. Dışımızdan, tam üç asır, garbın haçlı barbarları bizi hançerlediler. Haçlılar üç asırlık akınlariyle kalmadılar. Garbın Hıristiyan milletleri, Fâtih Sultan Mehmed gibi bir büyük rönesansçı padişahın iç ve dış siyasetteki dâhiyane tedbirleriyle kuvvetleri kırılıncaya kadar bizi rahat bırakmadılar. İstanbul'un alınmasından

Kanunî devrine kadar, ancak bir asır içinde bunlardan rahat nefes alabildik. Fâtih, hattâ İkinci Bayezid ve Yavuz Selim devirlerinin ilerleyişi ise dikkatlere değer. Sinanlarla Fuzûlîler bu devrin simalarıdır. Bu devrin, Hacı Bayram'ı takip eden Akşemseddin ve emsali mutasavvıflariyle Molla Hüsrev, Molla Zeyrek, Molla Gürânî ve Hocazade gibi, İbni Kemâller, Ebüsuudlar, Zenbillî Ali Cemâlîler gibi büyük âlimler, kendi âlemlerinde geniş adımlar atıyorlardı. Fâtih ve Süleymaniye külliyelerinde bu dehâların dimeğlara serptiği tohumlar, hörmetle, tâzimle toplanmakta idi.

Daha sonra XVI. asrın sonunda çöküntü başladı. XVII. asırda kuvvetle kendini hissettiren bir içten çürüyüş sonraki asırlarda eski garbın kindar iradesini kırbaçlayan Moskof saldırışlariyle birleşerek Ayastefanos felâketine, Allahü Ekber dağı musibetine kadar milletimizi takip etti durdu.

Lâkin bizi bunlardan daha çok yıkan içten kuvvetlerdi. Fikir ve mektep yıkılmıştı. Garbın çürüğe çıkarıp kullanmaz olduğu her eski bize geldiği gibi, garbın rönesansının iflâsını ilân ettiği iskolastik zihniyet memleketimize sokuldu. Dinî hayat dinamizmini ve onunla yaşattığı ruhu kaybederek binlerce katılaşmış kalıp halinde ruhun yaşayışını durdurdu. Ruha ilhâmlar, aşkımıza kanatlar verecek yerde, vücudumuza emirler veren tamamen hatalı bir dînî gelişme, yaşayan kültürünün bütün kaynağı din olan bir cemiyette insanları, hayat basamaklarında canlıların aşağı tabakalarına doğru adım adım indirdi. Sonunda, bu hayat pozitivizmi ile başbaşa bıraktı. Bir kısım sözde muhafazakârın istediği, gerçekten dinî hayat değildi. Belki son asırların, sırasiyle Fransız, Alman, İngiliz, Amerikan softalığının yerine, daha evvelki asırlarda, gelenekleriyle örflerine tevarüs ettiği bir Arap softalığının geçirilmesi idi. Zira onlar da yeniler gibi bir dünya hayatı, dünya saadeti ile bu dünya saadetlerinin istikbal olan âhirette de öyle devamını istiyorlar. Her iki zümre de materyalist, her ikisi de pozitivistti. Ancak ikinciler, dünyanın naz ve menfaat tecrübelerini âhirette de devam ettirmek emelindedirler.

İslâmın, ruh aşkı sahasında ilerleyecek yerde vücuda ait hesaplı, ölçülü hareketlerin mükâfatı olan beden hazları yönünde gelişmesi acaba neden ileri geldi? Öyle zannediyoruz ki, Tavaif-i mülûk devirlerinin derebeylik hevesleriyle, Orta Asya'dan gelen Türkmen'in emirlik, başbuğluk ihtirasları, İslâm'ın ruh cephesi ve hakikati olan tasavvuf tarafından tamamen eritilip yok edilmeden, tasavvuf hayatı, bütün ülkeyi saran tam ve sarsılmaz bir teşkilât haline koyulmadan bir müslüman cemaatinin arlığına inanılmış olması, dinde ve onun neticesi olarak kültürde ve mektepte çöküntünün gerçek sebebidir. Derebeylik, ağalık devrilemedi. Çünkü bunlara ihtiyaç vardı. Haçlılar her an tepemizde bekliyor ve fırsatlardan faydalanmak istiyorlardı. Derebeylerin, Topkapı sarayına hâkim olarak burada, her düşmandan daha tehlikeli, entrikacı bir parazit zümre teşkil eden şerir kuvvetine, halka her zaman sözünü geçirmek emelinde olan din adamları, ellerinde kumanda cetvellerine benzeyen karakaplı kitaplar, dillerinde dünya sefaletlerinden bezmiş olan halka savurdukları kapkara âhiret tehditleriyle yaklaştılar; sarayı fetheden derebeylerin eteğine sığındılar. Dinin gerçeği olan tasavvuf yani ruh denemesi, âhiret metaı satıp dünya saadeti kazanan bu sahtekârlar tarafından ithâm edildi. İlk çağda, insanların ilk devirlerinde sihirbazlar nasıl suçlu olarak tâkip edildiyse, İslâm'da tasavvuf da bu adamların zorba kaidecilikleriyle öyle takip edildi. Mevlânalar, Yunuslar ve İslâm'ın bütün ruh kervanı ithâm edildi, İslâm'ın tarihî gelişiminde bunu hazırlayan sebepler vardı.

Birer ahlâk dâhisi olan halife Ebubekir ve Ömer'den sonra Kur'an'ı sıralayıp tam metnini ortaya koymak gibi bir rönesans hareketinin başlangıcını hazırlayan ruh ve hayâ dolu Hazreti Osman, şakîler tarafından şehit edilince, kılıç ve şiddet ihtirası, bu rönesansın henüz açılmakta olan kapısını kapattı. İslâm dünyasını particilik fitneleriyle bölen eski kabile duygu ve ihtiraslarının yeni yeni mezhepler halinde kıvılcımlarını bütün İslâm dünyasına saçmasına sebep oldu. Abbasîlerdeki ilim hareketleri, sürekli bir rönesansı başlatamadı. Aynı cinsten ihtiraslar o ışığı da söndürdü.

Millî tarihimiz Malazgirt'le XI. asırda Anadolu'da başladıktan sonra, Selçukoğulları burada bir rönesans açtılar. Lâkin, o da garbınki kadar geniş bir sahaya feyiz veremeden, âlemşümûl bir değer kazanmadan, bir yandan Moğol, öbür yandan Haçlı hücumları ve içten kaynayan saltanat ihtiraslariyle çabuk söndü. Ancak bu rönesansın bize bir ince mimarî sanatı ile bir Mevlâna'yı bıraktığını unutmamak lâzımdır.

Buraya kadar dıştan ve içten iki yıkıcı kuvvetin, bizim rönesans gücümüzü, bugüne kadar nasıl yıprattığını tahlile çalıştık. Bu kuvvetlerin tesirinden kısmen sıyrıldığımız bir devirde, tam garbın rönesansını yaşattığı XV. asrın ortasından XVI. asır sonuna kadar bir kaçı dehâ derecesinde büyük şahsiyetlerle idare edildiğimiz bu devirde, bizde bir rönesansın alâmetleri görülüyor. Fâtih'de bir sanat rönesansına hazırlık var gibidir. İkinci Bayezid, bu rönesansın ilim sahasında temellerini kurmaya, bilindiğinden çok fazla çalışmıştır. Yavuz'da, imanlı milliyetçilik dâvasının bir dehasını buluyoruz. Lâkin bu idealistlerin eseri bir asırdan biraz fazla zaman geçince İslâm'ı temsil edenlerin hayat aşkını öldüren anlayışsızlıklariyle Haçlıların nefes aldırmıyan tazyikleri yüzünden söndü ve sonraki asırlara bir Sinan'dan başka bir şey bırakmadı.

XVIII. asırda Sultan III. Ahmed'in, Nevşehirli İbrahim Paşa ile anlaşarak, Nedim'in fröydizm ile pek iyi anlaşılacak olan zevk terennümlerine sahne olan Lâle Devri'ni açması, bazılarınca bir rönesans hareketi oldu. Hayır, bu sade cinsi kompleksin, libidonun bunalmalarından kurtularak dışımızda gerçekleşen maddî hazlar saltanatının bir paşa ile bir padişah tarafından kabullenmesi ve halktan da esirgenmemesidir. Bu zevk ve safa devri, memleketimizde matbaanın açılmasından başka, ruh âleminde bir değerli hâdise, bir beyin hareketi kaydetmemiştir.

Geçen asrın başında, Sultan II. Mahmud'un, devlet teşkilâtında ve kıyafette yaptığı değişmelerle açtırdığı fabrika ve mekteplerin getirdiği yenilik, hayatın dışına vurulmuş geniş bir cilâ oldu. İnsan denilen sonsuz varlığın iç dünyasına hiçbir şey getirmedi. Ab-

dülmecid, babasının yaptığı değişmeleri, hukuk ve kanunlar sahasında tamamladı. Daha sonrakilerin ve Meşrutiyetçilerin yaptıkları ise, II. Mahmud ile Abdülmecid'in yaptığı kıyafet, şekil ve teşkilât değişimleriyle yeni kanun müeyyidelerini, kestiği kafalarla kuyular dolduran meşhur Kuyucu Murad Paşa'nın metodlariyle tekrarlamaktan başka bir şey değildir.

Bugün bizde, rönesans için lüzumlu zemin hazırlanmış mıdır? Eğer içimizde rönesans iştiyakını yaşatan rönesans iradesine sahip fertler varsa, rönesans yapılacaktır. Çünkü rönesans kendisini yapan ferdî dehâların eseridir; bir kütle hareketi değildir. Yaratıcı fertler rönesansı açtıktan sonra, onların çığırları mektep olur. Kütle, onların arkasından gider, onları taklit eder. İçimizde bir rönesans aşkını ve ihtirasını yaşayanlar yoksa rönesans olmayacaktır.

İstiyoruz, bekliyoruz, yalvarıyoruz. Rabbimiz bize dağlardan bir heykel yapmak, beşbin yıllık beşeriyetin romantik âbidesini kurmak, aşkı Ulûhiyetinin eşiğine kadar yükseltmek iktidarını versin! Rönesans, bu ümidin aydınlığında gözükecektir. İsteyelim, ancak rönesansımızı hazırlayacak şartların kendi mazimizde yaşanmış olması lâzımdır. Bu şartlar, her alanda görülen örneklerdir. Nasıl ki İtalyanlar eski Yunan'ı örnek aldılarsa biz de kendi kültürümüzün mâzisinde bütün örneklerimizi bulacağız. Felsefî düşünüşe, bütün mutasavvıfları ve onların arasında şahsiyetiyle millî olan Mevlâna ve Yunus gibi sîmaları örnek alacağız. Millî mimarimiz, Selçuk mimarisidir. Tabiatla ruhu serin bir mistisizm içinde birleştirmiş olan, çocukluk rüyalarımızın güneşli bir dünyada devamını andıran bu ilâhî sanat Sinan'a kadar devam eden yapı sanatımızdır. Fuzulî'yi Âkif'le birleştirerek Türk romantizmini ortaya koymak kabildir. Bununla beraber ferdî dehâlar serbesttir. Asırlar arasından, ruhlarımıza aşkı sunabilen mazi olmuş bütün büyük ruhlar, rönesans hareketimizde önderlik yapabilirler. Herşeyden evvel bizim ruh yapımızda asırlardan beri tıkanmış duran yolların açılması lâzımdır. Bu yollar, metot ve düşünüş tarzımızdan başka bir şey değildir. XX. asırda, iskolâstik zihniyeti yaşatan bir cemaatın her şey-

den önce düşünce yollarında rönesansa ihtiyacı vardır. Şimdi, yapmayı özlediğimiz rönesansın basamaklarını birer birer çıkmaya başlıyalım.

1. Birinci basamak: İlkin her ilâhî harekete başlangıç olacak aşkın, yepyeni bir neşvenin doğması lâzımdır. Zira, onsuz hiçbir ruh hareketi yapılmaz. Bu ruh hareketi bir felsee sistemi olacaktır. Evvelâ kâinatta yerimizi belli etmek, hayatın kıymetine dair bir fikir edinmek ve sonsuz istikbale ait ideali ortaya koymak icab edecektir. Garbın, Sokrat'tan işe başlamasına karşılık biz Kur'ân'dan işe başlamalıyız. Rönesansımızın ilk ve ana kaynağı Kur'an olacaktır. Adlandırdığım üç ana dâva, insanın kâinatta yeri, hayatın kıymeti ve âkibetimiz dâvası, Allah'ın kitabı'nda, bizim için gerçekten hayrete değer bir hal tarzına ulaşmış bulunuyor. Üçüzlü hakikat olan ilim, sanat ve ahlâkın ondaki bu kökleri, ebedî yaşayacak hikmetler halindedir. Hoca, Kur'an'ı okuyor, lâkin bilmiyor. Ne yapsın, sadece ezberlemiştir. Bu ezber okuma hastalığına veda edip de, Hallâç'lar, Gazalî'ler ve Mevlâna'lardan sonra, bir kere de XX. asırda, Kur'an'ın bütün halinde, bir sistem olarak anlaşılması lâzımdır. Hallâç'lar, Gazalî'ler ve Mevlâna'ların yârân sohbetine Eflatun'larla Kant'ları, Pascal'ları, Bergson'ları ve Blondel'leri de alarak, evvelkilerin doymak bilmeyen aşkını, bu sonuncuların anlayış ve metotlariyle birleştirip Kur'ân'ı tahlil ettikten sonra, bu tahlilin unsurlariyle bir kâinat metafiziği ve insan felsefesi yapmak: İşte, rönesansımızın ilk müjdecisi bunu yapan bahtiyar olacaktır.

2. İkinci basamak: Aşkımız kanatlandı. Kendimizi ve gözle görülen vehimlerin dışında, ancak aklın ulaşabildiği kâinatımızı arıyoruz. Bu arayışın gayesine ulaştırılması için, herşeyden üstün bir iktidara ihtiyaç var. Aklın saltanatını ilân etmeliyiz. Aklın iktidarsızlığı, evvelce gördük ki, şu sebeplerden ileri geliyordu: Sebeplerin bilinmeyişi, gayelerden habersizlik, tezadlara göz yummak. Sebeplerin bilinmeyişi yüzünden, hayatımıza irademizle istikamet veremediğimizi, nice felâketlerin kurbanı olduğumuzu biliyoruz. "Milliyetçilik duyguları, çok kere yerini başka hazlara, başka gaye-

lere bırakıyor" diyoruz. Çocuğumuzu hem de bin minnet ve vasıta ile yabancı okullarda okuttuğumuzu unutuyoruz. "Ne sanatta, ne hayatta kendi benliğimizi bulamıyoruz" diye efesleniyoruz. Yarım asrın içinde Fransız, Alman, İngiliz, Amerikan kültürlerini, dilimizi dillerine feda edercesine benimseyiş modasından hasta olduğumuzu düşünmüyoruz. Gençlerin ahlâkından şikâyet ediyoruz. Anadolu'nun helâl sütle büyümüş çocuğuna "Haramın, helâlin aslı yokmuş" dedirten felâketi nasıl unuttuk? Hâdise şudur: "İnkılâpçılık hoyrat bir saldırıcılıktan, bir Freud kompleksinin çözülmesinden ibaret mi olacak?" diye soruyoruz. Dindarlığın, bir karanlık ağızla bir kara kuvvet olduğu devirleri ne çabuk unuttuk? Sarkaç hangi açıdan bırakılırsa, karşı tarafta aynı açıyı yapacaktır. Her tepki, kendini doğuran hareketle orantılıdır. Elbette öyle olacak. Yakın bir mâzide, hep birden radyoya kulak veren kocakarılar gibi, bir hayat kompleksine kendimizi vermiştik. Hangi ideal, hangi irade, hangi mukavemet kendini gösterse, "hayat böyle istiyor" formülünden ibaret balta ile değerler yıkıp deviriyorduk. Daha sonra, bir inkılâp kompleksi bizi yakaladı. Yerinde inkılâp hareketi değerlidir, bunu inkâr etmiyorum; lâkin içten çürütücü bir komplekse bağlanmamak şartiyle. Her hâdisenin sebebini araştırma bizde karakter olmalıydı. Bu karakter ilmi doğuracaktı. Gençliğimize vereceğimiz bu zekâ terbiyesi sayesinde, batıda iki asırdır kaynaşan, ilim araştırmalarına alışmış nesiller yetiştirmek mümkün olacaktır. Gayeleri düşünme kabiliyeti ise hayatın gayesini araştıran zihinlerde felsefî düşünüşe yol açacaktır. Mukadderatımız hakkında duyulan ıztırap, batı dünyasında, bir tarafdan Faust'un feryatlariyle Niçe'nin çığlıklarını, Beethoven'in cinnetini doğururken, diğer tarafdan, Eflâtun'un hakikat âlemini akılla temaşasını temin ediyor; Saint-Augustin'in ilâhî beldesini yaratıyor; Maurice Blondel de vücuttaki hücrenin en basit hareketlerinden Allah'a kadar götüren yolculuğun klavuzluğunu yapıyordu. Gayeleri düşünmeye alışan zihin, metafiziğe ve onunla kendi varlığının gayesine mutlaka ulaşacaktır.

Tezadlara yumulan gözlerse bugün hakikatler karşısında kör-

leşmiş gibidirler. Kim dedi ki onlara, bütün benliklerini bedenlerine hizmetkâr yaptıktan sonra ruhlarında saadet arasınlar? Genç nesilde her ruhî kaydı yok ettikten sonra ruha dair istekler yaşatsınlar? Onlar hangi içtimaî adaletin ilhâmiyle bir şehri kırk bin köye karşı koydular? İktisaî, içtimaî ve tabii yumrukları kastetmek şartiyle, bir yumrukta kırk bin köyün beynini sarsıp da hayat sahasında takatsız bıraktıktan sonra, onların geriliğinden şikâyet etmek de hangi zâlim tezada yumulan gözlerin zaferi sayıldı? Ne hain ifadedir ki, daha dün, kendi yatağında rahat yatması için düşman kurşunuyla delik deşik olan vatandaşını, şehirde hacıağa diye selâmlamaktan utanmaz! Alkol diye renkli şişeler içerisinde parıldayan iksirin vitrinlerinde bayramı her gün kutlanırken, onun menhus bir âfet olduğu yolunda teşkilâtlanıp, seferber olmak, yine hangi tezadı yaşatmak içindir? Evet, insanın hayatı tezadlar sistemidir. Ölümü düşünelim. Ölüm bizim için realite halinde var olan, ideal olarak yok olan bir şeydir. İdealimiz realite ile tezad halindedir. Halkın ideali, Anatole France'ın bir roman kahramanına söylettiği şu sözlerde barınmaktan hoşlanır: "Söyle, söyle yalan söyle, beni aldat! Bende yaşattığın vehme, bir vehim daha katacaksın başka ne olacak?" Halbuki düşünen insanın, rönesans yapacak cemaatın, kendi benliğini ve ahlâkını dosdoğru ve insanca bulması için, tezadlardan sıyrılması lâzımdır.

3. Rönesansımızda üçüncü basamak, hür düşünüşe ulaşmaktır. Biliyoruz ki, hürriyetimizin düşmanı olan kuvvetler hem dışımızda, hem de içimizdedir.

a) Dıştan esaretimiz, otoritelerin elinde çektiğimiz esarettir. Zorba fikirler ve kara kitaplar elinde çektiğimiz bu esaretin asırlık tarihi var. Bize diyorlardı ki, "Şu kitabı al, oku. Şuurunu kullan; düşün, hisset. Hepsi iyi. Ancak bunda ne yazılı ise hepsine inanacaksın. Hele inanma da gör. Yumruk, şiddet, mahkeme, ölüm, hepsi senin için!" O halde düşünmek, hissetmek ve şuurunu kullanmak ne oluyor? Sizin gayenize hasıl olmak için, bunların hiçbirine baş vurmamalıyım. Hattâ okumak da boşuna. Ne için bileyim? Hürriyet

olmayınca, şuurun ve düşüncenin de mânası kalmıyor. Şu taşın üzerine kazınan yazı ile, veya kuma, hattâ su üzerine yazılan yazı ile, benim şuuruma akseden bu bilgilerin ne farkı olacak? Sonunda öyle zayıf, öyle meflûç şahsiyetlerin sahibi olduk ki, her çeşit fikir esaretini, tezatlarını rağmen kabul ettirmek için, bir gazete fıkrası veya birkaç karikatür kâfi gelebildi. Bu beyinle, rönesans yapamazlardı. Benim gibi düşünmeyen adam bana niçin kızıyor? Eğer, fikirlerin ayrılığı sebebiyle kızıyorsa, aynı derecede kendisine kızsın. Çünkü benden ona ne kadar mesafe varsa ondan da bana o kadar mesafe var. Mesele şu ki esirliğini hissedişi, onun şuur dışından şuuruna bir gayz kompleksi yükseltmektedir. Mektebin zihnimize soktuğu yanlış fikir, fizikten metafiziğe kadar bütün kâinatımızın gerçeğini değiştirmiştir. Her iktidar değişmelerinde, değişen tarih kitaplarına bir bakılsın. Geleceği değiştirmeye bir sihirbazın tılsımı belki elverirdi. Ama geçmişi değiştirmek, sihirbaz kâhinin bile harcı değildir. Bir rönesans yapacaksak, bütün bu gerilik hareketlerine veda ettikten sonra, her meselenin yeniden hakikatini araştırırken, o meseleye ait bu âna kadar bildiklerimizi muvakkat da olsa, bir tarafa bırakmalıyız. Hakikata doğru hafif ve temiz, safî varlıkla gidebiliriz. Meselâ, iktisadî bünyemizi tanıyacağız. Bir tüccar veya bir köylü hisleriyle değil de, bir yabancı insan gibi düşünelim. İslâmiyet hakkında herhangi bir hükmü verirken o andaki İslâmî duygu ve bağlılıklarımızı bir tarafa bırakmalıyız. Milliyetçilik meselesi üzerinde düşünürken hangi milletten olduğumuzu, yalnız bir an için, unutmalıyız. Bin yıllık tarih üzerinde hükümlere ulaşmak isterken, bağlı bulunduğumuz müesseselerle tuttuğumuz partinin zihniyetini, zihnimizden bir müddet için çıkarıp atalım. Son yarım asırlık hâdiseler üzerinde araştırma yaparken inkılâpçılığın şifresiyle muhafazakârlığın halkasını fırlatıp atmalıyız. Böyle davranamazsak iyi bilelim ki biz, insanlığın huzurunda hakikata ihanet edenler safında yer alacağız. Heryerde, "dedi" sözüne kayıtsız şartsız inanmak mecburiliği vicdana ve akla karşı işlenmiş cinayettir.

b) Bizi esir eden ikinci kuvvet, ihtiraslarımızdır. İhtirasla veri-

len hükümlerin hakikata uygunluğunu aramak abestir, bunu gördük. Önce ihtiras, kendi istediği hükmü verdiriyor, sonra etraftan sebep toplamaya çalışıyoruz. İşin psikolojik temeli böyle olunca, kolayca anlıyoruz, apaçık görüyoruz ki, bütün partilerin çatışması bundan, bütün dinlerin boğuşması bundan, bütün milletlerin kavgası bundandır; hattâ bütün cânilerin cinayeti bununla işleniyor. İhtiraslar olmasaydı yeryüzünde, ne çatışma ve ne boğuşma, ne kavga, ne de cinayetler olacaktı. Halbuki, hepimizin ihtirasları var. Bunlardan kurtulmanın çaresi hükmü sonraya bırakmaktır, denildi. O halde neden karşındakinden işittiğin kötü bir söze derhal şiddetle karşılık veriyorsun? Neden seçim gününde karşına çıkan isteklinin o ândaki sözleriyle hüküm vererek reyini kullanıyorsun? Neden, aradan yarım asır geçmeden, menfaatlileri hayatta ve henüz hareket sahasında iken, son asrın tarihini yazdırıyorsun? Son yarım asırlık tarihimize ait kronoloji ve hâtıralar yazılabilirdi. Lâkin, ebedî hükümlerin damgasını basıp bunları tarih diye mekteplere sürmekde neden acele ediyorduk?

4. Zihin bütün esaretlerden kurtulduktan sonra rönesans, ebedî bir güzellik manzarası halinde bizi karşılıyor. Dayandığımız felsefe, bir elde, ilmin hakikati tanıtma metodları öbür elde olarak, dördüncü basamakta kavuştuğumuz bahçe, bir nevi çokluk sevgisi halinde bizi kucaklayan sanatın bahçesidir. Edebî sanatlarla musikînin, resim, heykel ve mimarlığın rönesansını orada arayacağız.

Önce, edebiyatı ele alalım. Bazılarınca klâsik edebiyat, asıl millî edebiyattır ve bizim klâsik edebiyatımız, Divan edebiyatıdır. Musikîyi de edebiyatla yan yana alalım. Divan edebiyatında, hünerli ve azametli parçalar, klâsik musikîmizde pek kuvvetli melankoli terennümleri vardır. Ama, bu yüzden bunlar bir milletin bütün sanatını temsil edemezler. Gerek edebiyat ve gerek musikî sahasında pek zengin ve kuvvetli olan halkiyatımızdan (folklor) hareket ederek Divan edebiyatının çerçevesi dışında kalan Fuzûlî'den Âkif'e kadar, Yunus'lardan ve Mevlânâ'lardan da hayat alarak, Kur'an'dan gelen ilhamın ışıklariyle dopdolu olan bu halk sanatı-

nın ruhundan fışkıran romantizmimizi yapacağız. Bir psikolojik roman ve bir realist hikâye sanatını, Anadolu'nun muztarip ruhundan çıkaramazsak ortaya koyacağımız sanat, sadece kopyadan ibaret bir iskelet olur.

Divan şairleri, Acem saraylarının bahçesinden İstanbul sarayının bahçesine uçup gelmiş, hep aynı nakaratın hanendesi olan kuşlara benziyorlardı. Usandık, kumru veya bülbül sesi dinlemekten. İnsan sesine hasrettik. Hâmid, yabancı elçiliklerin koridorlarındaki güzel ve tarihî eserlerin sergisini yaşattı. Fikret'le Halid Ziya ve diğer Servet-i Fünûncular, Türk sahnesinde aşk piyesleri oynayan Ermeni kızlarını andırıyorlardı. Anglo-Sakson ve Rus romancılarının yaptığı psikolojik realizm, bir çokları tarafından taklit edildikçe ruhsuzlaşıyor. Bizim realitemiz gibi, bizim psikolojimiz de bize göredir. Millî edebiyat örnekleri düşündürmek için misâl verelim. Hâmid Afrika ile Asya'da mevzularını aramayıp da, Malazgirt'de, Antakya muhasarasında, Ankara meydan muharebesinde veya Niğbolu'da arasaydı, eserleri millî olurdu, hem de ebedî olurdu. Bizim Kur'ân'dan alacağımız metafizik ve idealist ilhâmla Anadolu folklorunun bahçelerinden toplıyacağımız realite demetleri birleşerek edebî rönesansımızın kapısını açacaktır. Bu kapıyı aşk ve şiddetle açmak, rönesansın şanıdır. Fuzûlî'nin en yakın dostu olan Mecnûn ile Şekspir'in öz kardeşi olan Hamlet, Musset'nin gecelerindeki bir kardeşten ziyade kendine bezneyen hayâlet ve Jan Jak Ruso'nun bütün çılgın ömründe aradığı, kendisinden başka biri olmayan hülyaların sahibi yalnız adam, hep birer rönesans kapıları açan kahramanlardır. Bizim asrımızın sonsuz çileleriyle yanık varlığımız, Verter'den daha çılgın, Raskolnikof'tan daha hastadır. Ancak aşkın ifadesine geribilen bu şiddet ve bu aşk, ruh itibariyle Mecnûn'da ne ise Kuyucaklı Yusuf'da da aynıdır. Sadece metafizik bir idealizmden doğarak, psikolojik bir realizmin kucağına atılmıştır.

Dilimiz de, Divan ve Servet-i Fünûn devirlerinin bütün aksaklıklarına rağmen, ayni değerini muhafaza etti. Yunus'da nasılsa Ömer Seyfettin'de de öylece gözüktü. "Bir milletin dili olmalıdır,

bizim de millî dilimiz olmalıdır" sözü yanlış. Bizim millî dilimiz vardır. Ancak "dilde inkılâp yapıyoruz" diyenler onu çürütüyorlar. Bu dil, asırlarca tertemiz, canlı varlığını muhafaza etti. Sanatımızın dili, bu dildir. Rönesansımızın ilk edebî eserini bekliyoruz. Musikîde bir uydurma dilin karşısındayız. Şark ve garb musikîsi diye iki musikî uyduruyorlar. Musikî tekniği ise birdir. Değişen her sahada milletin olan ruhdur. Âlemşümûl olan musikî tekniğini kullanarak Alman'ın Alman mûsikîsi, İtalyan'ın İtalyan musikîsi yaptığı gibi, biz Türk ruhunun seslerini çıkarmaya çalışalım. Halk musikîmizin esas unsurlarını vereceği bu melodide yine Bağdadlı şairin feryadiyle Mecnûn'un ve Yunus'un iniltileri yer alacaktır. Millî musikî fikrine bir misâl vermek isterim. Beethoven, "Sürura kaside" ismini verdiği senfonisinde ağlaya ağlaya, hıçkıra hıçkıra seviniyor. Acaba Türk nasıl sevinir? İşte bu sevincin sesli ifadesi millî musikî olacaktır. Sevincimizi melodiye nakleden musikî üstadımız onu nasıl canlandıracak? Yunanlı gibi Delos yortusunun çılgınlıklarını mı canlandırsın? Cengiz ordusunda olduğu gibi büyük zafer alaylarının neşideleriyle kılıç seslerini ve at kişnemelerini mi aksettirsin? Hayır müslüman Türk'ün ruhunu aksettireceknağmeleri yaratması lâzımdır.

Mimarlık sanatı hakkında yalnız şunu söyleyelim ki, Türk mimarisi diye kabul edilen yığın halinde, dev gövdeli, ruhsuz galeri mimarisi bizim değildir. Bu üslup, Orta Asya'nın, aydınlık güneşli steplerinde yapılan kervansarayların üslûbudur. Yeni Ankara'daki mimarî eserlerinin milletimizle hiç alâkası yoktur. Bizim mimarimiz, barbar stilinden uzak bir incelikte, mihrâbındaki aydınlıkları kapısına aksettiren bir bütünüyle bir secdeyi düşündüren, veya duaya açılmış bir eli andıran ruhla tabiatı serin bir huzur içinde birleştirmiş olan Selçuk mimarisidir. Rönesans mimarimizin örneklerini, Bizan üslubiyle bozulmuş İstanbul eserlerinde değil, Konya, Sivas, Erzurum şehirlerinde ve toplu olarak Bursa'da görülen mimarî eserlerinde bulacağız.

Şehirlerimiz en başta İstanbul olmak üzere, tam mânasiyle üs-

lûpsuzdur. Çölde kervanlar, konakladıkları yerde belki daha güzel bir şekil ve üslûp arzederlerdi. Şehir, bizde ev ve dükkân yığını, daracık ve şekilsiz yollar yumağı, ışık ve şekil zevkinden tamamen yoksun bir iskelet demektir. İskelet, çünkü o yerde şehir yokken tabiatın güzelliği vardı. Şehir kurularak o güzellik öldürüldü. Kendisinde hiçbir ruh yok. Bu bir iskelettir. Sanat eseri olan şehir, tabiatı tamamlayan, ondaki nebatî, hayatî ve coğrafî yapıyı sanatın motifleriyle, şekle intikal etmiş melodisiyle tamamlayan bir varlıktır. Matematik nizâm ve mükemmeliyete dayanan, fildişinden tek bir vücut gibidir. Şehirlerde, azap içinde dolaşıyoruz. Şehir yapma, gerçek mânasında şehirde yaşama ihtiyacını bile duymayan insan kümesinin, bütün ömrünce gıdasını toplayan karıncalardan ne farkı vardır? Bir rönesans şehri yapılmaya başlanmalıdır. Bunda esas, yine Selçuk ruhu olacaktır. Onun üslûbu, tabiatla en iyi kaynaşmış, arza yakın, Anadolu toprağının renkleriyle yüklü, yerine göre ova veya yayla üslûbu olacaktır. Şehirlerimiz, zevkimizin kapısı olmalıdır. Bu şehirlerin meydanlarına dikilecek heykellerin üslûbu, yine ayni Selçuk yapı sanatının devamı olmalıdır. Acaba bu milletin muhayyilesinde Fâtih'lerle Yavuz'ların çehresi yok mudur? Namık Kemal'le Âkif bu milletin büyükleri değil midir?

Resim sanatında ne bir millî duyuşumuz, ne de millî muhayyilemiz var. Genç sanatkârlarımız, modellerini Garbın müzelerinde arıyorlar. Acaba bizim millî hayatımız yok mu? Sade servetin semirttiği bir buçuk asırlık bir millet miyiz? Bin yıllık tarihimizin ressamlarımıza ilhâm verecek sahneleri garbın müzelerindeki ilhâm kaynaklarından çok daha zengindir. İspanyol Velâskez'in "Mızraklar" tablosuna, ilhâm arayan gözlerimizi dikecek yerde Alpaslan'ın Romen Diyojen'i karşılayışını motif olarak alan ressamımız neden çıkmadı?

Galyalıların barbar şefi Versengetori'nin, Sezar'ın huzuruna çıkarılış tablosuna hayran gözler, Mısır'ın fethinden dönen Yavuz Selim'in yolda, ulemanın atının ayağından sıçrayan çamuru şeref sayarak kendi tabutuna ötülmesi vasiyetiyle kaftanını sırtından çı-

karış sahnesinden hiç ilhâm almıyorlar mı? Zül değil midir ki, Aslan yürekli Rişar'la anlaşan Selâhaddin-i Eyyûbî'nin serapâ necabet, serapâ ulviyet ve ruh dolu bakışları, bir İngiliz ressamının fırçasından hayat alsın? Rafael'in çizdiği "Ruhanîlerin Toplantısı" tablosunu model alanların muhayyilesinde, elli yıl önce, mâtem bulutlariyle örülü bir hava içinde Erzurum'da toplanan kongrenin bir masa etrafında düşünen elemli çehreleri ne için ihtiras konusu olmuyor? Rönesans galerilerini dolduran, merkep sırtında Meryem'in Kudüs'den kaçması tablosuna meftûn gönüller, hiç Halife Ömer'in kölesinin bindiği devenin yularını çekerek Kudüs'e girişini tabloya geçirmek aşkını duydular mı? Mikelanj'ın mahşerinden dehşetle ürperti duyanlar, en sonra size soruyorum: "Korku, korku nedir bilir misiniz? İnsanların kelebekler gibi uçtuğu, dağların atılmış pamuklar gibi boşlukta dolaştığı gün, korkuyu öğreneceksiniz!" diyen Kur'ân hikmetinden hiçbir ilhâm, bir aşk, bir ihtiras duymadınız mı? Duymadınızsa yazıklar olsun! Siz rönesans yapamazsınız...

5. "Bu rönesansı hazırlayacak olanlar nereden yetişecek?" diye soracaksınız. Vakıa, rönesans ferdî dehâların eseridir, onları mektep yetiştirmez. Ancak, kitap yakanlar zihniyetinin nihayet bularak kitap yapanlar zihniyetinin doğmasına elverişli muhit hazırlamak, bir rönesansın kurucu ve yaşatıcılarına hayat verecek zemin üstünde bir mektep açmamız lâzımdır. Bu mektebin, bir rönesans doğurabilecek ve devam ettirecek prensiplerle çalışması, rönesansımızın son basamağıdır. Bugünkü mektep, XX. asır iskolâstiğini yaşatıyor. İlk ve orta öğretim on bir sene aynı fabrikadan çıkan klişeleri her zihinde tekrarlatan cihazlardır. Yüksek öğretim, bu ezberciliği ve düşünme hürriyetine kavuşturmayan, yaratıcılıktan mahrum metodları mahdut bir sahaya tatbik ediyor. Üniversiteye kadar küçük memur hazırlayan öğretim, fakültelerde esnaf ve memur yetiştirici iki büyük kola ayrılıyor. Psikoloji kültürü olmadan edebiyat okutmanın neticesi, gazete ile sinamayı Fuzûlî'nin ve Goethe'nin okunmasına tercih eden halk adamları yetiştiriyor. Tarih kitapları-

nın vitrinlerinde büyük adamlar diye sıralanan, yüzlerce devlet adamının körü körüne değerlendirilmesi, millet hayatında mücadeleden âciz enderunlar yetiştiriyor. Felsefesiz din öğretiminin verdiği acı neticelerin hepimiz şahidiyiz. En sonunda, ruh ve imanından şüpheli bir cemaat, hep yabancı medeniyetlerin eteğine yapışıyor. Hayat sahnemiz sıskadır, günümüz ruhları doyurucu değildir. Sebebi şu ki, bizim olmayan bir vücut, bizim olan bir ruhun yerine geçti ve bizim ruhumuzu, bize düşman bir vücut kemirdi. Kendimizi yine kendimizde aradığımız şu ânda ruh dünyamızda bir rönesans yapmak, devletimizin Anadolu'da kurulduğu günden bu yana kazanılmış en büyük zafer olacaktır.

23 Kasım 1956'da Eminönü Öğrenci Lokali'nde verilen konferans; *YTA*, 2, 3.

BENLİĞİMİZ

Ahlâk gözünden, ruhî değerler ve yaşatıcı kuvvetler bakımından Anadolu çocuğu, insanlık içinde hangi sırada yer alabilir? Bir kelime ile, biz kimiz? Benliğimize dönmek ihtiyacını duyduğumuz şu ânda, bunu kendimize soruyoruz. Neden bugün bu soru içimizden doğuyor? Bunun sebebi, sade ellerin değil, asıl gönül yakanı, bizim bugün kendi öz varlığımızı tanımamış olmamızdır.

Bizim, kendimizi tanıyışımız, bizi ellerin tanıyışına hiç benzemez. Eller, yanımızda sıra sıra gâfiller zümresi halinde bizi her bakımdan olduğumuzdan başka, hattâ ters görürler. İlkin bu hatâlı, bu gâfil görüşlerden bazılarını kısaca sıralayıp, sonra bu gafletin üzerinde durmak ve kim olduğumuzu ellere ve ellerin aldattığı halkımıza tanıtmak; işte, bu kısa görüşte kendimize çizdiğimiz program. Bu görüşleri iki bölüme ayırabiliriz. Birinciler, köylü hakkında verilen zâlim hükümlerdir. Bunlar, muzaffer seslerden doğuyor, onların kibir ve zaferlerinden doğan emniyetin ifadeleridir. "Köylü cahildir, geri insandır, dünyayı tanımaz. Evinden, köyünden ötesini bilmez. Onun fazla şeye ihtiyacı yoktur. Köylü siyah arpa ekmeğini bulunca, ötesini istemez. Onun yaşayışı hayvanlara yakındır." Bu hükmü, başka birisi tamamlıyor "Köylünün kabiliyetleri sınırlıdır. O, bir medeniyet içine giremez. Toprak adamıdır ve daima geri insan olarak kalacaktır. O, münevver olamaz. Geri bir medeniyetin çocuğudur. Mehmet ağanın medenî adam, münevver insan olacağını ummak, kendini aldatmaktır. O her zaman Mehmet ağa olarak kalacaktır." Başka birisi de bu hükmü tamamlıyor: "Köylü, bir

medeniyet kuramıyacağı gibi, kendi kendisini idare edebilecek çağa hiçbir zaman gelemeyecektir. Köylü, hâlâ bir nevi kabile, aşiret hayatı yaşamaktadır. Anadolu milliyet devresine girmemiştir." Bu fikir başkalarında devam ediyor: "Köylüde, milliyet fikri yoktur. O sade menfaatlerine bağlıdır. Vatan fikri köyünün sınırlarından öteye geçmez. Vatan mücadelelerinde köylünün, yabancı düşmanları kendi devletine tercih ettiği görülmüştür." Bu fikir de yanında bir tamamlayıcı buluyor: "Köylü çok bencidir. Onun bütün şuuru üç kuruşluk varına bağlanır. Başkalarıyla münasebeti, hep menfaat münasebetidir. Köylü benci ve geridir. Köyde miras için, kardeş kardeşi vurur. Köylü, fedakârlık nedir bilmez." Bu ahlâk hükmü bir başkasına bağlanır: "Köylü, bencilliğini kurnazlıkla yaşatır. Onun bütün kabiliyeti, hiyle düşünmektir. Köylü vergi vermemek için, olanca kurnazlığını kullanır. Devlet memuruna ve şehirliye karşı sonsuz bir riya gösterir ve sinsi bir çehre saklar."

Köydeki yaşayışı çok geri bulan biri imdada yetişir: "Köyde bütün hayat fitne, haset, kıskançlık ve çekememezlikle, dedikodu içinde geçer Köylü, yüksek duygalara sahip değildir."

Kısaca işaret ettiğimiz bütün bu hükümler, bir zümre yabancının köylü hakkında düşündüklerini ve bildiklerini gösteriyor. Yabancıların bizi bu görüşünü bazan açık, bazan örtülü şekiller altında heryerde duyabilirsiniz. Yabancı bunu bilir ve ancak buna inanmak ister. çok kere şehirlinin yanında yer alan köylü çocuğunun da, babasını aynı hükümlerle kötülediği görülür. Bu içli düşman hükümlerinin değerinin incelenmesine girmeden önce, ellerin bizim için hazırladıkları ikinci zümre hükümleri, kısaca gözden geçirelim. Bunlar düşmanlarımızın kurnazlıklarının, istismar arzularının ifadesidir ve evvelkilerinin aksine, bizi överek göklere çıkarmak ister. Birkaçını ele alalım: "Köylü mesuttur. İhtiyaçlarını tabiî dereceye indirmiş, hayatın ıztırap doğuracak ihtiyaçlarından uzak kalmıştır. Onu köyünden ayırıp okutmak, saadetini bozmaktır, yuvasını dağıtmaktır."

Başka biri, daha ciddi meddahdır: "Köylünün zekâsı hudutsuz-

dur, henüz işlenmemiştir, bütün kuvvetlerini saklamaktadır. O, dünyada efendi gibi yaşamaya alışmıştır. Kölelikle kimseye boyun eğmemiştir. Tabiî ve hür insandır."

Nihayet Anadolulu'nun saf ve mâsum bir melek, saadet ve fazilet örneği bir varlık olduğu, bir devrin şâirlerinin klâsik ve umumî terennümü olmakla beraber, bu yoldaki efsaneler doğduğu yerleri unutan veya henüz görüşünü kuvvetlendirmemiş olan köylünün gönlünü de çalıyor ve insanlık içindeki sorumluluğunu tanımaktan uzaklaştırarak onu tehlikelerin en büyüğüne sürüklüyor. Bu hükümlerin herbiri, teker teker alınıp oldukları gibi kabul edilirse, hepsi yanlıştır. Bunlar, teker teker hem bir gafletten, hem de bir iftiradan doğmadır. Bu gaflet köylü çocuğunu da bazan zehirlediği içindir ki, gözümüzü bu tehlikeye çevirme lüzumunu duyduk.

Hakikatte köylü ne melek, ne şeytandır. Belki o, kabiliyetleri bütün, lâkin işlenmemiş olan insandır. Onun iyi kabiliyetli tarafları çoktur. Hem de her insanda bulunan zaafları vardır. Onun yokluktan ve belâlardan doğan kusurları da vardır. Köylü ötedenberi cahil bırakılmıştır. Onun medeniyet yaratıcı kabiliyetleri işlenmemiş, kuvvetleri, esir kuvveti gibi, başkaları hesabına kullanılmıştır. Onun şuurlanmasına mâni olunmuştur. O, medenî insanların eriştiği insanlık ve refah mertebesine eriştirilmemiştir. Zâlimle câhilin, candarma ile hocanın eline bırakılmış, gördüğü zulüm ve ceberut ondaki hiyle kabiliyetini yaratmıştır. Son damla varına kadar elinden alan zorbaya karşı, kendi zekâsından, mükemmel bir hiyle âleti yaratmıştır. Vergi memurunun elinden, son kalan çorba tasını kurtarmak için, hiyle kullanan insana ahlâksız demek, zâlimlerin hükmüdür.

Onun, şehirliye ve münevvere emniyeti yoktur; her insana kıyafetine göre muamele eder. Anadolu köylüsü kendi kaderinin mazlûmların kaderi olduğunu, kendinin zâlimlerin elinde çaresiz zebûn bulunduğunu bilir. Fitne, haset ve dedikodu, köylüye maddî yokluk ve hürriyet yokluğu ile gelmiştir. Bu yoklukların ve bu elemlerin mâhiyetini tanımak, köylünün ahlâkında açılan yaraları görmek için

en emin yoldur. Anadolu'da "kıyametin Rumeli'den kopacağı" söylenir ve "köylünün ahlâkını yabancıların bozduğu" bilinir.

Bizi methedenlerin görüşlerine gelince, bunları oldukları gibi kabul etmenin, kendimizi aldatmak ve gaflette uyumak olacağını söylemiştik. Köylünün meziyetleri ve faziletleri vardır. Lâkin köylü, ne bütün faziletleri nefsinde toplamış bir varlıktır, ne de o bir melektir. Onun, kendine özel faziletleri ve kendinin olan kabiliyetleri vardır. Biz köylüyü, ne yalnız meziyetleri, ne de sade zaafları tarafından tanıtmak istiyoruz. Böyle bir dışardan vasıflandırma yapmayacağız. Tarihten ve bir cemiyeti yaşatan içtimaî kuvvetlerden gafil durarak, kavimleri dışardan sadece vasıflandıran âdetler ilmi (éthologie)nin yalnız başına nasıl yanıltabileceğini gösterdik. Bu tek cepheli araştırmayı başkasiyle tamamlayıp, tarihi yapmış olan kuvvetleri ele alarak, onların nasıl devirleri kazıp ilerlediğini, bâzı müşahhas örnekler üzerinde tanımaya çalışacağız. Köylü çocuğunu, işte bu kuvvetlerin idaresi başında ve bu devirlerin içinde ilerlerken görmeyi daha doğru buluyoruz.

Bir milletin ruh yapısını açıklayan sebepler bir değil, çoktur. Bunlar, o milletin kaynaklarından millet halinde kuruluşuna kadar geçirdiği tarihî olaylar, coğrafî ve iktisadî etmenlerdir. Ferdin karakterini meydana getiren, onun doğuşla dünyaya getirdiği özü kadar, belki ondan ziyade kendi hareketleri olduğu gibi, bir milletin karakterini yaratan da, onun soyunun özü kadar o milletin tarihî hareketleri ve içinde yaşadığı coğrafî şartlardır.

Kaynaktan yâni soyların başladığı yerden hareket edelim. Anadolu milletinin soy birliğini kısaca şu şema ile ifade edebiliriz: Tâ Milât'tan 3, 4, 5 bin yıl evvelinde Orta Asya'dan gelip Basra körfeziyle Karadeniz arasında yerleşenler. Sonra da bin yıl evvelden başlayarak ve bir çok yollarla zaman zaman Anadolu'ya gelip eski kavimlerle Etilerin yanında yerleşen Müslüman Türkmenler. Bu gelen Türkmenler, Anadolu'da medeniyetler kurmuş olan Etilerin çocuklariyle kaynaşmışlar, onların tekniklerini temsil etmişlerdir. Orta Asya'da yaşayan Türkmen, göçebe iken bir toprak üzerin-

de durmuş, köy kurmuş, tüccar iken çiftçi olmuş. Demek ki bugün Anadolu'nun kendi milleti olan çiftçi köylüye, Orta Asya'daki Türkmenin çocuğu demekten ziyade, Anadolu'da yaşamış olan ve Anadolu'yu kurmuş, ilerletmiş olan kavimlerin çocuğu, Anadolu tarihinin çocuğu demek daha doğru olur. Yalnız, bu tarihin içinde bir büyük inkılâp görüyoruz. O da Türkmen'in eliyle Anadolu'nun İslâmlaştırılması ve hakikaten yeni bir medeniyet âleminin bu ülkede doğmuş olmasıdır.

Şu halde Anadolu'nun bizim olan tarihinde ona yeniden ruh ve hayat veren İslâm dininin ve bunu Anadolu'ya getiren Türkmen'in rolü büyüktür. Onun içindir ki biz millî tarihimize, Anadolu'da ilk medeniyetlerin yaşadığı devirlerden, yani binlerce sene evvelden başlayacak yerde, Anadolu'ya Türk unsur tarafından İslâm ruhunun saçıldığı devirlerden yâni bin yıl evvelinden başlıyoruz. Bu el bu ruhla Anadolu'da buluştu. Türkmen'i de, İslâm dinini de Anadolu'da tanıdık. Bunlar, Anadolu'da bizim oldular. Anadolu'nun Müslüman olan Türkmen'i bizimdir. Onlar, Anadolu'ya yerleşirken, Anadolu binlerce yıllık tarihe ve zengin medeniyetlere sahib olmuştu. Türkmen'in Anadolu'ya getirdiği bir inkılâptır, yeni bir ruhdur. İslâm olmadan evvelki Anadolu insanı bize benzemiyor. İslâm, onun ruhunu değiştirmiştir. Bu ruh başkalığı sebebiyle biz, Anadolu'nun İslâm'dan evvelki tarihini yakından benimseyemiyoruz. Hakikatte müslüman Anadolu'nun devam ettirip bize bıraktığı tarihin köklerini, millî tarihimizin ilk temellerini ve başlangıçlarını, İslâm'dan evvelki Anadolu'da aramak lâzımdır. Soy meselesinin millet varlığındaki önemi dolayısiyle biz bu halledilmemiş olan dâvaya sadece dokunduk. Tarihî kaderle coğrafyanın devam ve tekâmül ettirdiği, inkılâplarla yoğurup değiştirdiği karakterimizin köklerini soyumuzun kaynaklarında bulacağız.

Tüccar ve göçebe Türkmen nasıl insandı? Yaşadığı tabiatın haşin ve sert şartlarına alışmış olarak kahramanlık ve fedakârlık içinde olgunlaşan Türkmen, civarındaki zengin memleketlere akınlarla ve o memleketlerin servetini Asya'dan Akdeniz sahillerine taşıya-

rak, tüccarlıkla geçiniyordu. Türkmen'in yaşadığı yer olan kızgın yayla ile onun eteklerindeki bozkırlarda onun geçinme tarzı en ziyade tüccarlıktı. Birbirinin karşılıklı sebep ve sonucu olan bu iki unsur, yani geçinme ve tabiat şekilleri, kavimlerin karakterinin ilk yapısını izah edicidir.

Yayla ve istep adamı olan Türkmen haşin ve tahammüllü insandı. Tabiatın, üstündeki insanı kendine bağlayacak zenginliğe ve güzelliğe sahip olmayışı, onu göçebe yapmıştı. Tüccar Türkmen, kavimlerin arasında dolaşarak yaşamış, hattâ Akdeniz kıyılarına kadar yayılan milletleri tanıya tanıya medenileşmiş, şehirde yaşamaya kabiliyet kazanmıştı. O, istep insanının sertliği ve vakariyle tüccar milletlerin hayatın kaderleriyle eğlenmesini bilen değişik ve neşeli mizacını kendinde birleştirmişti. İnsanın mukadderatı üzerinde zihin yormadı, bir kâinat metafiziği içinde zekâsını keskinleştirmedi. Mukadderatını arzın yalnız bir köşesine, bir kapalı âleme, bir ebedî vatana bağlamış olmadığından, kâinat felsefesine ihtiyaç duymadı. Ruhunu böyle bir felsefe içinde işlemedi. Metafizik bir din ve ahlâk yapmadı. Kâinat varlıklarının sırrına dalmadı. Mistik ihtiyacı tatmadı. Onun yaşayış kaidelerini pratik yaşayış doğurmuştur. O, tücaar insanların pratik ve aklî ahlâkını benimsemiştir. Kalender, geniş yürekli, açık ve dürüst insandı. İş adamıydı, engin ıztıraplara sahip, sonsuz ülkülerle yaşayan iç adamı değildi. Biz, Türkmen'in medeniyetine bakarken, onda bir nazariyeler serisi ve bir dâvalar (ideologie) evrimi görmüyoruz. Halbuki Türkmen'in pratik hayata bağlı özellikleri çok ve değerlidir, zengin bir âlemdir.

Bu ıztırabsız sadeliği ve basitliği ile, Asyalı Türkmen, yaşadığı çevrenin sertliği ve enginliği sebebiyle, tüccar olduğu için deniz kenarlarına inerken bile, şartları daima değişen çevrelerde tüccar milletlerin kararsız karakterlerinin zaafına bulaşmadı. İstep ve yayla adamı olarak, sağlam yürekli, değişmez bir karakter örneği ortaya koydu.

Anadolu'da yaşayan Eti halkına gelince, onlar, Türkmen gibi göçebe ve tüccar değil, toprağa bağlı ve çiftçi idiler. İlerlemiş bir

ziraat tekniğine sahiptiler. Toprakla kanlarını karıştırmışlardı. Vatan kurmuşlar ve insanın ihtiraslarını bu topraklar üstünde eser halinde işlemiş, maddîleştirmiş, ebedîliğe gönül vermişlerdi. Bu toprakta muztarip insan nesilleri yaşadı. Felâketlerini, yaylalarda dolaşan göçebe Türkmen gibi kolaylıkla yenemeyerek, içlerine sindirdiler. Toprağa bağlı insanlarda tarihî kaderin rolü büyüktür, tarihin felâketleri bunlarda çok uzun zamanlar yaşanır, kolay kolay unutulmaz yaralar bırakır. Yer yer parlak medeniyetler kurmuş olan küçük Asya kavimleri, çok felâketli tarih yaratmışlar. Lâkin, İskender istilâsına kadar Anadolu'nun yaşadığı, bir kısmı karanlık kalan yedi devre içinde, eldeki pek az belgelere göre, çok zaman bu ülkede bir istikrar ve dengenin bulunduğunu tahmin ediyoruz. İskender'in gordiyum'u çözen kılıcı, Anadolu'da yaşayan insanların düzen ve âhengini tutan bağları da kesmiş, çok uzun zamanlar bir daha kurulmamak üzere, bu bağları parçalamıştı.

İskender, Batı Asya'yı Yunanlaştırdı ve Yunan'a Batı Asya'dan bir çok değerler götürdü. Bu iki dünya arasında bir kaynaşma yarattı. Ölümünden sonra parça parça dağılan Batı Asya dünyası, serdarların ihtirasına yer yer oyuncak oldu. Üç asır sonra, Romalıların istilâsiyle toptan esirliği kabul eden Küçük Asya halkı, bu boyun eğme içinde iradesini çok zayıflatmıştı. Bizans hakimiyeti devirlerinde artık bu ülkenin insanlarını kaderine boyun eğmiş, yorgun görüyoruz. Bu dünya, hakikaten eskimiş, birkaç bin yıllık çağına ermiş, ihtiyarlamıştı. İşte Anadolu, tarihi çemberini kapatırken, yeni bir ses, yeni bir ruh içinde, birden yeniden canlanıverdi: Bu ses, İslâm'ın sesi, bu ruh İslâm'ın ruhu idi. Bir yanda binlerce yıllık medeniyetin enkazı üstünde yorgun duran bir eski tarih var, öbür yanda o zamana kadar kıtalar arasında eşya nakletiği halde şimdi İslâm'ın ruhunu Anadolu'ya nakledip ona aşılayarak bu yorgun vücudu ayaklandıran Türkmen'in eli görünüyor. Uzun ve sürekli göçlerle Anadolu'ya gelip yerleşen Türkmen, bu ülkede yeni hayatın mihverini kurucu oldu. Onun bizzat kendinden, Orta Asya'nın değerlerinden getirdiği şey, belki sadece cesa-

retle cengâverlik, felâketleri kendinde yenebilme meziyetlerinden ibaretti. Hakikatte, yeni doğan dünyanın oluşunu şu şemanın içinde görüyoruz: Anadolu'nun eskiyen medeniyetlerini, İslâm ruhu yeni bir hayatla canlandırıyor. Şu halde düşünülecek şey şudur: İslâm, eski Eti dünyasında ne yaptı, hangi değerleri yarattı? Biz Eti köylüsünü değil, İslâm'la yeniden doğan bir Anadolu köylüsünü bizim tarihimizin öz malı olarak tanıyoruz. Anadolu'ya İslâm'ın girmesi, millî tarihimizin başladığını müjdeliyordu. Ancak, Anadolu'da evvelce köylü halk vardı. Anadolu köylüsünün ilk cedleri, Eti köylüsü oldu. Buraya gelen Türkmen, toprağa bağlı insanın bütün tekniğini Eti köylüsünün elinde hazırlanmış buldu. Anadolu toprağının coğrafyasını asırların içinde, Eti medeniyeti işlemişti. Burada Etiler, bir iktisadın temellerini kurmuşlardı. Yalnız millî tarihimiz, bu kıtaya İslâm ruhu ile beraber yeni bir insan örneğinin, yeni insanî ve ruhî değerlerin girmesiyle, yeni bir bağlılığın doğmasiyle başlar. Anadolu köylüsü dediğimiz bu insan, millî benliğimize ait değerleri yaratmış ve asırlar içinde tekâmül ettirmiştir. Tanımak istediğimiz işte bu insanın hayatî kabiliyetleriyle ruhî değerleri, bir kelime ile mânevî varlığıdır.

Müslüman Anadolu, hayatî kuvvetinin büyüklüğünü, ilkin Haçlı serlerine karşı durduğu zaman göstermiştir. İslâm ruhunun yetiştirdiği Anadolu çocuğunun ilk çehresini, Battal Gazi'nin adında varlık kazanmış buluyoruz. Mukaddes ülkelere doğru kâfir ayağının uzanmasına karşı imandan bir kale olan Battal Gazi, Anadolu çocuğunun tarihini yaratmış olan cedlerinin bir cephesidir. Battal Gazi ile yanyana, Malazgirt'te Hıristiyan dünyasına İslâm Anadolu'nun ruh ve ahlâk âleminde üstünlüğünü tanıtarak yeni bir ahlâka vurgun medeniyetin doğuşunu müjdeleyen Alp Aslan'ı görmek lâzımdır. Alp Aslan, intikamla yürek soğutmaya tenezzül etmeyen, zebûn kalana zulmetmekten utanan Anadolu çocuğunun cedlerinin başka bir cephesidir. Bu her belâya ve her belâlıya rağmen "Gazi Anadolu"nun savaşının tek sebebi, ülküsünü ayakta tutmak, âleme mukaddes bir ruhu aşılamaktı. İslâm Anadolu'nun, bu-

günkü Avrupa milletleri gibi, kin ve menfaat adına, tahakküm ve kahr için savaştığını bilmiyoruz.

Alp Aslan, bu ruhun en güzel örneğini verendir. Zaferinden istifade ederken göz önünde bulundurduğu, dininin af ve merhamet esasını, ruha hürriyet bağışlamanın büyüklüğünü, yabancı ve Hıristiyan âlemine öğretmek oldu. Düşmanın ve düşmana karşı savaşın mânasını, Battal Gazi ve Alp Aslan örnekleri pek iyi anlatabilir. Âleme yeni bir insan örneği vermek için kılıç çeken bu insan, nasıl bir varlık olacaktı? Yabancıya karşı savaşın sebebi, insanların ruhunda "Cihad-ı ekber"i, büyük savaşı yaratmaktı. Bu ruhî ve büyük savaşın eseri, Anadolu'nun bugünkü insanı, bu insanın bütün ruhî derinliğidir. Anadolu'nun ruhdaki benlikle savaşan kahramanları arasında başı göğe değen Yunus Emre'yi hatırlamak lâzım. "Çiydik piştik Elhamdülillâh" diyebilmek için kırk yıl Pîrinin dergâhına sırtında odun taşıyan Yunus, ruhu gaye, maddeyi ona ulaşmak için vasıta bilen Anadolu çocuğunun cedlerinin en özlü tarafıdır. Yunus'un temsil ettiği insan, çiğlikten kurtulmuş, olgun ve özlü insandır. Bu insanın, ruhunu hürriyete kavuşturmak, benliğini yenmek için, içinde ve dışında yaptığı savaş, bizim yüzümüzü ağartmaktadır

Hayata hak kazanan açık alınlı milletlerin gururu, "ben de hürriyete kurban verdim" sözünde parıldıyor. Anadolu kurban vermiş midir? Anadolu çocukları, yalnız sınırlarda düşmana karşı değil, devlet merkezinde de, bizzat kendi nefislerine karşı hak ve adalet ülküsünü yükseltmek için asırlardan beri döğüşmüşler ve kurban vermişlerdir. Kurban veren Anadolu'nun hür yaşamaya ve çocuklarını hür yaşatmaya hakkı vardır. Bu yaşatma ülküsü yolunda içli dışlı düşmanlarla döğüşen Anadolu çocuğunun varlığı ne hale gelmiştir ve o dünyasını nasıl görüyor?

Asırlık savaşlar içinde bağrı belalarla yaralanan Anadolu, kaderle eğlenmesini bilen en güzel zekâ tipini, Nasreddin Hoca'yı yaratmıştır. İki mizah tipini ayırmak lâzım. Biri, zaafla garip haller karşısında gülen insanın kurnazlığı, ufak şeylere kulak asmayan karnı geniş adamın ferahlığından doğan gülüş, hâdiseleri istih-

faf kabiliyetidir. Bu nevi iptidaî mizaha ağız dolusu gülen Türkmen'de rastlıyoruz. Nihayet, İncili Çavuş tipi, Kavuklu ve Pişekâr lâtifesi, şenlikle vakit geçirmek için zekânın alay kabiliyetinden istifade etmek, uzviyeti güldürmek için yaratılmış tiplerdir. Nasreddin Hoca tipinin yarattığı mizah, bu nevi uzviyetin gülüşünden bambaşka bir zekâ gülüşü, derin ve ruhî bir gülüştür. Bu iğneleyen gülüşün içinde canlanan iki hakikate işaret etmek lâzım. Biri, hayatın cilvelerindeki küçüklüğü, değersizliği karşılayan bu ince tebessümdeki zekânın hakikati. Türkmenin ağız dolusu kahkahası, Anadolu Türkünde ince ve dirin bir tebessüm olmuştur. Bu gülüş, ciğerlerden değil, dudakların mânalı bükülüşünden doğuyor. Hayatın değersizliğiyle, insanın zaafları ile eğlenen Anadolulu, Türkmen'de olduğu gibi duyulariyle değil, zekânın iğneli inceliği ile gülüyor. Nasreddin Hoca'nın gülüşünde sezilen ikinci büyük hakikat, felâketle ıztırabın hakikatidir. Nasreddin Hoca'nın yaşayışında, Anadolu köylüsünün çektiği acıların izlerini buluyoruz. Felâketle yenilmektense ders almak iyidir. Zâlim elinde zebûn yaşarken, kendi kendisine gülmek, ruhî kuvvetlerimizin boğuluşunu belki durdurabilir. Bu gülüşü de yok ettiniz mi, kuvvetlerinizin yıkılışına boyun büktünüz demektir.

Anadolu'nun bağrında, felâket ve çaresizlik ezelî bir hançerdir. Bu hançer, tarihin içinde asırlardanberi yarasını açmış bulunuyor. Bu yara, Anadolu'nun bağrında Malazigirt ovasından Haymana ovasına, Aydın ovasına kadar uzanır; hançerin zehirli izi Kop dağı'ndan Ulu dağ'a kadar uzanmış yatan gövdenin içinde yolunu açmıştır. Gönülden başka felâketini gizleyecek yeri olmayan bu insan, tabiat dinlerini yaşatan insanlar gibi, tabiat kuvvetlerinin eline bırakılmıştır. Tabiat, nasıl koruyucu olsun. Erzurum'dan İzmir'e kadar, içerden dışardan gelen zorbalığın kahriyle yaşaran gözünü çevirecek gökle yerden başka yoldaş bulamayan bu insan, tabiat unsurlarının hissizliği, merhametsizliği içinde bunların ruhunu şöyle dile getiriyor: Yer demir, gök bakır. Bu insanın varlığı, zafer ve neşe ile, tahakküm ve efendilikle değil, kaderin bıraktığı zorbalık-

la yoksulluk pençesinde dağlana dağlana meydana gelmiştir. Milletlerin karakteri anlatılırken "neşeli insan", "mağrur insan", "pratik adam" ve "girişken adam" tipleri yaşatan milletler sıralayabiliriz. Anadolu'nun insanını tanımak için söylenecek ilk ve hâkim vasıf, "dertli insan" vasfıdır. Bu insana derdi yoldaş yapan talihsizliğin sebebini araştırırken onu, Küçük Asya'nın tarihine karışan belâların doğuşunda bulacağız.

Anadolu'nun bugünkü insanının ruhunda hem bir Battal Gazi ve Alp Aslan, hem de bir Yunus Emre ve Nasreddin Hoca birleşmiştir. Nesreddin Hoca'nın zekâsında derin derin gizlenmiş duran felâketlerin açtığı yarayı asıl Yunus'un ruhunda görmeli. Anadolu'yu Buda'nın ve Schopenhauer'inkine hiç benzemeyen asıl kendi metafiziği içinde tanımalı. Felâket felsefesinin en vecidli destanını, Anadolu'nun alnında yazılı buluyoruz. Türkmende asla rastlamadığımız bu insan metafiziğini doğuran, İslâm dinidir. Çin gibi, Hind gibi toprağa bağlı bir medeniyet kurmuş olan Anadolu da insanlığı kendi dünyası içinde tanıdı ve bu insanlığı yaşatan dünyanın metafiziğini yaptı. Bu kâinatın metafiziğini ona İslâm dini vermekle beraber, İslâm'ın felsefesi Anadolu'nun toprağında yeni bir üslûba büründü.

Çin'le Hind gibi, çiftçi yani toprağa bağlı kavimlerde dini yaratan, o dünyaların medeniyeti olmuştur. Anadolu'nun çölde doğan bir dini benimsemesi, İslâm'ın kuvveti, âleme yayılabilir ve insanî olan özü ile İslâm'daki ruhî araştırmanın vardığı derinlik yüzündendir. Onda insan felsefesinin kuvveti, inceliği ve derinliği âşikârdır. İslâm'ın en ileri din olduğunu söyleyenler, onun tabiattan insan ruhuna döndüğünü ileri sürmekte haklıdırlar. Lâkin, tabiatta öz veya cevher diyebileceğimiz şeyin, bir nevi ruhî yayılmanın eseri olduğunu, âdeta kâinatın düşüncesi veya âlemin içte ve dışta hep ruhî bir yayılışın eseri olduğunu tanımak ve âlemi ruh, ruhu âlem yapmak: İslâm'ın düşünce dünyası bugüne dek bunu ihmal etmiştir. İslâm'da, bu hakikatin izlerini kolayca bulabiliriz. İslâm'ın nas (dogme) ve ceza gibi iki kısır ve cılız, ruhsuz unsura bağlandığı za-

mandan beri onun, insan ruhunu kâinata derinden bağlayan kuvveti unutulmuştur. Bu anlayışsızlık yüzünden Anadolu'da İslâm'dan evvelki bir çok tabiat dinleri, ilkel şekilleri altında yer yer yaşama imkânı bulmuşlardır.

Tabiatı ruhlaştıran İslâm, Anadolu insanının ruhunda müşahhas bir hakikat mantığı, derin bir hikmet yaratmıştır. Bu hikmeti keskinleştiren dışın tesirleri, bazan devletin ve daima mütegallibenin zulmü olmuştur. Mizahın içinde bile, hikmet yaratıcı olan felâket, Anadolu köylüsüne pratik insanın kabiliyetlerini vermiştir. Bu arada, yoksullukla zulmün yarattığı ve şerefli efendilerin, kölelik ve ahlâksızlık adını verdikleri, kuvvetin karşısında eğilme zaafları da yerleşmiştir. Köylü, zorbaya karşı aldatma, hiyle, yalan gibi vasıtaları kullanır. Zorlu düşmana, canına, malına, varına, ırzına ortak zorbaya karşı hiyle ve yalan kullanmasını bilen insana verilecek ad bu mudur? Köylünün hasisliği ile çok sabırlı ve nasibine razı oluşunu bir kötülükler sistemi halinde ifadelendirenler, bu vatanda bir bakımdan o tutumlulukla sabır yüzünden bugüne dek yaşadığımızı bilmiyorlar, düşünmüyorlar.

Bu memleketin iktisadî bağrındaki her günlük yaraya devâ olan fedakârlık, köylünün çok harcamaktan zevk almayan insan oluşundan ileri geliyor. Çok harcamak, insanda bir sevince bağlı derin bir temayül, yaşama gücünü besleyici bir aldanmadır. Bu aldanmaya Anadolu köylüsü, her çiftçi millet gibi en az vurgun olan insandır. Üretme zevkini duyan insan, eserini yapan sanatkârı andırır; tabiat karşısında onun menfaat duygusuna, hiç menfaat gözetmeyen bir sevgi karışır. İnsandaki samimiliği yaratan, tabiatın hayatiyle sürekli kaynaşması, onunla bir ruh ve hayat alışverişi yapmasıdır. Bu insan eser yaparken, yani üretim sahnesinde kimseyi aldatmıyor, siyaset yapmıyor. Aşkla yaptığı eserin feyzini bekliyor. İnsanla temas eden, eserini başka insan ve cemiyet müesseseleriyle elele hazırlayan insanın hayatı, sürekli bir siyaset, hesap ve aldatma hayatıdır. Çiftçi insan, eserini siyasetle yapmıyor, aşkla yapıyor. Sabır, onun aşkının gıdasıdır. O emeğini her saniye biriktiren insan-

dır. Kumarda kazanmıyor. Bu sebepten onu, tüccarın ahlâkına çok üstün bir mânevî hayat bolluğu içinde buluyoruz.

Şehirlerin iktisadî hayatını çeviren bu iki unsur, siyasetle kumar kazancı çiftçi insanlara yabancı kalmış ve bu yüzden çiftçi veya köylü, bir yandan sadeliğe ve samimiliğe vurgun yaşamış, öbür yandan, varını kumarla biriktirmeyen, hakikî sahip hüviyeti yaşatmış ve bu hüviyetini sabırlı ve nasibine razı oluş değerleriyle ayakta tutmuştur. Çiftçi, ilk üretici olduğu için değil, siyasetsiz ve kumarsız üretici, yani ahlâkına sahip olduğu için önünde eğilmeye lâyıktır. Bu sebepten onun bize örnek olması lâzımdır. Tabiatla sürekli bir kaynaşma içinde yaşayan, ruhunu tabiatlaştıran ve tabiatı ruhlaştıran bu insanın iş ahlâkı Anadolu'da, İslâm'ın başka yerlerde veremediği tabiat metafiziğini yaratmış, onu halk destanlariyle beslemiştir. Kendi haline bırakılan Anadolu insanının, böyle bir din ve tabiat metafiziği içinde kendi kendisini yetiştiren insan olduğunu unutmayalım. Köylünün şehir adamına üstünlüğünü burada görüyoruz. Kendini yetiştiren insanla heveslerinin ve ihtiraslarının peşinden sürüklenen insanı, Anadolu dediğimiz bu âlem karşı karşıya görmüş ve pek ibretli dersler almıştır. Büyük şehirlerdeki mağaza mankenleri gibi, veya bir fabrika makinaları gibi hedefi başkaları tarafından çizilmiş işlere âlet almak için yetiştirilen bu memleketin sözde münevveri karşısında Anadolu köylüsünü, tabiat ve hakikat güneşi önünde kendiliğinden olgunlaşan bir kudret hârikası halinde görüyoruz. Kendi içinden olgunlaşan insan, ruhlu bir medeniyet kurucu olur. Bir içtimaî zümrenin kendi iradesinin zaman içinde yarattığı dehâ, ebedî olmaya namzettir. Böyle bir dehânın örneğini, Anadolu köylüsünün hikmet yaratıcı kabiliyetinde buluyoruz.

Medeniyet kurmuş olan kavimler, ruhî değerlerni bir hikmet sistemi içinde işlemişler, kâinatla hayatın hâdiselerini bu hikmet gözüyle görmüşlerdir. Yunan mitolojisinde biz bir tarih ve medeniyet yaratmış olan insanı ve onun hayat hâdiselerine ve âleme bakışının ifadelerini buluyoruz. Anadolu, böyle bir kâinat metafiziğini ve kâinatla sürekli temasda bulunan insanın felsefesini, içinde bu-

lunduğu cemiyetin kendi ruhunda bıraktığı akisleri bir hikmet sistemi içinde birleştirmiştir. Anadolu'nun hikmeti, hayata çok yakın, hem de çok derindir. Bu, bir yandan çiftçi olan, öbür taraftan sürekli ıztırap çeken bir kavmin hikmetidir. Şehirlerin ve devlet kapılarının yetiştirdiği sözde münevver, bu memleketin hakikî sahibine hiçbir şey vermemiştir. Devlet merkezinin memleket içine yolladığı sözde münevver, pek çok vasıtalarla, asıl sahip olan halkın varını yok etmeye çalışmış, ona bir zerre irfan götürmemiştir.

Hareket, I/4, Mayıs 1939; YT/1, 2.

MİLLET RUHU VE MİLLÎ MUKADDESAT

Millette irade, evvelce gördüğümüz gibi, coğrafya ve tarihten meydana gelen millet vücuduna, kendine özel hayatı verir, onun sonsuz cilveye sahip hareketlerini yaratır. İrade, milletin ruhunu teşkil eder. Asırlar içerisinde yol almasıyla millet mukaddesatını yaratmış olan millet ruhunun kaynağı nerede bulunur? Bu ruh kimlerde barınır? Başka bir deyimle, millet ruhunun sahipleri ve millî mukaddesatın yaratıcıları kimlerdir? Bu mesele, milletin bir ruhtan doğuşu meselesidir.

Millet var olmadan önce, bir zümre insanın yalnız istismarına yarayan ölü bir coğrafya ve henüz bir kütlenin şuuru olmamış bir tarih vardır. Bir insan kütlesi, böyle bir coğrafya ve tarihten yapılmış bir kaderin içine gömülü yaşamaktadır. Günün birinde bu kütlede, bir coğrafya ve tarih çemberinin içerisinde, daha bir çok değerleri toplayarak hepsini birlikte bir şuur ve irade haline getirici hamle gözükür. Bu hamle, her yerde millet meydana çıkaran, onu yaratıcı olan hamledir. Bu hamleyi Fransızlar dil ve kültürün ocağından, Almanlar ırk dâvasından, İngilizler ekonomi hırsından almışlardı. Biz bu kuvvet iradesini fertte var olmak iradesinin karşılığı olan bu yapıcı aşkı, İslâm dininden, onun âleme yayılma idealinden aldık. Millî tarihimizi bu topraklara eken, bütün gazilerin kılıçlarının kabzasından kazılı "Allah" adı ve millet şehitlerimizin son nefesinde yazılı "Şehadet kelimesi" idi. Hepsi, kâfirlere karşı cihad açtılar ve harp sancaklarının gölgesinde iki rekât namaz kılarak gazâ meydanına atıldılar. Esir ettiği düşmanı-

nın hayat ve hürriyetini bağışlayan Alp Aslan'dan tutun da, Mısır seferinden dönüşte âlimin atının ayağından kendi üstüne sıçrayan çamur parçasını varlığına şeref saya. Yavuz Selim'e kadar milletimizin velisi olan bütün büyük ruhlar, Allah dâvasiyle savaştılar ve âleme Allah emri saçtılar. Onların muvaffakiyetlerinin sırrını, kılıçlarının kabzasiyle kalplerinin içine kazılı olan bu kelimede aramak lâzımdır.

Millet hayatını kurucu olan bu hamle, ister dil ve kültürden, ister ırktan, ister ekonomi hırsından, isterse dinden gelsin, zümreyi kendi kapalı dairesiyle kuşatıp sıkı bir birlik sistemi kurmak suretiyle, zümrenin o zamana kadar sade istismar ederek üzerinde barındığı coğrafyaya, onu insanla birleştirici bir ruh verir, insanların benliğiyle kaynaştırır; o coğrafyanın üstünde, onun zarurî eseri halinde ırkı yaratır ve yine onun kendisine özel ekonomisini meydana koymak suretiyle, coğrafyayı milletin asla ayrılmaz parçası haline getirir. Adeta coğrafya yani vatan, millet fertlerinin müşterek ruhunu kendinde taşır. Yine bu coğrafya üstünde bir kader beraberliği, saadet ve felâket ortaklığı demek olan tarih, millet hayatını kurucu olan ilk hamlenin yüzyıllar içindeki hareketleriyle meydana gelir. Böyle ilk bir kaynaktan kültür dâvası, ırk örgütü veya din yayılması gibi ihtiraslı bir hamleden hayat ve ruh alarak, kendi dairesinin çemberi içine kapanan millet vücudu, aynı kuvvetle yaşayışına devam etmek ve ebedî varlık olmak ihtirasını her an yaşatabilmek için, bu kuvveti kendisine her an verebilecek fertlere muhtaçtır. Tarih içinde büyük vatanperverler, millet şehitleri veya kahramanlar diye anılan bu insanlar, millet ruhunun, fertlerini her zaman kana kana doyurmaya kudretli kaynaklardır. Bunlar, millet mukaddesatının sahipleri ve yaratıcılarıdır. Bunlara biz, millet mistikleri diyoruz. Bunlar, ümmetinin günahlarını kendi şehadetiyle satın alan peygamber gibi, milletlerin ıztırabını idealin aşkiyle birleştirip sorumluluk sevgisi halinde ruhlarına yüklendiler. Bu millet mistikleri, ideallerimizle beraber ıztıraplarımızın da yaratıcılarıdır. Önce ideali halka sunup sonra ona doğru götüren ıztıraplı hamlenin ön

safında yürüyen onlardır. Bunların bulunmadığı yerde millet ruhuna doğru hamle yok, ideal yok, ıztırap yoktur.

Dünyamızda günlük hayatını sade saadet ekmeğine banarak yaşayan milletler, idealsiz milletler, Avrupalının ancak tekniğini memleketlerine sokabilmiş olan milletlerdir. Bunlarda büyük süsü verilen dâvalar, sade alkışlara bürünen ve milletin fertlerini kolayca saadet mihrabına götüren dâvalardır. Onlar, büyük milletlerin ıztıraplarının değil, saadetlerinin sırrını araştıranlardır. Onlar, büyük milletlerin ıztıraplı emeğine değil, göz kamaştırıcı eserine düşkündürler. Sahip olduğu ve varlığından saadet kazandığı herşeyi, milletin kendi iradesinin mahsulü yapan ve milleti daima üstün iradeye sahip kılan millet mistiği, devrimizin örnek insanıdır. Onlar, kütleler içinde, deryada bir damla gibi tarihsiz olmaktan çıkarak derya olmuş varlıklardır. Onların geçtiği yol, bizim de yolumuz olmalıdır.

Büyük adam, cemiyetten nasıl çıkıyor? Millî vücudun ifadesi olan coğrafya ve tarih çemberinin içinde, fert bunlara sımsıkı bağlı durumdadır. Fert, nasıl olursa olsun, mevcut nizâma ister istemez bağlanmıştır. Başlangıçta ferdi idare eden değer hükümleri, sonra azar azar şahsiyetin kontrolü altına girerler. Bunun yanı sıra başka bir olay da meydana gelir: Cemiyetin değer hükümlerini ahlâk duygusunun emirlerine tâbi tutan şahsiyetin sahası genişlemekte iken, şuurunun ulaşabildiği her sefâletin, her tamamlanmamış ve gayesine ulaşmamış hareketin mesuliyetini vicdanına yüklenen fert, cemiyet içinde küçük âlem olmaktan çıkarak büyük âlem olmaya başlar. İşte burada ferdin gerçek hürriyeti kendini gösterir. Henüz millet basamağında iken, içten gelen mukaddes fırtına şeklindeki hamiyet hareketi, işte burada insanı Allah'a yaklaştırır ve millet dâvacısının da Allah yolunda olduğunu kendisine haber verir. Millet kahramanlarının, içlerinde büyük âlemi kurdukları müstesna hallerde, din mistiğinden yegâne farkları, onların belirli bir realite karşısında isyan duymalarıdır. Ancak, isyanlarının kaynağı yine Allah tecrübesine bağlanır.

Bir millet içinde, sade iş yapan, fakat hiçbir sorumluluk tanı-

mayan ve bu yüzden, mahiyeti ve azameti ne olursa olsun, yaptıkları işle vicdanlarının bağlantısı bulunmayan insanlar çoğaldıkça sonunda milletin hayatı ne hale geliyor? Böyle milletin fertleri, bütün mukadderat dâvasını vicdanına yüklenen ve böylelikle büyük âlem olan varlıklarını kaybediyor ve ancak hayatı muhafaza içgüdüsüne bürünerek yaşayan küçük âlem oluyorlar. Millî ruhun çözülüp dağılması böyle başlıyor. Meydanda hamiyet dâvası yerine hayat kavgası görünüyor. Bizi Allah'a yaklaştırıcı olan dostluk ortadan kalkarak yarışma hırsı onun yerine geçiyor. Her ferdi, daha büyük başarı hissesi elde etmek için, hayat sahnesinde çabalayan Avrupalı veya Amerikalı insan, vakıa fert olarak eser meydana getirmektedir. Lâkin onun gayesi, sonsuz bir ilerleme hırsiyle yarışma meydanında kendi eserini başkalarına karşı kuvvet halinde, bomba gibi kullanmaktır. "Dünyamızda büyük işler görülüyor, muazzam eserler doğuyor; fakat insanlık mesut değildir. Dünyamız cennet meyvaları ile dolu; fakat insanlık huzursuzdur, bedbahttır." İşte dünyamızdaki evrimlerin ve hayatın çılgın âşığı şimde böyle söylüyor. Millet hayatımızın, vicdan ve ruh gözünde birer facia olan ve millete iradenin yıkılışına âlâmet teşkil eden şu manzaralarına bakın:

Bir sokakta, bir kalabalık toplanmış. Ortada iki insan, birbirinin hakkını, ya da hayatını yere sermiştir. Etraftaki insan kütlesi, zâlimle mazlûmun her ikisine de, bir sahnenin dekorunu tamamlayan iki varlığa bakar gibi, ikisine de aynı boş gözlerle, aynı ölü hislerle bakıyor. Bu insanlar, ruh sahibi değildirler... Bir salonda, bir yığın insan toplanmış, cemiyet kuruyorlar; fikir cemiyeti, ahlâk cemiyeti. Kalbinizin şaşkınlığı içinde görüyorsunuz ki, Allah ruhunun en fazla tecelli ettiği topluluk halinde ruhlar, Allah'tan kaçıp eşyaya sığınıyorlar. Gizli maksatlarla ve menfaat emelleriyle buraya gelenlerin eseri az zamanda meydana çıkıyor; başkan ve üyeler seçiliyor ,zümrelerin maksatları iş başına geçiyor. Allah'ın en azametle görüldüğü yerde Allah yok ediliyor ve millet sahipsiz kalıyor. Bu küçük sahnelerle sembolik ifadesini vermeye çalışacağımız sorumsuzluk hali, yakından tanıdığımız millet buhranlarının doğuru-

cusudur. Bir millet içinde onun mistikleri bulunmadı mı bu buhran, bu çürüyüş hayatımıza mutlaka girer ve madde ibadeti, fertlerimizi birer fetiş yaparak mukadderatımızı ona bağlamak gafleti kendini gösterir. Böyle devirlere imansızlık devri, idealsizlik devri denir. Bu devirler uzayıp giderse ruh, iskelet halinde ferdin gövdesi içine yıkılır, kalır. Geçen asrın imansızlığı demek olan pozitivizm, asrımızda kolayca komünizmi doğurmadı mı?

Millet mistiğinin, millet içinde barınmasına engel olan belâlı kuvvetler vardır. Bunlar, serdarlar ve cemaatlere zulüm yapabilmek için serdarlara köle olan zorba esirlerdir. Bunlar, nerede olursa olsun realitelerden saadet hissesi sızdırmak endişesinden başka duyguya sahip olamayan vatansızlar, coğrafyaya bağlı vicdanı olmayan ve tarih şuuru tanımayan soysuz zorbalardır. Bunlar, maddenin ruha üstünlüğü gururunu zafer yapmak dâvasiyle, kibrin maskelediği ruhsuz teknik adamları ve bunların maddeye âşık ümmetleridir. Asrımız, zorbalar, vatansızlar ve maddecilerden meydana gelen bu üç türlü belâlı kuvvetin üçünün de zebunudur. Batı medeniyeti, bugünün dejenere ânında, bunların üçünü de yer yer kendinde barındırıyor. Biz, işte bu medeniyetin teklitcisiyiz, onun hayranlarıyız. Halbuki millet mistiği garpta da vardı. Almanya'da Fichte, o milletin fikir ve zekâ cephesinde önderi olmadan önce, onun aşk ve iradesinin yaratıcısı olmuştu.

Bir millet realitesini var yapan, millet vücudunu yaratan, önceden sade bir kütle olan kalabalığı millet yapan, ferdi cemiyet yapan ve Allah'a gidişimizde bize büyük bir merhale olan millet mistiği nasıl insandır? Onun kendine özel olan karakterlerini şöyle ifade edebiliriz: Onlar millet realitesinden, hizmetlerine karşılık nimet istemez ve alkış dilenmezler. Millet hayatına durmadan eser vermek, yalnız kendileri vermek ihtirasındadırlar. Namlarına heykel diktirmezler. Onlardan bize kalan hâtıra, huzurlarında eğilecek taştan anıtlar değil, ruhlarımızda ölmeyecek âyetlerdir. Zamanlarında anlaşılamayan büyük varlıkları, sanki kalabalığın içinde münzevî yaşar gibidir. Halk, onları bulursa ne âlâ! Onlar, kendilerini halka tak-

dim edecek halde küçülmezler ve hepsi de öldükten sonra hakkiyle anlaşılırlar.

Millet mistikleri, büyük muztariplerdir. Onların aşk haline gelen zevkleri, milletlerinin ıztırabını, muztarip yaşayışlariyle hemâhenk hale getirmektir. Onlar, ölünceye kadar aynı fikir ve kanaatin sahibidirler. Devirlerin tazyikine nefretle karşı gelme, o büyük âsileri ekseriya darağacına, çarmıha ve çok kere zindan hayatına mahkûm etmiştir. Bu âkibetleri onlar, ilâhî gayenin zevkiyle birleştirdiler. Onlar, zaten bütün yaşayışlarını millet selâmetine feda olmaktan ibaret bir şehitlik mertebesi telâkki ederler. İkbal mevkileri, onların sade hizmet için ve daha yüksek şehitlik mertebesi kazanmak için, pek nâdir hallerde görüldükleri yerdir. Çok kere sefâlette halkın takdir ve alkışlarından uzaklarda, zulüm pençelerinde yaşarlar. Gurura esir kılan ikbal mevkiine çoğu kere yabancı, hem de ona düşmandırlar.

Millet mistiğini örnekler vermek için dünya yüzünde Gandi'nin ebedî olan varlığını, bizim varlığımızda da Namık Kemal'le Mehmet Âkif ve Hüseyin Avni'yi hatırlamak kâfidir. Bugün olduğu gibi yarın da, bütün ruhların çağırışı olarak, kubbenin altında ebedî akisler bulacak olan Namık Kemal'i milletimizin dili, milletimizin sesi, milletimizin feryadı halinde düşünüyoruz. Mehmet Âkif XX. yüzyılda milletimizin ahlâkının velisi olmuştur. Onu bütüniyle millî tarihimizi teşkil eden bir mukaddes tabutun türbedârı gibi düşünüyoruz. Gençliğimizin ahlâk ordusunun serdarı o idi. Milletimiz var oldukça, ahlâk müessesemizin ruhu diye o tanınacaktır. Hüseyin Avni, yalnız bir meclisin sesi değil, bir zümrenin heyecanı değil, bir milletin kalbi olmuştu. İnsanı, insanlıktan çıkarıp Allah'a doğru yükselten ve hamiyet denilen kâbenin taşı onun kalbinde medfundu. Bunların kendileri için ölümden beter ıztıraplarla dolu hayatları, milletimiz için ebedî hayatın kaynağı olmuştur. Milletimizin ruhunu onlar yaşatıyor. Mukaddesatımızın yaratıcıları onlardır. Millet ruhunun ebedî bekleyicisi olan bu büyük ölüler, büyük mistiklerdir.

Hareket, II/16, Haziran 1948; *YT/1*, 2; *ME*.

MİLLET VE MİLLİYET

Bir evde ve bir mahalle içinde oturduğumuz gibi bir milletin sınırları arasında barınıyoruz. Sınırlar ise bayrakların renklerile birbirlerinden ayrılmıştır. Sınırlarımızın ötesinde yaşayanlardan, bir seyahatle onların aralarında yaşamadıkça, bütün sevgilerimizi esirgemek hakkımızdır. Çünkü onlar iş ve hareket halinde olmasalar bile, imkânlar halinde düşmanımızdırlar. İşte bugün Avrupa medeniyetinin yaşatmada olduğu milliyet fikrini, bayraklar, sınırlar ve bu sınırların ötesinde yaşıyanlara karşı duyulan kin ve intikam duyguları temsil ediyor. Bu duyguları Avrupa denilen garazlar ve gururlar dünyasındaki halka Napolyon kadar, belki ondan fazla Fihte aşılamıştır. Gayelerinden ayrıldıkları takdirde birer çizgi ve renklerden ibaret kalan bu ayırdedici alâmetlerle kirli hislerin arkasında saklanan büyük mefkûre, kuruluşunda ferdî hürriyet ve ruhların birliği temellerine dayanıyordu. Başlangıcında millet bu temellerin üstüne kurulmuştu. Ortaçağın derebeylik rejiminin enkazını ortadan kaldırarak yeni bir dünya yaratmak istiyen milliyet davası, ancak bu temellere dayandıkca insanlığa yeni bir ruh getirebilirdi. Halbuki millete fertlerin hür anlaşmalarile serbestçe kabul edilen birlik ruhu Avrupa'da zaman ile çürütüldü.

Bugün bu güzel dâvanın eseri olan ruh kuvvetlerinden Avrupa milletlerinde sâde bir iskelet kalmış gibidir. Zamanımız Avrupa'sında milliyeti en fazla kuvvetle temsil eden, yaşatan, aynı zamanda öldüren büyük sanayi, fertlerin hürriyetine imkân bırakmamıştır. Büyük sanayinin serdar olduğu iş dünyası, gazete satıcısın-

dan fabrika patronuna kadar küçük büyük bütün hayat kahramanlarını pençesinde zelîlâne esir yaşatıyor. Fert ancak bütünüyle kendi gücünün yetebileceği iş içinde hür yaşıyabilir, onunla dost olabilir, samimi iradesini bu işde kullanabilir.

Büyük sanayinin eseri olan kapitalizm, kendisinin hakiki fakat gayrimeşru çocuğu olarak komünizmi doğurdu. Komünizm, kapitalizmin pençesi altında esir edilen işçi kütlelerinin isyanından doğmuş bir intikam hareketidir. Kapitalizmin bünyesinden fışkırmıştır. Herşeyden evvel kütlenin eseri olduğundan millete düşmandır. Zira millet, ancak fertlerin hür sesi olabilir.

Bugün soluğu kesilmekte olan Avrupa'da ötedenberi hayâ perdesinden sıyrılarak demokrasi perdesine bürenen kapitalizm ile her türlü devletçilik şekilleri, ferdi her tarafından kuşatmış olan devlet teşkilâtını, bütün ferdî kuvvet ve imkânların üstüne çıkardıkları için, doğuştaki samimi milliyet mefkûresinden her gün bir adım daha uzaklaşıyorlar. Lâkin yine her tarafta millet sesleri alkışlarla yükselmektedir. Ünvan ve üniformalarile milleti temsil eden mukaddes zevat kalabalığı sık sık toplayıp kendi firmaları namına alkışlatmayı yüksekte yaşamanın en mükemmel çaresi olarak kabul etmişlerdir.

Milliyet mefkûresi ferdî hürriyetle beraber her türlü benzeyişlerden doğan birlik temeli üzerine kurulmuştu. Birliği kuran madde ile ruha bağlı unsurların hepsi birleşerek milleti meydana getirdiler. Bu birlikler, soy, toprak, emek birliklerile dil, din ve dilek birlikleridir. Bu birliklerin hepsi tohum halinde ilk çağın sitelerinde vardır. Fakat birlik şuuru henüz doğmamıştı. İlk çağın sonunda imparatorluklar pek çok siteleri harp zorile veya ekonomi üstünlüğile birleştirince birlik ortadan kalktı. Derebeylik ise ancak bir inhilâl ve içtimaî bünyede anarşi devridir. Ortaçağdan sonra Avrupa'da, saydığımız madde ve ruh birlikleri üzerine kurulmak istenen milliyet samimi hareketler göstermişti. Bu uğurda fikir ve irade hareketlerinde kurbanlar verdi. Fakat, büyük sanayi Avrupa'da insan kütlelerini menfaat kaygı ve ihtiraslarile kıvranan dalgalar halinde harekete

geçirdikten sonra bu birliklerin her yerde birçoğu zaafa uğradı. Milletler kendi içlerinde türlü şekillerde karışıp bozularak imparatorluk manzarasını kazandılar.

Bugün bir milletin içinde birçok soylardan insanların karıştığını görüyoruz. Bazı yerlerde milletin ana soyuna dışardan karışanlar onun geçmiş ve geleceğine ait mesuliyetlere sahip olmadıkları için hayatını her sahada zehirleyici tesir yapıyorlar. O millete felâket getiriyorlar. Kaleyi içinden kazanarak kurdukları imparatorlukta ana soya sömürge halkı muamelesi yapıyorlar. Bu nevi imparatorluklar hâlâ millet adını taşımaktadır. Bilhassa böyle milletler içinde soy ismine karşı şiddetli nefret duyulur. Yabancılığın hörmet görmesi istenir. Yabancılar, yabancı oldukları için kendilerinde üstünlük duyarlar, buna en güzel misâl, Osmanlı İmparatorluğu ve onun artığı olan yabancıların saray ve saltanat etrafındaki iddialarıdır. Bu imparatorlukta müslümanlık kisvesine bürünen Sırp, Arnavut, Arap ve Çerkes çocukları saray ve hükümet kapılarında en mühim yerleri aldılar. Bunlara ayrı ayrı asillik payeleri verildi. Bu yabancılar köylü olmadıklarından ve yalnız devlet mevkileri için büyük şehirlere barınmış bulunduklarından kolaylıkla anavatan halkının elinden devlet idaresini aldılar. Anadolu halkının bu imparatorluk içinda yabancılara üstün bir kuvvet ve iktidar sahibi olabilmesi için şuurlu bir milliyet kültürü aşılayan tahsil hareketine lüzum vardı. Büyük harpten sonra siyaset sahasında yabancılığı temsil eden İttihat ve Terakki'nin çökmesile Anadolu'da kurulan millî hükümet, bu adını Anadolu çocuklarının eseri olmasından alıyordu. Devlet merkezinin Ankara'da, Anadolu'nun göbeğinde kurulmuş olmasından gurur duymıyan bir Anadolulu yoktur. Lâkin Anadolu'da ebedî hâkimiyetini kurmuş olan bu millet içindeki hemşerilik iddiaları, Sivaslının Kayseriliye, Adanalının Urfalıya yarı yabancı gözü ile bakmakta olması bizim en büyük zaafımızdır.

Hakikaten kuvvetli olabilmemiz için vilayet ve mahalliyetçilik dâvaları mutlak surette ortadan kalkmalı, ahlâk ülkümüzü kendinde yaşatan bir Anadolulu tipi meydana gelmelidir. Bu şuursuz ayrı-

ları ancak ahlâk kuvveti birleştirebilir. Vaktile İslâm dini Anadolu'da tarikatlerle küçük sanatlara kadar nüfuz ederek böyle bir ahlâkî birlik meydana getirmişti. Zamanımızda bu iş yalnız başına mektebe bırakılmıştır. Anadolu'da mektep bugün teşekkül çağını geçirmiş olan Avrupa'da olduğu gibi yalnız teknik bilgi vermekle kendi işini asla yapmış olmaz. Anadolu çocuğuna kendi millî tarihinin ruhunu sindirerek, bir ahlâk ülküsü ve kendi içinde birlik fikrini aşılamalıdır. İnsaniyete örnek olacak bir ahlâkın doğabilmesi ise, evrensel ruha sahip olan din sayesinde kabil olacağını sanıyoruz.

Yabancıların birleşmesile evrenselliğe ulaşılamazdı. Zira yabancılar, birbirlerine düşman olarak birbirlerinin eserlerini tahripten başka bir şey yapmıyorlar ve gövdeyi mutlaka çürütücü oluyorlar. Yahudilerin hiçbir millete ve böylelikle hiçbir yerde insanlığa dost olmadıkları apaçık bir hakikattir. Birliği hakikat yapan milletler genişliyerek insanlık gayesine götürebileceklerdir. Fakat milletlerin evrensel bir ruha ulaşmaları için önceden birlik olmaları lâzımdır. Bu ruha götüren yolda bayrağın birlik alâmeti ve sınırların gayeye götüren başlangıç noktaları olduğu anlaşıldıktan sonra bugünkü Avrupa milliyetinin yaşattığı kin ve intikam duygularının düşkünlüğü, bayağılığı ve onunla birlikte Avrupa'nın bugünkü felâketlerinin hakiki sebebi de anlaşılmış olur. Bu düşünceler arasında biz de kendi milliyetimizin esaslı şartlarını bulmuş oluruz.

Hareket, I/12, Mayıs 1943.

BİZDE MİLLİYET HAREKETLERİ

Tarihe baktığımız zaman şu hakikati görüyoruz: Medeniyetler ve milletler içinde yaşatıcı olan geleneklerin yıkılarak imansızlığın doğmasının sebebini, birliğin yok edilmesinde buluyorlar. İran'ı çökerten sebep Yunanlılarla temas etmesi değil miydi? Eski Yunan Makedonyalılarla kaynaşarak yıkılmadı mı? Roma, Batı Asya'daki kavimleri idaresi altında birleştirmeye çalışırken kendi varlığının çürüyerek dağıldığını görmedi mi?

Anadolu'nun eski kavimleri, Bizans ve İran'la temasların sonunda çürümeye başlamadılar mı? Mısır'ın ahlâkî ve içtimaî düşkünlüğünün sebebi, sağdan soldan gelen pekçok soyların karıştığı merkez olmasından değil midir? Bu kavim ve medeniyetler, henüz karışmamış, saf birlikleri içinde yaşarlarken yükseldiler, karıştıktan sonra çürüyüp dağıldılar.

Fertten doğan hareket, inananları etrafında toplayarak sonsuzluğa doğru yol alır. Birbirine zıt iradelerin buluştuğu yerde hareket, doğduğu yerde öldürülmüştür. Üstün kuvvetler zayıfları esirler halinde arkalarında sürükler ve onların kol, kalp ve kafa kuvvetlerini kendi yaşayışları uğrunda kullanırlar. O zaman sorumluluğu yok edenle sorumluluğu yok olan doğuyor, o zaman tarihi çiğnenenle çiğneyen, o zaman zorba-esir doğuyor. Zorba-esir devri, bir cemiyet insanlarının hiçbir şeye inanmadıkları bir devirdir. Bunlara buhran ve geçit devri derler. Hakikatte bu devirler, çöküntü ve yıkılma devirleridir.

Felsefenin birlik-çokluk meselesi, burada ne güzel tatbikini

buluyor! İnsan kâinatta, kendi dışında çokluk görüyor; kendine döndüğü zaman onda birlik buluyor. Tabiatta çokluğun sistemini yapıyoruz. Kendimizde birliğe kavuşmayan fikir veya irade, bir kelime ile birlik olmayan sistem var mıdır? Şuurun birliğe erişmesiyle hareket doğar, denmişti ve her harekette bir iman hareketi olduğu söylenmişti. Çokluk içinde birliği seçmek, birliği yaratmak; bu hal, inancımızın en doğru gelişmesi değil midir? Her hareket, ferdin ruhunda birliğin iradesinden doğmaktadır. Sonsuzluğa doğru yol alan hareketin hayatı, cemiyette birliğe kavuşmasiyle kabildir. Cemiyette tezatlar, zıt ve düşman iradelerden doğma hareketler birbirini yok ediyor. Birliğe eren hareket, iman hareketi ise sirayet ettikçe kuvvetleniyor. Fertte birlikten doğduğu gibi cemiyette de birliğe kavuşan hareket, müessese ve medeniyet yaratabiliyor. Ailede, sanatta, yaşayışta ve meslekte birliğe erişmeyen her hareket yok edicidir. Aile ve meslek birlikte kurulduğu gibi, yine birlik hareketi ile yaşar ve yükselirler. Birlik çözüldü mü, bu müesseseler de çökmeye başlar. Aileye karışan çürütücü unsurlara bakın: Tekerlek, vakur yüzlü, açık alınlı adam, kumral ince benizli, küçük yeşil gözlü kadınla aile kurmuş. Başka soylara bağlanan bu insanlar, bir vazife ve merhamet ocağını mı yakacaklar? Bu yabancı soyların çocuklarının birleşerek ülkü yaratmaları imkânsızdır. Eğer aile bir iktisat, bir terbiye, bir din ve dilek müessesesi ise ve bir geleneğin temellerini kuruyorsa bunu, yabancı soylardan gelme, yabancı menfaatlara bağlı, yabancı gelenek çocuklarının birliğinden beklemek beyhudedir. Anadolu'nun potresine bakın: Çalışmayı din edinen endişeli, ağır bakışlı ve yanık yüzlü insan, yanında sipsivri, sırtlan, kurnaz suratlı, karga burunlu, yeşil yırtık gözlü insanı görüyor. Açık alnını tarih ve geleneklerin kabarttığı çiftçi çocuğu, her devrin menfaat kaygısına uyan renksiz, asabiyetsiz, tüccar ve geleneksiz kavimlerin çocuklariyle karşı karşıyadır. Bunlarla müessese mi yapacak, yoksa çarpışacak mı? Nerede umumî irade? Yüzü ve fizyolojik vasıflarıyla benden ayrılanın derin iradesinin benden ayrılmadığını zannedenler, tarihlerinin sorumluluğunu taşıyamazlar. Bir

memlekette o milletin sanatını bulmamak, o milletin mukadderatının onu sürükleyen kafalarda sorumsuzluk halinde duyulmadığını, yaşanmadığını göstermeye kâfi değil midir?

Milliyet unsurlarından birinin veya öbürünün millî birliği yaratmaya ve ayakta tutmaya kabiliyetli olmadığını iddia etmek için bu unsurları az görülür örnekler arasında teker teker ve mücerret değerleriyle ele alanlar, hangi noktada ve nasıl bir usûl meselesinde yanıldıklarının farkında olmayarak çıkmaz bir tenkidin karanlığında kaldılar. Milliyeti girift ve zengin hakikati içinde tanımak için, onu meydana getiren unsurların terkibini aramak lâzımdır.

Maddî dediğimiz unsurlar, soy, toprak ve iktisat unsurları birleşerek ne canlı bir terkip yaratıyorlar? Soy meselesini eski sınıflamalardan kurtararak bir coğrafya üstünde aynı medeniyet seviyesindeki insanların aynı tarihî devirlerde kaynaşmalarından doğan birlikleri ele almak şartiyle, böyle bir soydan insanların aynı bir toprağın mukadderatı ile kaynaşarak bir iktisat hayatı içinde birleşmesinden, en saf demekten korkmayacağımız milletler doğuyor. Alman milleti, Fransız milleti, İngiliz milleti, İtalyan milleti gibi. Bunlar, bozulmamış ve şu anladığımız mânada karışmamış milletlerdir. Vatan coğrafyası denen mukaddes unsurun üstünde mâziden gelme bir kader birliği ile yaşayan, bu toprakta aynı iktisadî kuvvetleri paylaşarak birbirlerine kollarının hedefiyle olduğu gibi, kafasının biçimi ve yüzünün şekli, gözlerinin mânası gibi maddî benzeyişleriyle yaklaşan insanlar, millet dediğimiz insanî birliğin hakikati içinde toplanıyorlar. Din, dil ve dilek birlikleri, insan iradesinin hür eseri oldukları halde, acaba bir kader halinde tabiat tarafından hazırlanan bu maddî birliklerin üstünde iradeyi de hükmü altına alan bir zaruret gibi doğmuyorlar mı? Soyla toprak ve emeği birleştiren, önceden hazırlanmış bir dil, din veya dilek bağlılığı değildir. Belki bir soy halinde kaynaşan aynı görünüş ve seviyedeki insanların toplandıkları bir toprak üstünde elele vererek aynı kaderin çemberi içinde çalışmaları, onların arasında bir dil ve bir sanat doğurmuş, beraberce ilerledikleri mukadderata onları selâmetle ka-

vuşturacak bir ahlâk yaratmış ve onlar bir dini seçmişlerdir. Maddî olan soy, toprak ve emek unsurlarının zengin terkibi içinde din ve dil gibi, mânevî kuvvetlerin çiçeklenmesi, dilek birliğini meydana çıkarıyor. Görülüyor ki biz milleti kuran unsurları, mücerret görüşler halinde ayrı ayrı ele almıyoruz. Bir millet kurmak için, bir soyun çocukları olmak yetmiyor. Bu mücerret tasavvur, müşahhas realitenin üstünden kayarak dağılıyor. Lâtin kavminin Fransız, İtalyan, İspanyol milletlerini kurmuş olması gibi, Türkler de Asya'nın her tarafında ve Küçük Asya'ya birçok göçlerle burada yeni bir millet kurdular. Bu insanları Küçük Asya'da bir millet halinde birleştiren büyük zaruret, toprakla iktisadın bir arada yarattıkları zarurettir. Toprak ve emek birlikleri, dilek birliğini yaratıyor. Bu mânada tabiat, insan yaratıcı oluyor. Bu milletin halkını, bu toprak yaratmıştır. Bu hakikatten gafil olan memleket çocuğu, zaman zaman soydan ve vatandan ayrı islâmcılık, yine vatan toprağından kaçan turancılık gibi bedenden ve kalpden ayrılmış sevdalar peşinde koşmaktan yorulmuş, aldanmış ve memleket mukadderatını herbiri bir devirde aldatmıştır.

İslâmcılar, bu memleket çocuğunu yetiştiren emek ve toprağın hakkını inkâr ettiler. Coğrafya ile iktisadın millet varlığının iskeleti olduğunu, İslâm'ın da ona hayat verici ruh olduğunu, ruhun bedenden, bedenin de ruhdan ayrılamayacağını düşünmediler. Osmanlılık, bir milletin tarihini ve onun mukadderatını bir hânedanın azamet ve şerefinden ayrılmaz bir bütün haline getirmişti. Osmanlıların yaşattıkları hukuk değerleri, İslâm'ın eşitlik esasına dayandığından, yabancı soylardan insanları bir arada yaşatabilmişti. İslâm dâvacısı olan Osmanlılar, belli bir insanlığın haklarını isteyen hukuk ve ahlâk dâvacılarıydı. Namık Kemal ve arkadaşları sanki insansız bir vatan sevgisi ile milletin mazlum benzinden uzakta bir hürriyet aşkını terennüm ettiler. Hakikati seven bu insanlar, hakikat ve adalet kahramanlığı yaparlarken, kimlerin hakkını müdafaa ettiklerini, kimler için, kimlerden adalet istediklerini bilmiyorlar, kim olduklarını haykıran bir sesle ortaya atılmıyorlardı. Böyle bir mef-

kûre, Anadolulu için olduğu gibi Çinli için, vatan sevgisi ve hürriyet arayan her millet için ve kahramanlarının sözleriyle yazıları aynen tercüme edilerek, her yerin mefkûresi olabilir. Anadolu çocuğu bununla nasıl bir dâva uğrunda ve kimlere karşı sesini yükseltecekti? Bunda sadece bazı fertlerin hamiyet kuvvetini yine bazı fertlerin zulüm kuvvetine karşı ayaklanmış görüyoruz.

Turancılığa gelince, bu ülkünün daha hareket noktası çürüktü: turancılar, soyu milletle karıştırıyorlardı. Hakikatte yalnız bir Lâtin milleti, Cermen milleti, İslâv milleti olmadığı gibi bir Turan milleti de olamazdı.Turan'dan birçok milletler ayrılmış, Türk kavimlerinin bir çoğu da henüz millet kurmamışlardı. Turancılar, millet kurmamış olan soydaşlarımızla birleşerek aynı isimde, yani soyun adını taşıyan bir millet yapmak istiyorlardı. Ziya Gökalp'ın bu iddiasında siyasî sebepler olsa gerektir. Toprak birliği ona göre, millet yapıcı bir değer değildi. Gökalp, bir hukuk sistemi yaşatan ve dilek birliği içinde yaşayan İsviçre'nin, bir millet olduğuna nedense inanmıyor. Türkiye'de, Azerbaycan'da, İran, Harzem ülkesinde dağınık yaşayan Oğuzların tek bir millet olduklarını sanıyordu.

En hayatî menfaat ve alâkaların, ruhu ve maddeyi kuvvetlendiren ve bağlayıcı olan ve ancak bir ülke, bir vatan coğrafyası üstünde mümkün olan "sürekli münasebet" meselesi gibi en esaslı bir olayın inkârına varan bu görüşün gerçekle ilgisi yoktur. Eğer, bugün dağınık yaşayan Oğuzlar arasında bir dil, din ve dilek birliği varsa, bu da onların evvelce toplu yaşamış olduklarını, bir arada yaşayışın sevinç ve elemlerini, menfaatlerini paylaşmış bulunduklarını gösterir. Yoksa niçin aynı dili konuşan İngilizlerle Amerikalılar bir millet değildirler? Niçin din ve ahlâkını, hattâ biraz dilleriyle kültürlerini benimsediğimiz Araplarla bir millet olmadık? Gökalp hayâlci idi, gerçeği tanımıyordu. İnsanın yaşayışında o kadar kuvvetle hâkim olan vatan kıymetinin ve iktisadî değerlerin gözünde yeri yoktu. Cemiyet olaylarının doğuşunda sebep olma rolünü bu unsurlara vermedi. Dürkheim gibi, cemiyet olaylarının kaynadığı yerde bir takım içtimaî tasavvurlar arıyordu. Her hareketin böyle

bir tasavvurlar zümresinden doğuşunu tabiî buluyor, zaruretlerin düğümünü hareketlerde aramıyordu. Bizce her içtimaî dâva, insan, tabiat ve iktisadın, bu üçlü hakikatin meydana gelişini yakından takib etmektedir. Bu tabiî ve maddî imkânların dışında mefkûre doğmuyor. Bu üçlü hakikate dayanan mefkûre, evrim geçirir, yeni beliren imkânlar yeni hareketler doğurur, hareket doğurucu olan mefkûre yine hareketlerden doğar.

Milletlerin kültürünün, maddî yapılarına ve yaşadıkları coğrafyaya ne kadar uygun olduğuna bakmak, kültür değerinin bu unsurlar tarafından nasıl kayıtlanmış olduğunu görmek için kâfidir. Cermen millî birliğinde iktisadın önem kazanmış olması, bu milletin mefkûresinde maddî değerler yaratmıştır. İslâvların harpçi ve her alanda yıkıcı, ahlâkî bakımdan geri oluşlarına sebep, dağlık ve kayalık yerlerden çıkmaları, fakir memleket çocukları olmaları değil midir? Hintlinin sonsuza yönelten metafizik ve din mefkûreleriyle gıdalanan hayâlgücü, tabiatın yarattığı zaruret eseri olmamış mıdır? Hint dünyasında, herşey esrarlı, herşey sonsuza uzanır gibidir. Himalâyalar gibi Ganj nehri, Hint denizi gibi Hindistan yaylaları da ateşli bir esrar içinde sonsuzluğun engin kuvvetlerini insan ruhunda aksettirmişlerdir. Eski Çinlinin ve Anadolu köylüsünün büyük bir hikmet ve ahlâk geleneğine sahip oluşları, bu milletlerin toprağa bağlı ve çiftçi olmalarından ileri geliyordu. Çiftçi kavimlere özel olan sürekli ve değişmez karakter örneğini en güzel bu iki millette buluyoruz. İşte, Turancılık, ilk hakikatlar diyebileceğimiz ve milletin temeli oan unsurları inkâr etmekle en büyük gaflete düştü ve neslin gözünü hakikatten hayâle çevirdi, bir devri oyaladı.

Biz hakikati korkmadan karşılayanlarız. Bu milletin yaşatıcı kuvvetlerini hangi kaynaklardan aldığını, hareket kuvvetlerimizin nelerden doğduğunu biraz evvel göstermiştik. Bunlar, bu memleket topraklarından fışkıran iktisadî kuvvetle İslâm'ın Anadolu'da yarattığı ve buradaki insanlığın benliğiyle kaynaşmış olan ahlâkî dehânın kaynaklarıdır. Türkmen Anadolu'ya gelmeden önce, asırlarca bu toprakların vatan değeri, insan emeğiyle kaynaşarak hazırla-

nıyordu. Anadolu'da kuvvetli bir ziraat iktisadını hazırlayan Eti çocukları, bugünkü Anadolu köylüsünün ilk kökleridir. Dokuz asır evvel bu ülkeye yayılan İslâm dini ise, buradaki halkı yeni bir mefkûre içinde tekrar canlandırarak yeni bir medeniyet kurarken asıl millî tarihimiz başlamış oluyordu.

İslâm dini Anadolu'daki özelliğini, bu çiftçi ve toprağa bağlı yaşayan halkın esaslı karakterinden aldı, buradaki maddî unsurların muayyeniyetine büründü. İslâm dini, Anadolu köylüsünün ruhunda başka bir üslup kazandı. Yunus'un, cemiyetin ıztırabı ile kaynaşan, fakat aynı zamanda ferdî hakikatin cezbesine bağlı kalan tasavvufunu, Hallâc'ın haşin ve doğmatik bir üslûpla kelâma bağlı olan sırrîliğinden ayırmak kabil olduğu gibi, Ahmet Yesevî'nin, bu Türkistanlı mutasavvıfın biraz kaba, edebî ve dâsıtanî dehâsından ayırmak da kabildir. Mukadderatını üstünde yaşadığı toprakla birleştirmiş olan bu insanın Arab'a ve Orta Asya'nın Türkmen'ine üstün ruhî ve ahlâkî değrelere sahip olduğunu kabul etmek lâzımdır. Çünkü Anadolu insanı, ne Arap, ne de Orta Asya Türkü gibi göçebe değildir. Toprağa bağlı insan ise, sürekli bir hakikatin sorumluluğunu taşıyan insandır. Sonsuzluğa yönelen hareketin en yüksek değerlerini biz bu insann yaşayışında buluyoruz. Bu insan, ana vatanı olmayan, dünün ve yarının hesabı kendisinden sorulmadığı yerlerde mâcera arayan ve yağmacılıkla yaşayan, zorba yabancı değildir. Bu insan, kendi babası, eşi ve çocukları gibi yükünü omuzlarına aldığı mukaddes toprakların üstündeki acılarla alnı kırışan, bu ıztırabın yarattığı hikmetle gözleri olgunlaşan ebedî vatan sahibi insandır. Bu insan, vatan toprağına, ondan menfaat çekmek için yaklaşıp sonra onu terketmesini bilen kurnaz ve göçebe tüccar değildir. O, kutsal toprağa her gün daha kuvvetlenen bağlarla yaklaştıkça Allah'a yaklaştığını duyan çiftçi insandır.

En güzel örneğini yahudilerde gördüğümüz batının tüccar milletleriyle ahlâkî bir medeniyet kurulamazdı. Tüccar demek, zekânın zorbalıklariyle istismar eden demektir. İnsanlığı kurtaracak olan ahlâkî medeniyetin, toprağa yerleşmiş, kaynaşmış bir uzviyet olan

ve kan dökmeyi haram sayan Asya'nın yarınki uyanışından doğacağına inanıyoruz. Tabiatın yaşayışına bağlanan bir mukaddes ruh felsefesini ancak Asyalının dehası yaratabilecektir. Kendi topraklarının ıztırabına kapanarak kendine mukaddes vatan yaratmış olan Anadolu insanı tarihin kaydettiği en eski asırlardanberi bu topraklara bağlanmış yaşıyor. Kısa boylu, tekerlek, yanık yüzlü, sakin alınlı Eti çocuğu gibi, bugünkü Anadolu'nun çocuğu olan kuru, yanık yüzmü, muztarip varlıklar da hareket felsefesinin tanıttığı büyük ruhun sahipleridir. Bu insan, kimseden kendi emeğinin eseri olmayan bir şey istemiyor. Onu yaşatan, kendi acılarıdır. O, bir tarihe emek ve kurban katmadan, zorbalıkla sahip olan yabancı değildir. İnsan kuvvetlerini kendisi için kullanan sömürgeci değildir.

Bu vatanda Elen nesilleri, toprağa bağlı halkın ruh değerlerini, tüccar milletlerin süreksiz ve renksiz karakteriyle zehirledi. Eti çocuğu Tanrı'ya el kaldırıyordu. Elen ruhu, bu topraklarda şarap ve sarhoşluğun, şuursuzluğun ve insan etlerini kımıldatan mestlikle şehvetin ilâhı olan Baküs'e tapındırdı. Bu vatan çocuklarının nesillerini ilk defa Elenler bozmuştur. Sonra da İskender'in sürüklediği Makedonya çocukları, burada barbar zorbalığı yarattılar. Anadolu halkı herbiri bir tarafta mâcera arayarak devlete konmak isteyen yabancı sergerdelere esir oldu, zorbaya boyun eğmenisi öğrendi. O zanan, bu çiftçinin sabanı felâketle eğilmişti ve bu topraklara esirliğin, mazlûmluğun destanını yazmıştı. Onun için bu vatan toprakları bu kadar serttir, bu kadar yanıktır. İskenden öldükten sonra kumandanları arasında paylaşılan Etilerin mukaddes toprakları bu serdarlar elinde yağma yeri oldu. Daha sonra, çapuldan doğan bir sitenin çocuklarına, Romalılara esir oldu. Anadolu'ya gelen Romalılığın hukukî değerleri çürümeye yüz tutmuştu. Anadolu, yalnız Roma kumandanlarının çizmesinin ağırlığını duydu. Yunanlı, Makedonyalı, Romalı istilâ ile, zorbalıkla vatan yapmış barbar çocuklarıydı.

Yunanlı, Tuna boylarından gelip Ege medeniyetini çiğneyen barbardı. Bunların kurduğu medeniyet, eski vatan sahiplerini ezme-

ğe yeten bir asker kuvvetiyle, barbar insanın bütün işkence ve şehvet arzularını dinîleştiren ve vücuda tapınan bir sanat yaratmıştır. Bunlar, mukaddes vatan sahibi, çiftçi insanın mâbedine şarapla şehvetin ilâhını, Baküs'ü soktular. Makedonya çocukları ve Romalılar Anadolu'da, yâni "güneşin doğduğu yer"de kargılarının karaltısı altında bir güneş medeniyetini batırırken, buradaki nesillerin karakterini ve soylarını bozdular, ahlâk değerlerini bulandırdılar. İslâm'ın güneşi, Türkmen'in elinde bu ülkede doğuncaya kadar süren bu tahrip Anadolu'yu, içinden yer yer yaralamıştı. Kendinde sorumluluk yaşatmayan elbette tahrip edecektir.

Maddenin ve tarihin yarattığı zaruretlerle bir milletin mâzisine, yine aynı zaruretlerle bir milletin mukadderatına bağlı olmayan insan, elbette o milleti istismar edecek, içinden yaralayacaktır. Yabancı bizi, zorbalıkla ve siyasetle içimizden öldürendir, bizim hareketimizin hayatına nihayet verendir.

Hareket, I/3, Nisan 1939; *YT*/1, 2; *ME*.

Fransa İhtilali'yle milliyetçilik batıda şuur kazandı. Avrupa'da en eski millî birlik, vatan ve dil unsurları etrafında teşekkül eden Fransız milleti olmuştu. Ancak millî gerçeğin kıvamına gelerek bir ideal dâva değerini kazanması, Fransa'da sosyal sınıfların ortadan kalkması, halk ile asilleri birbirinden ayıran imtiyazların yokedilmesiyle mümkün olmuştur. Bu ise, içtimaî vücudu meydana getiren büyük tabakanın söz sahibi olması demekti. Ancak Fransa, mâzide kendini hayat sahasına çıkaran kuvvetlerin üstüne kurulmuştu. Diğer Avrupa milletleri için de mesele böyle oldu. Fransa'nın kuruluşunda dil birliğinin oynadığı rolü Alman milletinin kuruluşunda soy birliği oynadı. Temel olan bu unsurlar, sonuna kadar önemlerini muhafaza etmişler ve bu milletler var oldukça da muhafaza edeceklerdir.

Soy, vatan, ekonomi birlikleri, dil ve din birlikleri, kültür ve ahlâk birliği gibi milleti meydana getiren unsurların hepsinin, bütün milletlerde aynı kuvvet ve bütünlükte bulunmadıklarını, hattâ bazı milletlerin hayatında bu unsurların bâzısına hiç yer verilmediğini görüyoruz. Ancak bu birliklerden hiçbirinin bulunmadığı yerde millet de yoktur. Bunların hepsinin zayıf olduğu yerlerde millet de zayıftır. Bu birlikler ne kadar kuvvetli ise, millet o derecede kuvvetli oluyor. Tipik olan bir tanesini ele alalım, soy unsurunu. Evet, ırkçıların iddiası aşırıdır, soy millet demek değildir ve saf soya rastlamak çok güçleşmiştir. Lâkin soy birliğinin kuvvetli bulunduğu yakın geçmişteki Almanya gibi bir memlekette bunun millî hayatta

kuvvet ve millette irade birliği yarattığını görmemek mümkün olmuyor. Millette tek bir birlik unsuruna bağlanmamakla beraber her birinin hayatiyetini artırmaya çalışmak, millet yolunda mücadele sayılmalıdır.

Bize gelince, milliyetçilğimizin yani milletleşme hareketimizin geçen asrın sonunda yaşayan bir zümre yazarın kafasında doğduğunu iddia edenlerin milletten ve tarihten habersiz gafiller olduğunu söylemek, hakikatın ifadesidir. Bizim milletimiz, Orta Asya'dan kaynayan Türk ırkından çıkmış ve dokuz yüzyıl önce Anadolu'da kurulmuştur. İlmî adı "Anadolu Türkleri Tarihi" olan bu tarih ve bu millet, Türk ırkından ayrılan Oğuz boylarının müslüman olarak Anadolu'ya yerleşmeleriyle başlamış oldu. Göçebe olan Türkmen, Anadolu'da toprağa yerleşti; cenkçi iken çiftçi oldu. Şamanlıktan kurtulup İslâm'a sığındı. Eski geri ve iptidaî inançlarını bırakarak sonsuzluğun iradesini kazandı. Dokuz yüzyıldan beri Anadolu'da yaşayan millet İslâm'ın sinesinde yaşayan bu çiftçi millettir. Millî tarihimizin ortaya koyduğu en büyük ve evrensel inkılâp, İslâm dininin Türk'ün ruh ve ahlâkında yaptığı inkılâptır. İslâmiyet Türk'ü, aradaki pek çok basamakları bir hamlede aşmak suretiyle, insanlık seviyesinin en yukarı kademelerine yükseltti. İnsanlık idealine âşık olanlar Türk'ün tarihini karıştırsınlar. Gözlerinin kamaşmaması kabil değildir. Yüzlercesi arasında bir misâl verelim: "Müslüman olmayan Moğolların hükümdarı Hülâgu Han XIII. asırda Bağdat'ı aldığı zaman haife Mutasım'a hazinelerinin yerlerini söylettikten sonra, onu bir çuvala koyarak bir bölük süvarinin ayakları altına attı. Moğollar, Bağdat'ta görülmedik derecede vahşet yaptılar, halk insafsızca kestiler. Beşyüz senelik koca İslâm imparatorluğunun kültür ve medeniyet merkezi olan Bağdat'ı baştan başa yakıp yıktılar. Şehirleri yağma ve bütün sanat eserlerini tahrip ettiler."

Bu tüyler ürpertici sahnenin karşısına bir de müslüman olan Türklerin ulvî ruhundan bir tablo çıkaralım: XI. yüzyılda Anadolu Selçuklu sultanı Süleyman, Suriye Seçluklu hükümdarı Tutuş ile

yaptığı bir harpte yenilmiştir ve harp meydanında kendini öldürmüştür. Tutuş, hari kazandıktan sonra muharebe meydanında Süleyman'ın cesedini bizzat arıyor ve buluyor. Düşmanın cesedi önünde: "Bütün soyunuza zulüm yaptık" diye ağlamaya başlıyor. Ordusuna matem emri veriyor ve cenaze namazını kendisi kıldırıyor.

İslâm'ın, milletlerin ruhuna verebildiği azameti ortaya koyacak misâller pek çoktur. XI. yüzyılın sonunda Haçlılar Kudüs'ü zaptettikleri zaman Müslüman ve Musevî şehrin yetmişbin kişilik bütün halkını kılıçtan geçirdiler. Vahşetlerini kadın ve çocuklara kadar sirayet ettirdiler. Camilere sığınan halkı bile üzerine at sürüp öldürdüler. Bir asır sonra Selâhaddin-i Eyyubî Kudüs'ü tekrar zaptedince Hıristiyan veya Musevî tek bir ferdin burnunu kanatmadı.

Kuruluşumuzun başlangıcı sayılan hâdise, Malazgirt zaferinin kendisinden ziyade, Bizans İmparatoru Romen Diyojen'e karşı büyük Selçuklu Sultanı Alparslan'ın âlicenaplık ve serapa insanlıktan yapılmış bir ruh abidesi yaratması olmuştur, diyebiliriz. O ruh hâkim olmasaydı Bizans'da barınamaz, Anadolu'da dokuz yüzyıl tutunamazdık. Orta Asya'dan çıkan Türk boyları yer yer büyük devletler kurdular. Lâkin onların arasından yalnız bir tanesi, Anadolu Müslüman Türk Devleti, cihan tarihinde ebedî kalacak bir varlık yaşattı. Şu halde milletimizi kurmuş olan esaslar madde bakımından Anadolu'nun coğrafyası üzerinde yaşayan bir çiftçi millet varlığı, ruh bakımından İslâm'ın bu millete sunduğu ruh ve ahlâk örgüsü, tam dokuz yüzyıllık bir tarih abidesidir. Tarih, milletleri yapar ve yaşatır. Milletler tarihinin yaşına sahip içtimaî şahsiyetlerdir. Tarihini kendinden koparınca millet yıkılır ve ölür. Bizim milletimiz Anadolu'nun dokuz yüzyıllık tarihinin yarattığı bütün olaylarının, inançlarının ve mefahirinin, ahlâkının, sanatının çocuğudur.

Bizim milliyetçiliğimizin şuuru, daha ilk istilâlarla başladı. Moğollarla Haçlılara karşı Anadolu Türk kalesinin muhafızlığını yapan Selçuklular bu şuura ilk ışığını verdikleri gibi, Anadolu'daki beylikleri birleştirerek millî birlik kurmak dâvasını, daha başlangıcından itibaren programlaştıran Osmanoğulları da bütün şuura sa-

hip milliyetçi büyüklerimizdir. Yıldırım Bayezid'de tamamlanacakken hain Timur tarafından darbelenen millî birliğimizi tekrar kurmaya muvaffak olan Fatih Sultan Mehmet ve Türk-İslâm zincirini içinden parçalamaya çalışanları tepeleyerek kültürümüzün kaynakları olan İslâmî iktidarı Oğuz çocuklarına devreden Yavuz Selim, milliyetçilik dâvamızın asıl kahramanlarıdır. Osmanoğulları altı asırda Yunus'lar ve Sinan'lar, Fuzulî'ler ve Âkif'ler verdiler. Müslüman Türk'ün cihan tarihinde pek muteber bir sanatı, insanlığa örnek bir ahlâkı meydana geldi. Saadet ve fazilet semalarında uçan Türkler, bu yüksekliğe ancak İslâmın kanadıyla yükseldiler. Dokuz yüzyıl İslâm Türk'ün ruhu oldu. Panislâmizm iddiasıyla bazı dar görüşlülerin Türk ülkesinde Türklükten ayrı bir İslâm hayatına tahassürleri, bedenden ayrı yaşayan bir ruh hasretini andırır; böyle bir şey mümkün değldir. Esasen bunların dâvası, bir hareket ve bir doktrin halini hiç bir zaman almamıştır; ferdî istekten öteye gidememiş ilim dışı bir düşünüştür.

Anadolu'da kurulan ve İslâm ruhuyla yaşayan milletimizin hayatını daha Selçuklular zamanında iki düşman tehdit ediyordu: Haçlılar ve Moğollar.

Moğollar, Selçukluları çok hırpaladılar. Haçlıların Anadolu'da Türk-İslâm kalesini yıkıp devirmek gayretleri sade Haçlı seferlerinin yapıldığı asırlara munhasır kalmadı. Sonraki asırlarda Avrupa Hıristiyan devletlerinin her zaman birleşerek devletimize saldırma hareketleri, Haçlıların devamından başka birşey değildi. XVIII. asrın başında büyük devlet olan Rus Çarlığı ise, vaktiyle Müslüman Türk'e amansız düşman olan Moğolların yerine geçti. Haçlılar gibi, Moğolların bu yeni vârisleri de günümüze kadar bizi takip ettiler. Asrımızda en bedbaht hâdise meydana geldi: Bu iki menfur kuvvet içimize nufuz etti. Bu iki büyük belâ, kaleyi içinden alma denemesine başvurdu. Bunlar içine nufuz ettikleri milletimizin temellerini var kuvvetleriyle baltalıyorlar. Haçlılar, Türk-İslâm cephesini gericilikle adlandırdılar. Garplılaşma kâbusu onların eseridir. Rus Çarlığı'nın hakikatte aynı ruhu taşıyan vârisleri ise bir içtimaî

adalet maskesine bürünmüş, Anadolu'daki milletimizin varlığına son vermek istiyorlar.

Bugün Türk milliyetçiliğini zayıflatanlar, kültür kuvvetimizi ellerine geçirmiş bulunuyor. Garplılaşma maskesinin altında Haçlılaşma barınıyor. Daha uzun zamandan beri içimize sinen Haçlı zihniyeti, son nesillerde çok tehlikeli olan bir aşağılık duygusu yaratmıştır. Anadolu çocuğu kendisinin olan, kendi varlığına hayat vermiş olan herşeyden tiksinir gibi kaçıyor, âdeta kendinden ve benliğinden uzaklaşmak istiyor. Bin yıllık millî bir şahsiyeti felce uğratınca, fertlerde irade zayıflaması tabiî netice olur. Bugün Anadolu çocukları, kendi benliklerine sahip kılacak cesareti kaybetmiş durumdadırlar. Bu, içtimaî yapıda görülen, tam mânasıyla bir irade hastalığıdır. Hayata sirayet eden irade hastalığı, sanki kendini kendisinden kaçırır gibi, bir aşağılık duygusuna teslim ediyor. Yeni Haçlılar, yalnız bizden olmayan şeyleri, bütün yabancı unsurları millî bünyemize aşılamak suretiyle Türk-İslâm kalesini içinden yıkıyorlar. Yabancı okul, azar azar millî okulların yerini tutuyor. Yabancı kelimeler yavaş yavaş millî dilimizi istilâ ediyorlar. Yabancı örfler, güzel ve şerefli mazimizi hafızalardan silip süpürmekdedir. Yenilik adı altında yeni Haçlılar, Rus Çarlığı'nın yeni mirasçılarının uşaklarıyla elele vererek millet olan varlığımızı bir iptidaî cemiyet haline getirmeye çalışıyorlar. Yeniliğin ve inkılâpçılığın gerçek mânası, kendi millî müesseselerimize asırlık olgunluğu kazandırmak olmalıdır; asırlar içinde elde edileni yıkıp devirmek, yok etmek değil. Eğer öyle ise bizim inkılâbımızın eserlerini de gelecek nesiller aynı prensiple imhâ edeceklerdir. Eğer dilimizin kendi tabiî istikâmetindeki tekâmülü takip olunsaydı, bugün Fuzûlî'leri ve Nedim'leri, Süleyman Çelebi'leri ve Yunus'ları geride bırakacak sanat harikasına sahip olmamız lâzımdı. Eğer Sinan'ların ve Selçuklu sanatının izlerinde ilerlemiş olsaydık, bugün karakter sahibi büyük bir mimarî sanatımız olacaktı. Eğer Alparslan'ların ve Gazi Osman'ların, Yavuz Selim'lerin ve İbni Kemal'ler'in ahlâk yapılarının ebediyete götüren tekâmülünü takip etmiş olsaydık yeni Haçlı

ve anarşist İslav ruhunu içimizde bir gün bile barındırmazdık; değil ki ona teslim olmak. Bu mânada milliyetçilik ister istemez her zaman muhafazakârdır.

Milletimizi kurmuş olan ve soy, iktisat, dil ve tarih birlikleri gibi bütün diğer unsurları kendi etrafında toplayan biri maddî, öbürü ruhî iki ana prensibi söyledik: Anadolu vatanı, İslâm dini. Bu temeller üzerine kurulan millet hayatı şüphesiz ki, sürekli tekâmül halindedir. Tarihî oluşun içinde değer alan fikrî ve iktisadî zaruretler millet olan içtimaî yapıya yön verirler. Türk milleti XX. asırda, kendi kaynaklarından alacağı hızla hayatın zaruretlerini karşılayıcı imkânlarını bizzat kendi yaratacaktır. Anadolu bugün XX. asrın zaruretleri karşısında kendi dertleriyle başbaşadır. Anadolu'nun toprağı otuzbeş milyona yakın insaniyle beraber XX. asrın iktisadî zaruretleri karşısında, bugün bir hayatî mücadele sahnesi halindedir. Bir yandan büyük şehirlere boşalan hayat damarlarının kuruttuğu köy varlığı, köylerden çekilip giden hayat faaliyeti ve çalışma, yaşama imkânları kırküç bin köyün yirmi milyon insanını âdeta dünya hayatının ücra bir kenarına fırlatıyor; öbür yandan, batının büyük sanayiine el açan millet iktisadı, onun kahredici cenderesi altında buhrandan buhrana sürüklenmektedir. Kâh isimsiz bir dağ yamacında, kâh bozkırın bağrında barınan kırküç bin köyün feryadını karşılayacak olan, artık ne şehirlerin büyük kazanç muhterisi sanayiciler, ne de derebeylik devirlerinin artığı olarak kalan vicdansız ve kabiliyetsiz zorba ağaların her devrin siyasetine âlet olan şımarık çocuklardır. Bize bir millet iktisadı lâzım.

Milliyetçilik, esasında muhafazakârlıktan ayrılmadığına göre, muhafazakâr milliyetçiliğin ekonomi sistemi mâzideki iktisat müesseselerinin olduğu gibi canlandırılması demek midir? Hayır. Ekonomi hayatı, maddî varlığımızın ve ellerle zekânın iş birliğinin eseri olan tekniğin tekamülünü, tabiî oluşunu takip etmek zorundadır. Ancak milliyetçi dehâ ve millet ahlâkı, maddî kuvvetin manevî iktidar emrinde seferber edilmesinde görülür. İşte bu manevî iktidar, milletin hiç değişmeyip olgunlaşan ve daima kendisi olarak ka-

lan ruhudur, milletteki şahsiyettir. İktisadî yapı ve maddî kuvvet ise daima ilerleyen asrın emrinde bulunur. cemiyet olarak biz altın devrini mazisinde bırakan ve yakın bir geçmişte yaşattığı demir devrinden atom devrine bir hamlede sıçrayan insanlığın tabiî bir uzvu olarak yaşamaya mecburuz. Dünya hayatındaki değişmenin ihtişamı yanında bizzat kendi hayat sahnemizdeki değişiklikler sadece iktisadî yapıda doğmuyor, ahlâkî, dinî ve sayisî bünyenin değişmeleri de iktisadî bünyede derin tesirlerini yaratmaktadır.

✶ Dün ne idik, nasıl bir millettik? Türk milleti Anadolu'da kurulurken burada yerleşen ırkın bütün hayat temelleri birleştirilmişti. O zaman gaye ve emel birliği içinde aynı dili sevmiş, aynı imana sahip, bedenini ruhuyla anlaştırmış ve onun iradesiyle düzenlemiş, aynı ahlâk kaidelerine sarılmış, hem de aynı ırkın hamurundan yapılmış, toprağı aynı kanla sulanmış; genci ihtiyarına itaatli, ferdi devlitine minnettar, devleti halkına şefkatli, Allah hakimiyetine hep birlikte teşne, bir büyük Sevgili'ye hep birlikte âşık; gökleri dua, toprağı secde kokan bir vatana hep birlikte bağlı bir millettik. Yükseliş devrimiz aynı içtimaî yapının üzerinde barındı. Alçalma devrimiz, bizi buhrandan buhrana götürdükten sonra, hasta bir vücutla XX. asrın hayat sahnesine atıldık.

İktisadî bünyemizi temellerinden sarsan tehlike, bütün içtimaî ve ahlâkî yapıdan kaynayıp geliyor. Hâlin hastalıklı simâsını şöyle birkaç çizgi ile belirtmek lâzım gelirse bugün biz, hali mazisine garazkâr, gençliği ihtiraylığına, şehirlisi köylüsüne yabancı; cahili münevveriyle alâkasız, serveti sefaletini sömüren, kuvvetlisi mazlumuna saldıran; kuvveti huzurunu, kültürü imanını kemiren, bedeni ruhuna musibet olan; anadilinin katili, milletinin tarihine iftira yağdıran, particiliği düşmanlık haline koyan; çocuklarının hayat sahası olmayan, şehirlerindeki halkın insan şekli ve haysiyetiyle üzerinde yürüyecek yolu bile bulunmayan; dilencisi yüzsüz, zengini merhametsiz, kuvvetlisi insafsız, genci itaatsiz, hayatı kaidesiz, zamanı ölçüsüz olan ve hep tezatlar içinde bocalayan bir cemiyetin fertleriyiz. Belâketinde bari bir hikmet ve fetanet dersi çıkarma-

yan bir insan topluluğuyuz. Fransızlar 1870 felâketinden sonra sezgi (intuition) ve hareket (action) felsefelerini ortaya koydular. Almanlar Birinci Cihan âfetinden sonra egzistansiyalist (existentialiste) felsefeye hayat verdiler. Milletleri her düşüşten sonra ayağa kaldıran, ıztıraplarının ilâhî ihtarıdır. Millî zihniyetimizi araştırıyoruz: Nasıl düşünür, niçin inanırız? İrademizi hangi hakikatlere bağlarız? Bugünkü varlığımızın yaşattığı zihniyet ve ruh alanında bir aydınlığa ulaşmak şöyle dursun, halimizin ifadesi olan dilimiz bile mecruh ve mecalsizdir. Değil millî zihniyetimiz, bozulmadan muhafaza edilmiş bir millî dilimiz yok. Bu şehrin her tarafındaki sokak, otel, meslek ve dükkân isimlerine bakınız. Hepsi de mübarek dilimize sûikast yapıcı hançerler gibi gözlerinize saplanacaktır. Belki de meşum bir istikbâlde masum ve mazlum dilimizin katledilmedik ne kaidesi, ne şivesi, ne de kelimesi kalacak. İnsanı insan yapan ve diğer hayvanlardan esaslı surette ayıran, sahip olduğu irade ve hürriyettir. İrademizin güvenilir bekçisi olan disiplin ve inzibata ise ahlâk adı verilir. Vatandaşın ahlâkı, iş ahlâkı veya vazife ahlâkıdır. Gençliğimize yapmamız gereken ilk aşı, iş sevgisi, vazife segisi olmalıdır. Bu en büyük fazilettir. İnsanı insan yapan ve en ulvî fedakârlıklara sürükleyen, hizmet duygusudur: Gayra hizmet, arza hizmet, ruha hizmet. Bu sevgi insana, hizmetten bıkılmayan, doyulmayan bir ahlâka bağlılığı öğretiyor. Bu sevgi yok oldu mu ahlâk yıkılıyor ve cemiyetin her tarafında işsizler peyda oluyor. Bir gün bütün cemiyeti işsiz görebiliyoruz. Böyle işsiz insanlar yığını olan cemiyetin parazitleri vardır, büyücüleri vardır, yağmacıları vardır, ağaları vardır, hazır yiyicileri vardır.

Kütle halinde işsizleri nerde mi bulacaksınız? Günün hemen hiçbir saatinde boşalmayan sinemalarda, stadyumda, nikâh dairelerinde, zavallı ölünün değil âhiretine, ruhuna da inanmadıkları için duasına el kaldırmayanların cenaze alaylarında, gençliğin mezarlığı olan kahvelerde, parti binalarında, sabahtan akşama kadar üzerinde süründüğümüz, sürünmekten usanmadığımız, hepsi de işsiz olduklarından yine günün her saatinde aynı kalabalığı sırtında taşı-

yan kaldırımlarda, her yerde, her yerde. Ya kadınlığımız! Köylü kadını kendi cemiyet şeklini yaşatan ahlâkı ile bütün gün toprakla didinirken, şehirlerimizin ev kadınının hayatına sürekli bir çalışma sistemi sokabilmekten aciz durumdayız. İşsiz insanın ahlâkî zaaflarını ortadan kaldıracak çareyi bularak kadınlığımızın asâletini iadeye ve kendi ruhumuzun ışığında onu dünya kadınlığıyla yarışabilecek seviyeye yükseltmeye mecburuz. Bugünkü hedefsiz, idealsiz mektep böyle bir nesli yetiştirebilmekten pek uzaklardadır.

İnsanın namusunu neresinde, nesinde ararız? Kötülük işlememek, namuslu olmak için kâfi değildir. Namusumuz, yapılacak birtakım hareketlerimizde, hareket prensibimizde ve davranış tarzımızda görülecektir. Biz namuslu adamı hareketindeki şu karakterlerle tanıyacağız:

a) Namuslu adam, elinin zekâsının uzanabildiği kadar geniş ufuklar içinde harekete geçmeyi vazife bilir, hareketsizliğinin günah olduğuna inanır.

b) Namuslu adam, çalışmayı çalışma olduğu için sever; eserinin meyvesini başkalarına bırakmaktan hoşlanır.

c) Namuslu adam, hareketinin sonucu üzerinde hesaplar yapmadan önce düşünür, hareket eder, çalışır.

d) Namuslu adam, sade kendi hareketinin feyzine sığınarak faziletle ahlâkın mutlaka muzaffer olacağına inanır.

e) Namuslu adam, ferdî hayatını, bir ömürlük hareketler serisinin tecrübe devresi olarak kabul eder; "çalıştım ve hayatımı iyi kullandım" diyen büyük insan gibi dünyaya gözlerimi yumar.

Namuskârlığımızın en büyük düşmanları olan şöhretle serveti, ihtirasla iktidarı âciz bırakan, bu câzip musîbetlere önünde diz çöktürecek olan kuvvet, ilâhî kaynaktan gelen bir vazife ahlâkının içtimaî nizâm haline konulması, ahlâk ile iktisadın şahane bir anlaşma halinde yaşatılmasıdır. Artık derebeylik devrinin olduğu gibi, imparatorluk devrinin iktisadî yapısından ayrı ve büyük sanayi devrinin bütün zaruretlerini karşılayacak bir iktisadî yapının kurulması lâzım geliyor. Serbest iktisat sistemi devrini geçirmiş, kaidesiz, ka-

nunsuz iktisat, tarihe karışmış bir maceradır. Milletimizi maddî hayat bakımından XX. asrın refah seviyesine ulaştıracak olan sistemi, şehirlerde pusu kuran ve yalnız ticaret adamlarının rekabet sahnesinde dolaşan serbest sermaye rejimi olamaz. Bu sistem henüz köyünde iş sahibi edilmeyen fakir bir ekseriyetten toplanan malî serveti meçhul ellerde kumar malı gibi dolaştıran, küçük sermayeleri himaye imkânlarından mahrum bir serbest ekonomi macerası olmayacaktır. Yirmi milyon köylüyü arık toprakla başbaşa, işsiz bırakmaya hakkımız olmadığı gibi, bütün bir köy halkının yaz ve kış bütün bir yıl çalışarak kazandığını bir maceraperestin büyük şehrin bir eğlence sofrasında harcayıp tüketmesine müsade etmek de hakkımız değildir. Anadolu'nun toprağına kulak veriniz! Birçoklarının sağır zannettiği o topraktan, sırtına indirilen kazma seslerine boğuk cevaplar işiteceksiniz. Bu halk, vaktiyle bu topraklarda bir cennet hayatına hazırlanmış olan Oğuz çocukları, şimdi yanındaki mezarlıktan daha matemli köylerin kovuklarında inlemektedir. Dünyanın Allah'a en yakın ruh dâvasının sahibi ve Allah'ın en fedakâr kulları olan bu bedbahtların, kim için ve ne için olduğunu bilmedikleri bir üretim uğrunda kazma vurmaktan kurtarılmaları lâzımdır. Sürüp giden iktisadî buhrandan, maddî hayat alanındaki bu müzmin musîbetten milletimi kurtaracak sistem, millî bir iktisat sistemidir. Namuslu adam ideali, ancak böyle bir nizâmın hayat ufuklarında yükseltilecektir. Böyle bir sistemde üretim, yalnız bugünkü ihtiyaçlarını karşılamak için değildir. Belki cemaatın millet olarak yarınki varlığını ideal olan gayeye ulaştırmak için yapılır. Millî ve ahlâkî bir iktisatta iş, spekülâsyon mevzuu olmaktan çıkar, ahlâkî karakter kazanır. Umumî menfaat prensibi iktisadî olduğu kadar ahlâkî bir prensiptir.

Memleketimizde dağınık köyler, çoğunluğu ihtiva ettiğinden, himayeye ve çalışma faaliyetlerinde, merkezi kontrola muhtaç durumdadır. Bundan dolayı iktisadî bünyemiz herşeyden önce devletçi olacaktır. Lâkin bütünüyle devletleşmiş üretimin zararlarını biliyoruz: Üretimin azalması, rekabetin ortadan kalkması ve millî inki-

şaf imkânsızlıkları. Zira hür olmayan çalışmada mahsûl, en aşağı haddine kadar düşüyor. Hele toprakla mücadeleyi gerektiren üretimde, tarımda yalnız merkezî irade ile üretimi idare etmek çok zordur. Toprakta dağınık halde çalışan elleri toprağın sahibi yapmak şarttır. Devlet ona yardımcı olmalı ve en iyi şekilde çalışmasını sağlamalıdır. Ferdî iradeyi toprakla başbaşa bırakmak ve toprağın sahibi yapmak zarureti vardır. Böyle olunca devletçilikle desteklenen bir kooperatifçilik sistemi bizim bünyemize en uygun olanıdır. Anadolu'nun bugün hepsi de işsiz yaşamaya mahkûm insanları iş sahibi edilince mesuliyet ve hürriyetlerinin de hakikî sahibi olabileceklerdir. Bizim kendi bünyemiz için dokuyacağımız yeni iktisadî nizâm, şu vasıfları taşıyacaktır: Devlet programı, devlet teşübbüsü ve devlet kontroluna dayanan; devletin ortak işleteceği mahallî kooperatiflerin sermayesini kullanan, köylünün emeği ile çalışan, kârına köylüyü ortak yapan sosyalist sistem. Bu sosyalizm, ana unsur olarak fabrika amelesini değil, işlettiği toprağın asıl sahibi olan toprak işçisini, yani köylüyü alacaktır. Ticaret hayatında ise loncaların yeni görüş ve ihtiyaçlara uygun olarak canlandırılması lâzımdır.

Dâva mücerret bir işçi dâvası değil, bir millet dâvasıdır. Mesele yalnız amele sınıfının haklarını korumak değil, bir milletin kalkınmasıdır. İşsiz bir millete iş bulma dâvasıdır. Zira hem iktisadî, hem ahlâkî mânada iş, insanların gününü bir takım meşguliyetlerle doldurması veya fertlerin kabil olduğu kadar çok kazanç elde etmesi demek değildir. Bir cemiyet insanlarının her birinin haklı olduklarını karşılıklı olarak kabul ettikleri bir çalışma plânına uygun olarak, asrın ve çevrenin maddî ve manevî ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde emek yarışması yapmaları demektir. Helâl lokma ancak böyle kazanılır.

Gayemiz cemaatın ruhunu kurtarmak, iktisadî hayatımıza sağlam temeller aramaktır. Böylece ruhçu bir iktisat, insan denen varlığı bölmez, bütün olarak ele alır. Ruhu ile maddî yapı olan bedenin münasebetlerini inceler. Bütün hareketlerimizde ruhun emirleriyle yola çıkıp sonunda ve gayede yine ruh dünyasında yükseliş ve

huzur aradığımızı kabul eder. Bu münasebeti en güzel gerçekleştirecek şekilde iktisadî hareketlerimizi düzenler. Aynı zamanda bu dâva bir mesuliyet dâvasıdır. Cemaatın mesuliyetini omuzlarına yüklenmek demektir. Vicdanımızla imanımızı muhafaza etmek için buna en elverişli iktisadî yaşayışın plânını ortaya koyar.

Anadolu'nun ana bünyesini teşkil eden kırküçbin köyün hayat nimetlerinden mahrum, cılız ve çelimsiz varlığı karşısında daha uzun zaman lâkayt kalmak dünyada benzeri bulunmaz bir vicdansızlık teşkil edecektir. En az kırkbin köyün ölü görünen havasından kopacak hayat fırtınası, Anadolu'nun muhteşem tarihî iradesinin dile gelmesinden başka türlü anlaşılmamalıdır. Artık söz onun, hüküm onun, emeller ve istikbâl onundur.

Milliyetçiliğimizin dayandığı esasları şöyle bir tablo üzerinde toplayabiliriz:

1. Millet dini, onun ahlâkını, örflerini ve kalbini yoğurmuş, Türk-İslâm medeniyetine yön ve kaynak olmuş İslâm dinidir.

2. Büyük vatan Anadolu toprağıdır.

3. Soyumuz, Oğuz çocuklarının, Anadolu'nun dokuzyüz yıllık tarihi içinde bu topraklarda kaynaşmalarla eriyip aslını kaybetmeyen Türk soyudur.

4. Dilimiz bu ülkede yüzyıllar boyunca devam edegelen tarihî olgunlaşma içinde varlık kazanan müşahhas ve zengin Türk dilidir. Ferdî isteklerin icadı olan mücerret ve hayatsız dil, millî dil olamaz.

5. Devlet, büyük çoğunluğu köylü olan kütlenin iradesini yaşatan merkeziyeçti, otoriteli ve mesuliyetli devlettir.

6. İktisadî sistemimiz, halkın bütün içtimaî ihtiyaçlarını karşılayan ve her ferdi iş ahlâkıyla seferber eden asrın geçer deyimiyle ruhçu sosyalist sistemdir.

Hareket, VII/73, Ocak 1972; *YT*/2; *ME.*

MİLLÎ KÜLTÜRÜMÜZ VE GARPLILAŞMA MESELESİ

Garp medeniyetine dahil olan milletler arasında bulunduğumuzu söylüyoruz. Asyalı bir millet olmayı kabul etmiyoruz. Avrupa'nın kapısında değil, içinde bulunduğumuzu iddia ediyoruz. Lâkin bu medeniyetin dairesi içinde millî kültürümüzün yeri ne olacaktı? Zira garplılaşma hareketlerimizde millî kültürden sıyrılma hamleleri aşikâr görülüyor. Birbuçuk asırdan beri memleketimizde yapılan inkılâplarda daima bu karakter göze çarpmaktadır. Millî kültürden sıyrılarak garbın medeniyet ve kültürüne teslim olma yolunda kullanılan yegâne metot ise, garbın taklidi olmuştur. Avrupa milletleri, ayrı ayrı kendi romantizmini yarattı; biz taklit ettik. Tanzimat edebiyatı bu sönük taklitten ibaret kaldı. Hâmid'in trajedileri eğer batı romantizminin taklidine dayanmayıp da ilk işaretini Malazgirt'te veren millî tarihimizden ruh ve o nesillerden hayat ve nağme almış olsaydı bu vatanda mefâhir, mabet ve mektepten yapılma üçüzlü kutsallık, ebedî kaynaklardan nesillere hayat getirmekte devam edecekti. Böyle olmadı; bir dâhinin şahsiyetinde dahi taklidin cezasını çektik. Batı edebiyatı realizme açıldı; onu da taklide karar verdik. Servet-i Fünûncuların soluk benzi, hasta birvücuda eklenmiş taklitçi simâlardır. Flaubert, *Madame Bovary*'i yazar; bir kasabalının aile hayatında açılan yaraya dokunmakla Fransız ruhunu gelecek asra da miras kalabilecek sefaletini canlandırır. Halit Ziya Uşaklıgil *Aşk-ı Memnu*'unda bu eseri kopya etmek ister; elinde bir iskelet, bir kelime yığını, cansız bir şişirme kalır.

Bu da taklidin cezasıdır. Garp düşüncesi Pozitivizmi ortaya koydu; biz hemen, dokunduğundan başkasına inanmayan körler gibi pozitivist oluverdik. Bu şaşkın hamlede öyle ileri gittik ki garbın ve insan düşüncesinin iki bin yıllk çocuğu olan metafiziği bir yumruk darbesi ile hocaların kucağına fırlattık. Bu da taklidin şaşkınlığına bağışlanmalıdır. Şaşkınlığın misâli çok. İşte bir tanesi daha: Asrımızın başında, Fransa'da sosyolojiyi bir büyücünün sihiri gibi her hâdiseyi açıklamaya muktedir bir doktrin zanneden Durkheim'in önderlik yaptığı cereyan, insan olan ferdin ruhî hayatı yerine cemiyetin şuurunu koydu. Bizde millete mehdî bekleyen bir zihniyet, ferdin bütün ruhî kuvvetini ve ancak onun yaratabildiği sanat, ahlâk, ilim gibi ve bunların yanısıra kültürümüzü yoğuran bütün değerleri cemiyetin bütün bunların kaynağı sanılan varlığına teslim etmekten çekinmedi. "Tapındığım ilâh meğer cemiyetmiş" diyen kahramanlar ne küçüklüklere tapındılar!

Garp büyük sanayii göklere çıkardı, biz hayranlıkla bu kervanın kuyruğuna yapıştık. Garbın kendi benliğinden fışkıran ve sırf kendi dehâsının mahsûlü olan bu değerleri öylesine taklit ettik ki bu değerlerin her biri, gümrüklerden çıkarılan eşya gibi garptan memleketimize ithal edildiği devirde, bunları tenkit edici tek nefes duyulmadı. Bugün Rousseau gibi düşünen biri aramızdan çıkıp da büyük sanayi ve teknik medeniyetini tenkit etse, tabiat içindeki aşk ve samimiyeti bugünkü düzene üstün bulsa, devrin garp hayatını taklitten başka bir şey yapmayan zekâ adamları ona mutlaka deli diyeceklerdir. Birbuçuk asır süren bu fâcia sebebiyle, kendimizden tamamen uzaklaştık. Ruh sahasında sömürge cemiyetler arasında yer alabildik. Bunun sebebi nedir? Bunun olaylara akseden sebebi, medeniyetle kültürün karıştırılmasıdır. Medeniyet, insanlığın muayyen tarihî devirlerinde, bir zümre cemiyetin benimsediği vasıtalarla çalışarak ortaya koyduğu ve yaşattığı teknik eserlerin ve yaşayış şekillerinin bütününe denir. Teknik eserlerin ve âdetlerin bütününden ibarettir ve maddî hayatı ilgilendirir. Aynı zamanda, bir zümre cemiyet arasında müşterektir. Kültür ise, bir cemiyetin ken-

di tarihi içinde meydana getirdiği değer hükümlerinin bütünüdür. Bu değerler, ilim, sanat, ahlâk ve dine ait değerlerdir. Kültür, ruhîdir ve her cemiyetin kendi malıdır, bizzat kendinin meydana koyduğu eserdir. Millet, kültürü teşkil eden bu değerlerin üstünde yaşar. Bu değerler alanında, aynı medeniyete giren milletler bile başkalıklar taşırlar. Meselâ bir Fransız felsefesi, bir Alman romantizmi, bir İngiliz hukuku, bir Amerikan psikolojisi ve bir İtalyan musikîsi vardır. Biliyoruz ki Beethoven'in sonsuzluktan dünyamıza çevrilen çılgın romantizmi İtalya'da doğamazdı. Shakespear'in şüphesi Goethe'nin kalbinde barınamazdı. William James'in insancıl çehresini, dengeli karakterini Hugo'nun taşkın aşkında aramayınız. İkisi de aynı realitenin, aynı insan ruhunun sadıkve asîl tercümanları olan Balzac'la Dostoyevski, Allah'ın aynı kulları değildirler. Bunlar, başka dünyaların ulvî ruhlarıdır. Başka başka milletlerin çocuklarıdır.

Kültür başkalıklarındaki bu özellikleri doğuran, her milletin kendi tarihî kaderidir. Geçmişte asırlarca beraber yaşayıştan ibaret olan kader beraberliği, bir millet fertlerinin ruhlarının gerçek yaşını belli ediyor. Bir Türk ferdi, biyolojik bakımdan yirmi, otuz, kırk veya yetmiş, seksen, doksan yaşında olabilir. Fakat ruhî bakımdan o, bin yaşındadır. Türk'ün tarihi kadar eskidir. Ancak bu bin yıllık şuura sahip olmak lâzımdır. Şahsiyetimiz, yüzlerce yıllık ruh yaşımızın şuurundan ibaret bir sentezdir. İnsan denen şahsiyet, köklerini mâziye salmış bir ağaç gibidir. Kökler yüzyılların derinliğine gömülürse, şahsiyet büyüktür. Bin yılları aşarsa şahsiyet hârikadır. Kırk, elli yıllık olunca şahsiyet hastadır, buhran geçirmektedir ve tedaviye muhtaçtır. Kurtarıcı el beklemektedir, öyle bir el ki, bu ağacı yüzlerce yıllık mâzinin sağlam, ruh ve hayat dolu topraklarına gömsün. Şahsiyet, mutlak mânada bütün mâziyi, mâzi olaylarının muhteşem sentezini kaybettiği zaman, işte bu insanları tımarhane kliniklerinde buluyoruz. Hâfızasız fert olmadığı gibi, hâfızasız millet de olmaz.

Mâzide bir milleti kurmuş olan ve millet hâfızasının bütün ser-

vetini teşkil eden yaratıcı kuvvetler elde tutuldukça o millet kendi şahsiyetine bürünmüştür. Ancak o millet, ruhen istiklâline sahip sayılır. Mâzinin bu ulvî mirasına mukaddesat denir. Millet hayatında sade şekil değişmeleri yaparak onu selâmete kavuşturacaklarını zanneden niceleri hayâl kırıklığına uğradılar. Onlar bilmelidirler ki, sosyal şekiller değişik ve itibarîdir. Ancak bunları yaşatan ve herbirine değişik şekilleri altında hayat veren, milleti kurmuş olan ebedî ve değişmez kaynaklardır. Bunlar ya vatan veya dil veyahut ekonomi hayatına ait muayyen sistemlerdir. Fransız milletinin, İngiliz milletinin büyüklüğüne hikmet teşkil eden sır, işte buradadır. Millet hayatında herşeyi her ân değiştirebilen, yerine daha iyisini getirebilmek iddiasiyle eski kurumlardan herhangi birisini gelişigüzel feda etmekten çekinmeyen şuursuz bir gidişin âkıbeti ne olabilir? İngiltere ile Fransa'nın karşısında, eski büyüklerini kaybetmiş olan bir çok doğu milletleri bu sonuncu durumun bedbaht şampiyonlarıdır. Bu yol, böyle hatâlı bir ilerleyiş iddiasının, modernleşme vehminin egzersizini bol bol yapan cemiyetleri, komünizmin tâ kucağına kadar götürdü. Büyük milletler muhteşem mâzilerinin sahibi oldukları için, daima büyük millet olarak kaldılar. Bin yıllık tarihine kuvvetle dayanan milletimin son birbuçuk asırlık ıslâhat hareketlerinde tuttuğu yolun, bugünkü uçuruma sürüklediğini görüyoruz.

Bu hareketlerin hepsinde, millî kültürün ya tâbi vaziyette geçtiğini veya ona ait unsurların birer birer terk edilmek istenildiğini biliyoruz. Kendi kültürünü garbı taklit hevesiyle küçümseyerek, şahsiyetinden parça parça koparıp atan, bu yönü ile büyük millet değildir. Onun, anlayışsız ve kâfi olgunluktan mahrum münevverleri bu hatâyı işlemişlerdir. Bunun yanında bazıları dâvayı doktrinleştirip, "madem ki garbın medeniyetini aldık, kültürünü de beraber alacağız, medeniyetle kültür bir bütündür, birbirinden ayrılmaz" dediler. Bunların anlayamadıkları ve milletlerin tarihi içinde gözden kaçırdıkları nokta ancak, kendi kültürünü yoğuran milletlerin, müşterek bir medeniyet ortaya koyabilecekleri idi. Zamanımızın

aydınlıklar merkezi olan garp medeniyeti dairesine iki çeşit millet girmektedir. Bunların bir kısmı kendi kültürünü kendisi yaratmış olan şerefli ev sahipleri, diğerleri ise bir ziyafet sofrasına konmak hevesine kapılan kültürlerini yapamamış parazit misafirler, sömürge ruhlu milletlerdir. Bu evin hayatı, ev sahiplerinindir. Misafirlere ait olan sade bir göz payıdır. Acaba garbın ruh ve zihniyetini paylaşamayan milletler, garp medeniyeti halkasına girmiş sayılırlar mı? Bir veya birkaç kadillak sahibi, mükellef giyinmiş Adana köylüsü, garbın anladığı mânada medenî bir insan mıdır? Elbette değildir ve olamaz; bu medeniyetin bünyesine onun da emeği karışmadığı müddetçe olmayacaktır. Vermek istiyoruz. Lâkin bu emeği nasıl verelim? Bu emek, kültür yaratmakla verilir. Kültür ise, fertlerin eseridir; âlimin, sanatkârın, filozofun ferdî çalışmaları ile meydana getirilir. Fertlerden enerji ister, fertler tarafından aşk içinde beslenir. Hazır bulunmaz, dışardan alınmaz, bizim çocuğumuzdur.

Medeniyete gelince, ilim gibi, sanat gibi kültür çalışmalarının netice halinde elde ettikleri tatbikatın hayata bahşişi, cemiyete hediyesidir, lütfudur, ihsânıdır. XX. asırda ilmin ulaşabildiği teknik, bizi apartmanlarda barındırıyor, masada yemek yiyor ve otomobille dolaşıyoruz. Telsiz telefon belki yarın mektuplaşma külfetini de ortadan kaldıracaktır. Bunların hepsi ilmin tortusu olan ve dâhi fertlerden cemiyete verilen sadakalardır. Bu yaşayış şekilleri, örf ve âdetler halinde bizim içtimaî bünyemizi meydana getirmektedir. Bütüne mâlolan, yani bir kelimeyle içtimaî olan medeniyet, ferdî olan kültürlerin pasif neticesi olmuş oluyor. Şu halde, neticeden hareket etmek mânasız olduğu için, bizim yaptığımız gibi kültürü bir yana koyarak medeniyetten hareket etmek de elbette neticesiz olacaktı, elbette buğday yetiştirmeden ekmek yapmak isteyen insana benzeyecektik. Elbette hayat mücadelesine atılacak bir millete, "fert yok, cemiyet var" parolasını aşılayanlar, o millet ruhunu felce uğratacaklardı. Bize, millî kültürün her dalında insanüstü kudretler yetişmesine elverişli aşıyı verebilecek doktrin lâzımdı. Öyle iken Ziya Gökalp'ın hatasiyle, daha uykudan gözünü açmadan "gözleri-

mi kaparım, vazifemi yaparım" diyen topluluğun ninnileri söylendi. Bütün büyük insanların birer fert olduklarını farketmedik. Bir içtimaî kaderden başka bir içtimaî kadere teslim edildik. Kaderler yaratmadık. Yaratıcılığımız kadar kültürümüz olacaktı. Bu kültürün yapıcı elemanlarını mâzide, tarihte bulacağımızı söylemiştik. Burada bir soru ile karşılaşıyoruz:

Bir millet kendi kültürünü yaparken kendi kültürünün dışındaki kuvvetlere uzanmasın mı? Elbette uzanacaktır. İnsanlık, insan ruhu taşyanların müşterek hazinesidir. Büyüklerin hepsinin de müşterek mâzisi, müşterek ruhu vardır. Mimar Sinan'la Mikelanj arasında, İsmail Dede ile Chopin arasında, Yunus ile St. Jean Delaroix arasında ruh beraberlikleri buluyoruz. Garp milletleri, İtalya'daki rönesanstan ilhamlar aldıkları gibi, Rönesans da bir mânada ve bir dereceye kadar eski Yunan'ın İtalya'da yeniden hayat bulması değil midir? Hattâ Mikelanj kendi hazırladığı St. Piyer'in ilk plânlarını yaparken, Ermenilerin dinî merkezlerindeki kiliselerinin plânlarından faydalanmadı mı? Bizim için de hal aynıdır: adalet idealizmini Hz. Ömer'den alabiliriz. Mukadderatımızın dâvasını tahlil ederken, Goethe'nin Faust'unda metafizikleşen feryadına sığınırız. Ancak, mazisinden ilham alamayan ve kültürünü yoğuracak kuvvete sahip olmayan millet, insanlığın büyük hareketlerine de uzanamıyor. Bir değil, kırk tane klâsikler serisi tercüme edilip her okulda her sınıfda okutulsa, hepsinden bir dünya görüşü, ruh için bir iman sistemi çıkarılmaz. Nitekim birbuçuk asırlık hattâ daha fazla süren gayretlere rağmen hakikat ideali olan ilimde, güzel sanatlarda ve din hayatında sağlam değerler sistemine ve doyurucu anlayışlara ulaşamadık. Şimdi ne yapmalıyız? Bu dağınık görüşlerden bir sonuç çıkaralım.

Kendi mâzimizin, kendi kaynaklarımızın mahsulü olan kültürü, garbın ve bütün insanlığın büyük eseri olan metodlarla yuğuracağız. Buğdayı kendi tarlamızda yetiştireceğiz. Bu eser bizim olacaktır. Şimdi hâdiselere tatbik edelim: İlim birdir, ama iradeler değişik, kaabiliyetler başka. Aynı ilim araştırmasını yapan Alman âli-

mi sentezcidir, Fransız analizcidir, Anglo-Sakson tenkitçidir. Bu adamlar, hep müşterek temel olarak, Yunan düşüncesinden hareket ettiler ve sonunda kendilerini buldular. Alman, kendi şuurunun kapılarını sentezci bir Kant veya Fichte'nin eliyle açtığı halde, Fransız analizci Descartes'le açmıştı. Bu sırrı, onların her birinin kendi tarihi boyunca gelişen şuur yapılarında aramalıdır. Biz garbın, değerini takdir ettiğimiz metodlarını kullanarak onunla kendi ilim zihniyetimizi meydana getireceğiz. Ancak şunu hiçbir zaman unutmamalıyız: Düşünmeye başlarken Dekart'tan değil, kendi fikir tarihimizden faraza millî tarihimizin değilse de düşünce tarihimizin bir şahsiyeti olan Gazalî'den işe başlamalıyız; sonra Dekart'a veya Bacon'a uzanmak yerinde olur. Kendi cevherimizi böylelikle muhafaza edebilir ve kendi dehâmızı da ancak bu sayede ortaya koyabiliriz.

Güzel sanatlara geçelim. İkisinde de büyük şüphenin imansız aşkı hıçkıran Shakespeare ile Beethoven neden birbirine hiç benzemezler? Çünkü biri Cermen, öbürü Anglo-Sakson çocuğudur. Bu başkalıkta insan, tabiat ve tarih birbirleriyle kucaklaşmış gibidir. Bizde Fuzûlî'nin ve Yunus Emre'nin tam mânasiyle millî dehâları karşısında Hâmid gibi bir dehânın bir nevi çözülme olduğu, Fikret'in ve Servet-i Fünûncuların ise tam yıkılmayı ve iflâsı temsil ettikleri bir gerçektir. Bu hal, benliğimizi bırakıp garbın kucağına atılma hevesinin hazin sonucu değil midir? Bunlar, bütün kendi tarihlerine sarılarak sanat dünyasının semalarında dolaşmasını bilmediler. Böyle yapsalardı, vaziyet evvelkine nazaran düşüş değil, muhakkak ki yükseliş olacaktı. Edebî mekteplerin üstadı, felsefe sistemleri ve metafizik doktrinlerdir. Falan şairi taklit etmenin âkıbeti bu olabilir. Halbuki klâsizmin temellerinde Dekart'a hayran, romantizmin kaynaklarından Ruso'ya âşık olmasalar bile, Yunus Emre'nin çocukları büyük edebiyat yapabilirlerdi. Bundan başka, bir memleket mukadderat ve tarihinin bütün sevinç ve kederleri onun edebî mektebinin ruznâmesidir. Edebiyattaki bu görüşü musıkî hakkında ele alalım. Evvelâ Türk musıkîsi hangi ses hamurundan

yapılmış olacaktır? XI. asırda başlayan Anadolu'ya ilk Türk akıncılarının ümit dolu neşideleri, asırlar arasında Haçlıların ve Moğolların darbeleri altında nisbeten boğuklaşmış, mâtem teraneleriyle ağırlaşmış olacaktı. Türk'ün büyük ruhu ile İslâm'ın içe çevrilen mistik feryadı birleşecek, işte bizim Beethoven'imiz bu seslerin sentezini yaratacaktı. Bu sentezi düşünürken, Türk'ün konuşma âhengini de unutmamak lâzımdır. Hattâ yürüyüşlerimizin şiddetli veya soğukkanlı, ağırca oluşları bile, ruhun nefes alması diyebileceğim musikî üzerinde tesir yapıcıdır. Konuşmamıza bakarak millî musikîmizin sert nağmelerle yüklü olmayacağı tahmin edilebilir. Yürüyüşümüze bakarak Türk musikîsinin melodisinde süratli akış bulunmayacağını kestirebiliriz. Bütün bunlar, sanatı yaratan millî hayat kaynaklarıdır.

Her milletin kendi sanatını yuğurmada kullandığı teknik ise, edebiyatta ve diğer sanatlarda olduğu gibi, musikîde de aynıdır. Her sıvacı malası ile, her marangoz destere ile çalışarak başka başka değer ve üslûplarda eser ortaya koyduğu gibi, her şair ve romancı, her musikîci, aynı teknik vasıtalarla kendi şahsî eserini, her millet kendi millî eserini ortaya koyar.

Resimle heykel ve mimarlık sanatı için de aynı düşünceler hakikata götürücüdür. Toprağımızın renkleri ve tarihimizin tabloları var. Biz fırça ile onları çizmeden önce, onlar vatanla tarihi yaratan kader tarafından yapılmışlardı. Rembrand çölde yetişseydi veya Titien İskandinavya'da doğsaydı, ne birincisinde ibhâm içinde barınan realist muammâya, ne de ikincide kendine yeter görülen ideal hayata kavuşmayacaktık.

İki büyük mimarı karşılaştıralım. Mikelanj'la Sinan'ın ikisi de mümin, ikisi de kuvvetle hâkim oldukları realitenin bütün ikazlarından faydalanmasını ve böyle bir realizmden bir hamlede en aşırı mistisizme sıçramasını bilen dâhilerdir. Öyle iken birinin eserinde aslâ tatmin bulamayan ve bulamayacağına inanan şüphe, öbürünün eserinde ise muradına ermiş iman barınıyor. Çünkü, bunlardan biri Sen Piyer'in torunu, öbürü Mevlana'nın mürididir.

Heykel millî değildir diyene, Ankara'da Gençlik Parkı'ndaki kaba kompozisyonu hatırlatmalıdır. O şehirde dolaşırken bu heykelle karşılaşanlar, bir Türk şehrinde olduklarından bir ânda şüphe edebilir, kendilerini Galya'da zannedebilirler. Anadolu'nun yeşil tabiatına uç teşkil eden ince ve gülümser kıyıya Haydarpaşa garını mezar taşı gibi diken insafsız Alman mimarını düşünelim. Bu sahilin ve bu tabiatın mimarisi bu değildir. Bu eser, sisli garp şehirlerinin dumanlı siluetine geçirilmiş taştan, kalın bir perde olabilir. Ama burada, buradaki güneşe bir hakarettir. Bunun yanında Selimiye'yi yapan mimarın millî ruha sahip olduğunu görmemek kabil olmuyor.

Bu anlaşıldıktan sonra resimde, heykelde ve mimarlıkta garbın her tarafına ve her devrine, bütün büyük eserlerine hayran olmasını bilmemiz lâzım geldiğini ve bu ikinci daire içinde de kendimize hayat unsuru arayacağımızı tekrar edelim. Ancak birinci daire, benliğimizin çemberi olacaktır. Şu fikre ulaşıyoruz. Sanatkârımız için yapılacak iki iş var: Bunlardan biri, her sanatkârın kendi sanat alanında, hattâ diğer sanatlarda garbın ve bütün insanlığın büyük hareketlerine yaklaşmak, onları ruhiyle ve tekniğiyle tanımağa çalışmak, onları öğrenmek için ömrünü harcamaktan çekinmemek. İkinci iş, âşinası olduğu bütün bu renk ve ses çarpışmaları arasında kalan ruhunun selâmetini aramak olacaktır. Sanatkârın ruhunun selâmeti, kendi kendini bir nevi eserde yaratmasiyle ulaştığı haldir. Bu benliğin bir millet hayatı ve tarihi içerisinde inkişaf eden sevinci, korkusu, ümitleri, aşkı, duası ve zaferleri vardır. Bu hallerin herbiri kendi özelliğine uygun sîmaları, rüyada olduğu gibi realitede, sanat eserinde arar, bulur ve insanlığa hediye eder.

Herkesin rüyaları, başka sîmaları başka ufuklarda barındırır. Her sanatkârın ufukları başka renkler ve başka seslerle yüklüdür. İnsanın, toprağın ve tarihin bunda hissesi vardır. Bu özellikleri yakalamak, kendini bulmak, sanatta şüphesiz ki, birincisinden daha önemli, esaslı bir iştir. Bunu başaramayan, bu senteze ulaşamayan, batıda hazır bulduğunu olduğu gibi alıyor. Taklit kolaydır, ama sa-

nat taklit edilmez. Bunu başarabilen, insanlık içinde büyük sanatkâr ve büyük adam, hörmete lâyık millî sanatkâr hüviyetini kazanan insandır.

Millî kültürümüzü ırkımızın, tarihimizin mayasiyle yuğurmaya, dinimizin ruhiyle doldurmaya ve vatan topraklarında beslemeye mecburuz. Anadolu'nun topraklarından kan, İslâm'dan ruh ve Türk'ün tarihinden hayat almayan Türk kültürü olmaz. Kültür taklit edilmez, nakledilmez, kopya edilmez, medeniyet âletleri gibi satın alınmaz, kaçak eşya gibi gümrükten kaçırılmaz. Bu dâva, milletimizin bütün şahsiyeti dâvasıdır. Bu şahsiyet, bir felsefî sistem içerisinde yoğrulur, millet hayatının her alanında feyz ve hayat kaynakları arar. Millî kültürümüzün örgüsünden başka bir şey olmayan şahsiyetimiz ancak kendi irademizin eseri olmalıdır.

Medeniyetin, millî kültürlerin, örf ve âdet, yaşayış tarzı ve teknik araçları halinde hayata hediyesi, manevî olan kültürün maddî hayat alanında kalıplaşan sızıntıları olduğunu söyledik. Böyle olunca, batıya nazaran kültür başkalığı yaşatan bir milletin Batı medeniyetine girmesini zorunlu kılan sebep nedir? Ne sebepten memleketimizde birbuçuk asırdır "garp! garp!" diye çın çın öten sesler bir türlü susmuyorlar? Bu sebebi, batı medeniyetinin üstün oluşundan ziyade bizde batı karşısında aşağılık duygusu yaratan tesirlerde aramalıyız. Bu tesirler, Ziya Gökalp'e "garp medeniyetindenim!" dedirten şaşkınlığı yaratmıştı. Kültürle medeniyet arasındaki bağlantı sebebiyle biz, kendi kültürümüzün ve bizimle ruh yakınlığı olan doğu milletlerinin zorunlu eseri olacaktır ve herhalde batınınkinden ayrı ruhî ve ahlâkî temellere dayanacak olan bir medeniyete bağlanmalıyız.

Türk yurdu, II/3, Haziran 1960; *YT*/1, 2; *ME.*

AVRUPA

Milletimizin en fazla XX. asırda şiddetli tesirleriyle sarsıldığı Avrupa nasıl bir yerdir? Burada yaşayan insanların taşıdıkları ülkülerle bu kıtanın yaşattığı ve bizim gibi iradesi zayıflamış milletlerin taklide yeltendiği medeniyetin değeri ne olabilir? Avrupa'yı tanımak, bunların cevabı olan bilgilere hakkiyle sahip olmak demektir. Bir medeniyetin ve bir insan cemiyetnin değerini tanımak için onun kuruluşunu ve yaşatıcı kuvvetlerini bilmek lâzımdır. Bizde bir asırdanberi Avrupa'yı gezip dolaşanlarla bu kıtada okuyanlar oldukça artmış bulunmasına rağmen Avrupa'yı ve Avrupa medeniyetini hakkiyle anlayıp anlatabilen bir kimseye rastlamak kabil olmuyor. Şüphesiz, duyularla elde edilen deneysel bilgi ile aklın bütün olan ve dağılınca ortadan kaybolan hakikat görüşü arasında fark bulunduğu gibi Avrupa'da gezip dolaşanlar ve hattâ bu kıtada bir sürü bilgi edinenlerle gerçekten Avrupa'yı tanıyanların görüşleri arasında tam bir başkalık bulunacaktır.

Avrupa'yı bir mücevherat müzesinde imişler gibi gezip dolaşanlar, onun meydana getirdiği eserlerin büyüklüğüne şaştılar, parıltısından gözleri kamaştı; buradaki servet bolluğundan ağızları açık kaldı, veyahut ilim çokluğundan şaşkına döndüler. Memlekete döndükten sonra, herkese bol bol bu hayret ve şaşkınlıklarını anlattılar. Avrupa taklitciliği bunların eseridir. Bunların ilk hareketi, bizi çılgına çeviren Avrupa'dan bir şeyler alıp memlekete getirmek olmuştur. Bu arzu, son yüz sene içinde birkaç neslin bütün emeklerini yutmuş, bütün kudret ve kabiliyetlerini taklit yolunda

harcatmıştır. Geçen asrın ortasından sonra, Avrupa'dan esaslı şeyleri alarak Avrupalılaşmak lüzumunu, memleketimizde bir çok düşünürlerle idareciler, zaman zaman ileri sürdüler. Asrın icaplarına ait herşeyin Avrupa'da bulunduğunu söyleyerek gözlerini hırsla Avrupa'ya çeviren bu Avrupa hayranları arasında, Avrupa'dan alınacak şeyin ne olduğunu tayin işinde kaç defa ateşli kavgalar, ilmî ve felsefî münakaşalar oldu. Bunların bir kısmı, Avrupa'dan yalnız teknik, diğerleri ise hem teknik hem kültür alınmasını istediler.

Birinci guruptakiler, Avrupa'dan ancak teknik ve makine almak lâzım olduğunu söylediler. "Avrupalı büyük fabrikalar, diritnotlar, uçaklar, otomobiller yapıyor. Buhar ve elektrik kuvvetlerinden istifade etmesini biliyor. Tabiat unsurlarını insanın emri altına sokmuş bulunuyor" diye haykıran ses, bizi uyandırmak, gûya medeniyete ulaştırmak isteyenlerin ilk sesleri olmuştur. Bunlar, Avrupa'nın bir çok kötü taraflarını görüyorlardı. Biz Avrupa'dan makine ve teknik alırken, kültür ve ahlâk almıyacaktık. Geçen asrın sonlarından başlayarak, Avrupa'dan parça parça makine ve büyük sanayi unsurları memleketimize sokuldu. Fabrikalar açtık. Apartmanda oturmaya, otomobil ve telefon kullanmaya alıştık. Dedelerden kalmış, kışın esen sert lodosun tesiriyle yıkılmaya hazır mecalsiz evlerimize bile, değeri biçare çatının değerini aşan buz dolapları ve televizyon cihazı yerleştirdik. Radyo nâraları perişan evlerimizin kovuklarındaki baykuşlarla şarkın miskin sokaklarında inildeyen köpek seslerini hamdolsun biraz susturdu. Ekonomiye ve zevklerimizin gündelik hayatımızdaki yerine dair hiçbir fikre sahip olmayan zavallı halkımız, varını yoğunu, eskiden büyücü hocaya verdiği gibi, şimdi de bu büyüleyici Avrupa eşyasına veriyor. İçimizde haksız servetlere konanlarla insanlığı mahva sürükleyen bir yahudi burjuvazisi, bu Avrupalılaşma tarzımızdan pek güzel faydalandı. Fabrikalarımızın eseri, sayısı gittikçe kabaran milyonerleri yaratmak oldu. Çoğunun, hangi soylardan olduğu bilinmeyen, başının içi boş, lâkin saçları bol ve kabarık, tırnakları cilâlı bir gençliğin

eseri olan kendini inkâr medeniyeti doğdu. Avrupalılaşma hareketimizde atılan ilk adım budur.

İkinci garplılaşma inkılâbımızı yapanlar, birincilerin düştükleri sosyoloji hatasına düşmeyen, insan ruhunun parçalardan meydana getirilmiş yamalı bohça olmadığını bilen aydınlardır. Bunlara göre garbı, tekniği ve kültürü ile olduğu gibi kabul etmek zorunludur. Evimize kabul ettiğimiz misafirin ayaklarını ve bedenini içeri alıp başını dışarda bırakmayı düşünmek, gülünç bir şeydir. Garbın kafası, garplı denilen şey, onun edebiyatı, musıkîsi, ahlâkı ve aile hayatıdır ve bunları garbın tekniğinden ayırmak kabil değildir. Fabrikada işçinin çalışma tarzı, onun ailesini ister istemez daraltır, maddî menfaatlerin hesabını karı kocanın arasına sokar. Her ikisini iktisadî bir ferdiyet yaparak ailenin ahlâkî şahsiyetini zayıflatır; bugünkü aile doğar. Aynı çalışma tarzı zevkleri değiştirir; ahlâkta eskiden sahip olunan bir sürü inançları kapı dışarı eder. Allah'a imanı, garazla çiğnenen bir ümitsizlik konusu halinde ortadan kaldırır. Bu düşünürler, garbın makina gıcırtısı altında yatan bütün bu acıklı sonuçları, tekniğe meftun olduklarından, ister istemez onunla beraber almaya razı oldular. Avrupalılaşma akımı genç ruhlara hâkim oldu. Ruhumuza saldıran bu Avrupalılaşma iradesi, şuurumuzda garba imtiyazlar bağışlayarak yeni manevî kapitülasyonlar meydana getirdi. Sörler ve frerlerin hayranı, kolejlerin dökünütüsü, şahsiyetini kaybetmiş, yazılariyle sözlerinde frenkçe kelimeler kullanmaktan hoşlanan, soyunu unutmuş çocuklardan tutunuz da yüzbinlerce elin emeğini sömürerek eline geçirdiği milyonarı batının son model lüks eşyasına harcayan zenginler, Avrupa hayranlarının tatbikatcıları oldular.

Yalnız duyularıyla yaşayan bu fikir adamları arasında Avrupa'yı anlamış olan birine rastlamak güçtür. Bunlar, Avrupa milletlerinin hepsinin ortak temeli olan Avrupa'nın yaşatıcı kuvvetlerini anlamamışlardı. Hattâ bir millet ve medeniyetin, onu doğurucu bazı kuvvetlerin eseri olduğunu, o millet veya medeniyetin tanınması için bu kuvvetlerin anlaşılması lâzım geldiğini bilmiyorlardı. Hülâsa tarih ve ondaki evrim fikrine sahip değildiler.

Biz, Avrupa'yı yaratmış olan ve hâlâ yaşatmada olan kuvvetleri, biri ruha, öbürü maddeye bağlanan iki esasta topluyoruz. Bunlardan biri, zengin edebiyatiyle kuvvetli metafiziğini orta çağda hazırlamış olan Hıristiyan ruhçuluğu (spiritualisme), öbürü Avrupa'da XVII. asırda başlayan sömürgecilik yani başka kıtaların ham maddelerini Avrupa'ya kaçırma gayretleriyle beslenerek meydana çıkan büyük sanayidir. Avrupa'nın üç asirlık tarihi, bu iki kuvvetin çarpışmasının eseri olmuştur. İnce Hıristiyan ruhuyla sömürgeci sanayi sahibinin ham ve kaba maddesi zaman zaman çarpıştı. Kâh biri, kâh öbürü üste çıktı. Hz. İsâ'nın Avrupa kıtasında en samimi temsilcisi sayılan Pascal'daki aşk ve iman kuvveti, vicdanî aklı üstün tutan Kant'ın vazife ahlâkı romantizm hareketini yarattığı gibi, yorgun kalplere heyecan ve ateş getiren Rousseau'nun kalp ahlâkı ile tabiat aşkı hep Hıristiyan ruhunun Avrupa'da yarattığı hareketlerdir. Lâkin kalp ve imanın sesini, yine zaman zaman makine canavar gibi boğmak istemiş ve buna muvaffak olmuştur.

XIX. asırda doğarak Pascal'ın imaniyle Rousseau'nun kalbine garaz bağlayan, insan ruhunu vücuduna hizmetkâr yapan idealsiz bir müsbet ilimcilik cereyanı, maddeci kuvvetin tarihte en büyük zaferini kazandı. Auguste Comte'un önderlik yaptığı müsbet ilim dâvası büyük sanayiin gövdesini şişiren kuvvetin kaynağı oldu. Teknik ve makineye ait bütün keşifler, müsbet ilimlerin eseri oldu. Avrupa'da doğan makine istibdadı, zümrelerin amansız menfaatlerine dayanan insafsız, merhametsiz bir milliyet anlaşıyiyle yan yana ilerleyerek Fransız-Alman düşmanlığını, İngiliz emperyalizmini yarattı. Filhakika Avrupa'da milliyet, devlet adamlariyle sanayi sahiplerinin kin, menfaat ve aşırı bencilliklerinin sahte bir elbiseye bürünmüş âleti haline geldi. Bu kıtada her türlü fedakârlığa, zulme, barbarlığa millî adı verince herkesi susturabilen bir manken meydana çıkarılıyordu. XIX. asırda Napolyon harpleri, sonra 1870 harbi, asrımızda 1914 ve 1939 cihan harpleri hep böyle anlaşılmış ve tohumları böylece cihana saçılmış bir milliyetçiliğin eserleridir. Bu harpler, milliyet harpleridir; kökleri kazınırsa servet ve büyük sana-

yi dâvasından doğmuşturlar. Müsbet ilim onların kanlı manzaralarını hazırlamıştır. Fransızlar Paris'te Sorbon meydanından Auguste Comte'un büstünü kaldırıp yerine Pascal'ın heykelini dikmediklerinden bu felâketlere uğradılar. Üç asırlık sömürgeciliğin günahlarının, böyle yetmiş sene içinde aralıklarla yapılan üç harbin kanlariyle temizleneceğini ummak, ancak bu günahın büyüklüğünü takdir edememekten doğabilir.

Avrupa'ya böyle kısa bir bakıştan sonra kendimize dönelim. Bizim milletimizi kurmuş ve onu asırlardır yaşatmış olan kuvvetler hangileridir? Bu kuvvetlerin, Anadolu'ya gelen Oğuzlara yeni bir ruh ve hayat vermiş olan İslâm dini ile vaktiyle Etilerin bu kıtada yaşattıkları ve buraya gelenlere miras bıraktıkları ziraat tekniği olduğunu söylemiştik. Dikkat edilirse milletimizin tarihi içinde yanyana ilerleyen biri ruha, öbürü maddeye bağlı bu iki kuvvet biribirine düşman değildir, her zaman yanyana yürümüşlerdir. Anadolu'nun hayatı, bunların dengeli ilerleyişinin eseri olmuştur. Bu dengenin bozulması. Her iki tarafta çöküntü yaratmış ve bu yüzden millî varlığımızda bunalım baş göstermiştir. Bir taraftan İslâm dininin, bu topraklarda bir çoğu yabancı soylardan insanların eline geçmesi. öbür taraftan Avrupa'dan bize kadar gelen makine seslerinin sinirlerimizi harekete geçirip medeniyet ve teknik dünyasına gözlerimizi çevirmesi, Anadolu'da zayıflayışımızın başlangıcı sayılmalıdır. Kamaşan gözlerimiz Avrupa'da müspet ilim ışıklarıyla karşılaşınca, bütün kurtuluşumuzu gafletle ondan bekledik. Bugün Avrupa çocuğunu, eli boş, içi karanlık, yapayalnız bırakan müspet ilim, insan olan kendi varlığı karşısında dışımızdaki eşyanın bilgisidir. Avrupalı, dünyadan daima daha çok faydalanmak için bu bilgiye hırsla sarılmıştı. Bu hırs içinde ruhunun bilgisine pek az yer verebildi.

Kant'ın ve Spinoza'nın ahlâkları, insanın ilmî olaram Gazâlî'nin "*İhyâ-yı ulûm*"undan daha ileri gidememişlerdir. Ruhumuzu yeniden kazanarak ahlâk üstüne bir medeniyet kurmak istiyorsak, yine İslâm ahlâkını benimsemeliyiz. Arzı sömürmek arzularımız

biraz dizginlensin. Menfaatçi ilim, menfaat bilmeyen hakikate yerini bıraksın. İlmin çok olan metotlarını tanıdıktan sonra, ruh için bir gaye aramak lâzımdır. Ruh, selâmete ermek istiyor. Fazilete düşman olarak saadetin kazanılamayacağını da son asrın harpleri pek güzel ispat etti. Gözlerimizi dışımızdaki eşyadan çekip kendi içimize çevirelim. Mekteplerimizde okutulan derslerin hemen hepsi de eşya dersleri halinde kaldıkça, Avrupa'dan alınan programları kopya etmeyip kendimiz için ders programları yapmadıkça ruhlarımızda devrim hareketi kabil olmayacaktır. Avrupa hayranı inkılâpçı iken Divân edebiyatı zevkiyle batının müsbet ilim modasını kafasında birleştirmiş bulunan, kalender, ancak hayatları mükellef salonlarda geçen, köyünü çoktan unutan milliyetçiler! Bilmelisiniz ki, ruhumuza Avrupa'dan, garptan yama eklenmeyecektir.

Hıristiyanlıkla sömürgecilikten ayrıldığı ânda, iflâsa mahkûm olan Avrupa'nın yaşatıcı kuvvetleri, bizim milletimizi yaşatmış olan değerler değildir. Bizim milletimizi onlar yaratmamıştır. Bin yıllık tarihi olan Anadolu milleti, İslâm dini ile talihsiz bir toprak iktisadının, her ikisi de Asyalı olan kuvvetlerin çocuğudur. Soyumuz Asya'nın olduğu gibi, ahlâkımız, iktisadımız ve Asya'nın namuskâr eserleridir. Bizde inkılâp, uyanış ve kendimize dönüş hareketi, hasta Avrupa'nınkinden ayrı, kendi ruhumuza bağlı yeni bir ahlâk, namuskâr bir iktisat ve onlarla birlikte ruhu tanıtacak bütün ilimlerin canlandırılması ve mekteplerimizde bunların okutulmasıyla başlayacaktır. Ve bu uyanış, Asya'ya, güneşin doğduğu tarafa gözlerimizi çevirip bütün Asya'nın insanını sevmek, asırlarca süren mazlûmi ve esir yaşayışlarından iğrenmeyerek onları tanımak ve sevmek gayesine doğru ilerleyecektir. Bizde millet fikrinin Avrupa fikriyle son ve katî vedalaşma zamanı artık gelmiştir.

Hareket, I/9, Şubat 1943; *YT/1*, 2; *ME*.

MUHAFAZAKÂRLIK VE İNKILÂPÇILIK

Son devirlerde gerilik, softalık, hattâ bir nevi medenî duygudan mahrum oluş mânalarına muhafazakârlık kelimesini kullanmaktan çekinmiyoruz. Çok defa inkılâpçılar, muhafazakârlık kelimesini itham yerinde kullandılar. Medenî hayata uymayan adam, dar görüşlü adam diyecek yerde muhafazakâr adam demekte mahzur görmediler. Adeta muhafazakârlık geri bir zümrenin yüz karasının ifadesi sayıldı. Gençlerin bu zümrede görülmesi tasavvur edilemezdi. Muhafazakârlar sade eski dindarlardı. Daha açık bir sembolle anlatmak lâzım gelirse inkılâpçılar hayatı, muhafazakârlar ölümü temsil ediyorlardı.

Samimi muhafazakârlar, itham altında bulunmakta, kanaatlerini kendi samimiyetlerinde yaşamakta devam ettiler. Ancak bunlar da dâvalarının müdafaası yolunda ya hiç harekete geçmediler, yahut da "işte biz böyleyiz ve böyle kalacağız" diyerek, hiçbir felsefî tahlile cesaret edemeyen, sade eskide, eski ve onların kendi malı olduğu için inat eden bir taassupla bağırdılar. Dinî hayatın canlanmaya başladığı, halktaki iman ihtiyacının fikrî ve içtimaî bir faaliyetle karşılaştığı yıllarda bir nevî şuursuz asabiyetin gerilmeye başladığını gördük. Son senelerde süratle revaç bulan dinî neşriyat ise, dar bir görüşün tekrar belirmesi oldu.

İslâm'da samimî ve feyizli bir reformun yapılmasına en fazla muhtaç olduğumuz ve böyle bir reformun zarurî saati gelip çaldığı şu anda, bu halin üzüntü verici olduğunu söylemek lâzım geliyor. Dinde reform yapılırken, bir muhafazakârlık sistemi ihya edilebilir-

di ve bu muhafazakârlık bugüne kadar İslâm hakkında söylenmiş olanların oldukları gibi ve münakaşasızca kabulü değil, belki İslâm'ın esaslarının gerçek ve canlı bir anlamı mânasına gelirdi. Vakıa bu, bir felsefî görüş, bir din metafiziği demek olurdu. Lâkin felsefî düşünüşe dayanmayan hangi fikir hareketinin sağlamlığına inanmak kabil olur? Bu yenileciyi hareket, dinin nas(dogme)larını ezberleyip tekrarlamaktan başka değeri olmayan kafalardan elbette çıkmazdı; elbette metafizikçi bir düşüncenin, muhafazakârlığımızın temeli olan ilk kaynaklara cesaretle inmesi ve ruhlarımızın bu kaynakların tazeliğinde yeniden yıkanması lâzımdı. Dinde muhafazakârlığın mânası bizce bu olabilirdi. Metafizik temel kurulduktan sonra, naslar hayatın icaplarile anlaştırılabilir veya hayat naslardan öğüt alırdı. Maalesef bizde dinî muhafazakârlık, eskiye olduğu gibi ayni şekillerile yaşatmak inadından ibaret haşin bir tavır aldı, hayat sahnesinde bizi yaşatıcı olamadı.

Muhafazakârlık yalnız din sahasında değildir. Milliyet sahasında da muhafazakârlık vardır. Milliyette muhafazakârlık, millet hayatını kurmuş olan kaynakların feyzinin muhafazası demektir.

Bir millet içinde ırk, vatan ve ekonomi gibi, dil, din ve dilek gibi maddî ve ruhî unsurların hepsinin kendine mahsus rolü bulunduğuna göre, millette muhafakârlık bunların herbirine derece derece bağlılıkta kendini gösterir. Bu unsurlarn herbiri asrın icabına veya fertlerin kendine göre budanıp hayatımızdan uzaklaştırıldığı nisbette biz de milliyetten uzaklaşmış oluruz. Şu halde demek oluyor ki milliyet, muhafazakârlıkla beraberdir ve gerçek milliyetçi ister istemez muhafazakârdır. Bir milletin istiklâli demek, sade yabancı otoritesine bağlanmamak demek değildir. İstiklâl, kendi varlığımızın temelleri üzerine dayanarak yaşamak demektir. Bizde din taassubu bahane edilerek batı dünyasının bütün menfaat ve zevk temelleri üzerinde mukaddesleştirdiği asrî hurafeler memleketimize bir asırdanberi sistemli bir şekilde sokulmakla, milliyetin kökleri kazındı. Bize ait kaynaklar gözden uzaklaştırıldı. Çocuklarımız bir mukaddesat terbiyesinden mahrum olunca bize karşı geldiler, an-

cak o zaman biz de ne olduğumuzu şaşırdık. Ahlâk büyüğümüz ve mürşidimiz Mehmet Âkif şöyle haykırmıştı:

Mefâhir kaynasın gitsin de vicdanlar kesilsin lâl,
Bu izmihlâl-i ahlâkî yürürken durmaz istiklâl!

Milliyetçi, muhafazakâr değildir demek, millet hayatında ne ırk, ne vatan, ne ekonomi beraberliği, ne dil, ne de din mukaddesliği tanımamak demektir. Bütün bunlar gidince ortada milliyet kalmaz. Bunlardan bazılarının, dışarıdaki daha güzellerile mübadele edilmeleri demek, milliyetin, feda edilen unsur nisbetinde zayıflatılması demektir. Millî hayatımızın, batı medeniyetinde yaşanan değerlere uygunsuz olan uzuvlarını hemen feda edivermek gafletini gösteren Tanzimatçılar ve sonradan onların bu hareket tarzını tekrarlayan inkılâpçılar, millet hayatımızdaki gevşeyişin ve bugünkü perişanlığımızın sebebi oldular. Onlar düşünmediler ki, sosyal şekiller değişiktir ve ebedi kalıcı değildir. Ancak bunları yaşatan ve herbirine değişik şekilleri altında hayat veren değişmez kaynaklar vardır. Milleti kuran bu kaynaklar kurutulursa dışarıdan iğreti ve perakende olarak alınan kuvvetler bir milleti yaşatamazlar ve milletin imanına mâlolamazlar. Büyük milletlerin kuvvet ve azametindeki sırrı bunlar düşünmediler. Herşeyi her an değiştirebilen ve yerine daha iyisini getirebilmek iddiası ile eski kurumlardan herhangi birisini feda etmekten çekinmeyen bir inkılâbcılığın âkıbeti ne olabilirdi? Bu tarzda inkılâba alışkanlık, onu hareketlerimizin prensibi olarak kabul etmek, sonunda bize ait hiçbir kurum, milletin kaynaklarından hiçbir esasın kalmayışile neticelendi. Böyle olunca komünizme kolayca kapılan bir nesli, kendi elimizle hazırlamış olduk. Bu inkılâpçıların temelden bir gaflete ve köklü bir taassuba dayandıklarına şahit oluyoruz: Bir takım müesseseleri devirdikten ve yerine yenilerini koymuş olduktan sonra da hâlâ inkılâpçı olduklarını söylüyorlar ve muhafazakâr kelimesinden müthiş bir taassupla ürküyorlar. Fakat kendi inkılâplarını korumak için

değme muhafazakârın gösteremiyeceği, akla ve ilme de ters düşen hareketleri taassupla müdafaa ediyorlar.

Batının ilerleyişi, kendi kökleri üzerinde kendi meyvasını hakkile verebilmesi, başka deyimle, kendi bedeninde kendi ruhunu samimî ve tam mânasile yaşamış olmasındandır. Biz de kendi hayat kaynaklarımız, yani milletimizi kurmuş olan temeller üzerinde kuvvetli gelişmeyi temin etmekle, kendi öz yani cevherimizin hayatını şiddetle yaşamak suretiyle ilerliyebilirdik. Biz bu cevheri her sahada çamura fırlatarak inkılâp yapacağımızı sandık. Sonunda bugünkü acı hakikatlerle karşılaştık. İnkılâbımızın ruhlarda hareket doğurmayıp satıhta heyecan köpüğü gibi kaynayıp söndüğünü görmek bize ders olmalı. Avrupa'ya bir asırdanberi, evet kendi mukaddesatımızı yerlere vurarak şımarık ruhlu Avrupalıya bir asırdanberi minnetle el açıp onu taklide çalışmamızın acıklı âkıbeti bizi uyandırmalı. Avrupa'dan gelecek herşeyi elde etmek için süratli ilerleyişimizin sonunda en karanlık imansızlığa yuvarlanışımız, bugün bize en büyük aydınlık olmalı.

Dar mânada anlaşılan inkılâpçılık, insanlığımızın çok aşağı tabakalarına ait basit bir taklitçilikten başka bir şey değildir ve bu mânada inkılâpçı, aslâ milliyetçi sayılmaz, mukaddesatına bağlı insan olamaz.

Hakikatte inkılâpçılık bu mudur ve insan ruhunda inkılâpçılık cevheri diye bir şey yok mudur? Bizce hakikî mânada inkılâpçılık, muhafazakârlığa zıt bir temayül değil, onu tamamlayıcı bir cevherdir ve böyle anlaşıldığı zaman millî hayata, muayyen bir nizâma bağlı olan herkesin o nizâmı muhafaza edici olması ilk şart olarak anlaşıldıktan sonra, bu nizâm içerisinde, millî hayatı devrin icaplarına göre, tekniğin, ilim hareketinin, felsefe metodlarının gelişmesine göre mevcut nizâmı ayarlamak ve yeni görüşler içerisinde inkişafına yeni yeni istikametler vermesi inkılâpçılık diye telâkki edilmelidir.

Bu gerçek anlamda, herkes başka başka derecelerde inkılâpçı olabilir. Ancak bütün mevcut nizâm sistemini, ne olursa olsun, her

devirde değiştirmek temayülünde olan mahdut ve içi çok sıkıntılı bir insan zümresi vardır ki, bunlar hiç muhafazakârlık tanımayan inkılâpçılardır. Bunlarda inkılâp bir ihtiyaç ve bir görüş mahsulü değil, kendi haleti ruhiyelerinin eseridir. Bunlar anarşistlerdir. Bunlar neticesi fena da olsa her nizâm değiştirmeden içlerindeki sıkıntıya şifa umarlar. Bunlar mazurdurlar, çünkü hastadırlar. Bunların eliyle tarihte toplumların felâketlere sürüklendiği, bunların yüzünden milletlerin yıkıldığı görülmüştür. Bir de bunların aksi kutupta, ne olursa olsun, hayatî inkişaf hangi şartlar içerisine girmiş olursa olsun, mevcut kurumları asla değiştirmemek için çabalayanlar, eskiden kendilerine bir nevi gurur hissesi çıkaran ve böyle köhne bir gururla halkı harekete geçirmeğe çalışan muhafazakârlar vardır ki, bunlar da her inkılâptan inkılâp olduğu için nefret ederler. Bunların insanlık hayatını, milletleri ve cemiyetleri kurmuş olan öz veya cevherlerin kendi içlerinde inkişafını duymayan kurumuş ve çürümüş ruhlardır. Bunlar milletlerin hayatını kökleri üzerinde kurutmaya çalışırlar.

Biz kendimize özel olan cevherlerimizi aklın, ilmin, felsefenin çizdiği yollardan ilerleterek, zarurî inkişaf merhalelerine ulaştıracağız. Bunda hem kendini bilen, ne olduğunu pek iyi tanıyan bir muhafazakârlığın, hem de zamana, hayata, inkişaf şartlarının hepsine vâkıf bir inkılâpçılığın rolü olacaktır.

Hareket V/60, Aralık 1970, (İmzasız "Başyazı,"), *YT/2*; *ME*.

İKİNCİ BÖLÜM

ASRIMIZIN HAREKET ADAMLARI

İlk zaruret ve ilk hakikat gibi, gözlerimizin önüne serilen şu varlık âlemini, bütün aşikârlığı ve bütün yakınlığına rağmen, gece karanlığında tâ yanıma sinmiş bir dost gibi benden gizlenmiş sanıyorum. Varlık, sanki kendini ebedî bir muamma halinde saklamaya karar vererek gözlerimizin önüne zıt istikamette tutulmuş iki ışık uzatıyor; bunlardan biri fikir, biri harekettir. Kâh ana-oğul, kâh düşman gibi görünen bu iki aydınlık, insanlığın tarihinde, zaman zaman müsabakaya hazırlananlar gibi, bir hizada durup sonra ilerlemişler ve kâh biri, kâh öbürü ileri geçerek rakibini bir devir içinde zebun bırakmıştır.

Zamanımız fikir-hareket meselesini heyecanla tekrar ele aldı. Hareket adamları, büyük sanayi kahramanlarının eliyle zafer buldular ve XX. asır milletlerinin velileri oldular. Bu hareket, fikirle ana oğul münasebetinde olan hareket değil, fikre düşman olan harekettir. Fikirden doğmamıştır, Avrupa'nın istismar siyasetinden doğmuştur. Avrupa'nın fikir medeniyeti, bir aydınlık asrına insanlığı daha ulaştırmadan fikir-hareket meselesi düşünürlerin dilinde münakaşa edilirken bu hareket insanlığın üzerine kâbus gibi çullanmıştır. Vaktiyle insanlığın elinden, asırlarca tutarak ilerleten hakîm'in iradesi bugün yerini mekanisyenın, sanayi sahibinin arzu ve iradesine bırakmıştır. Hikmet yerine, hayatı her adımda uysal bir köle gibi takib eden ve efendisini her hareketinde öven dalkavuk bir hayat sanatı meydana çıkmış bulunuyor. Halbuki insanlığın büyük hareketleri her zaman büyük fikirlerden doğmuştur. Büyük ha-

reketlerin arkasında büyük fikirlerin tarihi vardır. Olduğu gibi ele aldığımız hareket, bir fikrin gerçekleşmesi değil de nedir? İradenin ilk basamağı niyet, ona irade oluşu veren de karar değil midir? Aklın bütün mekanizması, niyetten karara çıkışta görülmüyor mu? Tam olan karar çaba ile beraberdir ve olgun meyva gibi kendiliğinden ağaçtan kopar. Fikre kıymet vermemek, iradeli hareketi de inkâr etmek demektir, onun değerini tanımamaktır. Asrımızın sahiplerinin elinde ahlâkî hareketin ışığı, ferdî iradenin karar fonksiyonu ile beraber söndürülmüştür. Kendilerine hareket adamı dedirtenler, hareket propagandası ile cemiyetleri sürüler halinde bir karanlıktan başka bir karanlığa sürüklüyorlar. Ferdî iradenin zayıflaması, yerini içtimaî sürülerin şuursuz hareketine bırakıyor. Ferdî şuurun, ağırlaşan içtimaî tazyik altındaki buhranlı hali şöyle anlatılabilir: "Kendimi arıyorum, hiçbir yerde bulamıyorum."

İnsan kalabalıklarını kendi hodkâm varlıkları uğrunda maddî araçlar gibi kullananlar, bizim dünyamızda hiçbir yerde yokluğunu göstermedi. Asrımızın buhranı bunların varlığından ziyade, onların karşısında ayaklanacak seciyelerin, âsi ruhların yokluğundan doğuyor. Filhakika, büyük buhranları büyük isyanlar karşılıyor. XX. asır, buhranların ardı ardına canlandığı bir asırdır. Asrımızdaki sahtekâr hareket adamlarının zorba tehditlerini ancak eski devirlerin hikmetinden kalma dağınık kuvvetlerle karşılayabiliyoruz. Asrımız bütün kuvvetlerini yeni ve mükemmel bir toplulukla seferber edecek kemâle henüz ermemiş görünüyor. Bunun sebebi, ferdî seciyelerin kararsız, korkak, imansız ve karamsar oluşlarıdır. XIX. asrın, evrendeki âhenkle kafadar yaşayan merhameti ezici büyük sanayi cereyanı ve imansız müsbet ilimciliği bu seciyeyi yere sermiş bulunuyor. Asrımızın ruhu zayıftır, hastadır, insanlık müthiş bir sayıklama içinde yaşıyor. Kendine gelebilmesi için kuvvetlerini daha bir zaman biriktirmeye muhtaçtır. Bu kuvvetlerin elinde dünyanın çehresi değişecek, buna inanıyoruz. Bouddha gibi, Sokrat gibi, Rousseau gibi dünya yüzünde insanlığa yeni bir ruh vererek yaşatan iradelerin doğabilmesi için, insanlığı ezen buhranın yaydığı zehrin

terkibini iyi bilmek, sahtekâr hareket adamlarının kullandıkları zorlu vasıtaları iyi tanımak lâzımdır. Zorlu hareket, irademizi çürüten tazyik, çok kere hiç farkında olmadan benliğimize nüfuz ediyor ve bizi de kazanıyor. O halde evvelâ kendi varlığımıza, kendimize karşı cihad açmak, bizde bizi harap eden unsuru ele geçirmek gerekiyor. Önce kendi yaşayışımızın, kendi hareketlerimizin sert ve ciddî tenkidini yapalım. Düşmanın fenası ve en tehlikeli olanı, bizi kazanarak içimizden vurandır. Bizim benliğimize nüfuz edip orada kendi öz malikânesi gibi, asûde yaşayan düşmanlarımız vardır. Asıl cihad, mukaddes cihad, bunlara karşı açılan cihattır. Asrımızın çocuğu sağdan soldan, her taraftan bu düşmanla kuşatılmıştır. Hiçbir asır, XX. asır kadar kaderci olmamıştır. Her asır nasların, fikirlerin, fakat XX. asır hayatın kadercisi olmuştur. Mukadderini hiçbir devrin insanı, XX. asrın adamı kadar sabırla ve müsamaha ile karşılamamıştır. Bu sabrın bir sebebi, engin tazyikin çaresiz zebunu ve mahkûmu olduğunu bilmesidir. Fakat asıl sebep bu asrın insanının tarihi tanıması, insanlık hakkında erişilecek hikmetlerin en bedbinini ele geçirmesidir. XIX. asrın sonunda Avrupa'nın en iyi tanıdığı ve dört elle sarıldığı ilim, tarih olmuştur. Bir bakıma tarih, insan hareketlerinin çokluğu ve tezadları içinde bir müddet ilerleyip sonunda hepsinin aynı çukurda birleştiğini öğreten, insan hayatının "doğmak, cefa çekmek ve ölmek" gibi birinde öbürünü kurtarıcı hiçbir unsuru barındırmayan cevherlerden yapıldığını öğretici bedbin ve istikbal için ümitsiz bir üstaddır. Tarih, böyle bir üstad değil, samimiyetle danıştığımız dost olmalıdır. O zaman bilgilerin en kıymetlisi olabilir. Tarihi iyi bilen asrımızın çocuğu, tezad halinde birçok şeylere aynı zamanda inanıyor, karşıt unsurları aynı zamanda sevebiliyor.

Hakîmi güldüren bu müsamahakârlık asrımızın âlim kafasından taşıyor. Çok bilen asrımızda kolaylıkla aldanabilen bir kabiliyet var. Bu hakikat imkânları havasında nas (dogma) barınamıyor, insan kafası nas yaratamıyor. Asrımız, hikmeti sanat haline koymuştur. Bu tehlikeli bir sanattır. Yaşamanın binbir şeklini bize öğ-

retiyor. Halbuki samimi ve kendimin olarak yaşamak için, bana yaşamanın yalnız bir şekli lâzımdır. Asrımız kendisinin değildir; kendine yabancı bir aktördür. Bu asır, kavimlerin, örflerin, ailelerin ve bir şahsiyette bir çok şahsiyetlerin karıştığı asırdır. Aynı fert, birkaç mâbudun önünde diz çöküyor. Dindarlıkla dinsizlik asrımızda en müsamahakâr ve en fecaatli dostluk içinde zelilâne barışmış gözüküyor. Bu devirde yaşamak, her birimizin kendi eseri olan bir sanat haline geliyor. Sürüden ayrılan, hayatının sanatkârı olmaya mecburdur. Bu sanatkâr, cemiyetin kendi önüne çıkardığı değerler karşısında korkusuz ve pervasız bir kahramanı andırmaktadır.

Bu bizi her taraftan kuşatarak ruh kuvvetlerimizi çürütmeye çalışan bütün dünyaya yaygın sahtekâr hareket adamı zihniyetinin dayandığı esasları birkaç sayfa içinde tüketmek iddiasında değiliz. Yalnız en mühim olan bazılarına işaret edeceğiz. Düşmanı tanımak, konduğu yeri bilmek, onu yenmek için ilk şarttır. Bu düşmanın silâhları çoktur ve bizde barınmaktadır. Bizim içtimaî benliğimiz onun en kuvvetli silâhıdır. Fert olarak onun karşısına çıkabilmek için, onu şu vasıflariyle tanıyacağız:

Asrımızın hareket adamları nazariyelerden nefret ederler, her nazariyenin çürük tarafını ararlar. Bu her kitabın karşısında gülmesini bilenlerin bir kısmı hilekâr ve istismar edici tüccar zihniyeti ise başka bir kısmı hastalıklı, zavallı iradelerdir. Bu ikinciler, birincilerden daha muzırdır. Çünkü bunların mazlûm ve miskin zihniyeti, başkasında merhamet uyandırarak muvaffak oluyor. Bunların hepsi de hayat karşısında kollarımızı bağlayıp saf bir mümin gibi ona tapınmayı emrediyorlar. Bu hareketi nerede bulacaksınız? Hayır, benliğinizden ona şöyle kurban vereceksiniz:

> "Hareketlerinizi, o zamana kadar şuurunuzda kazandıkları mânadan sıyıracak, elden ele dolaşır, benliğinize yabancı bir unsur gibi tanıyacaksınız. Sizde, sizin olan bir unsur kalmamalıdır. Her ferdin gözünde her hareket aynı umumî kıymet ve mânayı taşımalıdır. Bu umumî kıymet ve mânayı kim verecektir? Bunu fikir hayatının kurucuları ile otorite sahiplerine bırakın. Bırakınız cemiyet sizin ferdiyetinizin üstüne yükselsin. Siz onun bekası uğruna yalnız çalışın; kim için, ne

için, hangi gaye için hareket ettiğinizi ve hareketlerinizin kıymetini düşünmeyin, nazariye yapmayınız."

İşte insan şahsiyetinden istenen kurban. Hakikatte nazariyesi olmayan tek bir hareket şekli olamaz. Hareketin nazariyesi demek, hareketten evvel yaptığım taslak, gayeye giderken tuttuğum yolun doğruluğu, selâmeti ve bu uğurda sarfedeceğim enerjiyi elinde tutan karardır; hareketimin evrensel nizâm içinde alacağı yeri belli etmektir. Hülâsa hareketimin tarih ve insanlığın mukadderatı ile ilgisini tasarlamaktır. Hareketlerimle dünyanın gidişi ve başkalarının hareketleri arasında böyle sistem yapmak, bütünün düşünülmesidir. Bütünü düşünmek, insanı hür ve iradeli şahsiyet yapar. Bu sahtekârlar ise düşüncelerin, eşya arasında cüz'i münasebetler kurmak suretiyle hayatî ve içtimaî istifadeyi sağlamaya yarayan uysal bir âlet olmasını isterler. Bunlar, hiçbir fikrin doğruluğuna inanmazlar. Her büyük fikri karartmasını bilirler. Bunlar, fikir hayatını küçük düşürmesini bilen burjuvalardır. Akıl yerine kullandıkları vasıtaların küçüklüğüne, âdiliğine bakmayarak eşyanın ve hayat olaylarının, ilmin ve kâinat nizâmının hep ehemmiyetsiz, değersiz, küçük şeyler olduğunu telkin etmek isterler. İnsanlığın tarihi ve mâzisi, bunların gözünde uzun bir karanlıktır. En büyük hakikat, bunlarca hiçbir hakikat olmadığını bilmektir. Hiçbir fikrin doğru ve inanmaya değerli olmadığını isbata çalışan bu adamlar, aynı zamanda, her fikrin aksinin de kendisi kadar doğru olabileceğini iddia ederler. Bu, her fikri çürütmek için en kuvvetli vasıtadır. Böylece bir fikrin doğruluğu iddiası, en kestirme bir usulle ortadan kaldırılmış olur ve hakikat maskeli şeytanın ayakları altında gizlice ezilir, yok edilir. İzafiyecilik (relativisme), hakikatın en müthiş düşmanıdır. Hakikat inkârla bir defa öldürülür; fakat izafiyeciliğin elinde her gün ölmektedir. Çünkü izafiyecilik, "her fikirin doğruluğu başka bir ölçüde göredir" diyor. Böylece kâinattaki bütün fikirler, birbirine tutunarak durabilen cansızları andırıyor ve kâinat, istifademiz için karşımızda duran, fakat kendiliğinden bir kıymet taşımayan büyük bir manken oluyor.

Bunlar, iyilik ve kötülüğün de izafî olduğunu söyler, "Ahlâkın kaideleri cemiyet karşısında görelik taşıyan fikirlerdir" diyen bu müsamahacılar, irademizi hayatî kuvvetleri içinde filizlenmeden kuruturlar ve bizi, içgüdülerimize dost yaparlar. Kendilerine gelince onlar, "kötü dostları olan iyi adamlar" olduklarını söyleyeceklerdir. Hareketlerinde, budalaca iddia ettikleri bu maharet, onların nefislerine karşı samimiyetsizliklerinin ifadesidir. Ahlâkî sefalet, nefse karşı bu samimiyetsizlikten başka bir şey değildir. Onlara, "hayat ve kâinat mutlak olarak hiçbir unsur veya ceveheri ihtiva etmiyor" demek cesaretini veren, âlemdeki hareketle sürekli oluş halinde görülen evrimlenme gibi iki yaşatıcı ve feyizli prensiptir.

Bunlar, bir fikrin tatbikatı oldukça, değer kazanabileceğini söylerler. Tatbikatı olmayan fikirlerin, hayatımızla teması bulunmayan lüzumsuz ve belki de muzır hayâller olduğunu ileri sürerler. Onlara göre fikir sadece işin yardımcısıdır. Pratik ortadan kalkınca, fikrin de varlığının mânası kaybolur. Onlar, şuurumuzu evren nizâmı içinde bir ışık olmaktan çıkarır ve cüz'î, bencil varlıkların hizmetkârı yaparlar. Halbuki, biz asıl küllî âlem olabilmek için hiçbir zaman cüz'î bir gayenin âleti olmamalıyız. Düşüncemiz hür olabilmek için, âemdeki küllî nizâma tam bir emniyetle, ondan ayrılmayarak ilerlemeliyiz. Kurnazlık biri kazanmasın. İrade, sonsuz olan genel nizâma kendini bıraktığı nisbette, kendi hürriyetini kazanır ve başarı ümitlerini artırır. Her cesarette emniyet edici bir safderunluk vardır. Hayatımız ise, evren nizâmı uğruna irademizi kullanmak için uzun bir cesareti taşımalıdır. Daha okumaya başlamakta olan gence "büyük adam" yani "devlet ve ikbâl sahibi adam" olmayı telkin eden terbiye, onun karakterini çürütebilecek bir tehlikedir.

Bunlar, ferdî karakterlerin ancak başarı sayesinde değer kazanacağını söyleyerek, başarı uğrunda her hareketi hoş görürler. Karakterlerini bir süre için feda ettiklerini, bir süre için düşmanları ile elele verdiklerini iddia ederek bizi aldatır ve emelleri uğrunda bizi vasıta gibi kullanmak isterler. Emellerini güzel ifadelerle süslerler. Bencil ve hasis ihtiraslarını yüksek ülkülerin çerçevesinde gizleye-

rek, bizi de ihtiraslarının yolunda ruhî kuvvetlerimizi tüketinceye kadar yürütür, bu yolun nerede biteceğini sorduğumuz ânda yalnız bırakırlar. Bu her zaman tâ benliğimize sokulup bizi dostluğu ile yıkan düşman, en bedbaht ve en belâlı olanıdır. İnsanın insan tarafından böyle istismar edilişi kalbimizi harap ederek bizi de küllî nizâma zararlı, kurnaz zorbalar haline getiriyor. Aldatılan insan, her doğruluğu yere vurmak için kendinde hak kazanmış bir tecrübeli adamdır. Onların, maharetli bir oyunla bizi rezaletlerine önder yapmalarına müsade ederek, bu sahnede aldatılmak suretiyle tecrübe sahibi olmayalım. Çünkü bu tecrübemiz, kendimize çevrilmiş menfî bir silâhtır, bizde bizi çürütücü bir kuvvet olabilir. Her tarafta samimi iman mevzuunun yokluğu, her tarafta aldatılma tecrübeleri birkaç nesli yere sermiştir.

Bunlar, tecrübeli adamlardır. Halkın, ortadan yürüyenlerin umumî ahengine ayak uydurmayan şahsiyet sahibi karakter adamını daima geride bıraktığını denemişlerdir. Hayattan acı ders almışlardır. Bu aldıkları zehiri, bize sunmak isteyeceklerdir. Dikkat edelim; bu tecrübeli velilerimiz karakterimizin en yakın düşmanlarıdır. Bize basiret, tedbir, itidal tavsiye edecekler. Bu eski Yunan fazileti, "her koyunun kendi bacağından asıldığı" bir medeniyet içinde belki doğru idi. İnsanı, çevresine karşı daha zararsız yapan bu fazilet, vatandaşın fazileti değildir. Vatandaş tedbirle itidali tecrübenin sınırları ötesinde, engin bir evren nizâmı içinde kullanacak, hareketlerinin tecrübesini ise kendi eliyle yapacaktır. Yeni hareketimiz eski tecrübelerin hududunu geçmelidir. Görgülü ve tecrübeli adamlar bize yol göstermeyecekler. Çünkü onlar çok kere kötü tecrübelerine, vicdanlarını ve cesaretlerini kurban etmişlerdir. Biz, önümüzdeki büyük işlerin böyle "birkaç elin yardımı ile başarılacak şeyler olmadığını" istihfafla öğreten mürşitler istemiyoruz. Bunlar, hiçbir zaman büyük iş yapamayacak insanlardır. Faziletle feragat tanımayan imansız bir çevrede tecrübe sahibi olmak hemen her zaman irademizi körleştiriyor, zaafa uğratıyor. Muvaffakiyetsizlik, hem en iyi ders, hem de en muzır bir tecrübedir. Bu ilâcı kullanan irade,

esasında çok sağlam olmak gerektir. Değilse kolaylıkla felce uğrayabilir. "Büyüklerin fena tecrübesi" yeni neslin cansız düşmesinde en kuvvetli âmil olmuştur. Biz, tecrübeli nesli beğenmiyoruz. İradenin hür hareketlerinde meçhul tahlikeyi göze almak gibi bir tecrübesiliği tercih ediyoruz.

Zorba hareket adamları mesuliyet tanımazlar, yalnız iş yaparlar. Hareketlerinden vicdanlarına dönecek sesi dinlemek istemezler. Halkın vicdanından kendilerine samimî bir ses dönmesini engellemek için etrafları kuvvetle müdafaalıdır. Kendi seslerini, kuvvetin yardımı ile yükseltir, hem de mert ve samimî imişler gibi iş yaparken halka dönerler; lâkin yaptıkları işin zâlim feyzini görmemek için derhal şatolarına çekilirler. Orada, hareketleri kendilerine övülür, mesuliyetten hiç sözedilmez. Allah'la karşı karşıya hiçbir zaman gelmeyeceklerine çünkü Allah'ın kendi yüzlerine hiç bakmayacağına emindirler. Eğer bizde bu zorlu hareket adamlarının hatasını yüzlerine vuracak pervasızlık ve cesaret yoksa, vicdanımız tehlikeye girmiş demektir. Mesuliyetin dile getirdiği ve harekete geçirdiği insan, itidal ve basiret sahibi olan ve hareketlerini tecrübeye mahkûm kılan yüz binlerin yapamadığı işi yapabilecek insandır.

Sahtekâr hareket adamları, başka yerlerden mesuliyetsizlik örnekleri vererek kendilerindeki mesuliyet yükünden kurtulmasını bilirler. Zâlim ve fena hareketlerini, başka yerlerde de böyle hareketler olduğunu birer birer göstererek, haklı ve iyi hareketler diye tanıtırlar. Bizde isyan edemeyen bir muhakeme zaafı bulur ve buradan bütün benliğimizi avlamasını bilirler. "Nice büyük tanınan kişiler mefkûresi için kan dökmüştü", "Deli Petro da böyle yapmıştı", "asrımızdaki falan sergerde de böyle yapıyor" gibi örnekler, ferdî muhakemenin tam bir tenkidi ile doğru ve açık görüşe imkân bulamadığı, fakat halkın alkışladığı konular üzerinde genç ve saf şuurları susturur, bunlara haksız hareketleri yarı haklı veya haklı gösterir, hiç olmazsa bunlara benzer hareketlerde bir zorunluluğu, bazan cemaata hayırlı âkibet için kötü bir vasıtanın kullanılmasındaki sebebi ortaya çıkarır. Bunlar, ruhlarındaki feci zaafları, tarihin

örnekleri ile haklı gösterirler. "Cengiz de şu veya bu şahsî zaafları taşıyordu", "Robespierre de böyle idi" gibi bizi hep fena örneklerin tecrübeli adamı yapmak isteyen bu kurnaz ve maskeli mürebbiler, karakterleri devirmede hep tarihin ve cemiyetin kılıcını kullandılar.

Hem ilimde hem de ahlâkda, yani hem kâinatın her tarafında, hem de kendi benliklerinde izafiyecilikten ayrılmak işlerine gelmeyen bu adamlar, beğenmedikleri bir hakikatı devirmek için, müsbet ilmi de kullanmasını bilirler. Onların dilinde müsbet ilim, pratik mânasına geliyor. Pratikte karşılığını bulmadıkları, tatbik sahasında görmedikleri hakikatı, "müsbet ilme uygun değildir" diye inkâr ederler. İlmin, esasında pratikten ayrı bir şey olduğunu tanımazlar. İlme hakikat sevgisi ile başlamamış olan bu ilim kaçakçılarının gözünde dinler, metafizikler, müsbet ilme uygun olmadığından hep birer safsatadır. Bunlar, duyularının tecrübesinden başka bir tecrübeyi, derunî hayatın tecrübesini, ferdî şuurun vasıtasız deneyini bilmezler. Müsbet ilmin tek bir sistem haline irca edilmeyişi, onlara kâh şu kâh bu nazariyeden istifade ederek küllî hakikatları çürütmek için imkân vermektedir.

Sahtekâr hareket adamları, hep menfaatların mefkûrecisidirler; onları kutsallaştırmasını bilirler. Geleceğe ait tasavvurlar, onlar için birer rüyadır. Gençliği bu rüyadan uyandırıp halin hakikatına çevirmek isterler. Kendilerinde kuvvet taşıyan müesseselerin her birini bir mefkûrenin mümessilleri gibi edebiyat lisaniyle yahut takdis felsefesiyle anlatırlar ve buna hakikat derler. Gerçekle hakikatı birbirine karıştırır ve bu taşıdıkları menfaat dalkavukluğu hüviyetine hakikat adamı çehresi geçirmik isterler. En büyük idealleri gerçeğin batağında boğmak isteyenler onlardır.

Devirlerini idealize etmekle geçinen halin mefkûrecileri doğuda pek çoktur. Şarkın batılıları, bu bizim kozmopolitler, Avrupa medeniyetinden çaldıkları yüksek fikirlerin sistemi içerisine şarkın çürümüş müessese ve kanaatlarını yerleştirerek onları, batı kalıpları içinde yeni bir cilâ ile parlatıp yaşatırlar. Bunlar fikir ve kanaat, iman yaratmazlar. Yalnız yenilikler yaratmada mâhirdirler. Garbın

nazariyeleri ile bulundukları devri idare eden kuvvetleri idealize etmek, tabiatta ve ruhun hayatında izafilik prensip olarak kabul edildikçe, daima mümkündür. Bunlar, eşsiz hayat sanatkârlarıdır.

Biz, bütün bu vasıflariyle asrın, devrin gidişini kavramış, tecrübeli, itidal ve basiret sahibi, uysal hareket adamından iğreniyoruz. Bunlar, iyi veya kötü, her mefkûre mümessilleri arasına karışırlar. Her devre, her kuvvete uymasını bilirler ve asıl içimizde oldukları zaman tehlikelidirler. Çünkü bunlar, her zaman düşman çehresiyle karşımıza çıkmazlar. Dost diye aramızda yaşarlar. Hareket adamı, uysal adam, kurnazlıkla bizdeki kuvveti ele geçirmek için bizi içimizden kazanır ve içimizden çürütür. Bizi en küçük hareketi ile aldatan, bizde görmek istemediği hareketleri kendinde gördüğümüz insana, hareketlerini dostlukla ve zekânın parlattığı cümlelerle bizden gizlemek isteyen adama şüphe ile, emniyetsizlikle bakalım. Siyaset yapan, bizi başkalarını da idare eden adam, ne kadar dost görünürse de, bilelim ki bize o kadar yakın duran düşmandır. Dostlarımız içinde bir çokları sahtekâr hareket adamının vasıflarını kendilerinde taşıyorlar. Biz, onları hislerimiz ve sempatilerimiz arasında bugün affederiz. Lâkin her affediş, bir kanaat ve mefkûreye yarın müthiş bir belâ getirecektir. İmanımız ferdî hislerimizin içinde zayıflıyor ve tehlikeye giriyor. Bizim gönül verdiğimiz karakter, mesuliyetin harekete geçirdiği, hareketlerinde cüz'î ve hale ait zaruretleri ve menfaatları aşan tecrübesini, korumaya yarayan siper değil, mücadele için kılıç yapan samimi iman sahibi isyankâr vatandaşın karakteridir.

Hareket, I/2, Mart 1939; *YT*/1, 2, 3.

SİYASET VE MESULİYET
VAZİFE ADAMI-KALB ADAMI

İçimizde bir ahlâkî örneğe neden lüzum var? Bugün insanlığın içinde bu ahlâk dâvasını dudak bükerek karşılayanlar çoğalıyor. Öyle cemiyetler var ki, orada ahlâk sözü bir tarafa atıldığı halde işler iyi gitmektedir. Saadet fertlerde artıyor. Batı medeniyeti, fertleri daha kolay, daha mesut yaşatmak çarelerini aramıyor mu? "Uçakla Berlin'den Bağdat'a üç saatte gidiliyor" diye övünenler, bizim ıztırabımıza şaşıyorlar. Fakat böyle safdillere İslâm Peygamberi Hz. Muhammed gibi, "Benim bildiğimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız" diyen biz, neye ağladığımızı biliyoruz. Evet içtimaî dâvalar var, henüz paylaşılmamış haklar var. İnsanlığın kirlerini hâlâ kan yıkamaktadır. Yeni iradeler, yeni haklar meydana çıkıyor. İrlandalı ve Hindli bugün bağımsız ve ayrı ayrı yaşayabilme iradesine kavuşmuştur. Bu irade, asıl adiyle başka bir hakikati ortaya koyuyor: İnsanlık, kendinin ve başkasının hareketlerinden mesul olmak, kendilerine ve başkalarına karşı mecbur yaşamak istiyor. Ferdin şuurunu ezen sonsuz ağırlık, daha çok kurtarıcı olmamaktan, daha çok muztarip olmamaktan doğuyor. Bugün ferdi pek bunaltan içtimaî tazyiki hafifletecek çare kendi elimizde, kendi irademizde saklıdır. Kurtulmak için, kurtarıcı olmaktan başka yol yoktur. Mukadderatımızın selâmete ermesi, başka iradeleri kurtarmakla kabildir. Hareketlerimizi, ahlâkî denebilmek için, mutlaka bizde mefkûre olan bir mesuliyete bağlamak lâzımdır. Âlem nizâmı içinde enginleşen, ferdiyetimizin sınırlarını çok aşan bir mesuliyet dâvası,

mesul olmak iradesi, bizi kurtuluşumuza eriştiren ve insanlığa asıl mânasını bağışlayan bir ülkü, belki de bütün ülkülerimizin kaynağıdır.

Âlem nizâmı içinde enginleşen, ferdiyetimizin sınırlarını çok aşan bir mesuliyet dâvası, mesul olmak iradesi, bizi kurtuluşumuza eriştiren ve insanlığa asıl mânasını bağışlayan bir ülkü, belki de bütün ülkülerimizin kaynağıdır.

Âlem nizâmına bakmayarak, ferdin zekâsiyle kendini kurtarması kabil değil mi? Âlemin kurtulmuş olması için herkesin kendini kurtarması kâfi gelmiyor mu? Hayır! Âleme göz yumarak kendini kurtarış, insanlığın kendi eliyle yok edilmiştir. Bu âlemi saran bir tek varlık gibi yaşatan işbölümü, gözlerimizi yumsak da bizi ellerimizle hep birbirimize bağlıyor. Kendi elimizden çıkacak her hareket, bütün âlemin mukadderatı üzerine tesirini uzatmaktadır. Bu kör bir zaruret olmaktan ziyade, insan iradesinin ebedîliğe doğru yol alışından doğmuştur. Ancak elele yürüyüşle insanlık ilerliyor. Başkalarının hareketlerine hayat verdikçe yükseliyor ve büyüyoruz. Bir fikir, bir irade veya mefkûre herkesin hareketiyle ancak hakikat değerini kazanabiliyor. Şu halde iki yoldan birini seçmek lâzım geliyor: Ya kurtarışa gönül verip mesuliyeti mefkûre edinmek; ya da başkalarını kendi yaşayışı uğruna kullanmak, kendi yaşayışı için vasıta haline koymak. Gayri yaşatmak için yaşayan, kurtarışı ülkü edinen insana mesuliyet adamı, kendinin ve gayrın iradî kuvvetlerini hep kendi varlığında tüketen insana siyaset adamı diyoruz.

Başkalarının yaşayışına, sade kendini yaşatıcı olduğu için razı olan siyaset adamı, bütün zekâ kuvvetini bu emele bağlamıştır. Onda iradenin âleme yayılmak isteyen kaynağı kurumuş, kalb harap olmuştur. Siyaset adamı, sade doğuşu ile âlem için bir belâdır. Aramızdaki çoğunluğu vücuda getiren bu insan örneğini biz kalb adamının samimiliğine karşı koyuyoruz. Kime siyaset adamı deniyor? Bu adamın hareketlerinde değişmez naslar olmayacak ve bu insan başkalarının yaşayışı uğrunda harekete atılmayacak. Kendi halinde

yaşamak gibi bir miskinler hakikatı, hayatla ölümün sınırında bir duraklamadır. Ya kendiniz başkaları için yaşayacaksınız, ya başkalarını kendi yaşayışınız uğrunda kullanacaksınız. Birinci yolu seçmek için insanda kalb lâzımdır. İkinci yol, hayatı koruma içgüdüsünün yarattığı, kalbe düşman zekânın yoludur. En fazla ve şuurla bedbaht olanlar, insanlarda kalbin varlığına inanmayanlar ve zekânın desise ve hiyle âleti, gizli bir hançerli el olduğunu anlayıp dünyaya küskün yaşayanlardır. Bunlardan birisi anlatıyordu: "İnsan zekâsının idare ettiği hayat, şu akar sudan daha doğru olamaz. Yatağını genişletmek için, gücünün yettiği taşları kıyılarından koparıp sürükler, gücü yetmediklerine sürünür, okşayıp geçer. İnsan, hiç başka türlü hareket etmiyor. Gücü yettiklerine tekme ile, başkalarını için için törpüleyerek eziyor. Gücü yetmediklerine tabasbus ediyor. İşte hayat siyaseti!" Bu siyaset, zekânın kalb için vasıta olmadığı bütün hareketlerimizde görülüyor. Karı kocaya, evlât babaya karşı siyaset kullanıyor, iktisat hayatı bütünüyle bir siyaset hayatı olmuştur.

Devlette ve mektepte siyaset yaşıyor. Memur, âmirine karşı siyaset kullanıyor. Hoca cemaata karşı siyaset kullanarak yerinde duruyor. Hattâ samimiyetsiz mümin, herkesi siyasetle kandırdıktan, her işi siyasetle yoluna koyduktan sonra, yine siyasetle Rabb'ini de tatmin ettiğini sanıyor. Ailede, alış verişte, terbiyede, dinde siyaset. Samimiyetin düşmanı olan bu kelime, günahlarımızın, hem de affedilmez günahlarımızın kaynağıdır. Kendi nefsine karşı samimiyetsizlik, yani şuurla yapılan siyaset hiç affedilmeyen günahtır. "Aldatmak", "idare etmek", "yolunca gitmek", "kullanmak", bizde kalb tazeliğinin çürümüş olduğunu ilân eden bu kelimeler ruhu kaybolmuş zekânın eseridir. Çocuğun terbiyesinde en büyük hata, tabiat içinde kendi kalbinin görüşüyle canlanan duygularını ihmal etmek, onu kurnazlığa, siyasete alıştırmaktır. İhtiyar da, nihayet rahat döşeğinde ölmek için etrafındakilere siyaset yapmaya mecbur oluyor. Hayatımızın başından sonuna kadar varlığımıza hâkim olan siyaset içgüdüsü, karakterimizi içinden yıkan miskin kuvvettir. İn-

sanlar arasındaki başkalıkların ölçütü bu engin zaaf olmuştur: İdareli, kurnaz, kendini satar veya kavrayışlı adamlar, bütün bu zekâlar, doğru yürünecek yerde önden gelen kuvveti, yandan ve gizli yollardan yürüyerek berteraf etmesini bilenlerdir. Kürsüde konuşan hatip, kalbinin sirayet kuvvetinden ziyade jestleri ve görünüşü ile etrafında hayret uyandırmaya çalışıyor. Bir idareli adam, azametli durarak, herkesten başka, herkesten yüksekte görünerek bulunduğu yerde haklı olduğuna inanıyor ve inandırabiliyor. Ruhlarına bakılınca, insanların arasında bu gördüğünüz farklar yoktur; bunlar insanların değer dereceleri değildir. Hiçbir ihtisas öbüründen daha imtiyazlı olamaz. İşbölümü nizâmında hiçbir ihtiyaç öbüründen üstün sayılmaz. Memurlar arasında maaş farkı yaratan bu sun'i mertebeler kendinde kalp yaşatanları utandıracak kadar bayağı bir kazanç ve bir istismar yarışmasıdır. Kendimizi aldatmamak için, başkalarına kalp gözüyle bakmamız lâzımdır. Çok kelime ile, güzel kelime ile konuşandan, kolaylıkla ve halk içinde bollukla iyilik yapanlardan şüphe edelim. Kendisinde kalp tazeliği bulunmayan, olgun varlığı ve dimağı ile birlikte çocukluğu yaşatmayan insan ne kadar âlim ve âlicenap, ne kadar yüksek ve cesur olursa olsun, bizi aslâ inandırmayacak, kendisine asla bağlanamayacağız. Bizim uyanış çağında yaşatacağımız ilk hakikat, yüksek sandalyada oturanların gerçek büyükler olmadığını bilmek, bazı devirlerde halka büyük görünmüş olanların âmir, hatip, yüksek rütbeli önder, bütün bu adamların yüzündeki maskeyi elimizle fırlatıp koparmasak da kalbimizle bakarak, bunların içini görmek ve imanımızı muhafaza edebilmek için, bunların inan ve ihtiraslarından uzak durabilmektir. Siyaset, zorba-esirin kuvvetidir. İçteki yabancıların zorbalık yerine çıkmaları, bize karşı kullandıkları siyaset yüzünden mümkün olmuştu. Ve onun zorbalığı, üstündeki zorbaların esiri yaşayarak devam ediyordu. Çünkü esir, yaşayışını her an kullandığı siyasete borçludur.

Siyaset adamının mefkûresiz hayatını yok eden değer, vazife adamının hareketinden doğan değer midir? Vazife değeri, bizi ken-

di benliğimize kavuşturmaya yetmiyor. Çünkü bizden doğma değildir. Bize dışarıdan teklif edilmiş, isteyerek veya istemeyerek kabul ettirilmiştir. Metafiziğin vazife kavramı ise bu kelimenin ifade ettiğinden daha geniş, daha zengindir. Kant'ın her vicdanda kendiliğinden doğabileceğini farzettiği vazife bazı vicdanların derinliğinde uzun bir hazırlanıştan, içsel bir araştırmadan doğmuş, merhametin çağırışıdır. Herhalde aklî bir sistemin izahına girmiş merhamettir. İçtimaî vezife ise, ne yolda izah edilirse edilsin, en nihayet ya şeref, ya korku, ya da menfaat esasına dayanır. Âleme yaygın olmayan ferdi yükseltmeyen bu değerler, ahlâkî değildirler. Aile vazifesini iyi yapan adam, memuriyet vazifesini iyi yapan adam, içtimaî ve dinî vazifesini iyi yapan adam, bu vazife adamları, sadece iyi adamlardır. İyi adam, mutlaka ahlâklı insan değildir. Kendi dışındaki değerlerle yaşayan adam ahlâklı olamaz. Ahlâklılık insanın dışında ve kendiliğinden yaşayan bir gerçek değil, belki herkesin kendi iç denemesinden doğma bir değerdir. Aradığımız ahlâkî örneği, "iyi adam" değil "kalb adamı" verebilecektir.

Âmirine uyan, örflere uyan, cemiyete uyan iyi adamlar! Siz nefsinizin, siz arzın, siz gayrın kölesisiniz... Her devrin iyi adamı, halinden memnun, dünyadan memnun, başkalarından memnundur. Bunlar, Hazreti İsâ'nın Allah'ı göreceklerini vaadettiği saf kalpler değildir. Bu iyi adamlar, renksizler, kimsenin işine karışmayanlar, kendi işlerini de başkalarının suyunca giderek yapmasını bilenlerdir. Bu iyi adamlar, hayatlarına kir karışmadan yaşamış oldukları için berrak görünen, fakat zorbanın eliyle hemen bulanıp kirlenmeye karşı gelmeyenlerdir. Bizde kirlenmeyecek olan derin kaynak, kalbin kaynağıdır. Saf kalpler, Allah'ın evidir. Kalbini durulaştırabilenler, orada Allah'ı göreceklerdir. Bu dünyayı değiştirmeden Allah'ı görmek böyle mümkündür. Hazreti İsâ'nın vaadettiği cennet, biliyoruz ki bugünden başlıyor; ona saf kalpler şimdiden kavuşmuşturlar. Kur'an'ın bize anlattığı kalp adamı da Hazreti İsâ'nın söylediği gibi merhametle düşünenler, merhametle görenler, ancak merhametle tanıyanlardır. Âlemi içinden tanıyışın sırrını veren

merhamet, bizi hayata bağlayan en büyük kuvvettir. Âlemi ve başkalarını ebedî yaşayışa kavuşturmak için, nefsinde, menfaatlerinden, istikbal kaygılarından sıyrılarak, hem benliğimin en derinlerinde, hem de kendimin dışında hem beni durgunluk içinde sürükleyen, hem bana karşı gelen kalbin huzurunda hareket etmek, onunla görmek, onunla dinlemek lâzımdır. Her an âdil bir hâkimin huzurunda olduğumuza inanmak, kalp sahibi olmak için kâfidir. Kalp adamını, cemaatlerin ıztıraba, sefalete düştükleri devirlerde bize dinler tanıtıyor. Kalb adamı "nefsine hoş gelmeyeni başkasına yapma" hikmetiyle yetinmiyor. Birçoklarının benimsediği bu hikmet, zâlimin kalbine merhamet ulaştırmak isteyen bir yalvarışı andırıyor. Onda sade fena hareketin fenalığı söyleniyor, iyi hareketin ne olduğu anlatılmıyor. Bu söz, belki dünyaya zararı dokunmayan "iyi adam"ın düsturu olabilir.

Âdil insan, yapmayacağı şeylerin değil, yapacağı şeylerin düsturunu arıyor ve onu kendi kalbinin aydınlığında bulmaya çalışıyor. Adalet, yabancı bir hâkim huzurunda mücrime hareketinin fenalığını anlatan bir isbat değil, ferdin kalbindendoğarak ferdiyetini bazı noktalara kadar fedaya hazırlayan ilâhî bir emirdir. Adalet, bir denge şuuru, başkalarıyla bir hizada bulunmanın verdiği tatmin hissi değil, belki bizde doğan bir harekettir. Bu hareket bir dengenin veya önceden kabul edilmiş bir hakkın sınırlarını çok geçiyor. Başkaları için bizde yeni haklar yatarıyor. Kabul edilen hak veya kanun adaletsiz olabilir. Sokrat'ı suçlayan cemiyet, tarih gözünde asıl o cemiyet suçludur. Beldenin kanunları herkes için aynı olduğu halde ferdin âdil şuurunu doyurmayabilir. Zira adalet, bir nisbet veya dengenin, her yerde bir terazinin iki gözü gibi karşılıklı doğruluğun kabulü değildir. Ferdde her an yeni doğan ve her an gerçekleşmek isteyen bir hak iradesidir. Kanun ahlâksız ve zâlim olabilir demek, emredilip bir şekil altında başkalarına zorlanan adalet, adalet değildir, demektir. Zayıfın kuvvetliden dilediği adaletin ötesinde onu kuran hareket, asıl bu hareketin adıdır. Adaleti kuranla dağıtan eller başkadır. Kanun, sade adalet dağıtıcı olabilir. Adalet varlığını ve

hakikatini, kendi kuvvetini ve kendi sınırlarını geçen başka bir değere borçludur. Bu ruhî değeri biz, ruhun en özlü hakikati olan bir "mesuliyet mefkûresi"nde buluyoruz. Adaleti kuran ve kanunların âdaletini geçen bu mesuliyet, insan şuurunu izah eden iradedir.

İnsanda mefkûre olması lâzımgelen mesuliyet daima kanun ve müeyyide ile birlikte bulunan hukukî bir vakıa gibi düşünüldü. Mesuliyet nazariyeleri şu soruya verilen cevaptan hareket ettiler: Fena hareketlerinden dolayı insan haklı olarak cezalandırılabilir mi? Ruhî hürriyeti kabul edenler "evet", onu inkâr edenler "hayır" dediler. Böylece mesuliyet meselesinde hukukçular, hareketin içtimaî nizâmla münasebetini gözönünde tutarlar. Ahlâkçılar ise, hareketin failiyle münasebetini araştırırlar. Lâkin, her ikisi de bir noktada birleşir: İnsan, kendi hareketlerinden sorumlu tutulabilir mi? Ruhî hürriyeti inkâr edenler, mesuliyeti de muhtelif şekillerde reddettiler. Ruhî hürriyet, tanıyanlar için madem ki insan kendi hareketlerinin hür yapıcısıdır, şu halde hareketinin fena neticelerini önceden kestirebilir ve cezalandırılmaya layıktır. Derin ve gizli sebepleri araştırılırsa, bu muhakeme bir ceza nazariyesine başlangıç sayılabilir. Burada, ceza bir telâfi, bir tamir veya bir intikam sayılmaktadır. Ruhçu bir görüşe göre ise mesuliyet duygusal bir unsur olan vicdan azabına bağlanır. Bütün bu görüşlerde mesuliyet ya bir içtimaî tazyik ve bozulan mukaveleyi düzeltme, yahut da bizzat hareketi işleyende kendi iktidarsızlığının tasdiki olan bir his olarak alınmıştır. Ahlâkî mesuliyet benim hareketimin değeri hakkında başkaları tarafından verilmiş bir hüküm olamaz, belki o hakikatını bizzat benim vicdanımda bulmalıdır Ahlâkî mesuliyet, hareketin şeklinden doğmuş olamaz. Bir cinayet ahlâklı olabilir ve cinayeti işleyen adam onu yapmaya kendi vicdaniyle mecbur ve yapmamaktan vicdanı huzurunda mesul olabilir. Böyle bir cinayet, hür bir cinayet, hür bir hareketin eseri ve bir ahlâkiyetin ifadesidir.

Mesuliyet, beni harekete sürükleyen, bende doğan zorlayıcı emirdir. Hareketten evveldir ve hareketten sonra kuvvetlenir ve büyür. Mesul olan, ahlâkçıların sandıkları gibi iradesizlik değil, irade-

siz şahsiyetin değil, bendeki iradedir. İrade kuvveti, ferdin mesuliyetinin derecesini gösterir. Hürriyetimizi tayin eder, hür hareketimizi vicdan karşısında önüne geçilmez bir zaruret yapan böyle bir mesuliyettir. Hareketten evvel, biz bir hareketin mesuliyetini kendimizde taşırız. Hürriyetimiz ancak hareket esnasında gözükür. Hürriyet bir şuur olmaktan ziyade bir kuvvettir. Bu kuvveti yaratan bizdeki mesul olmak iradesi, bu iradenin tam şuurudur. Bu şuur ve iradede biz tanımak, dilemek ve inanmak değerlerini birleştiren bir mefkûre mâhiyeti görüyoruz. Her âşık bir mesuliyetin, bir olan âlem ve hakikat için mesul yaşamanın âşığıdır. Bu mesuliyetten hiçbir şey, ferdin şuurlu iradesine giren hiçbir şey kurtulamaz. Varlıktan ve âlemden mesul oluş, tabiattan ve cemiyetten mesul oluş, geçmişten ve geçecekten, ölülerden ve çocuklardan mesul oluş, maddeden veya mâveradan mesul oluş: İnsanı varlıkların ve âlemin üstüne çıkaran, belki Allah'a yaklaştıran bu mesuliyet, ancak ıztırapla hakikat oluyor. Iztırap kurtarıcıdır ve hareket içinde teselli kaynağıdır. İnsanın hareket içinde her an kendi kuvvetlerini geçtiğine ve kendi kuvvetlerinin üstüne yükseldiğine şahit olan ıztırap, hareket için yeni kuvvetler yaratıcıdır. Bu kelime ile tercüme edilen hayatî merak ve sıkıntıdan doğan, onunla yaşayan ve sonsuza ermek isteyen fazilet kavramını saadet arzusuyla çatıştırmak, saadeti faziletin dışında aramak, ne bağışlanmaz bir gaflet olacak! Bu hayat içinde huzur arayanların faziletli oluşlarına bakılırsa fazilet, saadete götüren yol olmalıdır. Saadetle faziletin ikisi de ruhun kurtuluşu gayesine bağlıdır. Öyleyse nasıl birbirine karşı durabilirler? Belki saadet fikri, dar ve iptidaî şuurların aradığı zaman içinde muvakkat bir kurtuluş olduğu halde, fazilet, ebedîliğe susamış iradenin olayların ötesine geçerek sonsuza bağlanmak isteyen başkalarını kurtarış içinde kurtuluşudur. Zorba-esir saadeti arıyor ve fazilete gülüyordu. Çünkü o, zaman içinde kısır ve muvakkat varlığını korumak için, bizdeki sonsuzluk iradesinin kaynağı olan hayatî merak ve sıkıntıyı kendinde öldürmüştür. Faziletten ayrılan saadet kurtarıcı değil, belki ruhî kuvvetlerin tükendiği yerde yeisi, daha karanlık

bir yeisle avutucudur. Ruh muztaripken duyularla avunmak, ancak ruhu unutmak ve ruhtan uzaklaşmak için tutulan yoldur. Bu, kendi hakikatimiz önünde yenilmektir. Yenmekse ıztırabı yaşamaktır. Peygamberler, saadet getiricileri değildir. Onlar, ümmetlerinin mesuliyetlerini üzerlerine alanlar, ruhların ıztırabına ümmetlerinin ıztırabını da katarak, sonsuzluğa kavuşmak için, sonsuzun mesuliyetini yaşamak lâzım olduğunu bilenlerdir. Yaşayanlarla yaşatanları ayıralım. Ruh dünyasının kahramanları, bizim hayat kanunlarımızla yaşamıyorlar. Yaşatmak için bazan yaşamamak lâzımdır. Başkalarının mesuliyetini üzerlerine alanların arkasından yarı şuurla koşan kalabalığa bakın. Bir ruhdan çıkıp bütün bir halkın ruhunu çeken vecdi sade bir duygu halinde anlamak imkânsızdır. Cemaatleri sürükleyen bu insanlar "bir şey istemiyorlar. Onlar, cemaatleri arkalarından itmek için zorlamıyorlar. Sade varlıkları bir çağırıştır."

Mesuliyet adamını her yerde görebiliriz: Talebesi, irfan ve ahlâk yolundan sapan muallim muztariptir, Rabbinden kendisine mağfiret dilenir. Fücurla israfa alışan milletin mümessili muztariptir, nefsinin ıslah ve terbiyesi için ıztırabı ruhuna gıda yapar. Gandi, şerrin arttığı, ruhun hakikatinden uzaklaşıldığı yerde elemini kuvvetlendiriyor, kendi ıztırabını kurtarıcı silâh yapıyordu.

Her mefkûre, temelleri aranırsa, bir mesuliyet mefkûresidir. Birbirini sımsıkı kucaklayan bu iki kelime, dışsal ve mantıkî bir zaruretle birbirlerini tamamlamıyor, belki birbirlerini tasdik ediyorlar. Mesuliyet, mefkûrelerin kaynağıdır. Her mefkûre bir mesuliyetin ihtiraslı arzusundan doğmuştur. İrade meselesi, ahlâk ve âdalet, hayatın değeri meselesi, insan hayatının bu esaslı destekleri, gaye olarak tutunduğumuz bu ilk sırlar, çözüm ararlarken âleme yayılabilen bir mesuliyetin kucağında birleşiyorlar. İçsel varlığımız, âdeta içinden bir büyüyüşle başka varlıklara doğru genişleyerek bizdeki dilekler ardı arkası gelmez bir sel halinde benliğimizi sürüklerken, asla tatmin bulmayan "niçin?"leri bu evrensel sorumluluğun sesi mânalandırıyor ve kurtarıcı oluyor: Bir zerresini bırakmadığımız bu âlemden mesul olmak için. Çünkü âlemin âkıbeti bizim ellerimi-

ze verilmiştir ve yalnız yaşamak mümkün değildir. Kendi kendini izah edebilen varlık yoktur. Âlemin sırrını ise insanın hakikati izah edebilmektedir. Âdalet terazisi insanın elindedir ve insan hayatının değeri mesuliyet yaratıcı olmasındadır.

Tarih, gözlerimizin önüne bütün bir mesuliyet manzarası sermektedir. Bir milletin hayatı, bir medeniyetin eserleri, gelecek nesillerin mesuliyetli ellerine emanet ediliyor. Ecdadın hatasından da mesul olan biziz. Tarihe, bir kader gibi vâris olmak demek, geçen nesillerin iyi ve fena bütün hareketlerinin mesuliyetini omuzlarına yüklenmek demektir. Kendi mukadderatını kendi ellerine alamayan millet, kaybolmaya mahkûmdur. Toprağın ve tarihin bize yüklediği, maddede ve ruhta gelenek haline gelmiş binbir mesuliyet omuzlarımızda ağırlaşıyor. Bu sorumluluğu başkalarının omuzuna aktarmak, vatanı ve tarihi feda etmektir. Gelecek bunun için bizimdir. Onu varlığımızdan atmak kabil değildir. Her alanda aile, iktisat, ilim, sanat, ahlâk ve din alanında kendimizin olanı kendi omuzlarımıza yüklenmenin zamanı gelmiştir. Gerçek vatandaş, bir vatanın tarihiyle beraber bütün mesuliyetini üzerine almak iradesini yaşatan insandır.

Bize bir lutuf gibi saadet bağışlayan değil, bizde mesuliyet şuuru yaratan insan lâzımdır. Saadet, bizdeki iradenin yarattığı içsel bir aydınlık olmalıdır. Bize, kin ateşi içinde kuvvetle hak kazanan değil, hakikat aşkıyla hakkını yaşatan insan lâzımdır. Bize "Firdevs-i âlâdan ve bunca sevdâdan" vaz geçmiş hak âşıkları lâzımdır. Hakikî saadet ve hak elinden alınır bir meta değildir. Bize, binbir saadetten yüz çeviren, İslâm Peygamberi Hz. Muhammed gibi, "güneşi sağıma, ayı soluma koysanız, yine bu işten vageçmem!" diyen mesuliyet mümessilleri lâzımdır. Ümmetinin kurtuluşu için şehit olmak dileği, Peygamber mefkûresidir. Bize, ümmetinin günahını kendinde bulmak, kendinde yenmek, kendisiyle fenaya erdirmek isteyen ruh dünyasının kahramanları lâzımdır. Rabbin huzuruna, ancak böyle mesuliyetle yüklü, ağır ellerle çıkılır. Mesuliyet unutulunca hak da kaybedilir. Bedbaht bir devirde şuursuz bırakı-

lan, mesuliyetinin şuuru çalınmış olduğu halde hareketlerinin hakikatiyle mesuliyet sahibi olduklarını gösteren yüzleri tanımak mı istiyorsunuz? Bir avuç çavdar ekmeği bahasına doğudan batıya kadar dinlenmeden nasırlanan ellere bakın. Medeniyet ve refah vasıtalarının ilk yaratıcıları oldukları halde bunların hiçbirine bavşurmayıp sade kollarına ve ezelî ıztıraplarına güvenenlere bakın. Kabının son lokmasını sıyırmadan sofrasından kalkmayanlara bakın!

Mesuliyetimiz, kendi hareketlerimizle bizi kurtaracaktır. Ve biz mefkûrelerin mefkûresi olan mesuliyeti kendi hareketlerimizle yaratacağız.

Hareket, I/3, Nisan 1939; *YT*/1, 2, 3.

MESULİYET HAREKETİ

Etrafımızda binbir hareket kaynaşıyor. Kazanç adamı tırnaklariyle muvaffakiyet kapılarına uzanmış, siyaset adamı fitneler peşinde, gazeteler şöhreti alkışlıyor, radyo ve sanatkâr, müstehcen nağmelerle bayağı hazların beşiğini sallıyor, dilenci tarihimizde hiç görülmemiş bir emniyetle saltanat sürmektedir ve kocaman akın, şehirlerle köylerden akın akın geçip giden kocaman kafile, bu manzaraya lâkayt, fertlerinin herbiri kendi bedbaht nasibine meftûn bir duygusuzlukla kendi hissesini toplamaya koşuyor. Bu meşum kadere, sade bir zevk hissesi, bir menfaat payı almak vaadiyle boyun eğen bu insanlara yaklaşıp da "nereye gidiyorsun?" diye onları uyandırmak istemeyin sakın! Yürekler acısı facialarin şahidi olursunuz. Bunlardan bir kafile, "kimsenin işine karışmadan namuskârane yaşıyorum" diyecek. Başka birisi "gemisini kurtaran kaptan" diye haykırıp geçecek. Bir başkası da "ben ilim adamıyım, öğrenir, öğretirim, başka şey anlamam" deyip övünecek. Nihayet "Allah emrinden ayrılmadıklarını" söyleyen boynuna tesbih asılı olanlar ve bunların yanı sıra itaatte selâmet bulanlar sizi selâmlıyacaklardır. Biz bunların hepsine birden diyoruz ki; "dört yanınız düşmanla çevrilidir, bu muhasaranın içinde namuskârane yaşıyamazsınız, geminizi kurtaramazsınız, ilminizi kuramazsınız, Allah'a varamazsınız, şerre itaatte aslâ selâmet bulamazsınız! Gözlerinizi açın, müşterek bir saf teşkili zamanıdır! Sizi dört taraftan çeviren düşmanları tanımak istiyor musunuz? Bunların çoğu sizin hayatınıza girmiş, sizin dilinizle konuşuyor, sizin emeğinizle yaşıyor ve bazan da sizin kalbinizde barınıyorlar."

Düşmanlarımız, vaktiyle bütün hayat ve irfanınızı idare ederek din müessesesine nüfuz etmiş olan cehaletle taassuptu. Sonra devletin müsamahasından faydalanarak onun mukadderatına sahip olan yabancılar, selâmet ve mukadderatından mesul olmadıkları anavatana suikast yaptılar. Nihayet geçen asrın içinde komiteleşen "Jön Türkler"in asıl gayesi de hürriyet perdesi altında gizlenmişti.

Herşeyden önce Anadolu'nun bir vatan oluşunu inkâr ettiren, mâsum heyecanlarla yüklü nesilleri avlamaya kabiliyetli, yaldızlı bir mefkûreyi ileri sürdüler. Tıpkı lânetleme Timur'un ordusu gibi, bizim ideal arayan neslimizi içinden bozdular ve bu sihirli perdenin arkasından, bütün millet mukaddesatını imha edecek olan Mason dâvasını Anadolu'ya soktular. İstikbâli gören gönüller için Ayasofya'ya asıl o zaman çan takılmış, Yıldırım'la Yavuz o zaman katledilmişti. Milletimizin kuruluş hamlelerine vaktiyle saldırarak o hamleleri ezmek hırsiyle asırlarca boşuna kan döken haçlı zihniyet, nihayet bizi içimizden vurmanın sırrını elde etmişti. "Kale içinden alınır" atasözümüzü, atalarımızın düşmanları tatbike koyuldular. Birinci Cihan Harbi'ni kaybettikten sonra Anadolu, İstiklâl Savaşı'na atıldı. Harp cephesinde kılınç muzaffer oldu. Lâkin hakikatte muzaffer olan milletin ruhu idi. Biz bu ruhun hâkimiyeti dâvasını bayrak yaparak yükseltmesini bilmedik. Cepheye koşan millet ruhunu alkışlayacak yerde, cepheden dönen ve zafer fırtınasından faydalanarak ganimet yağmasına katılan efeleri alkışladık. Bağrımıza basmamız gereken ruh, kanlı kefene büründü. Dünyamıza, insan ve hürriyet aşkından yapılmış yeni bir ruh getirmeye ve Fâtih'lerden sonra yeni bir devir açmaya kabiliyetli mücahidler, zulme sunulan alkış sesleri arasında gömüldüler. İsyanları ve feryatları pek çabuk unutuldu. Bilâkis pek uzun süren zafer yağmalarından hisse almak istiyenler zümreleştiler. Bunlar, halkın menfaat duygularını istismar ederek memleketin bütün damarlarına yayıldılar ve Anadolu'yu kalbinden vuran Haçlı zihniyetinin vârisleri oldular. Azar azar, gururunu besledikleri bir gençlik zümresini de ellerine geçirdiler. Bu millet mukaddesatı ve Anadolu'nun mukadderatı

böylelikle büsbütün sahipsiz bırakılmak istendi. Önce kütle halinde çetin saldırışlarla yıprattıkları ve böldükleri millet ruhunu sonra çete harpleriyle yer yer perişan etmeye koyuldular. Bunlar, öyle sistemli çalışmışlardı ki, gözlerimizi açtığımız anda fikir müesseselerini onların eline geçmiş bulduk. Üniversitelerin ruhunu tahlil ederseniz onda ne Türk'ü bulursunuz ne Avrupalıyı. Onda her yerden alınmış, benliğimizi çürütücü unsurları bulursunuz. Ne bir ilim aşkı yaratıcı zihniyet, ne bir felsefî iman, ne de samimi ve tarafsız bir din ve ahlâk ilmi.. Hiçbir sistem, hiçbir kanaat, hareket yaratıcı hiçbir kuvvet, üniversitelerimizin kapısından içeri girmedi. Sade tahrip silâhları, sade insan ruhunun ortaya koyabileceği her inancı yere seren, çürüten kuvvetler, hakikat aramanın metodlariyle telkin edildi. Her sahada mutlaka bir inanca bağlanan doktrin zihniyeti tezyif edildi.

Biz bu buhran içinde kıvranırken, Amerikan kültür ve medeniyetinin istilâsına uğradık. Bu kültürün esaslı karakteri, bir prensip ve dâvaya inanan ve bu inancın etrafında sistemleşerek hayat kazanan izah tarzlarından zihinleri sıyırmak, yalnız göze, kulağa ve damağa hitap eden eşyanın bilgisiyle yetinmekti; bir kelime ile ruhun ilmini ortadan kaldırıp yerine eşyanın ilmini koymaktı. Halbuki biz eşyayı da ruhumuzun açısından görüyoruz. Onu bertaraf edince bütün hırslarımızla eşyaya bağlanıp onun esirleri olduk.

Bugün yollarımızı doldurar uzak batı tekniğinin mahsulü nakil araçları, biz daha düşünmeye, belki de "amanı" demeye vakit bulamadan hem vücut ve huzur, hem de duygu ve iz'an demek olan varlığımızın üstünden silindir gibi geçti. Artık hayatımıza bizim hükümlerimiz hâkim değildir; hükümlerimiz, bu tekniğin esiri olmaya mahkûmdur. En büyük tehlike, böylece hayatımıza girmiştir. Avrupalılardan farklı olarak, bizim hayatımızı tekniğin istilâsı, bizde ferdimizden çıkarak cemiyet için yaşama idealinin, nefsini cemaatin hizmetine bağışlama duygusunun yüzde yüz iflâs ettiği bir devirde meydana geldi. Batı'da bazan içtimaî menfaatler uğrunda kullanılan teknik, memleketimizde daha ilk görünüşünde ferdî

menfaat hırslarımızın âleti oldu. Kâinat nizâmının cinsler ve cemiyetler arasında tertiplediği hayat kavgası, aynı cins ve cemiyetin fertleri arasında boğuşma halinde tabiat âleminde görülmemiş şeklini aldı. Nutuklarla yazılarda görülenin tam aksine olarak, hareketlerimizin dünyasında insan insanın düşmanı oldu. İşbölümü, karşılıklı yardımın en güzel vasıtası olacak yerde ağa ile köylü, işçi ile patron, memur ile ahali, ev sahibi ile kiracı, hattâ muallimle talebe, baba ile oğul arasında bile şahsiyetimizi felce uğratıcı bir musibet haline geldi. Yine işbölümü, insanları birbirine yaklaştıracak yerde garazkâr yapıcı uğursuz bir kuvvet kesildi. Düşüşümüzün idealize edildiği bir devrin başlangıcında, genç muhayyileleri en fazla doldurun ve çalıştıran tasavvurlar şiirle hülya iken, bugün sinema sahneleri, cinayet vakaları ve otomobil kazalarıdır. Genç yüzlerden haya parıltısının çekilip sönmede olduğu bu hengâmede yerlere serilen, tezyif ve tahkir edilen, hattâ gönüllerde matemine bile yer verilmeyen şey karakter oldu. Hattâ dindarlık bile bir nevi siyasete döndü ve ticaretle kaynaştı. Siyaset, ticaret ve şekilde dindarlıktan ibaret bu üçüzlü saltanat pek çoklarımızın mabudu haline geldi. Bugün ticaret bir siyasettir, aldatarak ve servet bombasiyle yıkarak muvaffak olma siyaseti. Hak olan ticaret, uzak bir maziye gömülmüştür. Siyaset ise muvaffak olmak için ticaretin peşini bırakmamakta ve servet sahiplerinin emellerine hizmetkâr olmaktadır. "Halk hizmeti" sözü bir efsane olmuştur. Birçoklarında dindarlık da bu iki kuvvetle elele verdiği zaman, saf vicdanları avlayıcı mükemmel bir silâh oluyor ve sahiplerine ilâhî huzuru tamamen yok edici bencil bir dünya selâmeti temin ediyor. Gerçekte onlar, ruh kuvvetlerimizin hareketine, kibri din yerine koyan varlıklariyle engel oluyorlar.

Bizim hareketimiz, mesuliyet hareketidir; dâvamız hayata uymak değil, hayatımızı hakka uydurmaktır. Bizi Allah'a doğru götürecek olan irademizin iktidarı, isyan halinde ifadesini bulucudur: Hayatımızın içinde hayat yokluğuna, ruhumuzda aşkın yokluğuna, vicdanlarımızda mesuliyetin yokluğuna isyan; merkezi, mihrakı,

meşalesi aşk ve iman olan ve aydınlığının sahası içindeki nesle ilim, sanat, ahlâk ve felsefe yolları açacak olan yaratıcı isyan. Alpaslan'ların, Nizamülmülk'lerin, Yıldırım'larla Mehmet Âkif'lerin ruhaniyetleri üzerinde barınacak olan isyanımız ruhlarda bir Rönesansın başlangıcıdır. Her asrın fütuhatı vardır. Batı'da XV. asır keşiflerin, XVI. asır Rönesans'ın, XVII. asır metot zihniyetinin, XVIII. asır inkılâbın, XIX. asır ilimlerle sosyalizm hareketlerinin fütuhatını terennüm etmişti. Bizim tarihimiz, fütuhatın daha az ululanını kaydetmemiştir. Dünya tarihinin istikametini değiştiren ecdadımızın ruh ve ahlâk sahasındaki nice nice fetihlerinden beş yüz sene sonra, XX. asrın ortasında biz yeni fetihler yapmak azmindeyiz. İlim ve ahlâk, hak ve adalet uğrunda girişeceğimiz bu cihad için, nesliminiz duygu ve ideal sahasında sahipsiz bırakılmış çocuklarını bir bayrak altında birleşmeye dâvet ediyoruz.

Hareket, III/1, Aralık 1952; *YT*/1, 2, 3.
(Bu yazı *Hareket*, I/8, Ağustos 1966'da yeniden yayımlanmıştır).

ŞAHSİYET

Şahsiyet, insanın kendi benliğinin farkında olması ve ona bağlı bütün hareketler üzerinde hürriyete sahip bulunmasıdır. Benliğimizin bağlandığı hareketler, merkezi o benliğe gömülü olduğu halde onu, gittikçe genişleyen daireler halinde kuşatan aileye, millete, insanlığa ve sonsuzluğa doğru dal budak salmıştırlar. Benliğimizin asıl yapısını teşkil eden bu ruhî unsurlar, halde yaşadıklarımızdan ibaret değildir. Bizi tastamam karakterlerinden ve benliğimizi meydana getiren, halde yaşadığımız ruhî yapıdan ziyade, mâzimizi teşkil eden ve her taraftan gelerek bizim şahsî tarihimize bağlanan eskiye ait ruhî unsurlardır. Mâziden gelerek halimizi harekete geçiren bu ruh kuvvetleri, gelmiş oldukları hızla orantılı olarak istikbâlin hayatını meydana getirirler. Gerilerden gelerek ileri ufuklara doğru akan bir nehir gibi mazi, istikbâlimizin yaratıcısı olur.

Eski dediğimiz mâzi bizim karakterimizin sanatkârı, hattâ şuurumuzun yaratıcısıdır. Mâzinin bittiği yerde, millet biter, insan biter, iz'an biter, nihayet bulurlar. Millet, tarihinden ibarettir. Onu tarihinden sıyırınız, insan sürüsü kalır. İnsan, hem kendinin, hem milletinin, hattâ bütün insanlığın tarihini taşımaktadır. Ferdin, kendisiyle beraber taşıdığı ve benliğine mal ettiği tarih ne kadar genişse, onun şahsiyeti o kadar büyüktür, o nisbette kuvvetlidir, benimsediği tarih ne kadar darsa, şahsiyeti de o kadar küçüktür, o derecede zayıftır. Geçmiş zamana ait hâtıralara bağlılığı bulunmayan hayvanlarla, daima hali yaşıyan çocuklarda bu yüzden şahsiyet aranmaz. Bir kelime ile varlığımız, tarihimizdir. İnsanda hâfızanın şu-

urun şartı olduğu bilinmektedir. Hiç hâfızamız olmasaydı, geçmişi hatırlama, yani mâziyi yakalama yetisinden mutlak surette mahrum olsaydık tıpkı hayvanlara benzerdik. Bundan, tekrarın eseri olan alışkanlıkla içgüdünün otomatizmi de çıkarılırsa ağaçlar, otlar gibi olacaktık. Şuur denilen şey bizde geçmiş zamanın hazinesidir. Eskinin bütün terki, tam ve mutlak yenilik acaba nebatlar âleminde var mı? Hayır, onları da idare eden, eski varlığın evrim kanununa uygun olarak bir nizâm içinde değişmesi, yine eski kuvvetleriyle yeniye hayat vermesidir. Eskinin bize devrettiği unsurların bolluğu, zenginliği nisbetinde, meydana gelen yeni eser canlı ve devamlı olur. Eskiden bir şey almadan yeni eser yapmaya kalkanlar ölü varlıklar elde ediyorlar. Bunların cemiyetleri ölü, dâvaları ölü, vicdanları ölü, kendileri de canlı ölülerdir.

Milletlerin mâzisini teşkil eden bütün eski hareketler, eski eserler ve düşünürler, onun temel taşlarıdır. Mâzi, bana uzanan bir zincirin son halkaları gibi gelmektedir. Ben babama, o da Kosova'nın kahramanına ve Yıldırım Han'a bağlanır. Bunların ruhu ise Yunus'larla Alpaslan'lardan geçerek Hazreti Muhammed'e kadar uzanan zincirin, bize daha yakın bulunan halkalarını teşkil ederler. Bizim bu atalarımızın varlığı, geçmişten ibaret bir bütün teşkil ederek bizim ruhumuz, bizim dimağımız olmuştur. Millet, bu büyük dimağın, böyle büyük bir ruhun adıdır. Onun, dıştan bakılınca, maziden gelerek istikbâle doğru koşan bir nehir, içinden bakılınca bizim için Hazreti Muhammed'den, hattâ Hazreti İbrahim'den gelerek Hazreti Ömer'lerin ve Kılıç Aslan'ların, Yunus'larla Yıldırım'ların beldesini geçip bize ulaşan, bu beldelerin emanetini bize sunan bir hayat, bir dimağ olduğu görülür. Ve biz, millet hayatında her yeni ihtiyaca cevap ararken bütün bu eskinin heykeline çevrilmeye muhtacız: Yeni ihtiyaçlara eski bilgiler cevap olurlar.

Milletlerin böyle ataları olduğu gibi velilerin pîrleri, sanatkârların üstatları vardır. Tebrizli Şemsettin olmasaydı Mevlâna olmazdı. Gazalî, olgunluk devresinde Fâremidli'nin meyvası oldu. Büyük Ömer, Hazreti Muhammed'in aşkıyle bulunduğu zirveye ulaşmıştı.

Nihayet Kur'an'ın ilâhî hikmeti, İslâm cemaatinin ruhuna Peygamber'in örnek hayatiyle müessir olmuyor mu?

Sanatkârları ele alalım. Her sanatkâr, eski devirlerin üstadlarına bağlanmak suretiyle sanatını ortaya koyuyor, hepsinin geçmişte bir hayat kaynağı, bir mürşidi bir modeli vardır. Sanatta eskiye bağlılık, ruhun çevrildiği her alanda olduğu gibi, bizi mâzinin çok derinlerine kadar götürücüdür. Asrımıza gelinceye kadar plâstik sanatlar, bütün üstadlarını rönesansta buluyorlardı. Asrımızın sanatkârları, Mısır sanatına kadar sokuldular ve kendilerine örnek olacak birçok hazineleri orada buldular. Bütün eski asırların sanat eserlerini yok ediniz, yetişecek sanatkârınız arılardan ileriye gidemez.

İlim âdeta insan zekâsının demir bir örs üzerinde dövüle dövüle asırlar içinde eskimesi, parlaması ve yığılan düşüncelerin parıltısını kazanmasıdır. Bu sebepten o da eskidir, zira eskinin mahsulüdür. Felsefe ve hikmet de eskinin, hakîmin ruhunda çiçeklenmesidir. Kant, felefesini kurarken Öklid matematiğine dayanıyordu. Eski hatalardan kurtulmak için, bütün eskiyi ortadan kaldırmak isteyiş, pirelerden kurtulmak için yorganı, hattâ bütün evi yıkmaya benzer ki, bu da tembel bir hizmetçinin işidir. İlim de eskidir, sanat da eskidir, medeniyet de eskidir. Çünkü bunlar eskinin mahsulüdür. Bütün dünya ve bütün hayat, yaşanmış olan eskiden, maziden gelen akışın bir tecellisi, evrim kanununun bir meyvasıdır.

O halde eskinin inkârı nedendir? Ruhumuzun yapısını teşkil eden ve eski dediğimiz mâziden sıyrılmaya, soysuzlaşma denir. Soysuzlaşma olayı, ecdat ve tarihe sahip olmayan fertlerde gözükür veya ruhî bir hastalığın, bir şahsiyet hastalığının eseri olarak meydana gelir. Barındıkları vatanda kendilerinin ecdat kemikleri gömülü bulunmayan ve içerisine sokuldukları cemiyetin ruhunda kendi tarih ve mazileri yüklü olmayan insanlar, bütün kuvvetleriyle o milletin mâzisine musallat olur, onun ruhunu tarihiyle baraber kökünden kazımak isterler. Böylelikle kendilerine millet büyüğü süsü verirken o milleti gömmek isterler ve arkalarında bir sürü yabancı çocuklariyle, bunlara kapılan ve nereye çevrilse orada imansızlıkla

yıkılan çelimsiz vicdanları sürüklerler. İnkılâp adına bir milletin kanına böyle girilir.

Bizde mazisizliğin timsali olan hasta şair Tevfik Fikret, her iki gruba en tipik örnektir. Onun "âti çıkınca ortaya mâzi silinmeli" teranesi, bir hamlede oğlunu İslâm'ın "Âmentü"sünden Amerikan bezirgânlığına fırlattı. Bedbaht bir neslin ruhunu karanlıklara gömücü bu kuvvet, mensup olduğu Serveti Fünûn ailesinin hepsiyle birlikte şahsiyetsizliğin timsali olmuştur. Soysuzlaşma olayı, ruhî hastalık olarak genel felce pek yakındır. Genel felçte olduğu gibi bunda da hasta kendi şahsiyetini büsbütün kaybeder ve zaman zaman kendisine çeşitli şahsiyetler musallat olur. Kâh hıristiyan kesilir, kâh dinsizliği kendine yakın bulur. Bazan milliyetçi, bazan anarşisttir. Bazı kere ilme hayran, sonra yine ona düşman tavır alır. Bakarsınız aile hayatına düşkündür, sonra da onu yıkmaya çalışır. Kâh Fransa ile Amerika'nın hayranı, kâh da onların düşmanı bir mürebbîdir. Bazan kendi fikirlerini herkesinkine üstün bulur, bazan da kendi fikirlerine itimadı olmadığını, herşeyde yanıldığına kanaat getirdiğini söyler. Böylece şahsiyetinden uzaklaşma, onlara zaman zaman yakıp yıkma arzuları verir, çıldırtıcı fikirler getirir. Bunların değerlendiği yerde bir cemiyetin nizâmını kökünden yıkıcı yazılar veya hareketlerin her taraftan boşandığını görürsünüz. Milletleri, bu türlü inkılâpçılarla böyle fikir adamlarından kurtarmak lâzımdır.

Şahsiyetin bu en korkunç, en tehlikeli hastalığının daima kendisiyle beraber bulunduğu bir şey var, o da imansızlıktır, hiçbir şeye inanmamaktır. Bunlar hiçbir şeye inanmayışları yüzünden, her tarafta kendileri için hürriyet ararlar. Serâzad yaşamayı, hasta varlıklarına ideal edinirler. Bütün şuurları, varlıklarının eriyip dağıldığı boşluktaki melankoliye bağlanır. Bu hal, mâziyi ve onunla birlikte benliklerini meydana getiren bütün unsurları terk edişlerinin tabiî neticesidir. Böylece kâinat içinde yapayalnız kalan varlıklarının bir tek ifadesi vardır: İmansızlık, iradesizlik demektir. Aciz ve zaaf içinde serilen varlıklarına, her tamas bir ok, her yaklaşma bir

şimşek tesiri yapar. Kuvvetten, vefakârlıktan, aşktan, hakikattan, Allah'dan kaçarlar ve bütün bu ulvî değerlerden uzak yaşamak idealine, onlar hürriyet derler. Onlar için fedakârlık zulüm, hakikat bir kemend, din bir musîbettir. Kaidesiz, kayıtsız yaşamak, hayat idealidir. Bu hayatın tabiî nasibi hüsran olacağından, bunlar ömürlerini ışıksız bir boşlukta geçirirler. Tevfik Fikret, hasta terennümlerinde kendine musallat olan bu ruh halini pek güzel anlatmıştır. Eğer onların eliyle zehirlenen bu neslin kurtarıcısı bir Âkif gelmemiş olsaydı, bugün belki bütün gençliğimizi bir bataklıkta boğulmuş bulacaktık...

Bunların dilendikleri hürriyet, hakikatte ruh yapımızın çözülüp dağılmasından ve kendi unsurlarından ayrılmasından başka bir şey olmayan anarşi, yani nizâmın yıkılmasıdır. Halbuki kâinatta her yerde nizâm vardır. Evvelâ kâinatımız bir nizâm üzerine kurulmuştur. Tabiat kanunları, bu nizâmın ifadesidirler. Zekânın işleyişinde metodun lüzumlu oluşu, onda da nizâm ve kaidelerin hâkimiyetini gösterir. Nihayet bizim hukukî nizâmımız ve hareket kaidelerini belirten ahlâkî nizâmımız vardır. Bu nizâm, tam gerçekleştiği zaman hürriyetimizi en kuvvetli şekilde hissederiz. Bu nizâm, gerçekleşmesi için ruh kuvveti bulamayarak ayaklar altında çiğnendiği zaman, asıl o zaman esirliğini hisseden ruh yerlerde sürünür. Bu nizâmı gerçekleştiren ruh kuvveti, kendi ruhî cevheriyle karar verdiği zaman, maddî kuvvetlerle vasıtaları da kullanır; çünkü bizim kalıbımız maddî bir yapıdır. Gayemiz ruh olduğu halde maddî vasıtalar da kullanmak bunun için tabiidir. O ülkelerle birlikte ruhları fethedenlere bunun için büyük adam diyoruz ve yine bu sebepten Hazreti Muhammed'den, Hazreti Ömer'den Alp Aslan'lara ve Kılıç Aslan'lara, Fâtih'lere ve Yavuz'lara, Hüseyin Avni'lere ve Mehmet Âkif'lere kadar bütün ruh ve ülke fâtihlerimize, gaza sahiplerimize ecdadımız, atalarımız diyoruz.

İşte, bizim ruh dâvamız budur. Komünistler, ruhumuzun tarihe gömülmüş temellerini yıkmak istediklerinden bize düşmandırlar. Onlar, beşer vücudunun genel felce uğramış organlarıdır. Hiçbir

mektep ve doktrine bağlanmaktan hoşlanmayan bütün anarşistler de böyledir. Onlar nizâm ile mazinin, yani insan ruhunun yıkıcısıdırlar. Bizde son devirlerin doktrini bu vazifeyi yapmıştır, temellerimizi koparmak istemiştir. Lâkin bu temellerde barınan mazi, işte bin yıllık, binüçyüz yıllık kuvvetle onları karşılıyor. Eğilmeyeceğiz, sinmeyeceğiz, kuvvetiz ve kuvvet olacağız!..

Hareket, III/1, Ocak 1953;
Sebilürreşad, XII/300, Aralık 1959; *YT*/1, 2; *ME*.

*

Gençlik çağında en süratli gelişmesini yapan insan şahsiyeti, ruhî ve içtimaî olmak üzere iki türlü unsurların bütününden yapılmış manevî bir terkiptir. Ruhî unsurlar, tasavvurlar, ümitler, idealler, hareket iradesi ve sonsuzluğa çevrilmiş olan bütün içsel kuvvetlerdir. İçtimaî unsur, insanın cemiyet içindeki yeri, rütbesi, başkaları tarafından değerlendirilmesi ve hayat gemisindeki dümen rolüdür. Ruhî unsurlar, insanın kendinden doğarlar; kendinin öz malıdır ve insanı kendi samimî ve gerçek varlığına bağlarlar. İçtimaî unsurlar, insana dışardan bağışlanır; mevki ve memuriyetle rütbe halinde başkaları tarafından bahşiş gibi sunulurlar. Bunlar, insanın kibrini gıdalandırır ve çok kere onu zâlim yaparlar. Makamımız, gafletimizin dostu olur. Mal ve servet asıl düşmanımızdır, ama dost gibi görünür.

İşte biri bizi kendimize getiren ve yaşadıkça olgunlaştıran ruhî unsurla, diğeri her adımda kendimizden uzaklaştıran ve bazan gafletlerin gayyâsında boğan içtimaî unsur, bu ikisi normal insanda denge halinde bulunur. Gençleri ilimle, imanla, ahlâkî ideallerin aşısiyle yetiştirirseniz olgun şahsiyetler elde edersiniz. Yükseltilen ve daima değerlendirilen ruhi şahsiyet, mevki, makam ve para hırslarını eritir, küçümser, onların şer ve musîbetlerinden kendini korur. Böyleleri ideal adamı, hak adamı, iman adamı olurlar.

Gençlerin ruhî şahsiyetini olgunlaştırıcı gayretlerle fedakârlıkların esirgendiği yerde her ân pusuda bekleyen mevki ve servet hırslarının sentezinden ibaret içtimaî şahsiyet galebe eder; gençliği

pençesine takar; kâh tekmede zafer arayan spor müsabakacısı yapar; kâh hak ve hayatlar çiğnemede saadet arayan fâhiş kazançların çılgını haline koyar; kâh büyük kapılardan büyük alkışlar arasında büyük adımlarla girmenin sevdalısı siyaset ihtirasiyle çürütür. İnsan artık kaybolur. İnsanı insanda yok etmeye kabiliyetli hırslar hayata hâkim olurlar; kalabalığın toplandığı yerde alkışlanan işte bu hırslardır.

İlim, ahlâk, sanat ve din ideallerini ve insanın bütün yüksek sevgilerini teşkil eden ruhî unsurların zayıflayarak doyum vermediği, ruhlarda boşluk ve yetersizliğin hissedildiği devirlerde başa gelen, iki halden biridir: Ya kendi zaafına, iktidarsızlığına ve yetersizliğine inanmış olmanın doğurduğu aşağılık duygusu hâkim olur. İnsandaki ruh kuvvetlerini ezer, iradeyi boğar, hareket enerjisini sıfıra indirir. Gençliği, kendi değersizliğine inandıran sömürge çocuğunun rah hali, esaret duygusu idare eder. Daima korkulan bu düşkünlükten, bu aşağılaşmadan gençliği korumak için ona çok kere, benliğine bağlı olmayan, onun kendi ruh yaşayışına mal edilmemiş, şahsiyet örgüsünün derin tabakalarından alınmamış, milletin ve ferdin mazisinden çıkarılmamış yabancı ideller telkin ediliyor ve bu ideallerle harekete geçiriliyor. O zaman kendi dışından alınan kuvvetlerle harekete geçirilenler, ruhsuz bir hareket dünyasında hoyratlaşıyorlar, saldırıcı oluyorlar. Sonsuzluğa götüren yol ise ancak ruhun dünyasından geçtiği için, kindar, yıkıcı ve imansız olan, yani ruha karşı olan bu davranışlar Allah'a ulaştırmıyorlar; ümitsiz bir karanlıkta bunaltıp bırakıyorlar. Karanlığın verdiği kasvet ve hüsranla, ümitsizlikle saldırma arzularını daima daha çok arttırıyor ve bundan bütün yıkıcı hareketler doğuyor: İsyanlar, ihtilâller, yıkıp ezici mitingler, tel'inler, tehditler ve her yerde kalbe uzanan yumruklar.

Şahsiyet hastalıklarının en tehlikelilerinden biri "obsession" dedikleri musallat fikirlerdir. Bu hastalıkta şahsiyetin bütününden kopup ayrılan bazı unsurlar serbest kalarak şahsiyetin bütünü içinde eritilmediklerinden, ferdin şuuruna dışardan saldırırlar; ona suç

işletir, kırıp yıkma hareketleri yaptırırlar. Bu halin doğurduğu çıldırtıcı fikirler, insandaki muvazeneyi, iç düzeni bozar, huzursuzluk ve anarşi hali şuuru doldurur. Aynı hâdise, cemiyet hayatına yaygın görülür. Kendinde barınan bazı tasavvurlarla üzüntüleri istismar edici ferde yabancı bir takım içtimaî tasavvurlar, onun ruhundaki bu endişeleri dışardan kırbaçlamak suretiyle onu hoyratlaştırırlar. Bundan tıpkı taassup gibi komünizm ve anarşizm hareketleri doğmaktadır. Her sahada taassup denen şey, kendi aşısını daima tatlı meyva veren ruhdan değil de, dıştan alan bir kin ve saldırma iptilâsıdır. Komünizm de öyledir. Ruhun bütün sevgi ve merhamet kapıları kapatılarak haksızlığın barındığı hedefe çevrilmiş kindar ve intikamcı davranıştır. Anarşizm ise, daima itaata karşı konan bir kinden doğmadır. Taassup, komünizm ve anarşizm, hep musallat fikirler halinde fertleri ve cemiyetleri harekete geçiren şahsiyet hastalıklarıdır. Normal şahsiyet, bunların dışında yaşanacak bir hayat içinde aranmalıdır. Taassubun gayesi fikirlerin zorbalığı, bir nevi inancını putlaştırma olduğu halde. komünizmin gayesi fikirler ve inançlar âleminde tam bir anarşizme ulaştırmaktır. Birincisi kara kuvveti, ikincisi kaba kuvveti temsil eden bu iki kâbustan ikisi de ruha düşmandır. İkisi de ruhdaki hürriyeti boğar ve ruhların sonsuzluğa götürücü iktidarını yok ederler. İkisi de fertlerle milletleri yaşatan şahsiyetin bütününden kopmuş parçaları, hoyratlaşan kuvvetler halinde sevgiye karşı koyarlar. Cemiyetlerdeki şahsiyet hastalığının herbiri bir şeklini meydana getiren bu iki kuvvetin çarpışması kadar yarınımızı tehdit eden başka bir musîbet tasavvur edilemez. Kaba kuvvetle kara kuvvetin ikisini birlikte ortadan kaldırarak hakikatın güneşinde gönülleri birleştirecek aşk ve iman ise savaş ve döğüşlerin, tel'in ve tehditlerin değil, kalplerde yapılan fetihlerin eseri olacaktır.

Hareket, III/1 Ocak 1953 ve *Türk yurdu*, V/4, Nisan 1966; *YT*/2; *ME*.

ZORBA-ESİR MEDENİYETLERİ

Milletlerin ruhu, tarihlerinin derinliğinde aranmalıdır. Ruhunu kazanmak için, maddeyi feda eden, varını kurban veren fedakârlığı, kendi tarihi içinde Anadolu tanımıştır; çünkü hürriyet için kurban vermiştir. Yeryüzünde medeniyetler yaratan kuvvet, her devirde yeni değerlere karşı duyulan sürükleyici aşklar olmuştur. Tabiat veya cemiyet içinde kendiliğinden doğan şartlar, sade zorlayıcı kuvvetler hiçbir yerde bir medeniyet yaratmadı. Medeniyet doğması demek, bir insan kalabalığı içinde, yeni ruhî değerlerin doğması ve fertlerle zümrelerin bu değerlerin arkasından hür iradeleriyle, zorlanmaksızın koşmaları demektir. Bu aşkı öldüren zorbalıkların harekete geçirdiği kuvvetler, yani ruhî esaretler doğunca medeniyetler söner, çöker ve yerini zulûmle yıkımlara bırakırlar. Tarihte hangi değerler medeniyet yaratmıştır? Bu değerleri, yarattıkları medeniyetlerin özelliği içinde, tâ dört bin yıllık medeniyet olan Çin'in doğuşundan bugüne kadar izleyebiliriz. Çin denilen bu kıtada yüz milyonlarla insanın bir millet halinde medeniyet yaptığını düşünelim. Evvelce, ayrı yaşayan yüzlerce, binlerce insan zümresi arasındaki kaynaşma, soy birliği, dil ve din birliği yapıyor. Bu birliklerin yapısı, hâlâ ayakta duran bir dilek birliği yaşatıyor. Yüz milyonlarla insanı, birlik içinde kaynaştıran kuvvet, Çin'in çalışma aşkına dayanan dini olmuştu. Çin'de Tao dininden fışkıran ve medeniyet yaratan değerler, çalışma aşkı, tabiat ve varlığı sevmek, insanın içsel varlığını ancak tabiatla birleştirmek suretiyle ebedîliği ve sonsuzluğu yaşatmak iradesi idi.

Hint dini, insanın bütün ruhî kuvvetlerini ve hattâ ferdiyetini sonsuzda yokluğa kavuşturmak mefkûresini en yüksek değer halinde yaşatır. Mısırlı, tabiat ve çalışma aşkının sonsuzlukla ebedilikte kurtuluş iradesiyle birleştirmişti.

Yunan medeniyeti tabiatı sevmek, tabiatın ve tabiat kuvvetlerinin sırrına ermek, insanın kabiliyet ve kuvvetlerini tabiatla yan yana işletmek aşkı ile doğdu. Sonunda insanlığı, ruhî değerler dünyasında ilerleyişin son basamağına yükseltti. Yunan düşüncesi fizik ve iktisatla başladı, metafizik ve ahlâka doğru yükseldi. Roma'nın cihana saçtığı adalet mefkûresi, bugün bile insanlığımızı idare ediyor. Roma, doğuşunu böyle bir evrensel hukuk mefkûresinde buldu ve âdaletin eliyle Roma, dünyanın kalbi oldu.

İslâm'ı doğuran ve İslâm medeniyetini bu kıtalarda hâkim kılan değer, yine yeni bir hukuk ve ahlâk aşkı olmuştur. Anadolu'nun kendi halkına kutsal vatan olan toprağına saçılan bu ahlâk aşkı, burayı yeni bir medeniyet içinde tekrar canlandırmıştır. Avrupa'nın rönesansı, fikir ve sanat alanlarında yeni kıymetlerin üstüne kuruldu.

Biliyoruz ki bugün bu medeniyetlerin çoğu ölmüştür. Sonuncular da hayatiyetlerini kaybetmektedirler. Medeniyetlere bu ölüm rüzgârı nereden geliyor? Şimdi arayacağımız budur. Bu cevabı derhal verelim: Bu medeniyetleri cansız düşüren zehirleyici kuvvet, hep insan hürriyetlerini yıkan esaretlerin elinde doğmuştur. Hürriyet, değerler yaratan aşkımızdır. Bu aşkın eseri olan medeniyetler, hep zorbalığın ayakları altında sürükleniyor. Çin'de ve Hint'te, Mısır'da ve Yunan'da, İslâm dünyasında ve Asya'da zorbalıklar, medeniyet yaratmış olan değerleri bugün çiğnemişlerdir. Sade kuvveti temsil eden bir içtimaî sınıfın zaferi bugün bu yerlerin hepsinde alkışlanıyor. Bunların her birinde zorbalıkların çarpıştığını ve muzaffer olanın, cemiyetin diğer sınıflarını yalnız kendi zâlim kuvvetini yükseltmek için çalıştırdığını ve yalnız kendi menfaatlarını gerçekleştirmek için yaşattığını görüyoruz. Yeni din, kuvvet dinidir. Bu değerleri yok edici zorbalık nereden doğuyor?

Zorbalığın sebebi, daima artan işbölümü ile sınıf farklarının doğması, sınıf kavgalarının daima bir tarafın lehine halledilmesidir. İşbölümü ile ayrılan sınıflar, ayrı ayrı kuvvet merkezleri kuruyorlar ve kuvvet, daima hakim yaşamak, daima yalnız yaşamak ihtiyacında olduğundan, değeri ayakları altına alıyor. Kuvvetle değerin çarpışması, insanlığı yataşmakta olan şahsiyet sahibi insanlarla insanlığa hâkim olmak isteyen menfaatların çarpışmasıdır. Her değer fertler arasında hürriyetin eliyle örülmüş bağlar yaratıyor; çalışmak aşkı gibi sonsuzun aşkı ve sonsuz tabiatın aşkı, ilim, sanat ve içtimaî servet aşkı, âdalet ve ahlâk aşkı. Bu değerlerin hepsi aşk halinde doğarlarken ferdî iradeleri birbirine bağlayan ve arzın bir köşesinde birlik yaratan kuvvet oluyorlar. Ferdî ruhun kâinata yayılması ise, fertlerin arasındaki dostluk gibi ilâhî bir sırrın eseridir. Bu değerlerle zenginleşen, onlarla yaşatılan dostluk, insanlığın asıl ifadesini ortaya koyucudur. Ruhları, yine ruhî değerlerle birbirine bağlayan bu dostluk bağı kopunca fert, kâinat içinde yalnız kalıyor. Ferdî ve iptidaî bencilik batağına gömülüp, kâinat için belâ oluyor. Ferdiyetler arasındaki bağları koparan el bir defa kuvvet oldu mu artık değerlerin ölümü bekleniyor.

Kuvvetin muzaffer olduğu şu medeniyetlere tekrar dönelim. Çin'de, Hint'te, İslâm dünyasında, bugünkü Avrupa'da insanlığın iki zümre halinde ayrıldığını görüyoruz: Esirler ve zorbalar. Her yerde ve her devirde bir içtimaî sınıfın hakim olduğunu, diğer içtimaî sınıfların bu hâkim sınıf etrafında, onun yaşattığı değerler etrafında toplanarak, sıralanarak onun hayatını artırmak için yaşadıklarını söylemiştik. Böyle bir yaşayış eğer bir değer etrafında ve bir değer için olursa, bir hakkın koruyucusu ve bir hakikatin yaşatıcısı olabilir. Yok zorbalıkla bir sınıfın tahakkümü yüzünden olursa, orada bir değer uğruna hayat kavgası değil, bir kısmı zorba, bir kısmı esir olan iki zümre insanlık arasında bir zulüm döğüşmesi vardır. İşte bugün, dünyamızın üstüne zulüm yine kanat germiştir. Fakat her yerde bir zümre zorba insanlık, asıl büyük kalabalıkları, hem de hakkı temsil eden zümreleri esir etmiştir. Bugünkü içtimaî ve huku-

kî teşkilât, içteki bu esirliği haklı ve zorunlu kılmıştır. Esirliğin yeryüzünden kalktığına inanmıyoruz. Esirlik örf ve kanun halinde, içtimaî nizâm halinde teşkilâtlandırılmış ve insanlığa kendi akibeti diye sunulmak istenmiştir. İnsanlığın hakikî âkibeti bakımından yeni esirlik, eski esirlikten çok fena, çok acıklıdır. Yeni insan, esirliğinin şuurunu duymuş ve buna yarı bir irade katmış bulunuyor. İnsanlık, esirlerin iradesini kazanıyor.

Avrupa'nın şu manzarasına çevrilelim: Avrupalı insan, ya zorbadır, ya esir. Ya bir zâlim hükümdarın zulmüne âlet olan süngüyü tutuyorsunuz, ya da süngü altında inleyen esirsiniz. Zorba iseniz aynı zamanda yine esirsiniz demektir. Her halde ya bir ikbâl ya da bir servet kuvvetinin esirisiniz; kendi üstünüzdekine esir, ayaklar altında kalan ve hakkı temsil eden zümrelere karşı elbette zorbasınız. İçinizden kime hüviyeti sorulsa, açık sözlerle ya âmirdir, ya memur. Gerçekte bu iki hüviyet hepimizde var; âmir ve memur hüviyeti. Hepiniz zorba ve esirsiniz. En üstte bulunan sade zorbadır; ancak o da içgüdülerinin en zelil esiridir. Mazlûmların bakışından, hep zorbalar sınıfında duruyorsunuz. Bunun için, size zorba-esir diyorum. Yaşattığınız medeniyetlere zorba-esir medeniyetleri demek lâzımdır.

Sosyologlar eski dayanışmaya karşı yeni dayanışmayı överler. Yeni dayanışmanın, işbölümünün artması yüzünden, insanları birbirine yaklaştırdığını, insanlık içinde karşılıklı kefâlet ve mesuliyet yarattığını söylerler. Yeni devlet bu dayanışmayı ellerine almıştır. Hakikatte ise, işbölümünün artması ve çok girift bir bağlılığın doğması, yeni cemiyetlerde âmir ile memur bağlarını kuvvetlendirmiştir. Devlet ise daima bir sınıfın diğer sınıflara tahakkümünü, zorbalığını kolaylaştırmış ve milletleri her yerde bir sınıfın emrinde çalışan ırgatlar haline koymuştur. En iyi hükûmet, varlığı belli olmayandır. Bugünkü hükûmet ferdi her alanda kavrıyor, ferdiyetine bile nüfuz ediyor. Hükûmet gerçek gayesini kaybetmiştir. Devrimizin önderleri ahlâk mümessili değildirler, bir dâvayı temsil etmiyorlar. Ferdî menfaatlarla aralarında sıkı sıkıya bağlanmış, birleştirilmiş büyük menfaatları kuvvetli eller topluyor. Bu kuvvet, maddî ve ik-

tisadî kuvvettir. İşbölümü ilerlemiş, işler birbirine bağlanmış, gayeler birkaç merkezde toplanmıştır. Bu büyük dayanışmayı idare eden devlet mümessilleri, içimizde en kuvvetli olanların kurduğu cihazdır. Bunlar, tahakküm eden içtimaî sınıfı meydana getiriyorlar. Böyle menfaatlerin kuvvetlenmesi, teşkilâtlanması karşısında ahlâkî ferdiyetlerin kurtarıcı tesiri zayıflamıştır. Bugünkü cemiyette mefkûreci denen adam, hâkim sınıftan aldığı kuvvetle etrafındaki sesleri susturacak kadar kuvvetlenmiş olan ve yine bir sınıfın menfaatlerini temsil eden adamdır. Kuvvetin mümessili olan, hakkın sesini çıkarmıyor. Hak sesleri, bugün hâkim bir sınıfın mümessili ve bekçisi olan devletin teşkilâtlanmış kuvveti karşısında sönmüştür, sönmeye de mahkûmdur.

Bugünkü devlet, zümreler karşısında müthiş bir teknik üstünlüğüne sahiptir. Devletle millet, karşılıklı olarak aynı müdafaa âletlerini kullanmıyorlar. Devlet, en kuvvetli içtimaî sınıfın bünyesini, millî bünyeye her yanından nüfuz edecek şekilde ve yaman bir tekniğin üstünlüğüyle teşkilâtlandırılmış ve milletin her ferdine karşı bütün içtimaî bünyenin teşkilâtlanmış elinin silâhını çevirmiştir. Gandi gibi bir mukaddes ruh değil, Lenin gibi bir zorba muvaffak oluyor. Bugün, insanî kıymetlerin ruhlarda yükseldiğini görmüyoruz; yalnız maddeci kuvvetler çarpışıyor. Bugün ümmetin günahını satın almak isteyen mesuliyet mümessili peygamberlerin yerinde zümrelerin kin ve menfaatını temsil eden kanlı eller duruyor. İnsanlık, bedbaht olduğunun ve yanlış bir yol tutmuş olduğunun şuuruna artık kavuşmaktadır. Cemiyetlerin ahlâkî bir evrim geçirmemiş olduklarını bugün görüyoruz. Milletleri doğuran ferdî hürriyetlerin dâvası olmuştu. Bugün milletler içinde ferdî hürriyetler yok ediliyor. Yeni ferdî hürriyet dâvası zarurî olarak içtimaî bünyeleri parçalayarak dar zümreleri kendi hak ve dâvaları etrafında toplayacaktır. Kanun bekçisi yerinde ahlâk mefkûrecisi canlanmalıdır. Ahlâk mefkûrecisini içimizde canlandırmak ve kendi vicdanımızın iradesini kendi ellerimize geçirmek için, bugün artık bundan başka imkân yolu kalmamıştır. Büyük iktisadî kuvvetlerin parçalanıp ufaltıl-

ması lâzımdır. İktisadî tahakküm yok edilmelidir. Ancak bu yoldan gidişle insanlığın hayat ve vicdanını istismar eden zâlim kuvvetler parçalanıp atılabilecektir. İnsanlığın üstünde yer yer heyulâ gibi bağdaş kurmuş duran kuvvetler yıkılırken ancak yeni ruhî değerler zaferini yükseltebileceklerdir. Cemiyetin ahlâkına, ahlâkın ne demek olduğunu bilenler "polisli ahlâk" diyorlar. Bugünkü insan ferdî kuvvetlerine güvenemiyor, ferdiyetinin tesirini hiçbir yerde görmüyor ve bundan imansızlık doğuyor. İnsanı asıl makine yapan, bu kendi kuvvetlerine karşı olan itimatsızlığıdır. Vicdan yerinde devletin, ahlâk yerinde servetin yaşadığı asrımızda fert kurtarıcı olmayınca ye'se ve imansızlığa düşüyor. Kovanda arılar gibi fertler birbirine ve umumî kuvvetlere sarılıyorlar. Bu sebepten ne mürşit var, ne mümin. Sürükleyen kuvvetle sürüklenenleri görüyoruz. Asrımızda Saint-Paul Atina'da Areopag'da meçhul ilâhı tanıtmak için artık vaazetmiyor; artık Hallac Bağdat'ta halka hak yolunu gösterir ve bir olan Allah'ı ferdin kendi ruhunda tanıtırken çevresinde insanlıktan bir iman halkası gerilmiyor. İmansızlık asrımızın hastalığıdır.

Bu belânın kaynağı ne yolda bir yürüyüş olmuştur? Bize göre bu, cemiyetçiliğin belâsıdır. Cemiyetçiliğin hatalarından evvelce bahsetmiştik. Şimdi de belâlarına dokunuyoruz. Cemiyetçilik fertleri inkâr etmiyor; birikmiş fertlerin menfaatını toplu kuvvetle koruyor ve temsil ediyor. Onun inkâr ettiği şey, kaynağı insanî değerlerdir, ferdin ve cemiyetin üstünde olan şahsiyettir. Cemiyetçilik şahsiyete düşmandır. Onda cemiyet namına söz söyleyen dinlenir ve yine cemiyet adına cellât kılıç yükseltir. Kanun kuvvetinin vicdan otoritesini hiçe saydığı yerde, şahsiyetin zümre menfaatleri karşısında kuvvet olması mümkün müdür? İçten ve dıştan gelen bayağı menfaatlerin mâhiyeti her yerde aynıdır. Hallac'ın vicdanı karşısında Abbasi sarayı nasıl ayaklanmışsa Gandi'nin vicdanı karşısında da İngiltere'nin köleliğini zorbalıkla temsil eden Racalar da öyle ayaklanmıştı. Her yerde istibdat, bir zümrenin istibdadı. Cemiyet kuvvetinin arkasında saklanan, gayrıyla alakasını kesip menfa-

atlerine sarılan bir zümre fert görüyoruz. Cemiyet, birlikte tahakküm etmek için toplanan fertlerin bekçisidir, onların umumî çehresidir. Fertçilik insanlığa nasıl düşmansa, cemiyetçilik de öyle belâdır. Bunlar ayrı şeyler değil; cemiyetçilik teşkilâtlanmış fertçiliktir, aralarında gaye farkı görünmüyor.

Cemiyetin ahlâkı olmaz. Eğer bu ahlâkların gayesi bir cemiyetin selâmeti ve menfaati kaygısı ise bu ahlâk, cemiyet denen varlığın kendi içine kapalı bencil haklarının korunması için yapılan teşkilâttan başka bir şey değildir. Burada menfaatler paylaşılıyor ve zümrenin menfaatini çoğaltmak, ancak birleşen kuvveti cemiyetin dışındakilere karşı kullanmakla mümkün oluyor. Zümre istibdadı her şekilde doğabiliyor. Cemiyet menfaatı değer yaratamaz. Her değer yaratıcısı, eseri uğrunda ihtiraslarını inkâr etmiş demektir. Bu insan çokluktan kurtulmuş, yarattığı bir olan değer yoluyla birliğe kavuşmuş insandır. Mevzuu olan bir ağaçtan bin tablo yaratan sanatkâr gibi değer yaratıcısı, bir değer aşkından bir inkılâp çıkaracaktır. Hz. Muhammed'in açtığı dâvanın birliği etrafında bin hareket, bin inkılâp doğmuştur. O, cemiyetinin mümessili olmaktan çok uzak, cemiyetinin bir ayakta ilerleyen âhengine isyan etmişti. Her yerde cemiyetçilik, esirliği doğurur. Hak için cihad açan inkılâpçı, bulunduğu cemiyetin mümessili değildir, halka rağmen halk için çalışan insandır. Onlar, benliklerinde duydukları derin fırtınalarda benliklerini yok edip bir hakikatın peşinde koşuyorlar. Bu derunî çağırışların doğurduğu ideal değerleri ilk bakışta iki zümreye ayrılabilir: Bir zümre değerler, ferdin selâmeti mefkûresine, ferdî ruhun kendi eliyle kendini kurtarması gayesine bağlanıyor. İkinci bir zümre değerler, cemiyetin ve insanlığın hakkının kurtarılması için cihada girmeyi zarurî kılan değerlerdir. Kendi eliyle ruhunu kurtarmak sadece kurtuluştur. Lâkin kurtuluş tam ve kendi kendine yeten bir değer değildir. Kurtulan, kurtarıcı olacaktır. Her veli, her peygamber kurtarıcıdır. Ferdin ruhî kurtuluşunun bir tezini veren Goethe eseriyle nasıl kurtarıcı olmuşsa, Mevlâna da *Mesnevi*'sinin nefesini âleme dağıtarak kurtarıcı olmuştur. Ümmetini kurtaramayan

bir peygamber nasıl bedbaht olursa, yaşadığı eserini yazamayan sanatkâr da öyle bedbahttır; o kendini kurtaramamıştır. Âlemi kurtarmak, kendini kurtarmak demektir. Hakikî kurtuluş kurtarıştır. Kurtaran insan, dar ferdiyetinin ve onun bekçisi olan cemiyetin üstünde ve ötesindedir; ferdiyete ve cemiyete cihad açmıştır. Biz bu insana şahsiyet sahibi insan diyoruz. Aramızda doğmasını istediğimiz işte bu insandır.

Şahsiyet sahibi insanı bize tanıtan vasıflar nelerdir? Bu insanın ilk vasfı, hayat kaidelerine sahip oluşudur. Hayat kaidelerine sahip olan, naslara (dogme) sahip demektir. Kendinde ve hareketlerinde bazı naslar yaşatmayan insana karakter adamı diyemeyiz. Ancak bize benliğinin dışında bir takım naslar veren insana inanmıyoruz. Samimi adam, hakikat adamı, bize kendi dışında birçok hareket imkânlarını gösterecek, kendi varlığında ise bir tek hareket kaidesi takip ettiğini yaşanmış bir nas halinde yine kendi hareketleriyle gösterecektir. Kendi dışında çok olan yaşayışların ilmi, kendinde olan bir hayat kaidesinin telkini; işte bize yol gösterecek insanın davranış tarzı.

Bir hayat kaidesini kendi hareketlerinde yaşatan adam, iman adamıdır. Hareket halinde tanıdığımız iman, dar düsturlara sığamaz. Onu ancak hareketle yaşatmak kabildir. İman yine imanla tanılabilir. Bizde hareket olmak isteyen iman varsa, başka deyimle bir takım değerlere karşı aşk doğuyorsa, bu insanları tanıyabileceğiz ve bu yaşayışa namzet olabileceğiz. İnsanlık bugün bunları kaybetme yolundadır. Aydınlar ve gençlik, her türlü nasdan ve hareket kaidesinden kurtulmayı gaye edinmiş gibidir. Kurtuluş sanılan bu davranış, insan felâketlerinin en süreklisini yaratacaktır. Bir takım naslara inanılmayan cemiyetlere ahlâk teklif etmek beyhudedir. Hıristiyanlığın yirmi asırdır garb âleminde yarattığı ilk değer, naslara iman değeridir. Garbın şu gözlerimizi kamaştıran hareket kabiliyetini bu imanla gıdalanarak kuvvetlenmiş buluyoruz. Hareket cesaretini veren iman kuvvetidir, bu kuvvetin sonsuzluğuna inanmaktır. Garp âlemi, Hıristiyan dininin kaynaklarında bu kuvveti kazandı.

Büyük insanların büyük iman adamı olduklarını, din arayıcısı olduklarını tekrara hacet var mı? Bugün, zümreleri dizginle sürükleyen, dünyanın çehresini tırnaklarıyla parçalayan ruhsuz zorbaların hareket kaidesi yoktur; bunlar iman adamı değildirler. Lâkin Sokrat'ın, Saint-Augustin'in, Pascal'ın, Pasteur'ün, Hallac'ın ve Gandi'nin, bunların hepsinin hayatlarının başından sonuna kadar ve emin bir ebedilikte, hareketlerinde iman halinde yaşattıkları hayat kaideleri vardır.

Şahsiyet sahibi insanın ikinci vasfı ne olabilir? Bu insan, sorumluluk taşıyan insandır; kendi hareketlerinden sorumlu olduğu gibi şuurunun eriştiği bütün hareketlerden kendine sorumluluk payı çıkaran insandır. Sorumluluk, fena hareketin sonunda doğan bir kefâlet, bir ceza değil, belki hür olan hareketi yaratan, hem de ferdin kendi iradesiyle yarattığı bir mefkûredir. Bu insan, bağlı yaşayan insandır. Bu bağlılıkla ve böyle sonsuz varlığa karşı sorumluluk hissiyle yaşayan insanın imanlı olması ve bazı hareket kaidelerine sahip olması lâzımdır.

Hareket, I/4, Mayıs 1939; *YT*/1, 2; *ME*.

İÇTİMAÎ SINIFLAR

Bizde içtimaî sınıf meselesine girmeden önce dâvanın önemini ve tarihte almış olduğu bazı halleri hatırlatmak lâzım geliyor. İçtimaî sınıflar, cemiyetin aile, dinî ve siyasî zümreler halinde bölünmesinden ayrıdır. Meselenin esası şudur: Her cemiyette bütün diğer iş sahalarından daha mühim olan bir iş sahası vardır. Diğer işler bu esaslı işin etrafında tâli iş zümreleri halinde toplanırlar. İşte bir cemiyette bir merkezî işle onun etrafında sıralanıp o iş sahası ile alâkaları nisbetinde önem kazanan iş zümreleri arasında sınıf mertebeleri ve hakları kurulması içtimaî sınıfları yaratır.

İlkel cemiyetlerde aile temeli üstüne kurulan içtimaî uzviyet soplar ve boylar halinde yaşadığı zaman sınıf ayrımı bugünkü önemini taşımıyordu, belki de hiç yoktu. Sınıf ayrımının önem kazanması için, aile temeline dayanan içtimaî yapının ortadan kalkmasını beklemek lâzım geldi. İçtimaî bünye giriftleştikçe hür olanlar, esirler gibi sınıflar meydana geldi. Meselâ içtimaî sınıflar dâvasının bir örneğini Hint'de dinî nizâm içinde vücut bulmuş görüyoruz. Orada dört sınıf halk Brahman'ın vücudunun dört ayrı tarafından yaratılmış sanılıyordu. Rahipler başından, askerler göğsünden, toprak sahipleri karnından, işçilerle çiftçiler kollarıyle ayaklarından yaratılmıştı. Bu dinî görüşte en yüksek sınıf rahipler sınıfı oluyor, öbür sınıflar tâli ehemmiyetler alarak o sınıfın arkasında sıralanıyorlar ve dinî ocağa yakınlıkları sırasiyle değer kazanıyorlardı.

Romalılarda ise esaslı faaliyet şekli siyasetti. İçtimaî sınıflar, siyasî hayata yakınlıklarına göre sıralanmışlardı. Müesseselerin

kuvvetini ölçen, siyasî önemleri oluyordu. Roma tarihini dolduran Patrisyenlerle Plebler mücadelesi, kuzeyden gelen bir kavimle Etrüsklerin mücadelesidir. Almanya'da içtimaî sınıfların mihveri asaletti. Orada bir asil sınıfla bir de aşağı sınıf vardı. Asil sınıf harpçi, sert, mütehakkim bir ırktan iniyordu. Orada asalet ve onun dayandığı harpçilik meziyeti en başta bulunuyordu. Fransa'da zenginler cemiyetin başına geçtiler. Burjuvaların imtiyazlarını ellerinden alan Fransız inkılâbı oldu. Vakıa Fransız inkılâbı, Avrupa'da bütün içtimaî sınıf farklarını ortadan kaldırmıştı. Lâkin XIX. asır, yeni içtimaî sınıflar mihveri kurdu. Bu mihver iktisat mihveri oldu. Bugünün içtimaî sınıfları, iktisadî şartlar üzerinde kuruluyor. Asrımızda Amerikan cemiyetinin başında bulunanlar zenginler, sermaye sahipleridir. Eski ve yeni çağların bütün bu saydığımız sınıflar ayrımında, her cemiyette esaslı olan bir yaşayış tarzının o cemiyetin hayat kaynağı olduğunu, diğer iş şekillerinin ona hayatını artıracak şekilde etrafında sıralandıklarını ve ona yakınlıkları sırasiyle önem kazandıklarını görüyoruz. Hint'te din hayatı, Roma'da siyasî hayat, Almanya'da harp ve asalet, Fransa'da servet ve harcanması, Amerika'da iktisadî hayat, bu cemiyetlerin iş hayatında ve yaşayışlarında en esaslı rolü oynamışlar, diğer iş zümreleri hep bu merkezî kuvveti temsil eden sınıfın hayatiyetini artırmak için çalışmışlardır. Bu içtimaî sınıflar tarihte zaman zaman, herbiri bir devirde başa geçerek, diğerlerine hâkim oldular. Her büyük inkılâp devresinde bir sınıfın zaferini görüyoruz.

Dedik ki, Fransız İnkılâbı Avrupa'da sınıf farklarını, falan veya filân sınıfa ait oluş hissini yok etmişti. Avrupa yeniden muvazenesini bulurken, XIX. asır yeni bir hâkim iş unsuru, yeni bir hâkim sınıf yarattı. İktisadî hâkimiyet, iktisat sahiplerinin cemiyetin başına geçmesi ile sonuçlandı. Avrupa'nın bir asırlık tarihi, büyük sanayi ve sermaye hareketlerinin etrafında denge sağlamaya çalışırken sınıfların geçirdikleri safhaların tarihidir. Büyük sanayi ve sermaye hâkimiyeti tahtını bir asırdan beri Avrupa'da kuruyordu ve onun ilerlemesi Avrupa'da milliyetlerin evrimi ile beraber gitti. Va-

kıa büyük sanayi, vatandaş fikrini iş hayatı etrafında ve iş yapan nüfus kesafetleri içinde canlandırdı. Dünyanın yarısının ham maddeleri, asrımızın başında Avrupa'da büyük sanayinin çarkını döndüren kuvvet olmuştu. Öyleyse Avrupa'da hârikalar yaratan makine, dünyamızın eskiyen taraflarını canlandıracak, onu yeni bir hayat ve saadete kavuşturacak ve kendi etrafında sarsılmaz bir iş ve kader birliği yaratacaktı. Bunun böyle olmadığını bugün bütün âlem biliyor. Niçin?

Niçin tâ Rönesans'ta yeni bir hayat bolluğuna susamış olduğunu gösteren Avrupa böyle bir hayata ermedi, uzun bir hasretin sonunda bir vuslat devri doğmadı? Sebebini araştıralım: Rönesanstan sonra Avrupa'nın yaşayışına ve yol alışına hâkim iki sınıfın onun kalbinde yer alıp zaman zaman kâh birinin kâh öbürünün ön safa geçtiğini görüyoruz. Bunlara sınıf demekten ziyade sınıf olmak isteyen kuvvetler demek daha doğru olur. Bu kuvvetlerin birisi, kökleri orta zamanın Katolik fikir ve felsefesinde yaşayan Hıristiyan ruhçuluğu, "spiritualisme"dir. Bu ruhî kuvvet, Pascalların, Bossuetlerin elinde yeni ahlâkın ve yeni nesillerin temelini koymuştu. Sonra Kant'ta amelî aklın nazarî akla, yani hareket ve ruhun bilgiye karşı zaferini ilân ederek sade zihnî ve mücerret bir kıymet olmadığını gösterdi. Rousseau'nun müjdelediği Romantizm hareketi, Avrupa'da XIX. asrın başında her alanda, düşüncede ve yaşayışta, inanda ve ailede bu ruhî kuvvetin yeni bir zaferi halinde yayıldı. Sonra o da yerini makineye bırakarak son harplerin ardına kadar geldi, dayandı. Avrupa'da, hâkim yaşamak için daha Rönesansta kök salmak isteyen, XVI. asırda beliren diğer kuvvet de, XIX. asrın makineleşmesini hazırlayan maddî kuvvettir. Bu, sonsuz bir istihlâk arzusuna bağlı olan servet kuvveti ve bu kuvvetin çimlendirdiği istismar kabiliyetidir. Bu kuvvet, Rönesansın ihtişam ve debdebesinden doğdu, az zamanda bütün Avrupa'ya saçıldı. Rönesansın bir ahlâkî düşkünlükle beraber doğduğunu ve her alanda başarı yaratmak için servetle maddî kuvveti her yerde kullandığını hatırlamak lâzımdır. Zümrelere saadet getiren servetle hâkimiyet hırsı, Avrupalının özünü ye-

ni dünyalara dikti. XV. asırda başlayan sömürgecilik hareketleri, Avrupa'nın yeryüzünde nasıl yaman bir tüketici ve sömürücü muzır kuvvet, bir belâ olduğunu bugün bütün dünyaya gösterdi. Avrupa'nın bizzat kendi içinde de bu tüketme ve sömürme gücü asırlar arasında yol alıp zaman zaman iktidar mevkiini ele geçirdi. Bu kuvvet zamanla millî rekabetleri ve kinleri ateşlendirerek her yerde hâkim sınıf haline geldi. XVII. asrın dinî ruhçuluğu, asaletle serveti, israfla lüksü yaşatan XVIII. asrın doğuşunda kaybolmuştu. Bu, ruhî kuvvete karşı maddî kuvvetin yeni çağ Avrupa'sında ilk zaferi idi. XVIII. asrın yarattığı cemiyet asaletle servete tapınıyordu. Sun'î bir cemiyetti. Tabiî ve ruhî kıymetleri ezmişti. Avrupa'yı bu asrın sonunda yeniden tabiata ve ruha kavuşturan Rousseau'nun sesi, Romantizm'in doğuşunu müjdeledi. XIX. asrın ortasında ruhun hareketi yine yere yuvarlandı. Bu asırda maddenin zaferi, gururla, asalet ve tüketim hırsları halinde değil, üretim ve kazanç ihtirası halinde kendini gösterdi. Avrupa, kıtaların bütün emeğini yutan anbar olmuştu. Avrupa'da geri üretim dünyasına yüz çeviren büyük üretim sınıfı doğmuştu. Bugün Amerika'yı en kuvvetli ve en mağrur yapan kuvvet, büyük üretim kuvvetidir. Avrupa'da doğarak asırlar arasında kendini gösteren ruhî kuvvet, Amerika'ya hiç ayak basmadı, orada bir kuvvet olmadı. Avrupa'nın kurtuluşunu, bu ruhî kuvveti yokluğa atarak, maddî kuvvetin herkesin arasında eşit olarak paylaşılmasında arayan komünist dünyası çok geçmeden ruhsuzluğun cezasını görmeye başladı. Orada ahlâktan ayrılan iş, insan yerine ırgat yaratıyor; iş orada fert için fazilet ve hürriyet değil, belâ ve mecburiyet oluyor. Bugün Avrupa'nın içinde, bu kıtanın yarattığı medeniyetin bizzat kendi varlığından doğan buhrana ancak bir çare bulunabilir: Ruhî kuvveti maddî kuvvetin üstüne yükseltmek, ahlâkı iktisada hâkim kılmak. Avrupa'yı kurtaracak olan, bu iki kuvveti nefsinde birleştirmiş ve böylece anlaştırmış olan bir içtimaî sınıftır. Böyle bir sınıf doğup da iktidar yerine gelirse, bu sınıf en kuvvetli ve hâkim sınıf olursa, ancak o zaman Avrupa kendi kendini mahvetmek âkibetinden kurtulabilir. Bugün Avrupa'da yer yer işsiz bırakılan

zümreler görülüyor. Cemiyet ve idare müesseseleri çok miktarda işsizlerle, yani lüzumsuz unsurlarla doluyor. İşsizliği yaratan zümreler kim olursa olsun, lüzumsuz ve faydasız unsurlar ve müesseseler artıyor. İşsizlikle, başkalarının emeğiyle servet, saadet yapanlar asıl iş yapan zümreleri iktidar yerine getirmemek için ellerinden geleni yapıyorlar. Çünkü onlar kuvvet olursa kendilerinin lüzumsuz varlıklarını ortadan kaldıracaklardır.

Bizzat faal olan kuvvetin yanında bir de tahakküm kuvveti olan sermaye, içtimaî miraslar ve imtiyazlar halinde ele geçen mülkiyet, dünyamızda bugün bir işsizler tahakkümü yaratmıştır. Bunların yanında, en çok çalışan zümreler, ırgat gibi bunları kuvvetlendirmek için çalışıyorlar. Harp sefaletleriyle içtimaî sefaletleri kucaklayan milletler gibi, Anadolu'nun çocuğu da Avrupa'da bugün hâkim yaşayan fert ve zümrelerin keyfi uğruna sürünmekte ve yarınına ağlamaktadır. Bu büyük yağmada her milletin eli var. Lâkin bunların arasında en belâlısı Yahudi bankerinin ve sermaye sahibinin elidir. Her yerde milletleri istedikleri gibi olmaktan alıkoyan, bu nevi işsiz zümrelerdir. Sermaye sahipleri ile müessese mümessilleri de anlaşmışlardır. Milletlerin asıl kendi bedenlerinin dünyamızı sarsacak şekilde kımıldanması lâzımdır. Avrupa kendi ruhî kuvveti ile kendi iktisadını anlaşırmalı, Anadolu, Avrupalının zehirli elinden kurtulup kendi mâzisinin ruhî kuvvetlerini tekrar canlandırarak onu kendi iktisadî yapısının hâkimi yapmalıdır. Bütün Asya için durum aynıdır. O zaman Avrupa'da ve Asya'da insan hayatını değerli yapan iş ve iş ahlâkı doğacaktır. O zaman Asya ve Avrupa yeni bir tarihe ve yeni bir medeniyete başlamak için lâzım olan kuvveti kendinde bulacaktır.

Yaşadığımız devrin iş hayatına böyle tenkitçi bir gözle baktıktan sonra içtimaî sınıf meselesinin önemi üzerinde biraz durmak lâzım geliyor. İçtimaî sınıflar, tarihte her cemiyetin olduğu gibi, asrımızdaki millî cemiyetlerin esaslı unsurlarıdır. Bir cemiyeti tanımak için umumî bir bakışla onun bütününe bakmak tam mânasiyle bir aldanıştır. Böyle bir bakış sathî ve daima yanlış hükümler yaratabi-

lir. Bir cemiyet içindeki yaşatıcı kuvvetleri temsil eden içtimaî sınıflardır. Cemiyetin iradesini sınıfların temayüllerinde arayabiliriz. Yoksa yaşayan sınıfların dışında bütün cemiyeti kuşatan ve onun fertlerinin iradesinden ayrı olan bir umumî irade kabul etmekten, böyle bir vehme bağlanmaktan çok uzaktayız. Bir cemiyet içinde herhangi bir taraftan bir irade doğuyor, bu iradeye "kamu iradesi" diyorlar. Lâkin her defasında fertlerin teker teker oyları sorulsa, bu iradeye oy verecek ya menfaati yaşatılmakta olan bir zümre kalır, ya da eğer bu irade menfaattan doğmayıp ta bütünün selâmeti arzusundan doğuyorsa her sınıf buna sonradan oy verebilir. Her halde bu iradenin doğduğu yer, bir zümre fertlerinin birinin veya bir çoğunun kafasıdır. Kamunun iradesi adı verilen böyle bir meçhule kafamızı vurmaktan sakınalım.

İlk zamanın Hint cemiyetinden başlayarak asrımızın Avrupa milletlerine kadar yürüttüğümüz kısa tahlilde bu cemiyetlerin yaşattığı içtimaî sınıfları tanımaya çalıştık. Tarihçi veya içtimaiyatçı görüşüyle bu cemiyetlerin bünyeleri hakkında bazı vasıflandırıcı sözler, genel ifadeler bulmak kabildir. Lâkin böyle bir genel görüşün verdiği, bir iskelet, cansız bir resim olacaktır. Halbuki bizce içtimaî sınıflar, o milletlerin tarihini yapan asıl kuvvetlerdir. Tarihi, yapıldıktan, yaşandıktan sonraki umumî görünüşü ile değil, onu yapan kuvvetleri tanıyarak ve o kuvvetlerle ilerleyip tarihin yapılışını içinde görmek istiyoruz. Böyle yapılmazsa tarih tetkiki efsane nakline benzer. Biz, cemiyetin yapısını kabullenen bir içtimaî sözleşme, fertler arasında yapılmış bir anlaşma olduğuna inanmıyoruz. Hâkim olan ve hepsinin başına geçen en kuvvetli bir sınıfın etrafında bir sınıflar topluluğu tanıyoruz. Bu sınıfların siyasî cepheleri var ve en kuvvetli sınıf, hepsine hâkim sınıf, millî hayata, cemiyet hayatına da hâkim oluyor. Tarihî kaderi idare eden bu sınıf, dedik ki o cemiyetin kendi maddî kuvvetleri ile yine kendi ruhî kuvvetini, bu sonuncuyu öbürüne hâkim kılarak birleştirirse ancak kurtarıcı olabilir. Avrupa ve Asya için söylediklerimizi kendimize tatbik edelim. Bizde hangi içtimaî sınıflar yaşamıştır? İçtimaî sınıf bir zaruret midir? Nasıl bir sınıf lâzım?

Avrupa'daki içtimaî buhranı izah etmek isteyenler, onun sebebini yeni medeniyetin dengesiz ilerleyişinde, maddî kuvveti ele geçirip ruhî kuvveti ihmal edişinde buluyorlar. Bu güzel görüşün işaret ettiği maddî ve ruhî kuvvetlerin hangileri olduğunu söylemiştik. Bu dengeyi bulmak için, maddî kuvveti yok etmek veya zayıflatmak istenmiyor. Sadece onun ruhî kuvvetle denk gelmesi aranıyor. Şu halde hangi kuvvetler arasında yeni bir denge kurmak lâzım gelmektedir?

Doğunun tarihi, ilk zaman sonlarından bu ülkede Türk'ün eliyle İslâm'ın ruhu parlayıncaya kadar, uzun bir talan tarihidir. Anadolu bu acı kadere İskender devrinden beri katlanmıştır. O zamandan beri hâkim olan ve diğerlerini ırgat yaparak tek başına hüküm süren sınıf, kılıçla veya zorbalıkla gelip yerleşen bir istilâ zümresinin kurduğu sınıf olmuştur. Burada zümreleri bir yabancının elinden öbür yabancı kurtarır onun getirdiği yenilikler, evvelkinin geleneklerini yıkar ve cemiyete yeni bir yön verirdi. Anadolu Eti medeniyetini yaşatırken bu ülkede ruhî kuvvetin maddî kuvvetle anlaşarak onları ilerlettiğini kabul etmek lâzımdır. Sonra ancak İslâm'ın Anadolu'ya girmesiyle yeni bir ruh dâvasının kökleştiğini görüyoruz. Burada parça parça zümre menfaatleri uğrunda dağılıp zayıflamakda olan halkı İslâm ruhu birleştirdi, bir ruhî kuvvet olduğunu gösterdi. İslâm girmeden evvelki Anadolu'nun manzarası ile İslâm olan Anadolu'yu karşılaştırmak, insanın iki ayrı cihan karşısında, iki ayrı insanlık önünde olduğunu göstermeye yeterlidir. Evvelce burada medeniyetler kuran tarihlerin çocukları yaşıyordu. Gelenler bunları yok etmediler. Maddî varlıkları, büyük ölçüde onların maddî varlığı ile kaynaştı ve onlarınkinde temessül etti. Lâkin Türkmen'in getirdiği İslâm dini, bu âlemin insanını tamamiyle değiştirdi.

Eti ve Elen halkının seciyesi, kendiliğinden asla bir Alpaslan'ın seciyesini meydana getiremezdi. Alpaslan'ın çocuğu olan Anadolu köylüsünün seciyesinin en mühim tarafını, sonra bütün asırlarda bozulan, bu başlangıçların ruhî kuvveti olan İslâm dini izah edebilir. Anadolu'nun kendi maddî kuvveti ise, bu ne sömürgecilik kuvvetidir, ne de Türkmen'de olduğu gibi ticaret kuvvetidir. O, Anadolu top-

rağının verim kuvvetidir. Mesele bu noktada, bir mülkiyet ve ziraat meselesi oluyor. Mülkiyeti biz ancak çalışmanın sonucu olarak tanıyoruz. Acaba Anadolu'nun mülkiyeti nasıl bir emeğin eseri olmuştur? Anadolu'nun mülkiyetinde bu memleketin toprağı ve toprakta çalışmış olan şu kadar kavmin yarattığı teknik kaynaşmış bulunuyor. Göçebe Türkmen'in ayak basıp yerleştiği dünya, Eti çiftçisinin yüzyıllarca üzerinde çalışıp işlettiği ve kendine mahsus bir teknikle aniaştırdığı dünya idi. Göçebe Türkmen'in bu topraklara bağlanıp onunla kaynaşması ve tüccar iken çiftçi olması, bu isme değer büyük bir inkılâbdır. Bu bir tarihî geçittir. Şu halde Anadolu'nun yaşattığı ve Anadolu'yu yaşatmış olan ruhî kuvvet İslâm'ın kucağından, maddî kuvvet ise bu toprağa emek katmış ve orada teknik yaratmış olan çok eski kavimlerin tarihinden süzülüp gelmiştir. Bu bakışla tarihimizi tanımaya çalışalım. Kimin çocuklarıyız? Bunu soran şuurlara, bu maddî ve ruhî kuvvetleri yoğurmuş olan tarih cevap verebilir. Anadolu İslâm ruhuyla ayaklanıp yeni bir âlem kurmak için bu ruhî kuvvetle maddî kuvveti anlaştırmıştı. Bu inkılâb, bizim bin yıllık millî tarihimizi yarattı. Tarihimizin sonradan bir felâket tarihi olması, içerden ve dışardan, bu kuvvetlerin herbirinin yaratıcı ve yaşatıcı özlerinin yok edilip birer iskelet haline getirilmesi, bu dengenin iki tarafının da yüzlerce yıllık tarih içinde sık sık bozulmuş olması yüzündendir. Bu kuvvetler, hangi içtimaî sınıfları yaratmışlardır?

Tarihimizde ruhî kuvvetin mümessili olarak ulema sınıfını görüyoruz. Bu sınıf, ilk asırlardan sonra kendi özlü çehresini kaybetmiş bir maske, bir riya cephesi ve riyayı meslek edinen bir iktidar mevkii olmuştur. Bu zümre, zaman içinde hareket kudret ve kabiliyetini de kaybederek ham nazariyeciler yarattıkça hayata ve onun gidişine yabancı kalmış, bizzat kendi içinde ve hayatın içinde inkılâp yaratamaz hale gelmiş ve işte nihayet elimizde bugünkü iskelet kalmıştır.

Anadolu'yu kuran maddî kuvvete gelince, bu kuvvet altı asrın ayakları altında ezildi, ezildi ve bugünkü cılız hasta varlık elimizde kaldı. Bu kuvvetin ezilmesine sebep, Osmanlı İmparatorluğu'nun son asırlarında İmparatorluğu yaratmış olan Anadolu'yu Anavatan

olarak yaşatmaması, bilâkis aç sömürgeleri doyuran bir anbar gibi kullanmasıdır. İnsan anbarı, zahire anbarı, vergi anbarı. Bugün Anadolu toprağının kendi halkını bile yaşatmak için neden bu kadar hasis kaldığını kendimize sorabiliriz. Lâkin düşünelim ki bu toprak asırlarca üç kıtaya kol salan Osmanlı İmparatorluğu'nun sömürgelerini geçindiren anbardı. Sömürge anavatana bir şey getirmezken, anavatan sömürgelerin aç gözlerini, aç midelerini doyurmak için bütün varlığını harcadı. Arabistan, Arnavutluk, Balkanlar, bu aç kıtalar asırlarca Anadolu'nun varı ile, emeği ile gıdalandı. Anadolu'nun hayatî kuvvetleri, asırlarca üç kıtanın bucaklarına aktı. Çalışan Anadolu çocuğunun başına inen yumrukları ve mütegallibe zulmünü de buna ilâve etmek lâzımdır. İçli dışlı savaşlar karşısında maddî kuvvetlerini tüketen Anadolu'nun bugün üstünde yaşayan insanlara karşı hasis kalmasına şaşmıyalım. Sivas'ın, Kayseri'nin, Ankara'nın, Adana'nın, Aydın'ın ilk zaman tarihinde zengin medeniyetlere merkez olduklarını biliyoruz. Bugünkü cılız gövdeyi yiyen unsurları, onlar anavatandan alacaklarını alıp ayrıldıktan ve biz kendi kendimize kaldıktan sonra asıl çehreleriyle tanıdık.

Kendi içinden çürümüş olan ulema sınıfı ise, devlet kapısında uşak yaşamaya, devletle anlaşıp halka karşı koymaya sanki söz vermişti. Ortada candarma ve asker kuvvetini kullanan ve mânevî kuvvete dayanan devlet, açık veya gizli, millete karşı cephe almıştı. Bu zulmü yapan, milletinin büyük kurucuları olan Osmanoğulları değildi; sarayın etrafını sararak iktidarı ellerine geçiren devşirme çocuklarıydı. İmparatorluğun yıkılış asırlarında Şarkî Anadolu'daki bir isyanı bahane ederek, halk kuvvetini kırmak için insan kafalariyle kuyular dolduran bir Kuyucu Murat Paşa hâdisesini ve buna benzer hâdiseleri bir yana bırakıyorum. Fakat, İmparatorluğun son asırlarında, hükûmet kuvvetinin millete karşı bir düşman cephesi olduğunu açıkça görmek kabildir. İmparatorluğun üçüncü asrından sonra, biz Anadolu'da karşı karşıya iki kuvvet görüyoruz. Hükûmetle millet, zâlimlerle mazlûmlar... Bu hükûmet kuvvetini kuran ve ona dayanan mânevî kuvveti böylece hatırlatmak kâfidir. Zira, o

kuvvetin yaşayışına dair ve onun eserleri etrafında tarihçi bugüne kadar, hükümlerini vermiştir. Bizi, burada alâkadar eden Anadolu'da millet zümresinin elinde kalan hayatî kuvvetler ve bu ülkede içtimaî sınıf meselesinin aldığı şekil ve kıymettir.

Anadolu'da, millet içinde içtimaî sınıf doğmamıştır. Zira, Anadolu'ya, ne ona doğuşunda ruh vermiş olan mânevî kuvvet yâr olmuştur, ne de bu ülkenin yarattığı maddî kuvvet onun kendi çocuklarının elinde bırakılmıştır. Şu halde, Anadolu'da ne August Compte'un Avrupa'da ön safa geçmesini istediği zekâ sahiplerinin sınıfı, ne de Saint-Simon'un iş başına geçmesini dilediği sanayi sahiplerinin sınıfı doğabilmiştir. Çin'den başlıyarak, XX. asır Avrupa'sına kadar medeniyetler ve cemiyetler içinde, milletler içinde, içtamî sınıflar kurulmuş olduğunu ve bu sınıfların birisinin, bir zaman millet mukadderatını eline alarak, o milleti tarihin içinde muayyen bir noktaya kadar ilerlettiğini söylemiştik. Bu milletin emeği ile yaşayan, Anadolu köylüsünün iş kudretleriyle kendine irat edinen zümreler var oldukça, Anadolu'da bir millet kuvvetinin kurulmasına imkân olamazdı.

Şu halde; bizim işimiz, bizim kurtarışımız, kurtarıcı inkılâp, memleketin müstahsil zümresini, Anadolu köylüsünü bir sınıf yapmak, onu ahlâkî bir hayat içinde canlandırmak, onu cemiyetin başına geçirmektir. Bu sınıf, aile örneği verir, çocuğunu okutur, sermaye sahibi ve memur hazırlar, hâkim yetiştirir. Bu inkılâp emir ve kumanda ile değil, telkin ve tedris ile fertlerin ve müesseselerin fedakârlığı ile yapılır, vatanperver zümrelerin işidir. Şu halde, bu cemiyet içinde inkılâp yapmak onun tarihini selâmete eriştirmek için, yani Anadolu'da millet kuvveti yaratmak için bir çare vardır: Bir taraftan bir memleket tarihini kurmuş olan maddî, iktisadî varlığı, öbür taraftan ona ruh ve ruhî kudretler vermiş olan; Alpaslan'ları, Yunus Emre'leri yaratmış olan mânevî kuvveti, bu kuvvetlerin menbalarına inmek suretiyle yeniden canlandırmak ve ahlâk kuvvetini temsil eden sınıfa aşılayarak, onun ruhuna hayat verdikten sonra, işe başlamak lâzımdır.

Hareket, I/2, Mart 1939 ve I/3, Nisan 1939; *YT*/1, 2; *ME.*

İKİ MEZAR

Bahsetmek istediğim mezar, ne şairin anlattığı sevgilisinin kabridir, ne de serdarlar ve zorbalar namına yapılan anıtlar ve piramitlerdir. Bana felâketler nakleden, huzurunda göz yaşı döktüğüm mezar, yaşayanların şuurunda saltanat kurmuş olduğunu gördüğüm mezardır. Dünle bugünün yaşattıkları mezarı anlatmak istiyorum. Ölmüş olanlara değil, yaşayanlara mersiye yakışır. Ben bu mersiyenin pek samimî, pek merdâne belâgatini seziyorum. Namık Kemâl'i, Mehmet Âkif'i bu riyâdan uzak, erkekçe mersiyeyi devirlerinin ölü ruhları karşısında en yüksek heyecanlariyle besteledikleri için tebcil ediyorum. Ve işte, bunun için, bu mezarlıkta alkışlar yükselten eller, benim ruhuma düşmandırlar. Ne için hayata bedbin baktığımı, dünyayı neden bu kadar karanlık gördüğümü soranlara, şunu söylüyorum: "Çünkü, bu hayat, bu dünya benimdir. Benim ecdadımın dünyasındayım ve onu çocuklarıma bırakacağım. Hakikî sahip elbette ıstırap çeker. Yaralar benim vücudumda, benim ruhumda kanamaktadır."

Dünkü mezarı biliyoruz. Onun krokisini çizerken, en yüksek irfan müessesesinden başlıyalım. Osmanlı İmparatorluğu'nun sonlarında açılan Darülfünun'un adı, Darülfünun-ı Osmanî idi. Burası, saltanatın sâdık bendelerini yetiştiriyordu. Mülkiye-i Şâhâne ve Mühendishane-i Hümayun, hem teknik, hem idare sahasında sarayın keyif ve şehvetine uşaklar yetiştiriyordu. Milletin ölmeyen benliğinden fışkırıp bu iskelet ruha isyan edenlere celâlî ve bâğî deniliyordu. Dünyada en büyük rezalet isyan, en büyük fazilet mutlak

itaattı. Bir cemiyetin hayatını, en güzel anlatan edebiyatıdır. Osmanlı edebiyatı; başından sonuna kadar kasidecilik, meddahlık ve mersiyeciliğin, yani ruhu satılmış bir dalkavukluk zihniyetinin âbidesini yaratmıştır. Sanatkârlarla, saray bendegânı arasındaki fark, birincilerin daha ince bir hüner müsabakasına girmiş olmalarıdır. Fuzulî ile Tasavvuf şairleri istisna edilirse, bu edebiyatın cemaat ruhu ile alâkasız olduğu görülür.

Meddahlık, sanatın o kadar esaslı karakteri haline gelmiş ki, İstanbul şehrinden bahsederken, padişah huzurunda söyledikleri ruhsuz riya ile ve mübalâğa ile şişirilmiş cümleler kullanıyorlar; kadın aşkından bahsederken ancak cinsî aşkın çevrildiği vücuda ait şekillerden bazı hayvan ve bitkilere ait teşbihler, istiâreler bulup çıkarıyorlar. Mahdut tâbirlerle insan vücut ve uzuvlarını kâh bir maddeye, kâh başka bir maddeye yaklaştırmak suretiyle hüner gösteriyorlar. Sanat ruhun tercümesi, bir derunî müşahede ve bir günah itirafı (confession) veya bir dua, her halde bir ruhî hayat sistemi olduğuna göre, bütün bu işlerin sanatla ne alâkası olabilirdi? Musıkîye gelince, bunda da yine vücuda ait hayâllerle, vücuda karşı vuslat arzuları besleyen ve bir vücut hasreti yaşatan irade eseri görülmez, hodgâm bir his ve arzular terennümü duyuyoruz. Maddî hazlarla idare edilen âsûde bir hayata ulaşmaktan başka hiçbir gaye yok. Devletin eliyle hazırlanmış emir ve nehiylerin ötesinde ruhî faaliyetin eseri görülmüyor. Bu emir ve nehiylerin din kisvesine bürünmüş olanlarını bilenler, ulema diye bir zorba sınıfı teşkil etmişler. Maddî istihsalin bütün yükü, köylü diye hor görülen, memleketin asıl sahiplerinin omuzlarına yüklendi. Devlet makinesinin hedefi, bu esiri en iyi şekilde istismar etmek, onu en büyük zorlukla kullanmaktı. İşte krokisini çizdiğimiz bu eski âlemin bize miskinlik, iradesizlik ve ruhsuzluk yaşatan bir mezarı miras bıraktığını gösterdik. "Bunlar çok tekrarlanmış sözlerdir. Şimdi eskiden eser kalmadı" diyecekler çoktur. Acaba öyle mi? Eski ortadan kalktı mı? Yeni bir ruh doğdu mu? Bir rönesans açıldı mı? Biz buna evet diyecek saf ruhlardan değiliz. Eskiyi öldürmek için yapılan bir kaç hamle edebiyatta hayatın

aksetmesi halinde gözüküyor. Tanzimatçılarla Serveti Fünuncuların devrinde ve son nesilde bir yenilik hareketi yapıldığını görüyoruz. Bu hareketlerin hiçbirinin müessir olmayışı, daha doğrusu bir değer ihtiva etmeyişi neden ileri geliyordu? Tanzimatçıların hatası, siyasetle işe başlamaları ve ruhlara nüfuz edecek bir ideale, bir ruhî hayat sistemine sahip olmayıp idare tarzının kötülüğünü bağırmaktan ileri gidemeyişleridir. Serveti Fünun ise, cılız ve ruhsuz bir batı taklitçiliğinden başka bir şey yapmadı. Ruhlarda bir ihtilâl dahi yaratamadı. Avrupa'dan alınan yabancı tesir yalnız şekle nüfuz ediyordu. Avrupa'nın tesiri, insanın olduğu gibi sanat ve şiirin de ruhundan ziyade kıyafetine ait oluyordu. Şiirde vezin, kafiye, edâ, teşbihler, mecazlar değişiyor, aynı mezarın mirası olan ruh muhafaza ediliyordu. O kadar ki batı sanatkârlarının eserini kopya ederken bile onlar aynı ruhu yerleştiriyorlardı. Divan şairlerinin bayağı hisler sahasındaki kabiliyetlerinin şaheselerini veren Nedim'den sonra, Serveti Fünuncu Mehmet Rauf, fuhuş ve reziletin hikâye ve roman tarzında Batı tekniğine bürünmüş en iğrenç eserlerini bir nesle sunmak suretiyle fücur çevresinde şöhret kazandı.

Memlekette inkılâp yapmak iddiasiyle ve garplılaşmak dâvasiyle doğan Meşrutiyet, bu tesirlerin hiçbirini değiştirmedi. Zira bu inkılâbı yapanlar, yalnız istismar gayesiyle ve devleti ellerine geçirmek emeliyle hareket eden memleketin asıl sahiplerine yabancı bir sürü çapulcudan ibaretti. Demek ki irademiz değişmemiş, daha doğrusu cemaatin irade taşıyan mânevî benliği henüz değerlenmemiş. Hele edebiyata bakınca, son devirlerin bir uçuruma yuvarlanıştan başka bir şey ifade etmediğini görüyoruz. Edebiyatımızda dünle bugünü, şair Mehmet Âkif pek veciz anlatıyor:

Eski dîvanlarınız dopdolu oğlanla şarap,
Biradan, fâhişeden başka nedir şi'r-i şebab?

Bütün inkılâplar, şekil ve kıyafet değiştirmeden ibaret kalıyor; ruh daima aynı oluyor. Aynı mefhumlar, divan edebiyatından intikal

ediyor, buna ilâve edilen yeni konular yine eski ruhla işleniyor. Nedim-Mehmet Rauf edebiyatı yeni nesilde, divân edebiyatının medhiye ve mersiyeleriyle birlikte devam ediyor. Edebiyatta milliyet cereyanından bahsedenler, millî edebiyatı sade şekil, isim ve kalıpların başkalığında arıyorlar. Hayat sahasında yapılan inkılâplar da kıyafet değiştirmekten ibaret oldu. Yarım asırdan fazla zamandır evlerimiz değişti, elbisemiz değişti; lisanımız ve selâmımız bile bambaşka şekiller aldı. Dışımızdaki âleme bakıyoruz, hemen herşey değişmiş, fakat insan değişmemiş. Kendini görebilen insanın içine çevirdiği dikkatine cevap olarak, benliğinin derinliklerinden samimi bir ses haykırıyor: Ben ne elbiseyim, ne eşyayım, ne de dışından değiştirilebilir bir varlık. Hakikî inkılâp, bu isme değer hareket, insan ruhlarını değiştiren, insanda yeni bir irade yaratan harekettir. Asırlardan beri hayat sahnemizin şekil ve maddeye ait zaruretlerle birlikte ve dışardan gelen tesirlerle değişmiş olması, içtimaî inkılâp sayılmamalıdır. Bu kadar zamandır, mütemadiyen değişen kıyafetimize rağmen ruhumuzun değişmediğini görüyoruz. Bu hal, *Rebâb-ı Şikeste*'nin Süha ve Pervin'deki solgun benizli, hülyâperest gencinin yüzüne bir damla kan çıkarmadan onu öldürdü. Süha, idealin yenidoğmuş hali, daha doğrusu, cemiyetteki ideal ve irade ihtiyacı idi. İdeal, boş bir hayâl ve tasannu' eseri değildir. O, ruhumuzun, realitenin her tarafına serpilmesi, ruhun dış âlemde kazandığı hayattır. İdeal, benliğimizin âlem içinde bir parıltısıdır; onda ben varım. Benim varlığımın hakikî tasdiki, ideal dediğim ve içindeki his ve irade olan parıltılardan dışımda yarattığım terkiplerin hareketi ile oluyor. Dünyayı karanlık gören gençler, kendi içlerindeki karanlığı yok etmeye çalışsınlar. Çünkü hayatımızın karanlık oluşu, içimizin karanlık oluşunun zorunlu sonucudur. Şu halde her gerçekle barışmayalım. Bu hal, içimizdeki karanlığı kabul etmek demektir. İçimizdeki karanlıkla yaşamak iradesizliği, böyle korkak bir uzlaşmanın eseridir. Hayatta realizm, iradenin gerileyerek veya hareketten durarak her gerçeğe teslim olmasıdır. Eski Çin'de insanlığın ilk medeniyetlerinden birini doğuran Taoizm dini, kâinatın oluşunda bile

insanın en yüksek iradesini seziyor ve insan iradesiyle birlikte kâinata realiteden ziyade bir ideal değeri veriyordu. Sonra bu dinin halk içinde ideal olan esaslarını realite lisaniyle izah eden Konfüçyüs, menfaatçiliğin dar çemberi içine düştü.

Yunan felsefesinde gerçekçilik (réalisme) diliyle anlatılan sistemlerin hiçbiri kendi tarihi içinde feyizli bir hareket yaratmadı. Aristo'da kemâline ererek kendi dar çerçevesini kıramayan felsefe, bütün ortaçağ boyunca devam etti. Öbür taraftan Eflâtun'un idealizmi, İskenderiye mektebi yoluyla, Hıristiyan mistisizminin doğmasına tesir yaparak Avrupa medeniyetinin ruh dünyasında esaslarını hazırlamış oldu. Hıristiyanlık, genel çerçevesi içinde realist olan Yunan felsefesine tam bir idealizmi karşı koymuştur.

İslâm idealizmi, Hazreti Muhammed'in Mekke'de yaşadığı, hicretten evvelki yıllar esnasında inen âyetlerin meâli içinde gelişti. İslâm ruhu bu devrede doğmuştur. Hayatın pratik icapları ile mükemmel dünya adamı olmak arzusu içinde doğan muvaffak olmuş bir gerçekçiliğin (realizm), sonraki yüzyıllarda İslâm ruhunu hareketten durdurup menfaat ve muvaffakiyetlere tâbi kıldığını görüyoruz. İslâm âleminin içten yıkılışı, böyle bir realizmin eseri olmuştur.

XVI. asırda doğan İtalyan Rönesansı, Ortaçağ'a nazaran, ahlâk bakımından olduğu gibi sanat felsefesi bakımından da bir gerileyiş sayılabilir. Rönesans sanatkârlarının müthiş bir hırsla realitenin bütün renk ve şekillerini sanat hayâlleri halinde tüketmeleri, az zaman içinde Ortaçağ sanatkârlarının ruhî tasavvurlar dünyasına nihayet verdi. Rafael'de tablonun sathına ait olan tatlı renkler, grupların âhenkli tanziminden ibaret şekil incelikleri, hiçbir zaman Masoccio ve Giotto'nun. tablo halinde tanzimin sade bir vesile olduğu ruhî tasavvurlarının yaşatılmasındaki değere sahip olamadı. Leonard de Vinci'nin hârika sayılan meharetiyle esrârengiz ışık cihanı içinde hayat verdiği ifadede kemâl derecesine varan şekilleri, Andrea del Sarto'nun basit inhinalara sahip iptidaî şekiller altında yaşattığı ruhî varlıkların, dinî tefekkürü duyuların sezgisine bağlayan inceliğine asla sahip olamamıştır. Michel-Ange, eğer ilk devir-

lerinin şekil ibadeti sistemi içinde kalsaydı, heykelde ruhuna ifade vasıtası bulamazdı. Fakat, rönesans sanatkârları arasında yalnız o, tam bir mümin olarak realiteyi inkâr edebildi, onunla alâkasını kesti ve kendi ruhunu Allah'a ulaştıracağına inandığı sanatını realiteden kurtararak ideal dünyasına yükseltti. Realite sanata model olamazdı, sanatın konusu şekiller değildi. Ona göre sanat, tabiatüstü bir ifade idi.

Realitenin hâkim olarak çürüttüğü sanata daha mükemmel örnekleri bizim divan edebiyatında buluyoruz. Divân edebiyatı, kuvvetli bir sanattır. Bu edebiyat, ancak realiteden kurtulduğu yerde, yani Fuzulî'de ve Tasavvuf şairlerinin elinde yüksek sanat değerini kazanabilmiştir. Ondaki çelimsizlik, realiteye şiddetle bağlı olan ruhî hâdiseden hız almayarak madde ve şekillerden ibaret bir realitenin unsurlariyle meydana gelmiş olması, o edebiyatta bulduğumuz bunaltıcı darlığın sebebiridr.

Bugünkü Türk cemiyetinin hayatını yaratmada olan fikir ve ahlâk kuvvetleri, hatâlı vicdanların, kuvvete vasıta olmaktan başka rolleri bulunmayan samimiyetsiz fikir adamlarının eseri olduğu için, bir nesli ruhsuzluk ve iradesizlik içinde bunaltan realizme sürüklemiştir. Gençlerin bütün mânevî varlıklarını harcadıkları hayat sahaları spor, sinema ve fücûr neşriyatı olduktan sonra, mâneviyatına havalanacak saha arayan *Rebab-ı Şikeste*'nin solgun benizli hülyâperest genci katledildi. Realiteyi temsil eden Pervin yaşatıldı. Bu nesli şimdi o yaşatıyor. Çünkü ideal, solgun benizli hayâl halinde doğmayacaktı. Şeytanı temsil eden şe'niyet onun zaafından istifade etti. Hayatın pratiğini daha küçük yaşta öğrenen kurnaz bir gençlik yetiştirdi. Realitenin bize verebileceği bütün kuvverleri kullanmasını bilen, herbiri birer pratik adamı olan iradesizler, bu yeni realizmin çocuklarıdır. Bunlar divân edebiyatına yeni uslûp altında meftundurlar, çünkü o sanatkârlar da ikbâl yerlerinin sahiplerine menfaatlarına uygun dileklerini ifade hususunda pek mâhirdirler.

Realitede daha kolaylıkla başarılar vaadeden alkışlanıyor. Gerçek inkılâbın, ferdin menfaat ve başarılarına vasıta bir saadet yolu

olduğu zannediliyor ve hep kuvvetliler, muvaffak olanlar, bir kelime ile, realite alkışlanıyor. Şarkın, bu saadet vaadedene tapınma tarzında kendini gösteren saadet dilencisi ruhunu terk edip de sürünen realitenin üstünde alkış bilmeyen ideali seçtiğimiz ve artık bizi kurtarıcı olanı aramadığımız gün, kurtulmuş olacağız. Bu herşeyi başkasından bekleyen miskin şark ruhunun, eskiyi ve yeniyi hâlâ kendinde saklayan bu müthiş mezarın derinlerinde öldürücü bir tehlike gizlenmektedir. Anadolu'da, yani güneşin doğduğu yerde kazılmış eski ve yeni mezardan neslimizi kurtarmak için yaratılacak ideal, Anadolu çocuğunun kalbindeki büyük çarpıntı ile otuz üç milyon insanın kazma seslerini bir nefes halinde besteleyecek ve bu gerçek sesin verdiği ilhâm, gelecek nesilleri realitelere esir olmaktan kurtaracaktır.

Hareket, I/7, İkinciteşrin 1939; *YT*/1, 2.

ÜÇ KANLI PARTİ

Üçü de Türk'ün hamle yapıp ayaklandığı, Türklüğün bir kuvvet olduğu devirlerde yoluna engel olmak, ilerleyişini durdurmak için meydana çıkmıştır. Üçü de milleti kahbece vuracağı anda insanlık namına karşısına dikilmiştir. Üçü de haksızlıkla işlenen hataları düzeltmek davasiyle fedakâr bir cephe halinde görünerek saf gönülleri peşinden sürüklemiştir. Üçü de az zamanda tertemiz Anadolu'nun en temiz çocuklarını bir sürü vatansızın emireri haline koymuştur. Üçü de dünya nizâmı vadederek dünyamızı zindana çevirmiştir. Üçü de âlemşümul birer din olmak idealini her zaman sinsi bir maksadla muhafaza etmiştir.

Üçünün de en açık ateş hedefi Türk dünyası oldu. Üçünün ilk ve en masum kurbanı olmak üzere Anadolu seçildi. Üçünün de hedefi insanlığın kanlı bir tarih kefenine bürünmesi idi. Üçünün de hak sesinin çıktığı her yerde kapkara veya kıpkızıl çehresinde kanlı dişleri gözüktü. Üçünün de muvaffakiyet sırrı, vatan sahiplerini, vatanlarında öksüz yaşatmak oldu.

Bu üç kanlı partinin biri Şiîlik, öbürü Masonluk, üçüncüsü de Bolşevik partisidir. Şiîlik başlangıcını Hazreti Osman zamanında Mısır'da, İslâm'ı içinden vurmak için güya müslüman olan yahudi Abdullah Sebe'nin kurduğu fesad sisteminde buluyor. İlk hamlesiyle hak ve hayânın mümessili olan Hazreti Osman'ı şehid ediyor. Hazreti Ali'nin felâketlerine sebep oluyor. Yabancı bir mezhep adını alan bu fitne, İran'da Hazreti Ömer'in mukaddes cihadına karşı duramıyan Mazdek dininin tesirleri altında sistemleşiyor. Her mal

ve kadının herkese mübah oluşu esasından başlayarak İslâm'ı çiğneyici bütün ahlâk fesadiyle ıslâha yükleniyor. Güya onunla birleşiyor ve İslâmî bir mezhepmiş gibi meydana çıkıyor. İslâm dini kaynaklarından zehirleyici fitne silâhiyle müslüman Anadolu'ya dalıyor. En azametli devirlerimizde milletimizi iman ve gelenekleri sahasında paralamak için köylere nüfuz ediyor. Doğu Anadolu'daki meş'um ilerleyişine kahraman Padişah Yavuz Selim'in karşı gelişiyle ancak çöküyor. Çöküyor, lâkin Anadolu'nun hayatında yer yer çıban izleri bırakmaktan geri kalmıyor.

Masonluk, o da bir Yahudi teşkilatıdır. O da hür insanlık düşmanı komite gibi gizli kurulmuştur. Güya Kudüs'te Süleyman mabedini yapan duvarcılar tarafından ortaya konulmuş bir mezheptir. İnsanlık dinidir. İnsanların birbirine yardımı esasına dayanır. Hakikatte insanlığa karşı yalnız kendilerini korumak isteyenlerin mükemmel bir kin silahıdır. Yahudi aletidir, yanılmaz. Herhangi şekilde bir hakikate bağlı olanları bulur veya zayıf damarları arar. Müslüman, Mason olamaz. Çünkü İslâm cemaatinin hepsi kardeştir. Anadolu'yu bin yıldır vatan edinmiş Türk çocuğu mason olamaz, çünkü bütün vatandaşları kardeşleridir. Müslüman Anadolu, kendi vatandaşları içinden yalnız bir komiteye bağlananlarla yardımlaşma mukavelesine girdiği anda dinini ve milletini bir anda bırakmış olacaktır. Zira çelişik (mütenakız) iki mukavelenin ikisi birden sahih ve muteber olamazlar. Her milletten bir zümre insanları içerisine alan bir cemiyetin insanı her adımda vatandaşlarının haklarını çiğneyecek, hak namına haksızlığı, hayır adı altında bir süfli gizlilikle insanlıktaki kahraman taraf boğuluyor ve hep maddî hakikatlerin koruyuculuğu gayesi bütün ruh ve ahlâk heyecanlarımızı kurutararak insanı bayağı bir menfaat makinesi haline getiriyor. İnsanlık içerisinde gizli bir insanlık kurmak, herşeyden evvel gerçek insanlığımızın inkâriyle kabildir ve masonluk her adımda büyük insanlığımızı yerden yere vurmuştur. Ona suikast yapmıştır. Devletimizin büyük bir ayaklanma hareketine karar verdiği Tanzimat'ın ruhuna zehirli pençesini geçirmiş, sonra büyük müceddit Mithat

Paşa'yı elde etmiştir. Nihayet Meşrutiyet inkılâbı adı altında istibdat idaresine isyan etmeye hazırlanmış tertemiz bir Türk neslinin fedakârlığını kendi isminin halkasiyle çevrelemiş bir sürü ve çapulcu ile birlikte Selânik'ten fırlayıp Anadolu'nun kalbine ateşten bir daire halinde mıhlanmıştır. Yahudilik Türk-İslâm kalesi olan Anadolu'yu bu defa batıdan vurmak istemiş, İttihad Terakki çetesinin himayesinde idare makinesine sokulmuş, onu ele almış ve vatansızların eliyle mukaddesatından soymaya kadar cüret etmiş bir kızıl bomba olmuştur. Mukaddes Anadolu'nun her tarafında Türk saldırışlariyle bu mukaddesat düşmanı az mı kan dökmüştür?

Bolşevik partisi de Yahudilerin eseridir, denildi. Anadolu'ya bu sonuncu facia kuzeyden, Rus dünyasından girdi. O da insanlık ve hak davasile ortaya çıktı. Bir din halinde vicdanlara sokulmak istedi. Halbuki o bir kindi. Komünistler, çalınan hakları kinle geri almak yolunu tuttular. İnsan ruhunun kinle tedavi edilmiyeceğini düşünmek istemediler. Kin, kendisine karşı kullanıldığı zümrenin kalbinde yarayı genişletir, tedavi edilmez hale koyar. Böyle olunca da, önceden bir hak sistemi halinde harekete gelmiş olan diller susar. Sade kılıçlar ses verir, milletler doğranır, beldeler yakılır, insanlık tanınmaz olur.

Komünizmin, "herşeye hak kazanan ve her hakkın ölçüsü olan, kolun istihsal (üretim) kuvvetidir" düsturu önünde baş yere yuvarlanıyor, vicdan ve ahlâk idealleri serap oluyorlar. Büyük ve ebedî heyecanlarımız kalbimizden midemize iniyor ve aşkı kalmayan insanlığımız kudurmuş bir varlık halinde hep birbirlerine saldırıyor. Kalbimiz ayak diriyor ve gözlerimiz yaşarıyor: "Vatanımı, yuvamı, ocağımı sevecektim. Bana benzeyenleri seviyorum. Mukaddesatım için ölmeyi her zaman sevmiştim ve ben bu sevgilerle yaşamak istiyordum." Komünizm bütün sevgilerimizin köklerini yakmak suretile bizi tedaviye yelteniyor. Onların yerine kin ve intikam duygularını koymaya çalışıyor. Dinler, iptidaî insanlığımızın yaralarından sızan kin yerine aşkı koydular. Komünizm, aşkı öldürerek onun yerine kini koymaktadır.

yüşüne âlet olan bir değer halinde yaşatıldığı anlaşılır. Elbette milliyet, kökleri olan ferdî ruhun samimî hareketlerine bağlanmadıkça ve bu ferdî ruh da bir inancın temelleri üzerinde kurulmadıkça siyaset ve idarenin vasıtası haline girer, her devrin siyasetine, memleketin idarî icaplarına göre değişir ve milliyetin mürşitleri de siyasî otoritenin bekçileri haline gelirler. "Bizde Milliyet Hareketleri"ni incelerken bu meselenin tahlilini yapmayı denemiştik. Milliyet, bizim duyuş ve inanış tarzımızı zorunlu yapan, maddî ve ruhî özelliklerin yuğurduğu içtimaî şahsiyetimizdir. Her devirde, milliyet mefkûresi gibi kutsal bir dâvada idare edicilerin veya halin menfaatına uygun telkinlerin tesiri altında kalan genç nesiller, ruhlarını kurtaracak olan imanın yolundan uzaklaştılar. Milliyetçiliğimiz bir gün başka dinden unsurları içine alır, sonra çıkarır; halin icabına göre bir gün çiftçi millet olduğumuzu söyleriz, sonra sanayiciyiz deriz; bir zamanlar aristokrat olduğumuzu biliyorduk, şimdi demokrat olduğumuzu iddia ediyoruz. Bir gün ırkcılığa gönül veririz, başka birinde ırkın değerini sıfıra indirmekten çekinmeyiz. Bir zaman Avrupa medeniyetine bağlanır, sonra onu inkâr eder, şarklı oluruz. Baştan aşağı tezat halinde duran bu görüşlerin peşinde koşan nesilleri aldatan şey, geçici olan siyasî menfaatlerdir. Bir gün, şöyle olmakta menfaat sezilir, başka bir gün bu görüşü ortadan kaldırmakta menfaat aranır. Bir müşterek mefkûre halinde yaşanması gereken milliyetin menfaatlerden kurtulup daha derinden, ferdî ruhların hakikatından taşması, fertlerin hakikat diye bağlandıkları bir inancın temellerine dayanması lâzımdır. Her günü bir taraftan gelen menfaat endişesi bir zümrenin saltanatını kurmak için gençliği âlet olarak kullanırken, cemiyetin hayatı dümensiz ve tesadüfî tezatlar içinde bir karanlığa doğru ilerleyecek ve millet dediğimiz şu insan toplanışından tek bir ruh çıkarmak kabil olmayacaktır.

Evlerimizde iki musikî, kafamızda iki mantık, hayatımızda iki medeniyet, şarkla garp uyuşmuş duruyor. Aralarında bir çarpışma bile yok. Bunlar kendiliklerinden taşıdıkları mânaya asla sahip değildir. Garp musikîsini modernlik adına alkışlayan bir nesil şark

musikîsi ile mest olmaktadır. İçimizde dünkü gibi mücerret mantıkla hakikat araştıranlara hak vermekle beraber, dâhiyane belâgatlarla hergünkü değişikliklere, içtimaî hareketlere dair söz söyleyenlerden hoşlanıyoruz.

Gençliğe ait ruh buhranları yaşamış olanlar onu bilirler, sanatkârın eseriyle ahlâkçının öğütlerini uzlaştırıp kendimize bir hikmet, bir hayat felsefesi çıkarmak için ne kadar uğraştık, ne kadar ruh mücadelesi yaptık! Bu bir türlü mümkün olmadı. Birkaç nesil, hayata gafletle bakıp bir mâna çıkaramadan gelip geçti. Çünkü ferdî hayatımızın mânasına bakmaya vakit bulamadan birbiri ardına vâris olduğumuz bir iptilâ ile siyasete atılıyoruz. Cemiyete ait menfaat dâvaları arasında yine cemiyetin hayatî kuvvetleri eriyip kayboluyor. İnsanlığa ve insanlık içindeki yerimize ve hayatımızın istikbaline ait bir kelime söylenmiyor. Bir asırdan beri yapıldığı söylenen inkılâplar, Anadolu'nun ahlâkına, iktisadına, sanatlarına ait ve bu cemiyetin yaşatıcı kuvvetlerini tanıtan ne kadar eser ortaya koyabilmiştir? Bize kalırsa yapılması lâzım gelen bu iş, hiçbir zaman yapılmamıştır. Her devirde gençliği oyalayan, geçici olaylar ve devrin menfaatları oluyor. Bütün bu duyularımızı oyalayıcı dar görüşlerde ve hep menfaata dayanan sözde mefkûrelerden gençliği kim kurtaracak? Bu topraklarda yüksek bir medeniyet yaratıcı istikbâli kim bize vadedecek? Bu memleket gençliğinin gözünde büyük adam tasavvuru, azametli, sert bakışlı, endişe ve ıztıraptan kurtulmuş görünen, yaldızlı ve parlak sözler söyleyen, vakur yürüyüşlü hem de iyi giyinmiş ve servet sahibi hortlakların şeklinden ne zaman sıyrılacak? Ne zaman büyükleri, bizim gibi alelâde yaşayanların arasından kıyafet ve sözleriyle değil, fikir ve kanaatleriyle, hareketlerindeki fedakârlıkla ve kahramanlıklarıyla tanıyacağız? Şuurlanmış bir gençlik karşısında hakikî mürşit, onun yanında muztarip yaşayan, onunla beraber gözyaşı dökendir. Son devirlerin mürşitleri, hepsi de yalancı peygamber rolünü oynadılar./Birisi Kürt alfabesi tertipleyip Kürtlüğü ihyaya çalıştıktan sonra, İstanbul'a gelerek tamamen aykırı bir mefkûrenin sahibi ve bir devlet siyasetinin esiri oldu./Daha

yakın devirlerin mürşitleri, bâzan Anadolu'nun tarihinden ilhâm alarak bizde hakikî ve saf milliyeti kurmak istedikleri halde, şahıslarının devlet ve ikbal kapılarından uzakta senelerce terk edilişleri yüzünden, yeise düşerek bizzat ele aldıkları mefkûreye sonradan düşman kesildiler ve gençliğe ümitsizlik, hareketsizlik ve uysallık zehirlerini aşılamaya başladılar. Bazan da en ileri ruhçuluk ahlâkını, İsâ kisvesi altında müdafa yoluyla gençliğin ve memleketin kurtarılacağını umanlar, sonra ferdiyetlerinin her sahada, devlet karşısında ve hayatta uğradıkları sürekli muvaffakiyetsizlikler yüzünden en koyu maddeciliğe düştüler. Birincilerin hareket sahasında duydukları felce uğratıcı korkuyu, bunlar fikir sahasında ruhlarının derinliklerinde duydular. Düşünce hayatının gençlik devrinde ruhlar için bir din ararken, bugün din tanımayan, son ve ölü kuvvetlerine ancak sahip, bütüniyle meflûç bir ruh halinde, hayatta muvaffakiyetle yaşayanların kuvvetlerine garazkâr, iman ve mefkûrelerine düşman oluyorlar. Yine kendinin dünkü ruh eserine düşman olan, imanına düşman olan mürşitler bu memleket gençliğini her devirde böyle oyaladılar ve aldattılar; gençliği bir noktaya kadar sürükleyip daima yarı yolda yalnız bıraktılar. Bugünkü gençliğimizi kolaylıkla inanmaz, kendini inkâr eder hale getiren bu hâdisedir. Gençlik her devirde aldatılmıştır. Aldatılanın zamanla ve nesiller arasında elde ettiği müdafaa âleti, kurnazlıktır. Bugün, gençliğimiz, hiçbir samimi inanca sahip değilse ve samimi iman ve mefkûrelerden uzakta, onlarla eğlenen bir tavır takınmışsa bunun sebebi, her devirde bir mürşit tarafından aldatılmış olmasıdır. Sahtekâr mürşit menfaat ikbâle yükselmekten başka şey düşünmediği halde, bir zümre gençliğin mâsum kalplerini, kendi ikbâle yükselişinin basamakları gibi kullanıyor. Günün birinde, evvelce tutmuş olduğu yolun hatâlı olduğunu ileri sürerek arkasından sürüklediği gençliği yarı yolda bırakıp ayrılıyor ve istediği mevkie ulaşınca, artık yüzlerden maskeler düşüyor, menfaatler meydana çıkıyor.

Neslimizi hazırlayan yakın tarihe bakınca bu manzarayı görüyoruz. İşleri tamamen dış yüzünden gören bazı safdiller de neşe

zi eksik, hayatı iptidaî ve kasvetli buldular. Hâlâ içimizde yaşayan, garbı anlayamamış bu zavallı garblılar, neşemizin afaka yükseldiğini görsünler: Zayıflar karşısında ellerindeki kuvvetle tam hürriyeti yaşatan zümreler hayatın iptidaîliğini yıktılar; eski hayatın yerine lüksü getirdiler; Batının medeniyet araçlarını ayaklarının altına serdiler! Herşey tamamdır, evet her neşe tamam, yalnız ruh yok. Her tarafta iskelet ve şekil, ruhlarda karanlıkla tatminsizlik dolu. Müesseseler ve hayat içerisinde yetiştirmeye çabaladığımız genç çocuk, sayısız ıztırapların kaynağıdır. Onu mâbette diz çöküp gözyaşı dökmekten kurtardık diye avunanlar görsünler: Şimdi o binbir mâbette diz çöküp gözyaşı dökmektedir. Evinde sevgilisi için gözyaşı döküyor; mektepte hakikat duygularıyla vicdanını harekete getirenlerin karşısında gözyaşları döküyor; hareket aşkına tutulan genç kalpler, daha çok sevmek, daha çok muztarip yaşamak için ilâhî bir dua vecdi içinde hayatın her sahasında göz yaşlarıyla ilerliyorlar. Tabiat içinde ve sanat karşısında, ahlâkî hâdiseler dünyasında, felsefenin hikmetleri arasında ve insanlık âleminin yürüşüne şahit olduğumuz anlarda gençlik göz yaşlarıyla düşünüyor. İlmin hakikat ışıklariyle ilk karşılaştığı anlarda, hayatın saadet mefkûresini vicdanında ilk reddettiği anda, kadının iffet ve aşk hissini ilk duyduğu anda, vicdanında maddenin ve hayatın üstünde Allah'a yükselen kuvvetin kendini ilk tanıttığı ilham anlarında genç kalbin ilk eseri, gözyaşlarıdır. Bu anlar, ibadet anlarıdır. Bu anlarda vicdandan yükselen ses, Allah'ın sesidir. Mâbetsiz şehir gibi mâbutsuz kalp de ancak ruhun ölümüyle kazanılır. İnsanlık yok olmadıkça mâbetsiz kalmayacağı gibi, ruh da ölmedikçe mâbutsuz kalamaz. Ruhun ölümü, onun inkâr edilişidir, hayatın ümitsiz gidişiyle kazanılmış olan bir maddecilik içinde felce uğratılışıdır.

Bir nesil kendini, kaybedilen kendi ruhunu arıyor. Ruh ise arandığı her yerdedir. Kâinatta ruhsuz hiçbir şey yoktur. Eşya, şekil kazanmış fikirlerdir. Allah ise bizim varlıkla her temasımızda hissediliyor. Dinsizlik, hakiki ve geniş mânasında, eşyayı sahip olduğu ruhdan sıyırarak nefsimiz uğrunda bir vasıta gibi kullanmaktır.

Bizim buhranımız bir din buhranıdır. Kendi hakikatını arayan ruhlar, uğrunda gözyaşı döktükleri varlıkların bizzat kendilerine tapınmasınlar. Sevgilerimiz bazı kere alelâde eşyaya bağlandığı gibi bazan da her kalbin ibadetine değer sandığımız konulara bağlanabiliyor. Lâkin aldanmayalım. Menfaatler ve her sahada kuvvetler sevildiği gibi aile sevgisi de varlığımızın büyük kısmını kendine çekebilir. Ancak bunlar, irademizi darlıktan kurtarıp sonsuzluğa yöneltici olamazlar. Menfaat, eşya ve varlıkları, kendileri için değil de, nefsimiz için, nefsimizi doyurdukları için sevmektir. Her menfaat, ferdî menfaat gibi içtimaî menfaat de ruhun düşmanıdır. Ne şekilde geniş bir hesaba bağlanırsa bağlansın, sonunda nasıl bir içtimaî hayır yaratacağı kabul edilirse edilsin, her menfaat tasavvuru ruha karşı kurulmuş bir tuzaktır. Menfaat, aşkımızın katilidir.

Kuvvet ise, tabiat ve cemiyetin yaratıcı imkânlarının bizi başarıya ulaştıracak şekilde kullanılmaları demektir. İptidaî tabiatımızın bize bağışladığı maddî kuvvetler gibi, cemiyet içinde elde edilen servetlerin ve zekâ mehâretiyle kazanılan üstünlüklerin hepsi, kâinatın Allah tarafından kurulu düzenle yürüyüşüne karşı gelen zorluklardan ibarettir. Her başarının şartı olan kuvvet, ferde eşyayı kazandırır, ruhu kaybettirir. Hırsları, hasetleri doyurur, gururu şahlandırır, fakat kuvvetin kullanıldığı yerde imansızlık var demektir. İman tam olmadığı yerde yalan ve belâgat yayılmaya başlar; imanın hiç kalmadığı yerde para ve kılıç kuvveti kullanılır. İnanmayan adam, hakikati istemeyen adam kılıç kuvvetine, para kuvvetine riyakâr ikna kuvvetlerine başvuracaktır. İnsanlar, hakikata en doğru yoldan ulaştıran imana sahip olmadıkları için hukuk sistemlerini icad ettiler; din yerine mecburiyeti koydular. Hakikat, ruhun kendiliğinden ulaştığı zaferle beraberdir. Kuvvet, her zaman hakikatın bıraktığı boşluğu doldurmak için kullanılmıştır.

Kâinata bağlı varlığımızı daraltan ve hürriyetimizi kısırlaştıran şeylerden biri de, kendi çemberi içinde kapalı kalan ailedir. Cemiyetin temeli olan aile, kalbimizi bir istismar vasıtası gibi kullanıcı olmamalıdır; belki onu genişletmek için bir geçit yeri olmalıdır. Ai-

le yalnız bencilliğimizi işledikçe, insanlığın kendi ruhunu bulmasına imkân olmayacaktır. Aile, hiçbir kalp hareketinin sonuncu gayesi değildir. O, yorulan ruhun dinlenme yeri olabilir; fakat kâinatın ruhuna ulaşmak için bize bir ışık göstermez. Çünkü onda insan, ancak ana, baba ve kardeş olarak alınır, insan olarak alınmaz. İnsanların aile saadeti dedikleri şey, hayat yorgunluklarından sonra uzviyetin ve sinirlerin kendilerine özel tatmin şekilleri içinde dinlenmelerinden başka bir şey ifade edemiyor. Aile sevgisi, bizde insan sevgisini artırmalıdır. İnsanları seven, kardeşi kardeş diye, evlâdını evlât diye sevememelidir. Zira insan ruhu birdir. O sadece ne oğulda, ne kardeşte, ne de sevgilide yaşayan ruhdur; o bütün insanlarda ve bütün kâinatta hâkim tek bir ruhdur. Baba ve kardeşi insanların bütününden ayırmak, kâinatı daraltmak, bencil duygularla onu parçalamak, onun hakikatini tanımamak demektir. Aile, sonsuza doğru gidişimizde bir basamak olmalıdır.

Hakikati ve hakikat sevgisini kurmak için, bizi idare eden bunca ruh sapkınlıklarından, bunca hatalardan sıyrılmak lâzım geliyor. Hakikat mefkûrecisi herşeyden evvel bizi menfaatini bilici olmaktan kurtarmalıdır. İyi bir terbiyeci, artık bugüne kadar olduğu gibi "menfaatini bilen adam" yetiştirmemeli, kuvvet denilen muvaffakiyet cihazından bizi nefret ettirmelidir; kuvvet vasıtalarının hepsinin iğrenç şeyler olduğuna bizi inandırmalıdır. Aileye gelince onun, sonsuza doğru yürüyüşümüzde sadece huzurlu bir yol olduğunu unutmamalıyız. Yorulduğumuz zaman orada dinlenelim, bir ân sükûn araştıralım. Çünkü kuvvetlerimiz mutlak değildir. Lâkin ailede ideal ve hakikat araştırmayalım. Bizim hakikatimiz sonsuzdadır. Sonsuzda saklı olan hakikatın birliğine ulaşabilmek için pek çok fedakârlıklar lâzım; servetten, saadetten, devletten ve ümitlerin çokluğundan geçebilmeliyiz. Bizi bu gayeye ulaştıracak eli dışımızda aramayalım. Yalnız dünyanın süratli yürüyüşüne bakalım. İnsanlığın kendi zaruretleriyle, kendiliğinden nereye doğru ilerlediğine dikkat edelim. Kuvvetler birbirini yok ediyor, kâinatın bütün kuvvetleri birbirlerini mahvediyorlar, birbirlerini batırıyorlar. Hakikatı

batırmak istiyen kuvvet, kendi kendisini batırıyor. Menfaatler birbirini yok ediyor, aileler kendi kendilerine kâfi gelmiyorlar. İnsanlık, geçirdiği hezeyanlı kâbusun son devrindedir. Yarının dünyası, kuvvetle menfaati inkâr edecektir. Bu yolda ilerliyebilmek için etrafımızda izler, ufuklarımızda işaretler aramayacağız. Yalnız kendimizin olan bir hayat şekli seçerek bütün hayatımızı bahse koyan kahramanlıkla, Mevlâna'nın tâbiriyle kanlı bir yola yalnız atılmadıkça ruhumuzu ve cemiyetimizi kurtaramayacağız. Şimdiye kadar, herkesin yaşayışında zevk aramakla geçirilen zamanlar, ruhumuzun katili oldular. Bugünün çocuğunu kimsesiz, âvâre bırakan karanlıktan çekip kurtarmak için, ona dışardan yardımcı bir el uzatmaksızın, hakikat yolunda en cesur adımlarla yürütecek hikmeti söylemekle yetiniyoruz:

"Hak bellediğin bir yola yalnız gideceksin!"

Hareket, I/6, İlkteşrin 1939; *YT*/1, 2, 3.

NESLİMİZİN ÂTİSİ

I

Şüphesiz ki günümüzün meseleleri pek çok ve pek elemlidir. Lâkin içlerinden bir tanesi var ki o, bütün gözlerden kaçtığı halde gerçekten meselelerin meselesidir. Zira o halledilmedikçe fenaya yüz çevirmiş duran bütün meseleler hüsranda kalmaya mahkûmdur. Hepsi de yetim, hepsi de çaresiz, hepsi de mukadderatımızı karartıcıdır. Bütün meselelerin en önemli ve en elemlisi olan bu mesele, neslimizin âtisi (geleceği) meselesidir.

Mazimize gömülen hâdiselerin eseri olan neslimiz, şimdi karşımızdadır. Onu kendisiyle itham edecek yerde, kendisine hayat veren sebepleriyle izaha çalışalım. Bunu yaptıktan sonra, yarının temellerini koyacak olan bugünümüzü anlamak, yani yarının izahına hazırlanmak için bugünkü neslin ruh tahlili yapıldığı zaman bakınız onda neler var? Nasıl bir neslin çocuklarıyız.

Herşeyden önce bir nesil içinde iki nesil, belki de çok nesiller yaşıyor. "İki millet bir millet içinde yaşıyor" dedirtecek kadar aşikâr ayrılıklar, zaman zaman ruhlar arasında düşman siperleri kadar derin çukurlar açıyor. Bir zümre öbürüne düşman: Alman'ın Fransız'a olduğundan daha fazla, Hindlinin üç asır tahakkümünün pençesinde kıvrandığı İngiliz'e, Çinlinin asırlarca kahrü zulmüne çaresizlikle boyun eğdiği Avrupalıya düşman olduğu kadar düşman. Particilik düşmanlık, kulüpçülük düşmanlık, tahsil çağı düşmanlık. Körpe nesillerin, durmadan döğüşmekle geçirdikleri o meleklik çağı yavruların yumrukları ile canavarlaştırılmaktadır. Neden bunlar

şehvet tahriki olmadan sevişmiyorlar? Neden aralarında ölüme kadar götürücü dostluk yerleşemiyor? Kalplerin fethi demek olan bu ruhî zafer, Fâtih'in ve Yavuz'un Topkapı Sarayı'ndaki kılıçlariyle hazırlanamazdı. Öyle iken Alpaslan'ın yüce vârisleri, kalpler kazanmakta dünyaya örnek oldular. Fâtih tarihî Bizans'ın iktidarına son verirken onun halkının kalbini kazanmıştı. Yavuz Selim'i Sinan Paşa'nın şehâdetiyle "Firavunlar ülkesini fethettim, lâkin Sinan gibi bir veziri kaybettim" diye ağlatan, dostluktaki, ülkelerle saltanatlara değişilmez değerdir.

Öylesine bölük bölük, öylesine parça parça olmuş bir nesil ki, kendisinden başka herşeye hayran. Yarım asır içinde sırasiyle Fransız, Alman, İngiliz, Amerikan hayranlığından usanmadı, şimdi de Hipi hayranlığına yanaşmak istiyor. Sadece kendisini sevmiyor, kendinden nefret ediyor, kendinden kaçıyor. Böyle kaçan nerede kurtulur? Hakikatte bu bir şahsiyet hastalığıdır. Ama sebepsiz değil. Yine sebeplere dönmek lâzım geliyor. Bakınız bir milletin kaç türlü maarifi var? Evet, bir millet ki onda Fransız, İngiliz, Alman, İtalyan, Amerikan maarifi kökleşmiştir. Bu milletlerin herbirine, onların çocuklarını değil, kendilerini misafir eden ev sahibi milletin çocuklarını yetiştirmek için o milletin bağrına saplanmışlardır. Bu çile, bu uğursuz kader yetmiyormuş gibi biz kendi elimizle, cennet kapısı açar gibi yabancı dilde öğretim yapan mektepler açıyoruz. "Kendimizden hayır yok, bari yabancı ruhlara sığınalım" dercesine yabancı kültüre iltica ettikten sonra millette ebedî yaşatacak kuvvet mi kalır?

Bir nesil ki metafiziğini kaybetmiş, aklın ulaştığı bu hakikatler dünyasının ismine bile hasret, isminden bile habersiz kalmıştır, komünizm neden onun ruhunu hem de ulu mabedinin eşiğinde ayaklar altında çiğnemesin?

Bir nesil ki, bir mânada dilsizdir. Hangi dilin kendi dili olduğunu bilmiyor. Konuşmasında yine Alman, Fransız, İngiliz asıllı kelimelerin tiksindirici salatasını kullanmaktan zevk duyuyor. Korkunç bir aşağılık duygusuyla bu milletlerin dil yapılarına varıncaya

kadar önünde minnetle eğilmiş. Kendi ecdat dilinden bir şey anlamıyor.

Bir nesil ki, sanatını kıpkırmızı şehvete bulaştırmış. Şiirinde, sinemasında ve musikîsinde hayvanî iştiha sırıtmaktadır.

Bir nesil ki, yarısı öbür yarısını düşman yerine koymuş, ona gayz ve nefretle saldırmaktadır. Ölüm dirim savaşı yaparcasına saldırıyor: Mazisine saldırıyor, imanına saldırıyor, sevgisine saldırıyor. Hakkına ve hayâsına saldırıyor. Sahne eski Roma'nın Patrisyen-Pleb mücadelesini andırmaktadır. Ama bizim Patrisyenlerimiz vatanın asıl sahipleri de değil; yabancı vicdanların, yabancı ellerin, yabancı tarihlerin çocuklarıdır. Asıl vatan ve tarihin çocukları, Plebler gibi inleyen mazlumlardır. Bunların zafer günü elbet yakındır.

Öyle bir nesil ki, masum köylüsü gibi tahsil çağındaki çocukları bile insanın ruh yapısında büyük yaratıcılıkların kaynağı olan samimiyeti kurutan, yani insanı kendi kendinden alıp götüren bir siyaset kavgasına tutulmuş, dostluk, aşk ve hizmet duyguları hep ona fedâ edilmiş; imanı kin ile mubadele olunmuş; gerçek dünyası kalmamış; kalbi kurutulmuş, ümitleri boğazlanmış; korkusu çok, karanlığı katı; hayatı gayesiz, yuvası emelsiz, iradesi hedefsiz, zamanı değersizdir.

Nasıl kurtulur bu nesil?

Ölüler bizi yaşatır ve ölüler bizi zehirler. Bu yaşatan veya zehirleyici olan iksire bir de ilâhî lutfa çevriliduran, ona uzanan irademizi ilâve ederseniz bütün hayatı, bütün varlığı ve bütün istikbali elde etmiş olursunuz. Neslin hastalığını, mazide açılan yaraların iltihaplanması halinde kabüle mecburuz. Böyle yapmazsak yanlış teşhis koymuş olacağımızdan tedâvi de mümkün olmayacaktır. Tedavi yolunda çilenin her çeşidini çekmemiz lâzım geliyor. Zaaflarına minnet, hatalarına hörmet edeceğiz. Doktor hastasını böyle tedavi eder. Bu yolda, yaradan iğrenmek, hastaya hastalığını hissettirmek bile bir zulümdür. Hattâ hastalarımız elele verip de bir gün üzerimize yürürler ve bize bütün zulüm kuvvetleriyle karşı koyar-

larsa, biz Büyük Kurtarıcı'nın rahmetine sığınarak sabırla tedavimize devam edeceğiz, yeni vasıtalarla, yeni ve daha inceltilmiş tedavi usulleriyle... Onun bugünkü ruh yapısı, şehveti aşka, isyanı itaate, şiddeti merhamete, inkarı imana tercih eden tehlikeli bir cihaz halindedir. Daha dün, İkinci Cihan Harbi'nde Paris düşüp de Fransa Alman orduları tarafından istilâ edildiği zaman matemzede Fransız milletine radyoda hitâb eden o zamanın devlet reisi muhteşem mareşal Petain'in ilk sözü şu oldu: "Dostlarım! Zevk bizi mahvetti!" Bu tek cümle Paris'in ve belki bütün Fransa'nın yirmibeş yıllık hayatının hülâsası olmuştu.

Neslimize pusu kuran komünizm tehlikesi, ruh yapısı tamamen çürümüş olanların iflâsını doktrinleştirerek, ruh sahibi insanlığa karşı koyulmuş kin ve kan kokan bir beyannâmedir. Komünizm insanlığın gerçek gayesine doğru ilerleyişi esnasında meydana gelen bir irtica yâni gericilik, ahlâk dünyasında bir yıkılış, hakikat havasında bir zehirlenmedir. O artık ne sadece bir iktisadî doktrin, ne tüketim eşitliği, ne de bir işçi dâvasıdır. Komünizm kaidesiz yaşama plânıdır.

İnsan topluluğunu cemiyet yapan kaideleri kaldırın, mesuliyeti insan ruhundan çıkarıp atınız, komünisti elde edersiniz. Bu mânada komünist, kaidesiz ve mesuliyetsiz insandır. Her yerde, insanlığın iman ve ümitler barındırdığı her vatan toprağında komünist, gözlerden düşürecek kaide arar. Hayvanlar gibi hür yaşamanın zevkini genç ruhlara aşılar. Vicdan huzurunda mesuliyetsizliği bir doktrin, bir neşve kaynağı gibi sunmak ister. Mesuliyetlerin barınağı olan vicdanı, herkesin şahsî ve ebedî hasmı hâline koyar. İnsanlık mücadelesinde yorulan fertlere, "Meğer elli yıl boşuna utanmışım, utanmamalıymışım" dedirtir. "Kullandığım kaideler beni esir etmiş de, bilmemişim" formülünü uyanış formülü yapar. Bu esaretten kurtulmanın yolu ise artık isyandır. Kanunlara ve kaidelere, mesuliyetlere ve ideallere isyanı hazırlar. Birer ideal plânı ve kaideler kaynağı olan din, komünistin baş düşmanıdır. Ancak o unutmasın ki, komünist ile din adamı arasında şu fark daima kalacaktır: Ko-

münistin din adamı hakkında hiçbir mesuliyeti yoktur. Çünkü o, mesuliyet tanımaz. Din adamı ise, komünistin ruhunu kurtarmaktan mesuldür. Biri, ruhu ezmek isteyen maddenin saldırışını, öbürü, maddeyi de kurtarmak ve kendine yükseltmek isteyen rûhun ıztırabını temsil ediyor. Komünistin bütün varlığını teşkil eden madde, bizzat kendi kendinin düşmanıdır. Zira kendisinin yükseltilmesi için uzanan eli kesmektedir.

Komünistin karakterini ortaya koyduk: Yaratıcı evrime inanmayış, hörmet yokluğu, ideal anlayışsızlığı, kaidelerle mesuliyetlerin düşmanlığı. Yaratıcı evrim, ruh sahibi insanı yeryüzüne getirdi. Hörmet, ahlâkı doğurdu. İdeal, ferdi sonsuzluğa ulaştıracak. Kaideler ve mesuliyetler, bizi insan olarak yaşatmaktadır. Komünist, işte bu değerlerin hepsine birlikte cephe alan kuvvettir. Onun, insanlığımızın düşmanı olduğu muhakkak. Ama ona nasıl karşı koyabiliriz? Düşmana aynı silâhlarla değil, samimi olarak kendimizin olan silâhla karşı koymalıyız. Ona karşı ruhumuz, vicdanımız ve imanımızı siper yapmalıyız.

II

Anadolu'nun hayatında Birinci Dünya Harbi tarihî bir kasırgaydı. O büyük fırtına bir nesli tarih sahnesine çıkardı. İstiklâl mücadelemizin ruh ve hareket sahasında serdarları olan o devrin büyükleri, son neslin babalarıdır. Onları tanıyabilmek için, bize intikal eden tezli vesikaları okumak kâfi gelmez, hattâ çok kere yanıltır. Onları doğrudan doğruya tanımıyanlar için hiç olmazsa eserlerinin ciddî ve derinden tahlillerini yapmak zarureti vardır. Onlar, Cihan Harbi denilen beşeri gaileden bayrağı kılıçlarına sararak ayrılmış meyus kahramanlardı. İstiklâl mücadelesinden sonra yaptıkları eseri, hakikî sahibi olan millete teslim ederek yine evvelki mütevazi hayat sahnesine çekildiler. Dâvanın saflarında herbirisi bir nefer gibi çalışmasını bilen bu insanlar, ilmî bir kültürün verdiği vukuf ile olmasa da millete, mukaddesata ve istikbâle inanıyorlardı. Onlarda, hayatın tehlikeli demlerinde bile düşmanla göğüs gö-

ğüse şerefle döğüşmek için arkadan vurmaya tenezül etmeyen Kılıçaslan'ların, Yıldırım'ların erkek kanı vardı. Hepsinde Türk'ün isyankâr ruhu bir inkılâba hazırlanıyordu. Aşk, ümit ve iman eşsiz terkibini bu neslin hayatında ortaya koydu. Onlar Allah'ın yardımına inanıyorlardı; onun için birleştiler. Hayatın temizliğine inanıyorlardı; onun için aldandılar. İstikbalin büyüklüğüne inanıyorlardı; onun için döğüştüler. Toprağın kutsallığına inanyorlardı; onun için öldüler.

Mücadeleden sonra da herbirisi bir köşede bırakıldı, terkedildi. Kimi bir hastahane köşesinde, kimi sefaletin pençesinde, kimi de gündelik hayatın yükü altında ezildi. Hareketinin doktrinini meydana getirmek şöyle dursun, geriye dönüp eserini zevk ile temaşa edecek huzuru kendilerinde bulamadılar.

Kısaca denecek bir zaman içnde onlar hayat sahnesinden çekilirken son nesil bu sahnede gözükmeye başladı. Lâkin evvelkinin çocukları olan bu son neslin tam teşekkül devrindeki simasını olduğu gibi çizmek de güçtür. Tam bu oluş çağında, yani evvelkinden kopup ayrılırken bu nesilde yıkılan taraflar o kadar çok ve şaşırtıcı idi ki, yıkım sarsıntısının şiddetiyle ümitsiz kalıyorduk. "Haramın, helâlin aslı yokmuş; şimdi öğrendik" diyen köylüden tutunuz da bir yumrukta babasını öldüren mektepli delikanlıya kadar her çeşit yıkım hadisesi istikbali kapkara gösteriyordu. Bu son neslin kendisini insan yapacak kadar mistisizmi, aşkı ve romantimzi olamıyacağına inanmıştık.

Eski devirlerin Yunan'dan bugüne kadar akıl ve hikmet diye takdis ettiği ideal, onda kurnazlıkla siyasete yerini terkedecek diyorduk. İman onun kalbinden, bir çıban imiş gibi iddialı isimler taşıyan ameliyatla çıkarılıp atılmıştı. Fert olarak da cemiyet olarak da herkeste müşterek ideal, tek gaye, teknik denen hükümdarın huzuruna kavuşarak iltifatına nail olmaktı. Yediden yetmişe kadar her kalbe bir damla tekniğin hürmet ve ibadeti sunulurken ondan bir katre iman sökülüp atılıyordu. "Dindarsın, o halde teknikten hoşlanmazsın; teknik dostusun, yani medenisin, şu halde dinsizsin".

Neslin parolası buydu. Dinî ibadetten teknik ziyafetine geçiyorduk. Hayatı yaşanmaya değerli yapan şeyleri bir sistem halinde ortaya koyucu felsefî bir bütünlük, bir hayat hikmeti araştıracak yerde makinenin sesine koştuk. Bütün bu şaşkınlıklarla hataların sonunda hayat sahnesinde peyda olan hercümerde şimdi durulur gibi olurken bu sahnede yer alan zümrelerin çokluğu ve başkalığı karşısındayız. Bugün artık köylü deyince saf ve beceriksiz, makineden şeytan diye korkan insanlar göremezsiniz. Sizi haklarının huzurunda sigaya çeken, makineye maharetle kumanda etmesini bilen, hem de eski dostu gibi onunla bağdaşmış, makine sevgisinde hiç de ağırkanlı olmayan insandır. Onun peşindedir ve yarınki Anadolu'nun makineye pek maharetle intibak ve kumanda edebileceğini düşündürücü bir alışkanlık yapmıştır.

Okuyan şehir gençliğinin bir kısmı milliyetçiliği inkılâpçılıkla birleştirmeye çalışırken, diğer bir zümre millete dudak büken bir materyalist hümanizmin kucağındadır. Yabancı kültür müesseselerinin yetiştirdiği millet mefhumundan bir şey anlamayan bugünün yeni dünya hayranlarıyla beraber bunların hepsi de ruhunun bütün bölgelerine tatmin getirebilmiş bir spiritüalizm terbiyesinden derece derece mahrumdurlar. Yabancı mektepde ve yabancı dilde öğretimin, bir tarih ve bir millet meyvesi olan gencin ruhunu tabaka tabaka koparıp kuruttuğu yolunda bir idrake ulaşamayış bu buhranı devam ettirirken, Freud ile Sartre'ın sistemlerinden koparılarak alınan çürütücü unsurlar, Kur'an huzurunda sabaha kadar ayakta duran ecdadın torunlarını içgüdülerine sonsuz serbestlik bağışlayan Amerikan zenci ruhunun meftunu yapmaktadır.

Görülüyor ki bu nesli evvelkinden ayıran muazzam bir uçurum vardır: Önce bu son nesli birliğe sürükleyici zaruretler yok. Bir kısmı ticarette saadet ararken bir başka zümre siyasette, daha başkaları büyük ve zengin Amerikan kıtasına sığınmakta selâmet aramaktadır. Bunlar içtimaî terbiye ve ideal olarak hayatta muvaffakiyet sırlarını, vaktiyle Verter'in okunduğu ciltlerin arasından öğrenerek kurnazlaşmışlardı. Hayat temizliğine inanacak kadar safdil değil-

dirler. Sirkten üniversite sıralarına muvaffakiyet sırlarını elde etmekle öğünen bu genç zümre kendi kendisini otomatlaştırdığının, bir teknik unsur haline getirdiğinin farkında değildir. Hayata karşı, vermeden isteyen iddialı yürüyüşleri, ona hürmetten doğacak aşkı da yıpratmıştır. İstikbal deyince bunlar, eskiler gibi köy ufuklarına değil, Atlantik'in ötesine gözlerini çeviriyorlar. Toprağın kutsallığına inanmak bir efsanedir, müsbet düşünüşle bağdaşmaz.

Lâkin sahne bundan ibaret değil. Böyle olsa, eğer kendileri için düşünülecek mesele kalmıyan bu ruhunu kaybetmiş zümre yalnız başına hayata hakim olsa, meselemiz kalmayacak. Öyle bir zümre de var ki meselelerini arıyor ve meselelerini ararken kendini aramaktadır. Bu meseleler çok; birkaç tanesini gelişigüzel sıralıyalım: Garpten neler alacağız? Teknik karşısında durumumuz ne olacak? Kurtarıcı mücadeleye nereden başlamalıyız? Dinde neleri esas diye alıp hangilerinin hurafe olduğunu bilelim.. Daha, daha...

Türk çocuğu nasıl yetişmeli? Gençlik çağında da haysiyetli, huzurlu bir yaşayışı nasıl sağlayabiliriz. Nasıl bir aile kurmalıyız? Hangi mesleklerde muvaffakiyet arayalım? Hangi eserleri okuyalım? Zamanımızı nasıl kullanalım?

Dikkat edilirse ideal olan dâvalardan hayatın basit teferruatına kadar her hususun cevabını arayan bir neslin kalbinde bir âfet gizlidir. O da iradî kudretinin noksan oluşudur. Çünkü hayat onları demir örsün üstünde dövecek yerde şaşırttı, mesuliyetsiz yaşattı. Ancak biz inanıyoruz ki millet kalbinin sahibi olan bu muztarip nesil, milletin kalbine uzanmak için irşad ve işaret bekliyor. Onlar bizim beklediğimiz yarınki kuvvettir.

Bugün köyde parasız hasta muayene günleri koyan hekim, ellisinden yukarı yaştakiler değildir, gençlerdir. Bugün yukarda anlattığımız süfli hayat sahneleri karşısında hicap duyan, örflerimizle mukaddesatımızın tezyif edildiği yerde isyan ile ürperen, dilimizin hançerlendiği yerde alkışlamayan, dinimizin kurtarıldığı yerde içten sevinen de bu zümredir. Kapı kapı dolaşıp mürşid arayan onlar, düşmanlarını kalbini kurtarıcı bir feragatla affetmesini bilen de yi-

ne onlardır. Doğacak dünyamızın bu yapıcılarından gelecekte bahsedecek hakîm, onlardan şöyle bahsetse yeridir:

"O nesil hârika idi. Babaları İstiklâl Cihadı'nda can veren bu neslin yeni bir hayat arayışı, bütün hareketlerinde henüz şuurlu olmadığı halde, seziliyordu. Beşyüz sene sonra Fâtih yediyüz yıl sonra Mevlâna öyle anıldı ve öyle anlaşıldı ki, bundan bir kültür ve medeniyet sentezinin müjdesi beklenebilirdi. Mâbede iltica, evvelki gibi alışkanlıkla değil, ıztırâb ile oluyordu."

Hakikî inkılâbı yapacak olan bu nesil, beklenen kuvvettir.

I. "Neslimizin âtisi", *Yeni istiklâl*, 10 Temmuz 1963;
II. "Son nesil", *Türk yurdu*, I/3, Mayıs 1959; *YT*/2, 3.

VATAN HARİTASI

Hangi sebepler, XX. asrın ortasındaki varlığımıza hayat vermiş bulunuyor? Millî bünyemizi tahlil ederek, ona her sahada varlık kazandıran uzak ve yakın geçmişteki sebepleri araştıralım.

Önce, toprağa eğilelim. Anadolu, bu mukaddes vatan toprağı ne hâldedir? Bin yıldan beri hiç dinlenmeden silâh ve sabanla nasırlanan ellerin işlediği ve dertli başların bin yıldan beri üstüne kapanıp secde ettiği bu topraklarda, bin yıldan beri ancak büyük şehir, bir de yeni devlet şehri meydana getirdik. Selçuklular zamanında Anadolu'da on, onbeş tane ilim ve sanat şehri kurulmuştu. Sonraki asırlar bunları yok etti. Bu vatan haritasına saldıran sebepleri araştırırken önce toprağın ekonomik varlığını düşünelim. Asırlardır devlet yardımı görmeksizin meşum kadere terkedilmiş olan bu yurdun sinesi yer yer çatlak, çorak ve kırçıl, kendisiyle ölüm dirim mücadelesine giren sahipsiz insana kahretmiş gibi verimsiz kalmış. Talihsiz toprak! Taşıt makinesi tehditle üzerinden geçip gitmese münevver geçinenlerden kendisine yaklaşan olmayacaktı. Nihayet mesafeleri havadan aşacak olan vasıta bulundu da bu topraktan tiksinti duyanların yüreği ferahladı. Önceleri tren yolunun Anadolu'yu kalkındıracağını ummuştuk. Ne kadar aldanmışız! Tren Anadolu'nun mahsullerini şehirlere getirecek bir millî istihsal muvazenesi yaratacaktı. Öyle olmadı. Tren mahsulü getirecek yerde, Anadolu'nun insanını İstanbul'a ve birkaç büyük şehire akın ettirmektedir. Buna yurt içi muhaceret diyebiliriz. Anadolu boşalıyor, sistemli şekilde ve halkının iradesiz hevesleriyle terkediliyor. Bu hal

devam edecekse belki birkaç asır sonra, Fırat boylarında Saltukoğullarının medenî hayat izleri ve Kızılırmak kıyılarında Danişmendoğullarının sanat eserleri görülmeyecektir. Anadolu'da dört beş medeniyet tarihe karışmış, o medeniyetlerin kalıntısı olan eserlerin bekçisi bizdik; hem de ebedî bekçiler olacaktık.

Biliyoruz ki XX. asırda, yani batı rönesanslarını yaptıktan sonra, medeniyetlerin toprak altına gömülmesi olayı tarihe karışmıştır. Artık harp ve istilâ ile milletler yıkılıp medeniyetleri toprağa gömülmüyor. Medeniyetlerin türbedarı ilim ve irfandır. Biz medeniyet külçelerinin kabarttığı bu toprakların üstünde, ileri medeniyete sahip bir millet olarak yaşamaya mecburuz. Bu medeniyet vazifesini bırakıp kendi mazilerinden kaçar gibi hayat aşkından kaçarak şehirlere koşan sahipsiz ve işsiz halk ne arıyor? XIX. asırda Avrupa'da başlayan büyük sanayiin meşum zaferleriyle köylerden şehirlere koşan Avrupalının aradığı gibi büyük sanayii ve fabrika kapılarını mı? Avrupa'nın bir kısım insanını diğer tali'lilerine parya değilse de pleb yapan bu kader, hiç olmazsa Avrupalının dünya yüzünde saadetle gururunun kaynağı olmuştu. Bizde o da değil. Zira büyük şehir cihazının bütün parçaları, batının fabrikalarından satın alınarak buraya boşaltılmış. Büyük şehrimiz, üretim yeri değil, sadece bir pazar yeridir. Bu pazarda Anadolu köylüsünün bir yıllık alın teri ve taban nasırlariyle elde ettiği şeylerin, yabancı milletlerin fabrikasında, birkaç dakikada imâl edilen eşya ile değişimi yapılıyor. Bu, XX. asrın sömürge pazarıdır. Anadolulunun, cennet sanarak can attığı büyük şehirde işte bu metotla her gün kendi hayatından biraz daha Avrupalıya şuursuzca bağışlanmaktadır. Bu hayat varlığının safdil satıcısı, Anadolulunun kendisidir. İnsanlar, bazan kendi katillerinden hayranlıkla bahsederler. Ah Avrupa! Ah Amerika! Kendi memleketinde, köyünde kasabasında, onu XX. asrın hayatını yaşatacak içtimaî teşkilât bulunmadığı için, büyük şehre koşan Anadolu çocuğu, burada ne olursa olsun, satacak bir şey arıyor. Bir elden alıp öbürüne vermek sihirbazlığından ibaret olan ticaret adlı el çabukluğu onu burada çabucak sihrine hayran bırakmakta-

dır. Hangi ticareti ararsanız İstanbul kaldırımında bulunuyor; tülbentcilikten kömürcülüğe, mevlitçilikden büyücülüğe kadar hepsi de ticarettir. Hattâ ilim müesseseleri de ticarethane olabilir; özel okul bazan bu işi avukatlıktan daha âlâ yapıyor. Din çoktan ticaret metaı olmuştur. Seslerinin güzelliği sırasiyle boy boy hâfızlar, kalitelerine ayrılmış kumaşlara benzerler. Herbirinin ticareti de tabiat unsuru ciğerleriyle hançeresi, emeği ses nağmeleri, sermayesi ise dindir, Kur'an'dır. Bu ne tüyler ürpertici iman pazarı! Ticaret hayatımızda görülen gelişmenin istikbâl için nasıl bir tehlike olduğunu bir cümle ile ifade edelim: Küçük üretim yapan bir millet, büyük ticaret pazarına dökülmüştür. Şunu da ilave edelim, sanayii de pek az şeydir. Bu ticaret dizginlenemezse, az zamanda cemiyetin hayatını sömürür. Bu üretici birgün pazarın ancak küçük satıcısı olacaktır, tıpkı parya gibi. İşte İstanbul kaldırımları: Bolu'nun ahçısı, Kastamonu'nun kadayıfcısı, Kayseri'nin pastırmacısı, Niğde'nin hammalı ve zerzavatçısı, İnebolu'nun kayıkçısı, Rize'nin fırıncısı, Eğin'in kömürcüsü ve kasabı, nihayet Darende'nin dilencisi... Bunların hepsi, kahramanlıklarla fethedilen Anadolu'dan İstanbul'a hicret etmiş, kendi toprağında iş bulamayan sahipsizlerdir ve burada, Anadolu'ya yabancı vatanlara, dinlere, dillere bağlı zümrelerin medeni hizmetkârlığını yapmaktadırlar. Son harbin ve çeyrek asırlık sulh devrinin bunlara hediyesi ise, içlerinden bazılarının büyük şehrin pazar yerinde yaptıkları spekülâsyonla, ihtikârla yani iktisadî cinayetlerle büyük sermaye sahipleri arasına karışmış olmalarıdır. Bu cinayetten ellerine geçirdikleri nimete hak diyenlerin, dil, din ve dilek bakımından bizden ayrı olanların eteğine yapışarak şimdi bir ticarî saltanat kuduklarını görüyoruz. Bu şâhâne devlete konanların şüphesiz ki sırtı yere gelmez.Tesadüfün veya iktisadî cinayetlerin mahsulü olarak elde edilen mülkler, onları saadetlere sahip kılabiliyor. Eski Roma'da âbideler, eski Yunan'da Atina'da heykeller yapıldığı gibi, yeni İstanbul'da, Ankara'da, durmadan ve istismarı hak sayan bir kaderi sömürürcesine, apartmanlar yapılıyor. Bu şehirlerde bir apartman yaptıranın geçim dâvası

bununla halledilyor; artık o insanın ve bu insan sürüsünün çalışmaya minneti yoktur. Aramızda adaletle işbölümü yapmaya ihtiyaç kalmamıştır. O artık bizimle emek birliği yapmaya muhtaç vatandaş değildir. Benim derdim onun derdi değildir. Onun tek işi, apartmanından daha fazla kira almak emeliyle, mahkemelerde dolaşmaktadır. Ve bu işsiz güçsüz, muzır, müstehlik ve umumî ahlâk bakımından bir çoğu tehlike olan fertlerin sayısı artmaktadır. Bunlarda gelişmesi beklenebilecek yegâne hayatî kuvvet, iştihalarla hasetlerdir. İşin daha acıklı tarafı, bunlardan bir tanesinin veyahut bir kasapla bir şarkıcının iradının, bırakıp geldiği köyünün bütün gelirinden kat kat, bazan yüz kat fazla oluşudur. Memleketi, köyü orada batar, kendisi de burada, hem de bir parazit halinde yaşayarak vicdan ve ahlâkın hüsranlariyle yıkılır.

Tasarısı da, tatbiki de bir fantaziden ibaret kalan toprak reformunun bile bu vatanda başarılamadığını düşünmek, ümitsizliklere düşürüyor. Dokuzyüz yıl evvel, Nizâmülmülk'ün, bu vatanın toprağını çalışan ellere, adaletle ve bu prensipten asla ayrılmayan eşitlikle dağıttığını düşünürsek, bugün ne kadar gerilemiş olduğumuzu anlarız. Bir toprak ki, işlenmek için değil, muhteris sahibinin mülk zevkini doyurmak içindir, ağaların zorbalığına çekilmiş peşkeştir.

İnsanının saadeti bakımından dünyanın en nasipsiz ülkesi olan Anadolu'da bütün bunlar olacaktı, olması zarurî idi. Çünkü asırlardır bu vatan, üç kıtada seferber orduların midesine anbar olarak kullanıldı ve ona son asırlarda vergi memuriyle candarma dipçiğinden başka bir el, bir dost eli uzanmadı. Uzanan eller, mutlaka kemiren dişlerle zehirli tırnaklardı. Ona saldıran saadet emelleri, her zaman kuvvet ile işbirliği yaptı. Rüstem Paşa gibi İslâv ırkının korkunç iştihasını yaşatan bir devşirme vezir öldüğü zaman, muazzam rüşvet yığını olan mirasında şunlar sayıldı: Bin yediyüz köle, binyüz altı deve, ikibin dokuzyüz muharebe atı, yediyüz bin altın, beşbin kaftan, altıyüz gümüş, beşyüz altın eğer, binbeş yüz gümüş at başlığı, yüzotuz çift altın özengi, bir dam, altı tesbih, yüzlerce çiftlik, altın ve gümüş tabaklar.

Bu da yetmiyormuş gibi, bu toprakların istiklâli için yapılan savaşlarda dökülen düşman kanından çok, bu ülkenin kendi kahramanlarının kanı bu topraklara karıştı. İsimsiz kahramanlar veya isimeri unutulanlar!..

Türk yurdu, I/6, Ağustos 1959; *YT*/1, 2, 3.

ANADOLU'NUN ÇİLESİ

Anadolu'nun yüzyıllardan beri çile dolduran insanını hakkiyle tanımak, seyirci gözlere mümkün olmayan şeydir. Sadece ilim gözüyle de onun kalbini görmek kabil değildir. Onun çilesine dalmak için sanatçı bakış da yetersizdir. Yanan içi, yanan gönülle görebileceksiniz. Yüzyıllardan beri yanmış da artık üzeri kül bağlamış kor gibi bir içtir bu. Kerem veya Köroğlu XX. asırda yaşayarak batıda bilinselerdi, ancak o gönülle Anadolu'yu anlar ve anlatırlardı.

Ben, kendi dertlerine kanmış, mihnet ve çile diyarını, onun durgun derisi altında çarpan kalbinin yarasiyle yanarak tanıdım. Anadolu'yu, yanan baba evinin enkazını devşirmek için çabalayan çocuğun, içteki düşmandan halâ sille yiyen acısiyle sevdim. Tanımadan, yanmadan sevdim diyenlerin haline yanarak, Anadolu'yu dolaştım. Onun büyük şehre nefret fırlatan çehresine ümitsiz bir hastanın yüzünü hasretle öpercesine eğildim. Yaylanın arık toprağını doyamadan kokladım. Anadolu'nun nazlı bayrağı olan Kızılırmak kıyılarını, döne döne, tekrar tekrar selâmladım. Hepsinden sonra kırk yılın bu diyarı nasıl çökerttiğini öğrenmek için Fırat kenarında su içen kumrularla konuştum. Hasandağı'ndan geçerken evliyaların selâmını aldım. Toroslar'da Kılıçaslan'ın destanını dinledim. Babadağı'ndan inen yürüklerin melek bakışlı yüzleriyle karşılaştım. Aydın zeybeklerinin taşkın neşesiyle Erzurum dadaşlarının kahraman edasını hayalimde yanyana getirdim. Ve bunların hepsinin altında kırk yılın getirdiği meşum yenilikleri görüp de irkildim. Yüzyıllar gibi kırk yılların da milletleri değiştirdiğini bili-

rim. Bu geçen kırk yılın milletimi ne hale getirdiğini görünce doğunun kaya kovuklarında yaşayan insanlarının azabiyle diz dize yaşama sevdasına kendimi kaptırdım. İşte bu kırk yılın bilânçosu:

Köylerde süratle artan nüfus, civar şehirlere ve daha çok iki büyük şehre akmaktadır. Bu vatanın varlığının özünü teşkil eden köyler günden güne boşalmakta ve böylelikle köy kendi mânasından sıyrılmaktadır. Anadolu'nun gittikçe arıklaşan toprağı gibi manevî hayatının da kuvveti çekilmektedir. Birer birer yok olan gelenekler, yerlerini doldurmak için uzak ülkelerden imdat umuyorlar. Düğünlerde eski türküler, eski havalar unutuluyor. Alkol, ırkımı tehdid eden korkunç kuvvettir. Büyük şehirlerin batıdan aldığı zehirli hava, bütün Anadolu'ya azar azar sinme tehlikesindedir. Radyonun ve her çeşit yayım vasıtalarının müşterek gayretleri ile İngilizce, Fransızca ve Rumca şarkılar köy gençliğinin kalbine sokuluyor.

Halk yenilikleri kolayca benimser kaabiliyettedir. Daha yakın zamanlara kadar Avrupa ve Amerika köylüsünün en önemli medeniyet cihazı imtiyazlı bir alet olarak tanıdığımız radyo, köyde beygir eğerinden daha bol rastlanan alelâde eşya haline gelmiş bulunuyor. Radyo ve gazete yayımlarının tesiriyle Amerikan haydutlarının taklitçileri çoğalmaktadır. Eşeğinin yularını çeken favorili gençlere de rastlıyorsunuz. Bugünün köy çocuğu ecdadının geleneklerinden çok, büyük şehrin yeniliklerine meftundur. Askerlik çağında sonra köyü ve köylülüğü bırakıp kaçacak ve bütün iradesizliği ile batıdan gelen zehirli akıma büyük şehirde teslim olacaktır. Onun şimdiki rüyası sadece bu emelde toplanıyor. Köyde kalmayı göze alan küçük azınlık kaderine küskün durumdadır.

Anadolu, bu gün geniş ölçüde işsizlerin diyarıdır. Yüzyıllardan beri çiftçilikle yaşayan Anadolu halkı, demirin toprağa karşı zaferini ilân eden asrımızda canavar fabrikanın esirleri olmayı özleyecek kadar halinden şikâyetçidir. Köyde radyo, XVIII. yüzyılda Avrupa köylüsünün odunla işleyen ilk treni karşılarken şeytan arabası diye taşladığı iptidai düşünüşle karşılanmamış, radyonun sırrına büyücü bile hayret etmemiştir. Onu bir bayram oyuncağı gibi kullanmaktan

zevk alıyorlar. Belki de pek yakında çift sürerken tarlada kullanacaklardır. Anadolu hiçbir bakımdan geçen yüzyılın Avrupa'sı gibi değildir. Tekniğin getireceği bütün yeniliklere açıktır. Teknik, yakın gelecekte bu ülkeyi pek kolay fethedecek ve Anadolu teknik medeniyetin sömürge ülkesi halin epek kolaylıkla getirilebilecektir. Hele bu son asırda sefalet içinde kıvranırken batının rüyası içinde geçen yıllar, Anadolu'nun insanını tek kurtarıcı olarak batı tekniğinin zaferine inandırmış bulunuyor. Büyük sanayiin bir an evvel istilâsını bekliyor. Zavallı düşünemiyor ki bu istilâ Yunan ordusunun istilâsından bin beter olacaktır. Okumuşlarının büyük çoğunluğu böyle bir aşağılık inancına esir olduktan sonra köylüden başka ne beklenir?

Anadolu'da İslâm romantizminin bugünkü imkânsızlığı iki sebepten doğmaktadır: Biri bu garp tekniğinin bütün zihinleri dolduran saadet vehmi, ikincisi din adamlarının korkunç ve ürpertici realizmidir. Burada din adamları âhiret hayatını bile ikinci bir yeryüzü tapusu ile dağıtan menfaat tellallarıdır. En az Şanso Pansa kadar realisttirler. İmam köyde bir hakem, bir büyük, bir irşad adamı olma vasfını çoktan kaybetmiş, sadece dinî hayat tekniğini kaba saba yerine getiren bir otomattır. Ancak mihrabda öne geçer, başka zaman en arkadadır. Düğünde oyuna çıkar, sofrada duacıdır. Köylerde çoğu yerde cami, sabah akşam ve yatsı namazlarında açılır. Bazan imam ezanı bahçesinden okur, evine girer yatar. Bazı köylerde cami yalnız cuma namazlarında ve ramazanlarda açılır. Köyde ağadan sonra keyfi yerinde olan adam imamdır. Bir memur maaşı alan bugünkü imam, tarihimizde yaşattığı en ruhsuz ve mânasız devrini bol dünyalıkla tekrar yaşatmaktadır. Ahiret istismarcılığını da yapan bu otoritenin temeli çürümüştür. Varlığının hiçbir mânası kalmamıştır. Bu müessese bu haliyle son devrini yaşamaktadır.

Dinî düşünüşün düşmanı olduğu halde asırlardır halk tarafından onunla birleştirilen büyücülük, bakıcılık, üfürükçülük köyde din hayatiyle yan yana ilerlemektedir. Rastgele bir sahtekâr bu işlerle uğraştığı gibi çok kere hocalar da bunları meslek edinmişlerdir.

XX. asrın Türkiye'sinde dindarlıkla sihirbazlık ilkel toplumlara gıpta verecek âhenkle birleşmiş blunuyor. Bunların yanında her köyde köşede bir takım serserilerin, psikopatların şeyhlik iddiasını görüyorsunuz. Halkı hakimiyetleri altına alan bu muzır deliler burada devletin hiçbir takibine uğratılamıyor. Devlet otoritesi farz-ı muhal olarak kımıldayacak olsa, demokrasinin yeşerdiği bu topraklarda, halkın tepkisiyle gerilemeye mahkûmdur. Sahte mürşitler, büyük şehirlerde olduğu gibi, lâkin daha büyük bir otorite salgını halinde, Anadolu köylüsünün ruh ve şuurunu kemirmektedirler. Anadolu'yu bu en büyük musibetten kurtarmanın çaresi, kültür ve irşad ile elele verecek devlet otoritesi ve kanun kuvvetidir. Halkın dedikodu ve fitne içinde çürüyen ahlâkını temizlemek hususunda zerre kadar himmeti olmayan imam, sahtekâr şeyhlerle, büyücü ve bakıcı ile elele vererek çalıştığı müddetçe, gerçek dinî hayatın temsilcisi olamayacaktır. İmamlık görevinin köy öğretmenliği ile birleştirilmesi, kurtuluşun tek çıkar yoludur. Bu sayede hem para ile ibadet faciasına son verilmiş olacak ve tertemiz peygamber devrine dönülecek, hem de köy öğretmeni olan genç ibadetten kaçmamayı öğrenecek ve yetiştirdiği çocuklara bu yolda örnek olabilecektir. Yapılması gerekli olan dihî ıslahatın ilk adımı bu olmalıdır. Yurdu her tarafından saran din istirmarcısı şarlatanların tahribine son verilmelidir. İmam-Hatip okullarını öğretmen okullariyle birleştirecek şuur ve anlayış, ancak köyü kurtarabilir, batının tekniğini değil...

Bugün özellikle Anadolu'nun büyük bölümünü teşkil eden çorak yerlerde toprağına kindar denecek kadar kendine, kendi kaderine küsmüş duran halkın bu tatminsizlik ile boş kalan ruh yapısında ahlâk kaideleri aramak boş bir emektir. Aradığınızı bulmak emeliyle bu toprakta tabanlarınız patlasa da, "köylünün bir şeyi yok, sıhhatı, ahlâkı bitik!" diyen idealistin kuvvetli görüşünü acı duyarak tasdik etmekten başka bir şey yapamıyorsunuz. Bir de zamanımızda particilik diye bir belâ var ki, bu bütün Anadolu'nun ruh yapısını yakıp kavuran zehirli bir rüzgârdır. Din adamlarının, insanları hep birbirlerine dost ve kardeş yapacak kudret ve kabiliyeti kaybettikleri

bir devirde particilik denen nifak zehiri, Anadolu'da kardeşi kardeşe düşman yapmış bulunuyor. Bu beldenin halkı adeta iki millet, iki ayrı insanlık gibi birbirinden ayrılmıştır. Ruhunda sıyrılmış bir demokrasinin sürüklediği bu elim akibetten milletimi hangi el ve nasıl kurtaracaktır? Bu, yakın istikbalin başta gelecek meselesidir.

Köylünün ahlâk yapısının temellerinde görülen başka bir yıkım da, hörmet ve itaat esaslarının kaybolmuş olmasıdır. Din adamlarının çok kere farkında olmadıkları, esasen karşılayacak kuvvetleri bulunmayan bu müthiş çöküntü bunları, barbar bir teknikten başka hiçbir kuvvetin önünde eğilmiyecek korkunç bir istikbalin kucağına doğru götürmektedir. Köyde büyüklere itaat bir efsane olmuş, hörmet yalnız ağanın lutufları önünde diz çöken bir kâbustur. Düğün gecesi yatsı ezanı okunurken minarenin altında hiç kesilmeyen çalgılarla içip oynayan köy gençlerine söz geçirebilen yok. Köyde örfle, büyüklere ve mâziye itaat duygulariyle birlikte zamanla silindiği gibi kanunlara itaat de gittikçe bir efsane, bir serap olmaktadır. Köy muhtarlarının otoritesi de artık tanınmıyor. Sonuncu idarî makamı teşkil eden muhtarın kudreti, spor maçlarındaki hakeminkinden daha zayıftır. Halk muhtardan hoşlanmazsa tepeler. Esasen ya hiçbir iş yapamayacak kadar zararsız adamları muhtar yapıyorlar, ya da dalavereleri çevirebilecek kabiliyette adam arıyorlar.

Mülk ve toprak dağıtımında hukuk kaidelerinin ve kanun nizamının tesirleri de pek fazla hırpalanmış. Mal ve toprak ele geçirmede kuvvet, maharet ve bunların idare ettiği çeşitli hileler ve haksızlıklar rol oynamış bulunuyor. Bugün Anadolu'da yalnız hak ve helâlinden geniş toprak ve büyük mülk sahibi insanların sayısı çok değildir. Devletin yeniden toprak dağıtımını meşrû kılacak sebepler ise daha çoktur.

Ulülemre ve kanunlara itaat kaydını ortadan kaldırarak onun yerine kurnazlık ve başarı tekniğini pek iyi kullanan halk, yakın bir gelecekte Amerikan pragmatizmine namzet görünüyor. İslâm'ın hak dâvası yerine uzak batının muvaffakiyet pratiğini benimsemeğe hazır ve talimli bulunan Anadolu insanı, bir din idealizmine sa-

hip olmayarak sadece bir dinî tekniği şuursuzca tatbike asırlardan beri alıştırılmış olduğundan, korkarım ki Avrupa milletlerinden daha kolaylıkla Amerikan bezirgânlığını benimseyecek, delik deşik olmuş varlığına bu barbar zihniyeti sindirecektir.

Kasabadan çıkarken, "Ben bu arabayı yolda uçurumdan yuvarlayacağım" diye dostlarına yeminli kahramanlık vaadinde bulunan otobüs şoförü, sözünü yerine getirmekle değil vicdan azabı, kanun korkusu bile duymadıktan sonra, din ile devlet hutbelerinde dua yollayan imamın varlığı ne ifade etmektedir? Hastalara okuyup üfleyen, medenî nikâhı nikâh saymayarak şaman rahipleri gibi gizli nikâh kıyma ticareti yapan imam, mahkemede yalancı şahitlik yapıp yalan yere yemin ederek bunun da "Allah ile kendi arasında olan bir iş" olduğunu söyledikten sonra, bu insanın halkın ruh ve ahlâkı ile ne alâkası kalmıştır? Dikkat edelim. Bugün gerçekte imansız ve ruhsuz kalan bu cemiyette şoförün zalim direksiyonu, eski kadıların idam fermanından daha belâlıdır. Birgün gelip de Anadolu bütün mazlumların beldesi olmaktançıkarak, onun bu günkü çaresiz insanı başını kaldırma çare ve imkânını kendi yanında bulursa, işte o gün din ve devlet tanımayan bu beldenin akibetinden korkabiliriz. Kırk yıllık çilenin yetiştirdiği Anadolu'nun yarını, sabırlı mazlumların beldesini yaşatmayacaktır. XIII. yüzyıldaki Moğol istilâsından sonra buradaki hercü merc manzarasının, XX. asırda teknik ve demirin istilâsiyle mason zihniyetinin ve tâ Amerika'dan gelen Yahudi sermayesinin zaferi içinde yepyeni bir renk ve şekil altında tekrarlanmaya hazırlandığını görmek kehânet değildir. Anadolu'nun böylesine karanlık bir istikbal uçurumundan kurtarılarak nura kavuşturulması, ne batının tekniği ile, ne de demokrasi adına zümreleri birbirine karşı koyan boğuşmalarla, ne sırf siyasî milliyetçilik hareketi ile, ne de din adı altında din istismarcılığı yapan tehditçi taassupla mümkün olabilir. Bu uyanış, bu kurtuluş belki ruhlarda yapılacak büyük bir inkılâbın eseri olacaktır.

YT/2, 3 (İlk yayımlandığı yer tesbit edilemedi).

VATANIN ÂTÎSİ

Uzağı görebilen gözler, hakikatin şu yanılmaz ihtariyle karşılaşıyor: Âtî karanlıktır. Vatanın âtîsini düşünmek bugünün şaşkın ve haris insanı için bir külfet halindedir. Bu bir rüya bile olmuyor. Uğrunda milyonların can verdiği şu vatan toprağı üzerinde yaşayanlardan âtîyi düşünen tek bir fedaî çıkmıyor. Herkes günlerin alış verişiyle öylesine meşgul, hırslarının pençesinde öylesine esir yaşıyor ki, yarının endişesi deyince çocuklarına bırakacağı mirastan başka bir şey düşünemiyor. Azametli bir tarihin bin yıl besleyip vücut kazandırdığı ana dâva gözlerden silinmiştir. Bu dâva, birlik içinde ruhu yükseltme dâvası idi; bu vatan içinde bütün mânasiyle birliğe kavuşan ruhların Allah'a yüceltilmesi dâvası idi. İlk İslâm ulularından sonra Osmanoğulları'nın başardığı bu mukaddes dâva, bugün yerlerde sürünüyor. Birlik her gün, her yerde, kentte ve köyde, devlette ve mektepte, evde ve ailede, sanatta ve ahlâkta durmadan parçalanmaktadır. Vatanın ruh haritasındaki gözyaşlarını serpenler, onun yarınki hayalini muzdarip tasavvurlarında seyrediyorlar.

Ruh dâvası ise yerini maddenin hırslarına bırakmaktadır. Son neslin emel ve gayesi olan muvaffakiyetler, müsabakalar ve yarışlar, hep bedeni kutsallaştırıcıdır. Büyük sanat yerini otomobil zevkine terketti. Şiirin yerinde şimdi vahşi spor ıslık çalıyor.

Birliği tutan ruh kuvvetidir. Ruh, yerini maddeye bıraktı mı birlik çözülür, parçalanır. Batan bir geminin enkazı gibi dağılan bu parçalar, dalgaların ufacık kımıldanmalariyle denizin dibine gömü-

lürler. Bugünün hep vatan kurtarma iddialariyle siyasetin kucağına atılan çocukları yok mu, işte vatanı yarının felâketlerine doğru götürecek onlardır. Onlar ilmin ve sanatın, felsefenin ve ahlâkın yaratıcısı ve âşıkı olacak yerde, yakın maziden çürüyüp dökülerek ellerine gelen köhne ve ruhsuz bir hâtıranın varisi oldular. Hırsların ve kinlerin zehirli dalında çiçeklendiler. İslâm'ı da kurtararak bir iskelet haline getiren nesil, onu affedilmez ve riyakâr bir taassupla sömürmekten bugün zevk almaktadır.

Sağın solun, hangi cephenin adına olursa olsun, vatan kurtarma iddiasiyle siyaset denizine atılan bütün bir nesil, sanki vatanı boğmak azmindedir, ama bilmiyor. O sade hırslariyle heveslerini biliyor ve onların bekçiliğini yapıyor. Bugünün siyaset meydanında boğazlanan birliktir. Partiler adına birbirine söğmek, pusu kurmak, ihanet ve iftira, bugünkü siyasetin meşrû vasıtalarıdır. Demokrasi adın ruhlara yapılan bu suikasdin çevrildiği saha mı arıyorsunuz? O bir vatan halkını parça parça böler, aileleri ve köyleri birbirine düşman yapar. Ruhlara kin ve gayz zehirleri akıtır. O, menfaatlerle doldurulan kanlı silâhtır. Gayesi, aldatıp bölmek, ezerek bölmek, yüzündeki maskeyi mütemadiyen değiştirerek karagünlerin baykuşu iken kurtarıcı diye omuzlara tırmanıp da bölmek, babayı evlada düşman yaparak bölmektir. Sonra da şehirlerin işsiz kahvelerinden vaidler ve menfaatlarla topladığı zavallı gençleri kongrelerle içtimalarda bağırtarak elleri kaldırmak ve işte; "Ben kazandım. Beni yüklenecek omuzlar nerede?" diye uğursuz zaferini ilân etmektedir.

Zavallı kalabalık, eski sihirbazın yerinde oynanan bu oyundan, kendi mezarını kendi kazarken, şimdi nasıl haz duymaktadır. Bu oyunda kiminin ismi ortaya atılır, kiminin hüviyeti istismar edilir ve hergün değişen bu sahnenin, zavallı halk şaşkın seyircisidir. Ama bilmez ki, bu oyunu böyle devam ettiren de yine kendisinin gafletidir. Gerçekte tek dâva şudur: Sonunda parça parça olacak birliğin harebesinde bir baykuş ötsün. Demokrasi asla bu değildir. Bunun tam aksi olan bir değerin yaşatılması dâvasıdır.

Bugün parlak ve çekici bir isimle siyaset denilen ve hakikatte alınteri ile hayat mücadelesini göze alamayarak ruhen gerilemiş bir gençliği içerisine alan bu çukur, gittikçe genişliyor. Kahramanca bir ifade ile mücadele diye adlandırılan bu çürümüş ahlâk gayyâsına düşmemek, ona tesadüfen yakınlaşan her fert için, ateş tutmak gibi zor bir şeydir. Bu yüzden yüksek tahsil, değerini gitgide kaybetmektedir. İlim, gün geçtikçe, "cevf-i esatire düşen hatıra" haline geliyor. Vaktiyle Yemen'de asker olan oğullarını kaybeden ailelerin yerinde şimdi siyasete atılan çocuklarını, ruh ve karakter yapılariyle, bütün ahlâk ve insanlıklariyle kaybeden ailelerin ve bundan korkunç denecek şekilde kayıplı olan bir cemiyetin karşısındayız. "Oğlun nerede?" sorusuna karşılık "Kongrede veya seçimde veya aday yoklamasında" diyenlerin farında olmadan nasıl bir ruh sefaleti kastettiklerini bu illetle hasta olanlar elbette bilemezler. Hasta, hastalığını bilse hekime hacet kalmazdı. İşin asıl felâketi şu ki, bu facianın doktorları da yoktur. Zira öğretmenlik mesleği, böyle bir ideali hedef tutmaktan henüz pek uzaklardadır.

XX. asır, bizim için gerileyiş asrı oldu. Asrın başından bu yana çok geriledik. İlimde, sanatta, ahlâkta ve dinde, her sahada gericiliğin şaheserlerini yarattık. Asrın başında canlanan fikir mücadelesi, sonradan yerini küfür mücadelesine bıraktı. Âlimin dehası ise yerini diplomatik hokkabaz ve hilebaz hünerlerine terketmiş bulunuyor. Ahmet Refik'lerin, Salih Zeki'lerin yerinde, gençliğin ders alacağı ibrat sahnesinde tarihe ve hakikata iftiralar, tevzirler ve yalanlar yağdıran mitomanlar dolaşıyor. Asrın başında gençliğin heves ve hırsları, şiir ve edebiyat hayatına çevrilmişti. Bugünün gençliği tekmeli stadyumlarla, küfürlü, iftiralı, tertipli parti toplantılarında ruhunu çürütmektedir. Selâhaddin-i Eyyübi'lerin, Alpaslan'ların necabette ve affedişte Peygamber'e peyrev olan büyük ruhları, bugün kin ve gayzlarını, iğrenç fitnelerin bataklığında boğulan çürümüş karakterlerin ebediyette matemini tutsalar gerektir.

Geriliğimizi insafsız bir hırsla iddia mevkiine getiren yine bizleriz. Türk dil ve kültürünün hâkim olduğu millî mekteplerden, bir

belâ ve bir musibetten kaçar gibi kaçarak yabancı dilde öğretim yapan okullara ve yabancı millet okullarına saldırırcasına sığınan ailelerin hali görülecek şeydir. Yarım asır önce açılan mütareke yıllarında yabancı okullara çocuklarını veren tek tük ailelere umumun nefretiyle bakılırken, bugün evlâdını bunlara teslim etmeyi hem bir ölüm dirim havası halinde göze alan çürümüş ailelerin sayısı binlercedir ve heveslisi hemen herkes. Şüphesiz ve tereddütsüz olarak benimsenen bu aşağılık duygusu milletimizi nereye kadar götürebilir? Komünistin makineleştirdiği insan mı hayatımızı salâha kavuşturacak? Kendimize gelmenin ve kendimizi bulmanın ihtarını bütün bu felâketlerden duymamız gerekiyor. Eğer onu duymazsak akıtacağımız gözyaşları derdimize deva olmayacaktır.

Vatanın âtîsi, ilimle faziletin yayıcısı olacak zümrenin, öğretmenlerin elinde bulunuyor. Kaybettiğimiz bütün değerleri bize yeniden kazandıracak olan onlardır. Bizim kurtuluşumuz ne kaba kuvvetin, ne ağır sanayiin ve batı tekniğinin daima artan gücüne teslim olmanın eseri olacaktır. Teknikte ilerleyiş, plânlı iktisat, demokrasi denemeleri, Anadolu'nun hayatî gücünü harcamaktan başka bir şey yapmayacaktır. Bunlar, her köşebaşında birkaç milyoner yaratan ve halkın serbest seçim hevesini kullanma yolunda ruhundaki millet sevgisini eriten tedbirlerdir. Millî iradenin tam şuurlanıp dışındaki ağırlıkları atamadığı bir ülkede bunlar, binlerce sefil insanla particilik adına kardeşi kardeşe düşman olan bir cemiyet yaratır. Bizi düşündürecek, bizi kendi ruhumuza çevirecek ve ruhlarımızı da yükseltecek mürşitlere muhtacız. Anadolu'nun beklenen kurtarıcısı silâhsız, servetsiz, hem de partisiz ve garazsız, yalnız faziletle ilmin havârisi olacak öğretmenlerdir. Öğretmenine teslim olmayan millet, esir millettir.

Türk yurdu, IV/10, Ekim 1965; *YT*/2, 3.

MUKADDES KURBANLAR

"Allah'a doğru ilerliyen irademize suikasd yapıldı. İrademizin çocuğu olan aşkımızı çoktan mezara gömdüler. Şimdi çocuksuz kalan bedbaht bir baba gibi nihayetini beklediğimiz bir ömrü perişanlıkla sürüklemekteyiz": Eğer içini dikkatle dinlemesini bilirsek, neslimizin ruhunda duyacağımız en samimî ses bu olacaktır. Bu nesil, Peygamber'ine ihanet ederek delâlete düşen bir ümmet gibi, kendi ruhunu asla selâmete kavuşturamıyacak olan putların önünde diz çöküyor. Kibirle riyanın huzuruna alkışla çıkıyor. Bu hal, kendine inanmıyan, çünkü iradesi bütün bütün mahvolmuş insanın halidir. İradesi olmıyan ve kendine, kendisi ile bütün kâinat varlıklarına itimadı olmıyan insanın hali acıklı bir korku halidir. Vahşi hayvanların vahşetle saldırışlarının sebebi korku olduğu gibi, iradesini, aşkını her sahada kaybetmiş gençliğimizin, bedbaht neslimizin yaşayışı da korkunun zehirli rüzgârlarile dolmuştur. Sokaklarımızda döğüşen yarı çıplak küçük çocukların korku ile birbirine saldırışları gibi daha çok servet biriktirmek için hayatımızın kaynaklarına, zaruri vasıtalarına haya zincirlerinden boşanarak saldırmış olan kazanç şampiyonlarının bu vahşice hareketleri de, insanlardan bir derece aşağı olan Yahudilerden sirayet etmiş bir hayat korkusunun, insan gibi ve insan olarak yaşamakta saadetini, gerçek zevklerini ve ruhunun hayatını bulmak hususundaki emniyetsizliğin eseridir. Ya nümayişlerdeki alkışlarla mitinglerdeki lânet seslerinin mânası ne olabilir? Her ikisinin derin mânası da, yine aynı iradesizliğin derinlerine gömülü bulunuyor:

Softa nümayişiçi ile softa mitingçi evvelâ kiralanmıştır. Onların tertipçileri emir almıştırlar. Tertipçilerin arkasında birikip sürüklenen yarı şuurlu, kendi vicdanlarına inanmamış zümreler ise, iptidaî cemiyetlerdeki hep birlikte bağırışmaların ruhu öldürücü ağırlığından kendi imansızlıklarına teali dilenmektedirler. Halbuki insan, insan olmak dolayısile evvelâ bir ferdiyettir. Yani bir ruh sahibidir. Ve kendi makadderatının mahkûmudur. İnsan iradesini terkederek kendini tamamen cemiyetin bir cüzü sayabilir. İradesini terketmediği nispette ise ferd oluşunun şuurunu muhafaza eder. Topluluğun emirleriyle, yani -eğer varsa- cemiyetin şuuriyle başka ferdler üzerine harekette bulunmak insanlığımızı bir tarafa bırakmak demektir. Esasen cemiyet bizi bir makine kurar gibi emirleriyle harekete geçirirken, bize menfaatler vadediyor ve gururlar bağışlıyor; hayvaniyetimizin en kirli tabakalarına hitabediyor, onları nemalandırıyor. Ve biz, bataklıkta kirli suyun şişirdiği kurbağa gibi bir defa gurur ve menfaatlerle nemalandık mı, bizi damarlarımızdan tutarak tahrik edenin arzusiyle hakka, hakikate aşka ve adalete, ne tarafa olsa saldırıyoruz. Şüphesiz ki cemiyet bir realitedir ve biz onsuz yaşayamıyoruz; hem ona hizmeti de seviyoruz. Fakat bu, bizi esir eden diktatör cemiyet, bizim ferdî ruhumuzun müstebidi, ona belâ olan cemiyet değil, belki bilâkis, ferdî ruhumuzun eseri olan, onun tarafından ihata edilmiş olan cemiyettir. Biz cemiyetin eseri değiliz, cemiyet bizim eserimizdir. Hakikatte bu zaten böyledir. Büyük ferdiyetlerin ruh eseri olan bunca asırlık yaşa sahip bir cemiyet var. Lâkin bu cemiyet hayrile biriktirilmiş bir servet olduğu halde, günün birinde şerir ve habîs ruhların elinde sermaye oluverince hepimizin başına belâ kesiliyor. Bir yerde idamımızı istiyor; ötede hakkımızda mitinkler yaptırıyor; başka bir zaman en namuslu adam hakkında "gençlik kendisine emniyet edilmez" kararını verdiriyor; beri yanda zâlimin zulmünün ebedî olması için âfâkı alkışlarla çınlatıyor. İşte bu cemiyetten kaçmak, bu cemiyete karşı cidâl açmak lâzımdır.

Umumi iradeyi kendinde ifade eden "cemiyet" kelimesinin

maskesine bürünen bu taassub kuvveti, asrımızda dünya facialarının en korkunç âleti olmuştur. Bu menhus tahrip âleti hiçbir yerde ferdiyet bırakmıyor. Ruhların daha teşekkülü çağında onları imha ederek, yetişmede olan genç çocuğun kalbinde; sade topluluğun zavallı bir mukallidini, bir menfaat dilencisini bırakıyor. Bizim zavallı neslimiz de böyle bir terbiye ile yetiştirilmiştir. Kafalarımız, daima devletin bir emniyet sübabı, onun teşkilâtının bir koruyucusu olmuş olan mektepten, büyük sanayi usuliyle seri halinde mal çıkaran bir makineden çıkar gibi çıkmış, mahut çirkin tabir ile "mezun olmuş"tur. İlkokul çocuklarının düşünmeden hep bir ağızdan bağrışarak cevap vermeleri gibi, münevver ve bilmem nelere mezun gençliğimiz de hep birlikte el çırpıyor, alkışlıyor. Hep birlikte bağırışıyor, tel'in ediyor. Ve aralarından, alkışlananı tel'in edici, tel'in edileni tebrik edici birisi çıkmıyor. Zavallı gençler! Bir mukaddes kurban adına lâyık olan iradeniz eğer kendine gelse, etrafta kuvvetle tel'in edilecek neler göreceksiniz?

En şereflilerin, manzarasına bütün insanların tükürdüğü bir madrabazlığı ömürlerinin sonuna kadar devam ettirmek hırsiyle, yine bütün ömürlerince iğneli fıçı içerisinde imişler gibi kıvranarak yaşadıklarının farkında olacaksınız. Bunun yanında en şerefsiz ve millet huzurunda en kirli adamın milletin başları üstünde taşındığına hayret edeceksiniz. Bunların da karşısında, "size vicdan ve imanınızı iade etmek" iddiasiyle ailelerinizin harimine kadar nüfuz ederek gerçek iman ve iffetinizi çalan, devlet hakkını çalan, ortak hakkını çalan, devlet hakkını çalan, hulâsa her hakikat ve her ahlâk kaidesine bir şehir içerisinde belâ kesilen, deccal kılıklı, cinci hoca ruhlu adamın Şam'dan gelmiş evliya gibi hürmet gördüğüne bakıp milletin haline ağlıyacaksınız. Azıcık iz'an ile göreceksiniz ki, taş devrinde yaşıyorsunuz. Biz her gün gençliğin en değerli unsurlarından birkaçını senatoryumlara gönderirken, etrafında pis ayaklariyle tepinerek en yüksek sesle "hakkımdır, kazandım!" diye uluyanlar, kurbanlarının üstünde göklere yükselen apartımanlar kurmak ibadetine var kuvvetleriyle sarıldılar. Çürümüş ve bugünün işine

asla yaramaz olan köhne mevzuattan istifade eden bu sefiller de evvelkiler kadar ruhumuzun düşmanlarıdır. Ve siz, türlü şekilleri altında hepsini alkışlıyorsunuz.

Siz alkışlarınızı İran'ın ve Hazer gölünün öte taraflarına kadar çınlatmak sevdasına tutulmuşken ve vicdanı körleştiren bu seslerle kendinizden geçmişken, ayaklarınızın altındaki mukaddes topraklardan size tel'in sesleri yükseliyor. Hıyanetin binbir çeşit mânası yoktur. Bunca gafletlerle bu hıyanet, sizin kibir, tahakküm ve menfaatlerinizin kumandası altında her zaman itiyadlarınızla harekete geçmenizin eseridirler. Ve size bu zehirleri aşılamış olanlar, hâlâ tapındığınız putlardır.

Gençliğimizin kaybettiği en kıymetli şey, şahsiyet oldu. Bizim zavallı neslimiz, kendi kendisine düşünebilmek kabiliyetini kaybetti. Hep başkalarının kafasiyle, kendisine aşılanan bunca zehirlerin, emirlerin kumandasiyle düşünebiliyor. Türlü zehirler ona, ihtiraslarını kabartarak, kendini medhedip kendinden geçirerek, bir de istikbal için menfaatler vaadederek aşılandılar. Damarlarını yumuşatan bu morfinler onu, asıl menfaat sahiplerine teslim ettiler. Böylelikle gençlerimizin ferd olarak iradesi eridi, şahsiyeti ortadan kalktı. Onun eşrefi mahlûkat olan insanî ferdiyeti sosyolojinin kolay araştırma için tam istediği cansız eşya haline geldi.

İrademizin düşmanları, sade teneffüs ettiğimiz havayı zehirlemekle kalmıyorlar. Biz, ferd olmak dileğiyle ayaklandığımız anda onların pençelerini vicdanımızın üstünde buluyoruz: "Kımıldanma diyorlar, hareketin şimdi zamanı değil, etrafta tehlike var!" veya başka bir zaman "Şahsî kanaatlerini yaymanın sırası değil, şimdi inkılâb yapıyoruz!" Hareketin, kendi duyuş ve kendi vicdanımızla iş görmenin, hakikati ihtirasla takip etmenin, bir kelime ile namus ve hamiyetin asla zamanı gelmiyor. Kendi vicdanile yaşamıya ve bir milletin hayatına da hakikat ışıkları serpmeğe muktedir ruhların, hayatlarının sonuna kadar "daha zamanı değil", "şimdi sırası değil" kelimeleri halindeki önleyici kalkanlarla hareketten alıkoyulmuş olduklarını görüyoruz. Halbuki tabasbusla riyânın, dalka-

vukluğun hiç zamanı geçmiyor. Gençliğimizin yanıbaşında, üzerinde dolaştığımız mukaddes toprakların mukadderatile hayat ve menfaatlerile zerre kadar alâkası olmıyan zümreler, türlü şekillerde kopardıkları yaygaralarla irademizi felce uğratmıya çalışıyorlar ve bizim olan zümrenin kendilerinden ayrılarak bir bayrak altında toplanabilmesine var kuvvetleriyle engel oluyorlar. Bu işte muvaffak olabilmek için herbiri türlü şekillere bürünüyor; bizde gerçekten millet olmak iradesini daha temelinde yok ediyorlar. Milletin en temiz genç unsurları bugün şaşkın bir sarhoş gibi neyin ve kimin çocukları olduklarını hangi ellerle kurtulabileceğimizi birbirlerine sormakla vakit geçiriyorlar. Halbuki hergün biraz daha zabun düşen millet vücudu gözlerimizin önünde çırpınmaktadır. Milletin hakiki sahibi kahraman olsa bile kalabalığın tekmesi, gayzle hücumu önünde yıkılmağa mahkûm görünüyor. Bir kahraman derecesine yükselebilmek, üstün bir irade kazanabilmek ise bunca zehirlerin tesiri altında yetiştirilmekte olan nesiller için pek müşkül bir iştir. Bunun için bunca sevdalardan vazgeçmek, servetten, şöhretten, şeref denilen piçten, bütün bu sevimli varlıklardan, huzur ve rahattan, hattâ aileden, evlâttan bile tereddütsüz vazgeçebilmek lâzımdır. Zira irademiz bir işkence altında kıvranıyor. Asıl heder olan, hepsinin bahasına elden giden, bu mukaddes, ilâhî varlıktır.

Bu suikasdin millet hayatında yarattığı faciaının eserlerini de göstereceğiz. Ancak, bugünkü manzara önünde, belki de bu söz dolayısiyle bizi itham edecek olan gençliğe döndüğümüz zaman, kalbimizi yakan şifasız acıdan ona doğru şu çağırışla uzanabiliyoruz: Mukaddes kurbanlar!

Hareket, II/6, Ağustos 1947.

MUKADDERATIMIZIN TOHUMLARI

Son nesillerin hazırlayacağı istikbâl, bugünkü adımlarımızın kat'î ve zarurî eseri olacaktır. Yarını hazırlayacak adımları hesaplarken bugün ne olduğumuzu düşünmeye mecburuz. Bugünkü varlığımızda bütün eskinin izleri yaşamaktadır. Millî hayat, mâzinin derinliklerinden gelerek istikbâle doğru akan bir nehir gibidir. Ölüler bizi yaşatıyor; biz, yarınki dirilere hayat vereceğiz. Gece günden, gün geceden çıkıyor; diri ölüden, ölü diriden çıkıyor. Eski nedir, diye bir bilmece soran olursa, ona cevabımız pek basit: Bizden evvel yaşayanların ayak izleri, kol, kalb ve kafalarının birlikte çalışarak bıraktıkları eserlerdir. İhtiyar küremizde vücutların ihtiyarlaması, ruhları gençleştirici oluyor: Yavuz Selim, Alpaslan'dan daha genç, Hitler, İskender'den daha zindedir. Gandi, Buda'dan daha taze, Yunus, Sen Pol'den daha cezbelidir. Kalven, Luther'den daha samimî, Hüseyin Avni, Danton'dan daha ateşlidir. Kılıçla kalbin muhayyilelerde yetiştirdiği kahramanlar da öyle: Battal Gazi, Oğuz Han'dan daha cesur, Raskolnikof, Horace'den daha erkektir. Werther, Mecnûn'dan daha âşık, Julyet, Leylâ'dan daha mâsumdur.

Biz de gençleşmek istiyoruz; bizde de yenileşmek ihtirasları var. Bir hayat uğruna bin kere ölmek lâzım olduğunu biliyoruz. İrademizle ölmesini bilmezsek ilâhî irade ile ebedî hayata kavuşmak imkânsız olacak. Çocukluk rüyaları bitip de gençliğin ateşli fırtınaları başlayarak ölünün sâkin kucağına sokuluncaya kadar her adımda ölmesini bilen, aşk içinde irade ile ölebilen varlıklar, her devrin yaşanmaya değer yarınını hazırlayan kahramanlardır. İsimsiz kah-

ramanlar, büyük muztaripler! Ruhlarının üstüne ilâhî âbide yapılan ebedîler onlardır...

Şunu da biliyoruz ki, bize bulunduğumuz hali bağışlayan sebepleri anlamadan aydınlıklarla dolu bir istikbâlin zaferini kazanmaya imkân yok. Halden ibaret olan büyük gövdeli ağacın kökleri mâzidedir; istikbalin yemişleri de bu gövdeden toplanacaktır. Bugünümüzü hazırlayan sebeplerin hepsi mâzide var. Tarihin olayları tıpkı tabiat olayları gibidir. Tabiatta hüküm süren muayyeniyet, yani muayyen sebeplerin muayyen sonuçları doğurması tarihte de hâkimdir. İnsanlığın tarihinde de ekilen biçiliyor ve yine tabiatta olduğu gibi, cemiyet hayatında da gerekcilik prensibi hüküm sürerken, ilâhî hikmet ve adaletle birleşmiş bulunuyor. Sebeplerin tohumu tarihin tarlasına atıldıktan sonra belli netice, ilâhî hikmet ve âdaletle birleşerek, mutlaka alınacaktır.

İnsanlığın belli bir zümresini asırlarca parya diye ayaklar altında sürüdüren Hintli, üç asra yakın zaman, Anglo-Saksonların zâlim ayakları altında elbette sürünecekti. Esirliği meşrû sayarak esir insan sınıfı tanıyan Yunan hakîmi Aristo, Makedonyalı Filip'in şımarık çocuğuna görünüşte hoca olmayı, lâkin içyüzünden galip ve muzaffer efendisine milletiyle bareber esir olmayı elbette kabul edecekti. Tuna kıyılarında ihtirasından şahlanan İskender'in, Ganj nehri boylarına kadar yakın Şarkın sinesinde açtığı yara, bu ülkede yaşayan kavimlerin hâlâ huzur bulamayan hayatına akıtılan ilk zehir olacaktı. "Hiç Roma İmparatorluğu yıkılır mıydı?" diye düşünenler, vaktiyle vahşi Romalının, aşk ve ibadet beldesi olan Kartaca'ya saldırışını hatırlasınlar. Beşikteki çocuklarına kadar boğazlanan bu mazlûm insanların, Kartaca'nın külleri üstünde Allah'a ulaşan âhını işitsinler! Sabanla sürülerek Roma'nın tarlası haline konan bu beldenin topraklarına, Roma'yı kahredecek kudretin tohumları o zaman serpildi. Evet, Roma yıkılacaktı. Fakat barbarların Vestam mâbedini kısrağına ahır yapan zulmü ne oluyor? Ne oldu patricilerin şerefi, şanı, azameti? O şeref, o haysiyet, tebaa diye üç kitada ezilen pleblerin asırlarca çalınan hakkından ve çiğnenen

haysiyetinden yapılma demirden bir yumruk gibi, günün birinde yıkılan Roma'nın beynine indi. Neron'u çıldırtan belki de, Arena'da vahşi hayvanlara parçalatılan ilk hıristiyanların feryadiyle beraber, vaktiyle milletinin mukadderatını İtalya topraklarında korumaya gelen Anibal'in ordugâhına mancınıkla atılan kardeşinin kesik kafasından çıkan esrarengiz çığlıktı. Roma'da aşkın Allah'a ulaştıracağına inanan ilk hıristiyan şehitleri, Hıristiyanlığın sonraki asırlarda insanlığın kalbini fetheden zaferlerini hazırladılar.

İslâm'ın nusreti, Hz. Peygamber'in başlangıçta kendisine hakaretler eden Taiflilerle Uhud harbinde kendisini pusuya düşüren Mekkelilere beddua etmediği için Allah'ın cemaata gönderdiği rahmet sebebiyle kazanılmıştı. Sonraları kılıç kalbin hizasını aşınca, Mısırdan ve Iraktan fışkıran fitne, hem de en kuvvetli kılıç sahibini âlet yaparak, İslâm'ı içinden yıkıcı bomba haline getirecekti. Zâlim Asurluların ülkesinde, bir gün gelecek, zâlim bir Abbasî Saltanatı türeyecek ve bunlar, İslâm'ın büyüklerini mezarlarından çıkarıp hakaret edeceklerdi.

Tarihin seyrini biraz daha sabırla bekleyelim. Malazgirt'te ibadetle açılan cihad, âdalet ve ihsan ile nilayetlendikten sonra, bir gün gelecek, Bizans mutlaka alınacaktı. Yıldırım'ın Çubuk ovasında kahbelikle zafer kazanmaktansa, mertlikle döğüşerek meşûm âkıbeti göze alan hamiyeti, Anadolu'da Türk birliğinin ebediyyen kurulmasını müjdeleyen ilâhî bir muayyeniyetti. Fransa ihtilâlinin kanlı oluşunun ve Robespierre'in cinayetlerinin mesulü, filozof Brunschvicg'in zannettiği gibi, Rousseau değildir, belki bütün XVIII. asrın imansız Fransız felsefesidir, zekâ ile vicdanın hatalarına insaf ve irşad ile değil de kindarlıkla karşı koyan yıkıcı düşünüştür. İnkılâbın kahramanları Allah'a inansalardı bu cinayetler işlenmeyecekti. Yine o inkılâp içinde Robespierre gibi bir kıtâl kahramanını, son kurbanlarından üç ay sonra giyotine sürükleyen sebep, o mazlûmlar idama giderken içlerinden Camile de Moulin'in, Robespierre'in yol üstündeki evini göstererek "bu ev mutlaka yıkılır!" feryadı ve Danton'un "Robespierre de benim arkamdan gelir,

o da helâk olur!" bedduası değil miydi? İhtilâlde Fransa topraklarında akıtılan kanı, bütün Avrupa kıtasına taşırmak isteyen Napolyon, bugüne kadar huzur bulamayan Avrupa'nın asıl cellâdı ve belki de sonu gelmeyecek olan Fransız-Alman düşmanlığının mesulü değil midir? Avrupa'da birbuçuk asırdanberi proleter ve burjuva sınıflarını kıyasıya boğuşturan sebep, acaba sömürgecilik hırsiyle üç asırdan beri üç büyük kıtanın varına ve hayatına musallat olan Avrupalının bu kıtalarda akıttığı kanlar ve sömürdüğü haklar olmamış mıdır? Ne nam ve hesabına ve hangi maksatla olursa olsun, yapılan zulüm ve cinayetler ileride o beldenin halkını hicretlere ve ölümlere mahkûm ediyor. Bir mecliste tahakküm kullanarak zulme hizmet eden sesler, bir gün o mazlûmların kanıyla boğuluyor. Ancak, tarihin olaylarına hâkim olan muayyeniyetin bir özelliğine işaret etmek yerinde olacak: Tabiat ilimlerinde olduğu gibi insanlığın tarihinde olayları doğuran sebepler vardır. Lâkin taibat ilimlerinde sebep, olayın yanıbaşında bulunur ve bir olayı doğurmak için bir sebep kâfidir. Tarihte ise, sebeple ortaya koyduğu olay arasında yıllar, hattâ asırlar geçmiş olabilir ve bir olay birçok sebeplerden doğmuş olabilir. Tarih tetkiklerinin güçlüğünü ve tarihte görüş ayrılıklarını doğuran, işte bu özelliktir. Meselâ üç asır önce, Doğu Anadolu'da ıslâhat niyetiyle Kuyucu Murat Paşa'nın yüzbin kafa koparıp kuyulara doldurması, daha sonra, millet bünyesine selâmet getireceğini iddia eden aldatılmış bir zümrenin "putlarımıza dokunurlarsa kafalar keseriz, leşler yere sereriz!" diyen zâlimane vâveylasını yaratmada bir sebep sayılmaz mı? Buna mukabil, bütün şaşkınlıklar arasında ilim ve hakikat, bütün putperestlikler içinde iman ve ilhâm arayan vicdanlara aydınlık sunan kuvvetler arasında, acaba Yavuz Selim'in Mısır seferinden dönüşünde, yolda İbni Kemal'in atından sıçrayan çamura bulaşmış cübbesini hörmetle çıkararak, "bunu tabutuma örtünüz. Zira ulemânın atının ayağından sıçrayan çamur dahi bizim için şereftir!" diyen vasiyetinden alınmış hisse yok mudur?

Muayyeniyetin ilâhî hikmetle birleşmiş gözüken acaip cilvesi-

ne tarihin şu iki devrinde pek benzer şekillerde şahit oluyoruz: Abbasîler Türkleri ordularında kullandılar ve sonra orduyu bütün bütün Türklere terkettiler. Neticede devletleri ve memleketleri Türklerin eline geçti. Biz Anadolu'da devlet kurduktan sonra devşirme çocuklarını Yeniçeri ocağına aldık. Hıristiyan unsurların iradesi hilâfına askere alınıp müslüman edilen bu devşirme ordusu, sonunda milletimizin başına en büyük belâ oldu. Koca bir millet kuran tertemiz bir Türk hânedanının sarayını zehirli bir çember gibi bu devşirmelerin vüzerası, erkânı kuşattı; zulme, hıyanete hayat verdi, zillete devlet, fitneye fetva dedirtti.

Bütün bu misâller gösteriyor ki, tarihte de tabiatta olduğu gibi muayyeniyet hâkimdir ve olayları doğuran sebepler uzak ve yakın, yıllarla asırların her menzilinde konuklayabilir. Hem de bu sebepler çoktur, çeşitlidir ve dikkatle yakalanmaya muhtaçtır. Bazan küçük bir hareket, asırlarca sonra doğacak bir inanışı hazırlar ve bir kanaat, bir isyan, bir iman, asırları sarsacak hareketlerin başlangıcı olabilir.

Türk yurdu, I/4, Haziran 1959; *YT*/1, 2, 3.

YIKILAN RUH

Anadolu'nun, derin bir ruhî hayat sahibi olan insanını idare eden hangi kuvvetlerdir? Yakın zamana kadar, onu idare eden bütün kuvvet dinden geliyordu; ruhî hayatının bütün kaynağı dindi. Her sahada kemâl sahibi insan yetiştirmenin mektebi olan din, tarihimizde bu kemâlin binlerce misâlini verdi. Alpaslan'ın Romen Diyojen'e karşı âlicenaplığı, kibirle debdebeden başka Kâbe bilmeyen Bizans İmparatoru'nu hüngür hüngür ağlatmıştı. Etrafına vahşet ve kıtal saçan ateşten bir dalga halinde Galya'dan Arz-ı Mukaddes'e akan Haçlı sürülerinin Anadolu topraklarında işledikleri cinayetlerden sonra, Antakya kalesinde Haçlıları çeviren Kılıçaslan'ın, göğüs göğüse erkekçe döğüşmek için, bu barbar ordularını kaleden çıkmada serbest bırakması da, cihadı kinden ayıran İslâm ruhunun, kin ile dinin hiçbir zaman birlikte barınamayacağını âleme anlatan beşareti değil midir? Kudüs'de yedisinden yetmişine kadar müslümanları katleden kahbe kılıçların sahibi Haçlılardan Kudüs'ü tekrar aldığı zaman, tek hıristiyan ferdini incitmeyen Selâhaddin-i Eyyübî'nin bu hareketi, Aslan Yürekli Rişar'ı hayretlere düşürmedi mi? Kılıçaslan'ın ve Salâhaddin'in, birinin Antakya önündeki mağlûbiyeti gibi, öbürünün Kudüs kapılarında kazandığı zafer de birer görünüştür. Hakikatte bu adamlar, insanlığın huzurunda İslâm'ın zaferini kazanmışlardır...

Fâtih'in İstanbul kapılarında sahip olduğu maddî kuvvet, muazzam ve o devrin en modern ordusu ise, buna üstün olan ruhî kuvveti, Akşemeddin'de timsâlini bulan imanı idi. Mısırı fetheden, yer-

yüzünün halifesi ünvan ve kudretini elde eden Yavuz Sultan Selim bu zaferinden dönüşte, halkın nümayişi önünde nefsine gurur gelmesin diye, ordusu ile birlikte Üsküdar'ın gerisinde geceyi geçirmiş, ertesi sabah güneş doğmadan ve bu şehrin halkı daha uyanmadan, sessizce İstanbul'a girmişti. Onu, ervah karşıladı. Onlar, ebediyet tarihine nakşolundular. Onlarla ve onların sayesinde, bir zerresini bile feda etmeyeceğimiz ruh-u İslâm, damarlarımıza nüfuz etti. Bu ruh sonra ne oldu? Nasıl çürüdü? Nasıl çürütüldü?

Biliyoruz ki din, maddî varlığımızın ruhî varlığımıza teslim oluşudur. Böyle bir anlaşmada beden bütün kuvvetlerini ve bütün hareketlerini, teslim olduğu ruhun hizmetine sokar; onun emrettiği disiplinin kaidelerini kabul eder. Bir dinin cemaati arasında müşterek olan bu kaidelere şeriat denir. Bu müşterek yoldan, müşterek olan hedefe varılır. Anayolun etrafında bir çok küçük yollar da vardır. Bu yollar, mezheplerdir. Beden dediğimiz madde, zamanın ve cemiyetin ihtiyaçlarına göre değişeceği gibi, dine götüren şeriat yolları da, hedefine götürmek şartiyle, daima değişebilir. Ancak anayolun hüviyetini muhafaza etmek şarttır. Bununla şunu belirtmek istiyoruz: Şeriat din değildir; ancak ruhun emrinde olan bedeni dine götürücü yoldur. Şeriatı yalnız ve kendine yeter olarak ele aldığımız zaman, ruhsuz bir iskelet kalır. Ona taassupla ve gaye olarak bağlandığımızda ise, bedeni ve beden hareketlerini kutsallaştırmaya, yani putperestliğe gidilir. Böylece ruhtan kopup ayrılmış beden gururların, gayzların ve galeyanların kaynağı olabilir. Gurur, gayz ve bunlarla galeyan ise Allah'ın bizdeki düşmanlarıdır.

En az üçyüz senelik din ve vicdan hayatımızdaki fâcianın içyüzü bundan başka bir şey değildir. Güneş tanrısı olan Firavunların beldesini fethettikten sonra, İstanbul'a dönen Yavuz Sultan Selim, kendisini güneşe rakip saymasınlar diye bu şehrin Üsküdar kapılarında sabahladığı gecenin karanlığına gururunu gömdükten sonra, bu hal nasıl oldu da başımıza geldi? Bunda Osmanoğullarının günahı olduğunu kabul edemeyiz. Onların iman ve karakterleri sonu-

na kadar zerrece sarsılmadı. Lâkin sarayı çeviren, her beldeden devşirilmiş, özü, soyu karakteri belirsiz unsurların parça parça çürümüş şahsiyetlerinden meydana gelme bir kâbus vardı. Devşirme ruhu, vüzerası ve ulemasiyle İslâm'ın ruhunu ayaklar altına aldı. Ressamlığa nazaran fotoğrafçılık, keramete nazaran hokkabazlık ne ise, dine nazaran bu sahtekârlık da aynı yapıdadır. Bu sahtekârlığın kahramanları, hikmetsiz ve mesuliyetsiz devletin sahibi birçok şuursuz vüzera ile dini ve şeriatı zorbalıklarına âlet yapan, sahtekâr ve cahil ulema idi.

Din, akan bir nehire benzetilirse, şeirat onun mecrası, yatağıdır. Bu mecra, bu yatak, asırlardan beri kupkuru kesilmiş, ilâhî unsur olan suyu çekilmiş, onun hayatından eser kalmamış... Sade ötesinde berisinde yıkılıp çökmüş taş parçaları, kenarlarda çürüyerek kupkuru mecraya yuvarlanmış kütükler... Cemaat, şimdi bunları putlaştırıyor, bu şekillere tapınıyor. Asırlardır kuruyarak hayatı çekilen ruhlarda bağdaş kuran bir mâbud da var. Bir mâbud ki, İslâm'ın kuruyan mecrasına kendi şeklini aksettirmiş, muttasıl kendine tapındırıyor, bu mâbut, devlet ve ikbâl ümididir. Din, devlete götüren yol olduğu için, tarihimizin son asırlarında bütün süflî ihtiraslar, yükselme ümidini dindar gözükmede aradılar. Milletimiz yükselmede iken devlet, din yolu idi. Yıkılışla beraber din, devlet yolu oldu ve işte bu gaye ile vasıta arasındaki yer değiştirmeleri, izmihlalimizin sebebi olmuştur. Yine dini devlet yolu yapınız, dine saldıran bütün süfli ihtiraslar, ulema-yı İslâm kesileceklerdir.

Mesele anlaşıldı; ortada bir ihanet var. Bu, din adamlarının ihanetidir. Otuz beş milyon insan, aydınlığa küskün yaşar, sanata çevrilmiş el, hak için isyana çevrilmiş ruh, ebediyete çevrilmiş iman nedir bilmeden, hiçbir çağın tahammül edemeyeceği geri bir hayat dekoru arasında tenbellikle, fitne ve dedikodu ile, beş on cansız kaidenin esiri, ihtiyar öküzünden daha ölü bir halde yaşarken, ruhsuz şehirde tesbih ve sakalla otomobili bir araya getirdiğine müftehir, zenginlerin bendesi, minnettarı, ses sanatkârlığıyle Kur'ân ticareti yapan, duası huzurlara hakaret, ibadeti kupkuru,

ruhsuz, hayatsız bir yığın hareket olan pek çok din adamları bu mukaddes dâvaya ihanet etmişlerdir.

Bu felâket, bu ihanet başa geldi. Bütün bunlar olacaktı. Zira garpta rönesans yapılırken ve onun felsefe âlemindeki mümessili Dekart, "hür olmayan düşünce, düşünce değildir" derken, bir Hırvat devşirmesi olan Kuyucu Murat Paşa, yüzbin Türk'ün kafasını keserek kuyulara dolduruyordu. Luter, Wittenberg kiliseninin kapısına doksan beş maddelik beyannamesini astığı zaman biz bâb-ı içtihadı (ictihad kapısı) kapatıyorduk. Jan Jak Ruso, tabiatın aşkında Allah'a götüren yolu ararken, biz inkılâp diye Lâle devrini yaşıyorduk. Nihayet bunlar mutlaka olacaktı. Çünkü Anadolu, XX. asırda yeniden istiklâlini kazandıktan sonra İstanbul'a giren müfrezenin genç kumandanı, kendisine hazırlanan zafer taklarının üstüne gecenin inmesini beklemeden koşarak, güneşle parıldayan şehrin alkışlarında neşe aramıştı. O zaman Yavuz Selim unutulmuş, Sezar tebcil edilmişti.

YT/1, 2, 3 (İlk basıldığı yer tesbit edilemedi).

ŞEHİTLER-I

Yeryüzünde madde ve ruh, birincisi sonsuz ihtiraslar ve sefaletlerle yüklü olarak, ikincisi ise Allah'tan ilham ve işaret alarak koşmakta ve daima daha ileri atılmak gayesiyle müsabaka halindedirler. Madde ileri gitti mi aramızda kinlerle garazlar ve düşmanlıklar çoğalıyor, daha varlıklı yaşamak için sanki her hareketimizde ölüyoruz; ruh ileri gidince dünyamız aşkla, iradeyle, ilhamla doluyor; her hareketimizde ebedileşiyor ve ölürken bile ebedî olmak için ölüyoruz. En ufak hareketlerimizin içerisinde bile ruhla madde birbiriyle boğuşmaktadır. Maddenin en büyük zaferi sonsuz zulümdür ve yeryüzünde zulmün binbir çeşidi göze çarpıyor: İnsana zulüm, varlığa zulüm, iz'anımıza zulüm, bizi bir ruhta, bir dilekte bırakmayıp menfaatların sinesinde parça parça bölüp parçalayan zulüm, uzviyete ve cinsiyete şu narin gölgemizi teslim edici zulüm, bizi ilâhî birlikten koparıp çokluk âleminde dağıtan, böylece varlıktan yokluğa götüren gafletten ibaret zulüm.

Biliyoruz ki hep birdik; ezel bezminde beraberdik; ibadette de beraber oluyoruz. Şehadette de yine bir sofranın etrafına toplanacağız. Aşk içinde birleştiğimizi inkâr eden insan var mı? Kâinatta yalnız bir aklın, yalnız bir ruhun hâkim ve var olduğunu, söylemesek bile, idrâk etmiyor muyuz? Bizdeki bu küllî ruh, kâinatın ruhudur. Yaklaştığımız zaman hep birleşiyoruz. Vücutlarımız ve ihtiraslarımızla ne kadar birbirimizden uzakta isek ruh dünyasında o kadar beraberiz. Kâinatta bir tek ruh vardır.

Maddenin zaferi zulümdür, dedim. Ruhun zaferi fedakârlık, af,

sabır, sevgi ve sonsuz tahammüldür. Bu zaferin son mertebesi, bütün bu kuvvetleri kendinde toplayan şehitlik mertebesidir. Ruh, kendine has olan bütün kuvvetleri kullanarak gayesine doğru ilerledikten sonra, yükselebildiği zirvede maddeye bağlı şartlarının hepsini birden reddederek küllî ruhtan başka bir şey olmayan kaynağına teslim ediyor: İşte bu şehitliktir. Böylelikle o, insan iradesinin Allah'a götüren hamlesiyle ulaşabileceği en yukarı zirveye işaret demektir: Şehit, yaşayanların iradesinin kaynağıdır.

Şehitler toprağa kapanmış hürriyet âbideleridir. Onların, insan iradesiyle ulaştıkları zirve, hazdan, menfaattan ibaret olan maddeye yeis vererek, bazan da utanç vererek onu süründürüyor. Hakkı elinden tutup yükselten, yerde yatan şehitlerdir. Her devirde insanlığımıza hayat getiren mukaddes şehitlerdir: Sokrat'ın şehadeti, insanlığın akıl ve vicdan dünyasına yeni bir dünya getirdi. Sanki bir şehidin kanı, bütün ruhları gafletten uyandırıcı gıda oldu. Kudüs'te çarmıhta şehit olan Hazret-i İsâ (imajı), gerçek ruhu ve gerçek hürriyeti bütün insanlığımıza duyurmuştur. Şehitten çıkan gizli ses, ilâhî sestir: O bütün küremizi uyandırıyor, harekete geçiriyor. İsâ'nın şehadetiyle kendi istikametinde harekete başlayan batı felsefesi, iki yeni temle dayanıyordu: Aşk ve yaratıcılık. Yunan felsefesinin yabancı olduğu bu iki esas, İsâ'daki şehadetin doğrudan doğruya gerçek sahibini gösteren bir irade oluşundan ileri geliyordu.

Sonra biz Hallâc'ı tanıdık; İmâm-ı Âzam'ı gördük; Nizâmülmülk'e hayran olduk. Bu şehitlerin hepsi, insanlığın ebedî olmak iradesinin son basamağına ulaşmışlardı ve hepsi, içinde yaşadıkları cemaate bu en yüksek zirveyi gösterdiler. Şehitler, bizim gerçek sahiplerimiz, bizim velilerimiz, bizim mürşitlerimizdir; dirileri yaşatan onlardır. Her yerde büyük milletler, hürriyet uğrunda, hakikat uğrunda şehit veren milletlerdir ve milletlerin ruh dünyasındaki kımıldanışlarının müjdecisi, münâdisi, menbaı olan felsefe hareketleri, büyük harplerin sonunda, büyük şehitlerin izlerinde doğmuştur. Romantizm, Fransa'da ihtilâl kasırgaları arasında belirdi ve Napolyon harplerinin şehitlerinin kanından fışkırdı. 1870 harbinde en

fazla şehit veren Fransızlar, bu harp biter bitmez sezgi ve hareket felsefelerini ortaya koydular. Birinci Cihan Harbi'ndeki şehitlerinin arkasından Almanya'da ve Germen âleminde Max Scheler, Heidegger ve Kierkeggard'ların ruhun arayıcı varlığına, "o bütün kâinattır" diye bağlanan muazzam bir felsefe doğdu.

Şehitler bizim ruhumuzun kurtarıcılarıdır.

Bizim şehitlerimiz kimdir? Biz kimiz? Şehit, bir fert değildir; bir fertte barınan bir millet ruhu, bir millet iradesidir ki, bir vücudun gömüldüğü yerden biz ebedî hayat göndedir, bize ebediyeti kazandırır.

Biz biriz, demiştim. Bedenlerimiz çok, ruhumuz birdir. Bizim ruhumuz nerede başladı? Nerede doğmuştu? Bizi ebedî hayata sahip bir millet yapan şehitlerimiz, varlığımızın ruh âlemindeki bütün cephelerinde dopdoludurlar. Her medeniyet gibi İslâm-Türk medeniyeti de her devirde şehitlerin kaniyle âleme saçıldı. Ayasofya camiinin kapısına "Le-tüftahanne'l-kostantıniyye"yi yazdıran irade, Süleymaniye'nin kubbesini insan ruhunun azametine eş olmuş duran göklere nazire yapan kudret, Bedir harbini kazanan şehitlerle başladı. Onlar, Peygamberlerinin ağzından, "Yarabbi, şu bir avuç insana zafer vermezsen ismini ananlar yeryüzünden silinecek!" diyen nida ile, şiddetli ve tehditli dua ile başladıkları gazayı şehitlikle bitirenlerin mükâfatını, koca bir medeniyeti insanlığa tanıtmakla elde ettiler. Sonra bu iradeyi yalnız başına Türk ırkı omuzlarında taşıdı. Abbasîlerin önce uç beyleri, sonra muhafız kıtaları olan ve nihayet bütün orduyu teşkil eden Türkler, bu emaneti ellerine alıp o günden ta XX. asrın ortasına kadar sanki arz üzerinde kanlariyle sulanmadık bir karış yer bırakmamaya azmetmişcesine her tarafta şehitler verdiler. Malazgirt, Niğbolu, Kosova, Çaldıran, Ridaniye, Pilevne ve nihayet Çanakkale'de şehitler bıraktık. Öyle ki Türk çocuğu kendini tanımaya başladığı ilk mektep sıralarında,

Üç kıt'ada yüz beldeye, bin beldeye sahip,
Bir memleketim ardı sen ey Rabb-ı mesâib

diye iradesinin, ecdadından aldığı en sağlam aşı olan bu ilâhî kuvvetin ulaşabildiği zirvelerini idrâk edebiliyordu ve hedefini biliyordu; hem dini yaşatan kuvvetleri anlıyordu.

Öyle iken bir devir geldi; "mukaddesat yalandır" denildi. Bizi derin ve kuvvetli bir ruh denemesinden mahrum eden, bize böyle bir dersi vermekten zevk almayan eller, bu telkin ile bizi ölüme teslim ettiklerini düşünmediler, üzülmediler. Kimdi bu adamlar, bu devirler, bu kâbuslar?...

Zehirli bir aşı bir asırdanberi damarlarımıza akıtılıyordu. Buna bizden olmayanlar "garplılaşma" dediler. Garplılaşınca elbette kendimizden başka olacaktık. Benliğimizin dayandığı temeller yıkılmak istendi; yabancı bir dünyanın insanlarına yama olmaya özendik. Milliyetimiz, kendisinin en kuvvetli parçası olan iman ve mukaddesat ile terk edilmek istendi. O günden bugüne kadar âdeta iki millet meydana çıktı: Garbın ayaklarına sarılan ve benliğinden sıyrılan münevverler bir tarafa, kendi kendini asla bırakmayan ve en kuvvetli tarafı köylüde bulunan asıl halkımız öbür tarafa ayrıldı. Bunların sanatı, sahnesi, ahlâkı, imanı, kazancı, menfaat ve mukadderatı zamanla büsbütün birbirinden ayrıldı. O kadar ki o milletin emeğiyle, parasiyle saadetler sürerek yine onun müsamahasiyle tırmandıkları yüksek kürsüleri kalkan yapanlar, üniversite kapısından geçen köylüleri göstererek, "İşte milletimizin yüzkarası bunlardır" diyorlardı. Onun taş ve toprakla mücadelede sökülen tırnaklarının nasibini elinden çekerek kâşaneler yapanlar, onu "devlet merkezinde göze görünmesin, varlığı ayıptır" diye Ankara caddelerinden geçirmediler; onun alnının teriyle temelleri kurulan bakanlıklara, kıyafetini hor görerek sokmak istemediler. Tarih boyunca bizim için, insanlık ve hürriyet için can verenler işte o köylülerdir. Bizi içimizden vuran düşman, bir maddî cephenin insanıydı; kudurmuş bir nefis, ruhsuz bir vücuttu. Bu zümreye bakınca insanın,

"Şu sessiz kubbenin altında insandan eser yokmuş!" diyeceği geliyordu. Bunlar, Allah'a en yakın olan bu milletin her cephede

gazasına kindarlıkla, hasetle bakıyorlar ve her şehitler kafilesinin Arş-ı âlâya kadar yükselttiği millet ruhunu birer şahısta hançerlemek için fırsat gözlüyorlardı. Malazgirt'in dehasını yüzünde parlatan Nizâmülmülk'ü bu hançer arayıp bulmuştu; İstiklâl Savaşı'nın yerlere sığmaz sevdasını Ali Şükrü millî dâva halinde ifade etmesiyle ayni hançer ve kanlı ip onu da takip etti.

Şehitler ruhlarımıza ezanlar okurlar, Allah'ın kendi ruhlarına ulaştırdığı sırrı bize bildirirler. Biz onların niçin öldüklerini ve nasıl öldüklerini görerek, anlıyarak elde ettiğimiz bilgi ile felsefemizi, ahlâkımızı, ruhî çatımızı yapmaya mecburuz. Milletimizin hayat kaynaklarını onlardan öğrenmeliyiz. Bakınız, şu kadar tarihi olan yüksek kültür müessesemizin bize sunduğu felsefelere; onda bizim hayatı karşılayışımızın ifadesi, irademizin dünya diliyle âyeti olması lâzım gelen felsefe her zaman garptan alındı. Birisi, ferdî ruhla Allah'ı ortadan kaldırmak için cemiyet mefhumunu bir heyûlâ gibi kullanan Durkheim'deki zihniyeti bize tercüme etti. Öbürü, durmadan Bergson'u tavsiye etti. Başkaları, tecrübenin üstüne tırmanmaktan yorgunluk duyan Ogüst Komt'u tekrarladılar. İmansızlık ilerleyince Freud sinirlere daha hoş göründü. Biz nerede idik? Şehitlerin felsefesi nerede? Bu milletin kendi felsefesi yok muydu? Felsefe gibi o kadar sübjektif ve o kadar şahsî hayat mahsulünün başkalarından iğreti alınması gösteriyordu ki, bizim içimizde bizden başkası var. Onun her fırsatta harekete geçen zulmünü, bize yabancı olan iradesini görüyor, duyuyorduk ve şu sesle inliyorduk:

Tükürün milleti alçakça vuran darbelere!
Tükürün, onlara alkış dağıtan kahbelere!

Kalpleri iman ve ateşle dolan gençler!

Bir devir geldi ki, bu devir sizin devrinizdir, onda milletin ruhuna musallat olan varlık artık bir kabuk, bir yara gibi ondan ayrıldı, cisim kazandı. İçte ve dışta, her tarafta şehit olanların yarattığı millet mukaddesatı, maddeden başka hiçbir şey tanımayan bir kâ-

busu karşısında gördü. Ayasofya'dan Yemen'e kadar, Gücerat'tan Fas'a kadar ezan sesleriyle inleyen arzımızın üstünde hain ve meş'um bir uluma dalgalanmaya başladı. Bu canavarın dişi bize çevrilmişti. Çünkü Bedr'in aslanlarından sonra dünyamızın en büyük ruh mefkûresi yalnız kendisine emanet edilen Anadolu çocukları, üç kıtada Allah adına ölmüşlerdi.

Ruhumuza düşman, milletimize düşman, insanlığımıza düşman olan bir komünist dâvası, soyu belirsiz olarak içimize katılmış bulunanların dâvası oldu. Bu dâva, maddenin, etin, derinin ve tırnakların ruha karşı saldırmasıdır. Bunlar, zihinlerimizde panik yaratarak içimize atılıyor ve talan havası içinde bizden kopardıklarını kâr sayıyorlar. Ama bütün biz varız, hiç eksilmeyen biz, bunu bilmiyorlar. Dikkat ediniz, asıl millet iradesini cephede yaşatıyor; destanını ve felsefesini cephede yaratıyor; tarlaya ve harp meydanına kâh demir, kâh ateşle yazıyor ve kaniyle parlatıyor.

Komünistler, münevverler arasında harekete başladılar ve orada sınırlarını çizdiler. Yeni olan ve millete yabancı ellerle yenilik diye garptan kopya edilerek, aktarma yolu ile alınan ilim müesseselerine nüfuz edebildiler ve taraftar kazandılar. Bu münevverler millete ihanet ettiler; milletin felsefesini, ahlâkını, dinini, sanatını yine milletten alacakları ilhamla sistemleştirip ona sunacak yerde, milletin değerlerini ve mukaddesatını çiğnemekle işe koyuldular. Sonra da ona yabancı dâvaların sunulmasına lâkayt kalındı. Böyle müesseseler, böyle devirler oldu; böyle insanlar, böyle zümreler tanıdık. Komünistler, harp meydanımızın dekorunu değiştirdiler. Bizi şaşırtmak istediler. Kime minnet, kimlere lânet edeceğimizi şaşırdık. Bazan içimizden ilâhî nidalar arşa yükselerek onda beddualarının nüfuz edeceği Allah'a giden bir yol arıyordu:

Lânet olsun, diyorduk, ama kimlere? Bunu, bir oğlunu Çanakkale'de, öbürünü Sakarya'da şehit veren, torununu candarmalar öldüren, kabının son lokmasını sıyırmadan sofrasından kalkmayan, tek kalan döşeğini evdeki yoksullara bırakıp ahırının kapısında yatan, çıra yakan ve arpa ekmeğini zor tedarik eden ihtiyar köylü ne

bilsin? Ne bilsin ki o bütün bir felsefedir? Onun ruhu bu yolda harekete gelse, diyecektir ki:

Bana bakıp hâlâ da aklını başına almayan ve maaşının daima dimdik istikamette yükselmesini emel edinmiş, cerahat çeşmesini andıran bütçeye diklimiş bakışlara lânet olsun!

Bir kıtada kan ırmak gibi akarken, aynı kıtanın öbür ucunda gece ve gündüz, sade kendi ticarî kazançlarını arttırmak emeliyle, vergi kaçırmak, menfaat kaçırmak emelleriyle şehirleri dolduranlara lânet olsun!

Gençlikte menfaat ve kazanç hırslarını ideal yapan, gerçek ideali iftira haline koyan mürşide ve millet külfetiyle yetiştiklerini düşünmeden onu soymak ihtirasına teslim olan körpe ruhlara da lânet olsun!

Ve bütün süflî emelleri istismar ederek, yüzlerce yıllık tarihten bir avuç madde ve kemik çıkaran komünist cellâdına lânet olsun!

Acaba biz bunlarsız yalnız mı kalırız? Hâşâ! Rahmet, şehitlerin ebediyyete intikal ettiği kapıdan gelebilir:

Hiç bunca şehidin yatarak gövdesi yerde,
Derya gibi kan sine-i hilkatte tüter de;
Yakmaz mı bu tufan, bu duman gitgide arşı?
Hissiz mi kalır lücce-i rahmet buna karşı?

Şehitler, milletimizin hayat kuvvetlerini ve dehasını trajik tecrübe sahasında ortaya koyarak, bize felsefemizi, idealimizi tanıttılar. Yoksa gençler, bu dersi de Avrupalılardan veya Amerikalılardan mı öğrenecek? Her şehit Mehmetçiğin izlerinde ve ordumuzun daha bugünden destan olmuş menkıbesinde bu milletin tarihi, felsefesi, ahlâkı, sanatı, hepsi yazılıdır. Eğer onu okuyamazsak mektepler ve üniversiteler, üstadlar ve mürşidler bize hiçbir şey vermemişler demektir. Yakın mazinin meş'um hâtıraları bizi öyle yalnız, öyle ruhumuzdan habersiz, kurtuluş için öyle yardımsız bırakmıştı ki, bu milleti, onun azametli tarihinin önünde perişan vücudunu ve sahip-

siz gençliğini düşündükçe, büyük ruhumuz Mehmet Âkif'le beraber Mehmetçiğin ebedileşen ruhuna çevrilip istimdad etmekten kendimi alamıyorum:

Diriler koşmadı imdadına, sen bari yetiş!

Arz üzerinde ne tarafa çevrilsem orada, ufukların üstünde her taraftan Allah'a çevrilmiş ve herbiri Arş'a bir dua şeklinde teslim olup toprakların üstünde uzanmış vücutları düşünüyorum. Nerede Türk çocuğuna huzur kalmıştır?

Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova!

... Şimdi biz ne yapacağız? Onu düşünelim. Şehitlerin ruhu dünyamızı dolduruyor. Onlar tarihe gömülmüş oldukları kadar, şu anda bizimle beraberdirler. Onlardan bize bir ses geliyor; müphem, derin, ilâhî bir ses; göklerden yağıyor gibi, topraklardan sızıyor gibi bir ilham. Bu ses bize yolumuzu göstermelidir. Her devirde olduğu gibi, şehitler sade fanî bir destanın satırlarına gömülmemelidir.

Bin yıldan beri onların elindeki mukaddes kılıç, beş cephede bir defa bile düşmana teslim olmadı. Gazi Osman Paşa'nın kılıcını alan Rus Çarı, yapılan küstahlığı affedemiyerek onu şu sözlerle mesul sahibine teslim etmişti: "Kumandan! Bunu almak bana şeref değil, al kılıcını"

Bin yıl düşmana teslim olmayan, beş cephede bir defa bile eğilmeyen kılıç mukaddesatını korudu, bu milletin hayat ve mâneviyatının muhafızı oldu ve biz nasıl fikir âleminde ona indirilen darbeye karşı zayıf kaldık? Nasıl oldu da onun kadını ile, sabanı ile, iffetinin ta yanına yabancı dâvalar sahibi müesseseleri götürdük?

İki buçuk asırlık Rus-İslâv ideali hudutlardan içeri girdi, birçok münevverlerin ve okuyanların kalbine nüfuz etti. Hem de bu esnada memleketin hakikî sahibi ve nâzımı olması lâzımgelen köy-

lümüz kürek mahkûmları halinde yaşatılıyordu. Bütün istihsal yükü onun omuzlarında olduğu halde, bütün istihlâk zevki hep yabancı müesseselerin yetiştirdiği ve yabancı sermayelerin alıştırdığı ellerle midelerin inhisarı altına girdi. Binlerce gencimiz Avrupa'ya ve Amerika'ya gönderilip yetiştirilse yine Anadolu yollarında kağnılar inliyordu ve onun insanı yol yerine dağlardan aşıyordu. Köylü, hayvanlarla yanyana barındığı yerde dipçik yiyor, kan kusuyordu. Elleri ve ayakları nasırdan ve yanıktan parça parça olan o insanın yeryüzünde fonksiyonu, yabancı isteklere hizmet etmektir.

Bir medeniyetin dönüm noktasındayız. Yeni bir dünya doğuyor. Ruhumuzun ecdattan aldığı bütün ölmez ve asil kuvvetleri kullanma hakkına kavuşacağız. Bu hakkı bize, omuzlarında tarihi, vicdanlarında mukaddesatı taşıyan kahraman köylümüz veriyor. O, bu uğurda şehitliğe kadar bütün fedakârlık vasıtalarını kullandı. Bize düşen artık kuvvet içinde ve kuvvet olarak birleşip şehidin kılıcını içte ve dıştaki zelil düşmana teslim etmemektir. Tâ ki o, arz üzerinde mukaddes ruhunun barındığı her yerden ilâhî tehditler halinde bize çevrilip, "insan olan bunları yaptırmaz!" diye nefret ve ikrah ile haykırmasın! Biz de ona büyük şairimizin, bir zamanlar istiklâline azmiyle kavuşan bir milleti bütün dünyaya tanıtırken yaptığı yemini tekrar edeceğiz.

Saldırsa da kırk ehl-i salîb ordusu kol kol,
Dörtyüz bu kadar milyon esir olmaz, emin ol!

Kore şehitleri için kaleme alınan bu metin müstakil bir broşür olarak basıldı, 1959; *YT*/2.

ŞEHİTLER-II

"Korku nedir bilir misiniz? İnsanların kelebekler gibi boşlukta dağıldığı, dağların atılmış pamuklar gibi uçtuğu gün korkuyu öğreneceksiniz."

Kur'an

İnsanlığın hakikat dâvasındaki hareketleri, her adımda halkın gafleti ve istismar edici kütlelerin yıkıcı fitneleriyle karşılanmıştır. Böyle dâvalara, hiçbir zaman kimseden yardım beklemeyen, halka kurnazlıkla el uzatmayan, nefsini feda etmekten pervasız yalnızlığı kendine yeter fertler önder oldular. Büyük gayelere cemaatla elele yürüyenler, kalabalıktan kendilerine sirayet edecek, zaaflar, ruh sefaletleri ve şüphe dumanları altında bunalacaklardır. Cemaatın şüpheli cenneti karşısında mistiğin ebedî ruh selâmetine ve enelhak sırrına ermesi gibi cemiyetçi zekâların bunalmış kalbi de büyük ruhların kahramanca şahadeti önünde eriyip sönmeğe mahkumdur. İnsanlığın ruh dünyasında verdiği şehitler silsilesinin en ululari arasında Sokrat, Mansur ve Gandi bulunmaktadır.

Sokrat, Atina'da doğan bir medeniyeti, akıl temellerine dayanan bugünkü Avrupa'nın ruhu halinde yaratmıştı. Akıl yolu ile bütün hakikatlere ulaşacağını söyleyen filozof, garptaki muazzam ve hayret verici nizâm dünyasının sahibi sayılmalıdır. Ahlâkın kurucusu olan Yunanlı hâkim, acaba garpta adalet ve hakkı tesis için her asrın içinde başını vermekten çekinmeyen binlerce fikir ve adalet şehitlerinin velisi sayılmaz mı? Her memlekette gâh hakikat gâh

adalet için ölenler, kefenlerinde mutlaka Sokrat'ın ruhundan gelen şehit kokusunu duymalıdırlar.

Hallac-ı Mansur ise İslâm dünyasında düşünceyi de, dini de, devleti de zulüm ve tahakküm vasıtası olarak kullanan zorbaların kurbanı olmuştu. Nefsini sevenler ve nefislerine tapanlar, devlet adamları ile softalar, enelhak mertebesine ulaşan ilâhî ruha düşman oldular ve onun kanını dökmekle ancak kinlerine gıda bulabildiler. Lâkin mahşer günü Sûr üflendiği zaman, insanlığın selâmet müjdecilerinin arasında bir Mansur'un sesinin de ebedîlikten yükseldiğini işitebileceğiz. O Mansur ki, darağacına yükseldiği zaman, vücudunun delinen her parçasından akarak bedenini kırmızıya boyayan kana bakmayıp, başını Allah'a kaldırmış ve ona şu sözlerle son dileğini haykırmıştı -kendini astırmış olanları kastederek- "Onları affet ve beni af etme! Mademki benim insanlığımı kendi Allah'lığınla helâk ediyorsun, benim insanlığımın senin Allah'lığın üzerindeki hakkiyle senden, benim sana kavuşmama böylece sebep olmuş bu insanlara senin de mağfiret etmeni istiyorum."

Gandi, asrımızın ihtilâç içinde kıvranan buhranlı vücudunun selâmet ve şeamet müjdecisi idi. İnsanlığın ve sefil cemaatin haklarının tevdii dâvasında Tur-u Sîna'da Allah'ından emir alan Musa'nın mücadelesi. akılla ulûhiyeti birleştiren hikmeti ne ise, Gandi'nin bir taraftan siyaset ve devlet bilgisine dayanan, öbür taraftan mistik perhizlerinin derinliklerinde gayesini bulan hakikat araştırıcılığı aynı şekilde değer kazanmıştı. O da Musa gibi Allah'ın emirlerini ve kalbin ayetlerini cemaata tebliğ ettikten sonra büyük tehlikelere doğru cemaatin önünde giderken arkasına bakmıyordu. O da aklın saltanatı üzerinde mistik bir iradenin hamlelerini yaşattı. Kendini öldüren ele bile merhamet edilmesi lâzım geldiğini düşünerek öldü, ebedî olan kâinat nizâmında bu merhametin feyzi de eserini versin diye katilini öldürmemelerini vasiyet ederek gözlerini kapadı.

Dünya nizâmına ebedîliğin başlangıcıdır diye bağlanan bu ebedî ruhlar, ebedî bir nizâmın selâmeti için şehit oldular. Evet bunlar cemaatin kurbanı oldular. Sokrat'ı, Atinalılar mücrim diye, haksız diye itham ettiler. Ve çürümüş imanlarının katili diye Sokrat'ın kanına girdiler.

Hallac Bağdat'ta takip olundu ve çarmıha çıkan cesedi cemaat tarafından taşlandı. O, bu hareket karşısında gülen ve cemaate acırken kendinde kutsallaşan şeyin vecdiyle sarhoştu. Dost eliyle atılan bir gül onu ağlatmıştı.

Gandi bir Hintli tarafından öldürüldü. Ancak cemaatlerinin günahını satın almak için ölen bu şehitler, bugün bizim ruhumuzun gerçek sahipleridir. Bedbaht cemaatımız bunların yardımına muhtaçtır.

Bunların ruhaniyetinden yardım istiyoruz. İstiyoruz ki, İnsanlığı Sokrat'ın sunduğu akıl ve hikmetle Hallac-ı Mansur'un Allah'a ulaşma iştiyakı ve aşkı, Gandi'nin ateşten iradesi yükseltsin; neslimize kan ve hayat, mektebe şevk ve aydınlık, mabedimize yeni bir neşve gelsin. Büyük şehitlerden uzakta yaşarken görüyoruz ki, her tarfımızda bir karanlık hâkim. Kimden yol soralım? Kimden yolumuzu aydınlatacak ışık isteyelim? Akıl, hasis menfaatlerin anahtarı; hikmet saadet düsturunun halli; din ve uluhîyet ise en süfli zevklerin tatminine vasıta oldu. Akılla dünya menfaatleri, din ile hem dünya hem de ahiret kazançları aranmaktadır. İnsanlığımız Sokrat'la Mansur'u ve Gandi'yi bir defa öldürmedi. Her zaman büyük şehitlerin katili olmaktadır.

Asrımız madde kâbusunda yanmaktadır. Onu kurtarmak için ruh dünyasının kurbanları lâzım. Evet biz şehit istiyoruz; hayatımız büyük adam diye mâbut değil, mürşit değil, şehitler istiyor. Herkesin ancak kendisi için yaşadığı asrımızda, herkes için yaşayan ve ölen kahramanlara şiddetle muhtacız.

Dünya Gandi'siz ve Türk milleti Namık Kemâl'siz, Mehmet Âkif'siz, Hüseyin Avni'siz mi kalacak? Biliyoruz. Veliler ordusu sona ermeyecekdir. Bizim varlığımızı kurtaracak olan da bu cephe-

nin kahramanlarıdır. Alkışlanan, cemaatin önünde şan ve şöhretle yürüyenden nefret ediyoruz. Bunlar tahakküm ordusunun lâşeleridir. Sabrediniz; ruhun zaferi arkadan gelecek. Öyle bir günde gelecek ki, artık o gün korku sahiplerinin dili tutulacak şöhretle koşanların dizleri kesilecek ve cemaatten imdat istiyenler, herkesin ancak kendi nefsini düşündüğü bugünde, imdatsız kalacaklardır.

Hareket, I/7, Temmuz 1966.

YEMİN VE ŞAHİT

İşte mahkemelerden koğulan iki ahlâk hakikatı; boynu bükülü yaşayan iki büyük anane. Emniyet, cemiyette kaydebildiği günden beri bunlar da gözden düştüler. Maddî kuvvetlerle emniyeti kurmak cürmün maddesine, şekline ait bir hadisedir. Fakat cürmün asıl tesir kuvveti yalnız şeklinde aranmamalıdır. Eğer cürüm, cemiyetin nizâmını bozan hadise ise, onu cemiyetin içinde her an tesirini yapmada olan daha derin, daha deruni kuvvetlerde aramak lâzımdır. Ruhî emniyetin kalmadığına en güzel şahit yeminle şahide verilen kıymetin kaybolmasıdır. Asıl emniyetsizliği bu noktada aramalı, bu emniyetsizliği doğuran sebepleri ortadan kaldırmalıdır. Bu, bir ahlâk hadisesidir. Dışardan tatbik edilen hiçbir disiplin ve inzibat bu derunî emniyeti kurtaramaz. Ancak bir ahlâk ideali, bir din mefkûresi ruhlara emniyet aşılayabilir. Yemin nefse ait bütün selâmet arzularını, tehlikeye karşı kullanılan bütün zekâ silahlarını bir anda yokedebilen bir iman kuvvetidir. Yalan zayıf olan insanlara ruhî bir oyundur; bir müdafa silâhıdır. Bu silâhı hükümden düşürecek kuvvet, ancak hayatı muhafaza insiyakına da karşı gelebilen bir iman unsuru olabilir. Yemin esnasında göklerin sesi duyulur. ferdî ruh kendi üstünde ebedî olan bir namütenahînin tesirli elini hissediyor. Yemine kıymet verilmemesi, ferdin kendini dar ve mahdut bir mütenâhilikte mahpus hissetmesi, ruhunu nâmütenâhilikten ayırmış olması demektir. Kendi ruhunu çiğnemeden nâmütenahi karşısında, Allah karşısında yalan söylenmez. Müşterisini aldatan satıcı yemin ediyor; sevgilisini aldatan âşık yemin ediyor; halkı aldatan hatip

yemin ediyor. Bütün bu insanlar, artık mevzuu kalmayan bir yemini hergün tekrarladıkları için yemin mahkemelerden kovuluyor. Ferdin nefsine ait bir hadise, şeref tasavvuru veya içtimaî kıymetlerin hiçbiri yemin mevzuu olamazlar. Yeminin mevzuu, ferdî kuvvetlerin üstünde bir kuvvete bağlanmalıdır. Hakim karşısında bütün vesikalar kifayetsiz kaldıkları zaman ferdî ruh yolile nâmütenahi kuvvete müracaatın vasıtası olan bu kıymet ancak bir iman sistemi içinde yaşayabiliyor.

Şahit ise bir dine bağlanan adaletin cemiyet içinde dayandığı kuvvettir. İçtimaî hadiseler karşısında hep birbirimizin şahidi yerindeyiz. Zekâmız haklı olanla haksızı ayırdedebilecek kemal yolunda oldukça ilerlemiş bulunuyor. Şu halde hak yaşamalı, haksızlık ortadan kalkmalıdır. Acaba böyle mi? Hadiselerin âlemine bakınca dünyamızın bu samimiyetten çok uzakta bulunduğunu görüyoruz! Binbir şahidin önünde, asıl mücrim hür ve mesut dolaşırken İsâ'yı mücrim diye samanlıkta aradılar. Yalan söyleyen, haksızlık yapan, haksızlığı nizâm, ahlâksızlığı meslek halinde neşreden serbest dolaşıyor; hepimiz buna şahidiz.

Lâkin bu insanlara dokunamayız. Çünkü bizim şahadetimiz ancak nazarîdir, hiçbir zaman fiil ve hareket halinde kendini göstermiyecektir. İçtimaî belalar, haksızlıklar, adaletsizlikler söylendiği zaman hem de hadiseleri idare mevkiinde olduğu halde, "hepsini biliyoruz, fakat ne yapalım, idare etmek lazım" diyen ruhlar hakkın düşmanıdırlar, bunlar adaletin ve insanlığın düşmanlarıdır. Benim şahitlerim, benden daha haklı oldukları için beni itham etmediler; fakat taşlanmaya değer hakikat bulmuşlardı. Onlar hakikat karşısında şahitliğe çağrılmamak için vicdanlarının önceden iflasını ilan ettiler. Haklı olduğumu, vicdansızlığı kabul edemiyen şahidlerim gizlice itiraf ettiler. "Fakat zamanı değil!" İşte zekâlarının son keşfettiği bakiye tarzı bu idi. Bu şeametli cümle, bu zekâ afyonu, vicdanlarının kirini saklamaya çalışıyor. Başkaları da heyecanlı olduğunuzu söyliyerek "heyecanına mağlub oldu" diyecekler, yahud da "asabi mizaçlı" olduğunuzu söyliyecekler. Bunlar Robespierre'in

hakimleri veya Ronsean'ın doktorlarıdır. "Zamanı gelmedi" diyenler kendi huzur ve saadetlerini bozmamak için her zamanı hareketsiz geçirmeyi gaye edinen ölü ruhlardır.

Kurnazlık ve idare zehirlerile çürütülmemiş genç ruhlar, zehirli madde fışkıran bu cesedlere yaklaşmayın, onların tesirinden kendinizi koruyunuz! Biz hareketlerimizde zamanla ebedîliği birleştirdik. Namütenahiliğin karşısında hakikatin hareket halindeki temaşası esnasında zaman yoktur; ancak ebedî bir an vardır. Zaman bizi katlediyor; her nesle bir yeni mezar hazırlıyor. Fâni zamanların çürütmediği genç kalpler, size söylüyorum: Her hareketi yaşatmanın, hak sözünü varlığınızın bütün şahadetile fiil ve hareket yapmanın dün olduğu gibi bugün de, hem de yarından evvel bugün, bu ebedî an zamanıdır. Hakikatı inkar edenler! İnsan hayatının bütün sefaletlerile bütün büyüklüklerinin her an şahidi olduğunuz halde yüzlerinizi karanlığa çevirirken hakimleri şaşırtmak mı istiyorsunuz? Fakat hakkın hakimleri nerede? Ebedî olan hakkın âdil hakimi huzurunda hesap gününde kalabalık insan halkasının etrafımı çevirmesini isteyeceğim. Öyle sanıyorum ki o ebedî anda şahidlerimin hiçbirisi yanımda bulunmayacaklar: O gün daha yaşarken, bu yeryüzünde İsrafil'in sözünü üflediği gündür. O zaman ben yalnız kendi kalbimin şahidi olacağım, kalbimden asla ayrılmayan hareketlerim benim şahitlerim olacaklar. Bu insanlığın bütün hareketleri onun mukaddes şahitleri halinde insanların alnına ve ellerine yazılıyor, bu mukaddes şahitlere nasıl karşı geleceksiniz? Onları hangi zorbalık veya riya kuvvetile yok edeceksiniz? Eğer hadiselerin, kendi vicdanlarımızın, derinlikte bulunduğumuz namütenahî mesuliyet mefkûresile fiil ve hareket halinde şahitleri olmazsak, kâinat bizi yenecek, bu dünya yeryüzündeki mahşer içinde, ruhların mahşerinde yine bu kâinatın eli, onun iradesi bizi cezalandıracaktır.

Hareket, I/6, İlkteşrin 1939 (Nizam Ahmed müstearıyla).

CEMAAT RUHU

Geçen günler yenilik getirmez oldu. İnsanlığın esas değerlerini zaman yavaş yavaş örtüyor. Bu değerler, insan elinin değmediği, zamanın seyrine terkedilmiş eşyanın toza bulanıp kaybolması gibi nihayet azar azar dünyamızı terkediyor. Halbuki cemiyet huzurunun esasını teşkil eden, fertler arasında kardeşlik, sevgi, merhamet bağlarını örüp ona vatandaş, arkadaş, kardeş damgasını vuran değerler, cemaat ruhunun, sosyal ruhun esasını teşkil etmiş, tarihin ulu devletlerini ve büyük hükümdarlarını yetiştirmiştir.

Servet, mevki ve elbisenin verdiği şahsiyetler çoğalırken, fazilet, sevgi, merhamet ve güzel ahlâkın ördüğü şahsiyetler cemiyette yerini diğerlerine terkediyor. Böylesine aç bir cemiyette, mevki ve bilhassa servet kralları bol bol yetişiyor. Bir balon gibi âniden şişip ve âniden patlıyan kralları cemiyetimiz fazlasıyla çıkarıyor. Refah devrinin giyimli, kuşamlı ve cebi dolu kralları ile, sevgiye, merhamete elini açmış, hizmet bekliyen mânen ve maddeten aç insanlar arasındaki münasebetler, bir devri lekeliyecek kadar kötüdür. Son model arabasına kurulan krallar, tiksinerek baktığı insanların üzerine arabasının tekerleklerinden bir de çamur fırlatarak geçiyor. Sokaktaki simitçilerle uğraşan zabıta kuvvetleri, yağmura çare ararken, taşıp etrafına felâket saçan selleri görmüyorlar. Büyük bir çoğunluk azınlık durumunda yaşıyor. Doğduğu, ekip biçtiği toprakların ekmeğini yiyemiyor, ya büyüyemeden ölüyor veyahut da yaşıyan ölü misali toprakla boğuşuyor. Tantanalı asrî mezarlara, mer-

mer sütunlar arasında değil, sessizce uğraştığı toprağa gömülüyor. Baş ucunda bir mezar taşı bile yok.

Cemaat ruhunda Allah'a kadar uzanan bir sevgi vardır. Geceleri, halkının durumunu öğrenmek için dolaşan Hz. Ömer, Hakk'a ve insanlara hizmetten başka bir şey yapmıyordu. Bu hizmet duygusu, insan sevgisi olmadan yeşermez. İnsanları hatasıyla, muvaffakıyetiyle, fakir ve zenginliğiyle, güzel ve çirkiniyle, herşeyi ile sevmiştir o. Cemaat ruhunun en iyi örneğini gördüğümüz Ashab devri, Peygamberimizin ümmetini sevdiği kadar hiçbir şeyi sevmeseydi olur muydu? Ebu Cehil'in yaptıklarından sonra her seferinde onun hakka davet edilişi sevgi değil midir? Sevgi olmadan hizmet etmeyi düşünmek, güneş görmiyen ağaçtan meyva beklemektir. Milletini sevmiyen bir kimse ona hizmet edebilir mi?

Maddenin büyük bir zafer kazandığı devrimizde, menfaatleri bir yana bırakmak çok zordur. Hürriyet adı altında menfat oyunları oynanıyorsa para dediğimiz bugün satın alma kudreti sonsuz olan nesne cemiyette tam bir hakimiyet kurmuşsa, o cemiyette hürriyet yoktur, o cemiyette haklar ve vazifeler yoktur, o cemiyette devlet yoktur, o cemiyette sevgi, hürmet yoktur. O cemiyette parasıyla otoritesini ilân eden diktatörler vardır. Sosyal bir ruh kazanmış cemiyette, hürriyet herkes içindir, kimsenin lütfu değil, Allah'ın yaradılışımızda gösterdiği hikmettir, Hakk'ın sevgisidir, doymak bilmez insanların, doymıyan arzularının serbestliği değildir, rengini, kokusunu güzelliğini herkesin duyup görebileceği, herkesin bakıp ruhuna basabileceği, ama hiç kimsenin tahakkümüne alamıyacağı, Hakk'ın verdiği ve ancak ulu devletin koruyabileceği bir nimettir. Bu hürriyetin sınırlarını hak tayin eder. Viyana seferi dönüşünde, bağdaki asmalarından kopardıkları üzümlerin bedellerini, bir kese içinde, asmaların dalına asan asker hür değil miydi? Sabahın erken saatlerinde dükkânını açıp ilk müşterisine satış yaptıktan sonra, gelen ikinci müşterisini henüz siftah etmiyen komşusuna gönderen esnaf hür değil miydi?

Zaferi sadece ganimette, aşkı bedende, hizmeti menfaatte, ara-

mıyan bu ruh, pek mütevazi bir şekilde, Hakk'a ve halka hizmette sükûn buluyordu. Bu ruh, çorak tepelerde, sürüsünün bekçisi ve tabiatın yoldaşı olan çobanı derviş, zaferlerinin sayısı pek kabarık hükümdarı adaletin sembolü yaparken, kâinat karşısında insanın hiçliğini ihtar ediyor. İsimsiz pekçok kahraman yetiştiren, sadece Allah için veren, onun için hizmet eden büyük bir millette; sevgi, merhamet ve adalet bayraklarının, hak rüzgârları içinde dalgalanması cemaat ruhunun, en güzel şekliyle görünüşünden başka bir şey değildir. Bu ruhta, bu cemiyette insanların hakları pek yücedir, herşey Allah içindir. Güzel ahlâk üstün fazilet, doyulmıyan sevgi ve adaletin otoritesi ile kazanılan büyük şahsiyetler vardır. Mevkiler gayesi hizmet olduğu için birbirinden pek farklı değildir. Her vazife güzel ve mukaddestir. Hizmet sınırlarından taşmış fedakârlık olmuştur.

Cemaat ruhunda yeşermiş büyük zaferler, büyük aşklar, erişilmez adalet ancak bunların fiilen birer ibadet haline getirilmesiyle anlaşılabilir ve millî ruhun temelleri olabilirler. Aksi takdirde cemaatın unutkan dimağı süflî değerlerin neşvûnema bulmasını sağlar. İnsan iradesinin hakkı arıyan mefhumlarına ise ancak ulu devletin kapısından girilerek varılır. O kapıda mihrabın önündeki gibi ruhumuzla secde etmenin ve dâvanın en çılgın bir neferi gibi ortaya atılmanın tam zamanıdır.

Hareket, II/16, Nisan 1967 ("Hareket" imzasıyla yayınlandı).

YARINKİ KUVVET

Eski devir kendi kendini yıprattı, yeni kuvvet kendi kendini çökertti ve hâlâ çökertiyor. Bu kuvvetler vaktiyle ayrı ayrı yaşandılar, başka devirlerde sahneye çıktılar. Muhafazakâr kuvvet, cemiyetin en dinamik cihazlarından örf ve âdetlerine kadar bütün hayat unsurunu kendinde aradı ve bütün hayat cihazını harekete geçirdi. Ondan ilhâm almayan fikir, kuvvet olamıyordu. Onun dışındaki davranışlar itibarda değildi. Onun görüşleri, insanlığın ruhî evrimini takip etmiyor, yeni anlayışına ilgisiz kalıyordu. Asırlar "dedi" ile geçti. "Kaale"nin kalın kabuğunu kırıp da içerisine giren zekâlar görülmüyordu. Devrin hayat anlayışının yıpranmış çehresine indirilen Faust gibi bir yumruk olmadığı gibi Jan Jak Ruso'nun isyanı da ruhları sarsmıyordu.

Bir gün geldi, yenilik, eski hayatın her tarafını sarstı, çökertmek istedi. Hayat meydanından, eski hayattan eser bırakmayan bir kasırga geçti. Kayıtsız şartsız eskiye isyandan ibaret olan yeni hikmet, ruhî ve ahlâkî verasetler gibi, kader denen tarihî veraseti de tekmeleyerek insanlığı yeryüzünün cennetine götüreceğini vaadetti. İmanı bir hastalık sayan yeni hakîm, eskinin mütehakkim sîmasına hırçın yumruklarla çevrilirken, "âti çıkınca ortaya mazi silinmeli" diye haykırıyordu. Evvelkinin taassubuna bedel, onun da kin ile gayzı sonsuzdu. O da evvelki gibi saldırgan, o da hasım gibi hayattan habersizdi. Üzerine dayandığı mâzi ağacını devirmekle bizzat kendinin de yıkılacağını anlamamıştı. Kültürün mâzi mayası olduğunu bilmeyen bir devrin sözde münevverleri, topyekûn inkılâp-

çılar zümresine katıldı. Bunlar inkılâp deyince soysuz ve şuursuz bir anarşizmi anlıyorlardı. Gerçek inkılâpların ne gibi unsurlara muhtaç olduğu hakkında ne tarihe, ne sosyolojiye, ne de felsefeye dayanan bir görüş sahibi idiler. Yöneldikleri tek istikamet, ne olursa olsun taklidi gereken batının ufuklarıydı. Bu ikinci kuvvetin de tek başına yaşandığı devir, bizden pek uzakta değildir. Lâkin günümüz, bu iki devrin arkasından gelen çok dikkate değer ve sarsıntılı bir devirdir. Devrimiz bu iki kuvvetin yanyana yaşandığı devirdir. Bu kuvvetlerin ikisi de pervasız, ikisi de ateşli, nesli ikiye bölmüş, tepeden tırnağa kadar silâhlanmış, çarpışma gününü bekliyorlar. Acaba hangisi kazanacak?

Bu kuvvetlerin mukaddesatı temsil edeni, arkasında bin yıllık, hattâ daha uzun bir mâziyi taşıdığı için özlüdür ve milletin ruhuna sinmiştir. Çünkü milletin mayası olmuş ve onun tarihî oluşu ile hayat kazanmıştır. Lâkin bugün, hattâ üç asırdan bu yana bu öz harap olmuş, onu yaşatan şuur yıpranmış, yerini paslı bir cihaza terketmiş bulunuyor. Cemiyetimizin aslî unsurunu teşkil eden büyük kütlenin bağlandığı bu eski kuvvet, vakıa şuurun yerine geniş ölçüde alışkanlıkları koymuş, hayatı otomatizme feda etmiş, tekâmüle kabiliyetsiz, yaratıcılıktan mahrum bir yapıdır. Lâkin bu hurda yapının en derin yerine, her medeniyetin ve her kültür hareketinin kaynağı olan bir ruhçuluk (spiritualisme) gömülü bulunmaktadır. Lakin bu harabede gizli bulunan ruh hazinesinin sahipleri arasında onun gerçek varlığını idrâk edenler, bu zümrenin arasında yer alamamaktadırlar. İtiraf etmek gerektir ki bu zümrenin, devrin hayatını idareye muktedir bir hukuk anlayışı, bir sanat görüşü, bir ilim zihniyeti de yoktur. Bu kütleyi yürütenler, sırf ilâhî otoritenin mabeyincileri olduklarından ve aynı zamanda halkın içindeki sonsuzluk aşkiyle ümitleri doyuran bir emanetin bekçiliğini yaptıklarından, kalabalığın önünde yürümek tali'ine mazhardırlar.

Bu iki kuvvetten put kıranlar diyebileceğimiz zümre ise, inadına maddecidir, pozitivisttir, realisttir. Basit düşünen zihinleri çabuk çeler, duyuların dünyasına hayran olanları pek kolay avlar. İn-

sanın hurâfe yapıcı (mythologue) muhayyilesinin zaafından istifade edemezler ama, sonsuzluk yükünü sırtında taşıyamayan zayıfları bu sıkıntılarından kurtarırlar. Mesuliyetten kaçan korkaklarla şerrin pençesinden kurtulamayan psikopatların sığınağı onların siperleridir. Bunların en büyük kuvvet kaynağı, asırlardan beri insan zekâsının uydurarak ruhun hakikatleri dünyasına sun-î olarak eklediği, haksız yere ona malettiği evhâmın kaba ve çekilmez cüssesidir. Bu evhâmdan kurtulmak için çabalayan insanlık zaman zaman, ondan kurtulmak bahasına ruhun hakikatlarından da sıyrılmayı göze almaktadır. Fransız ihtilhalini hazırlayan düşünürlerin sistemlerinde görülen bu isyan hamlesi, evhamı devirirken, içindeki ilâhî heykeli de parçaladı. Batılılar artık bu devri geçirmiş bulunuyorlar.

Eski zihniyetin sahipleri, gerçekten ölümsüz bir zihniyetin sahibi idiler. Lâkin o ruhun, dünya hayatında kazanması lâzım gelen şekillerinin bize ait, bizim değişen hayatımıza ait olması ve bizim aklımızın makasiyle biçilmesi icab ediyordu. Yeni bir içtimaî hayat ve aile anlayışına, yeni bir hukuk görüşüne ve yepyeni bir ilim zihniyetine, eskisinden mutlaka başka olacak bir ekonomi sistemine saip olmamız gerektiğini eskiler anlayamıyorlar; işte yenilik taraftarlarının haklı oldukları nokta burasıdır. Eski şekillere tıpkısı tıpkısına benzemede mânasız ve hikmetsiz bir keramet arayan muhafazakârların bu hastalıklı zaafı, inkılâpçı geçinen dâvasız mücahitlerin en büyük kazancı, en keskin silâhı ve tezyiften öteye gidemeyen üslûplarının tek sermâyesidir. Bu kuvvetlerin birincisi, kalabalık halk kütlesiyle onların çocukları olduklarını inkâr etmeyenlerin, ikinicisi ise sözde münevverlerle serbest neşriyat şampiyonlarının ve kökleri yabancı ülkelerde bulunan içtimaî teşekküllerin kuvveti olmaktadır.

Devrimizin muhteşem mânası, bu iki kuvveti aynı ölçüde silâhlarla hayat sahnesine çıkarmış olmasıdır. Sık sık çarpışma denemelerini tekrarlayan bu iki kuvvetten ikisinin de yarının hayatını hazırlamaya değerli olmadığı meydandadır. Bu safların ikisini de kendi yerlerine iade ederek hayata hâkim olması lâzım gelen üçün-

cü kuvvet, muhafazakârlıkla inkılâpcılığın hakikî değerlerini bilen, Müslüman Türk'ün mâzisine bağlı, gözleri durmadan akan hayata çevrilmiş bir hikmetin meşalesini hazırlamaktadır. Hikmetlerin insan için olduğunu bilen bu kuvvetin sahipleri, millet ağacının değişmeyen köklerini gözden kaybetmedikleri gibi onlar, her mevsimde yeniden yeşeren meyvasının mütemadî hayat usâresiyle değişmede olduğunu idrâk edenler ve kökleri kurutulan bir ağacın çiçeklenerek meyva veremiyeceğini de hakkile anlayanlardır. Bin yıllık mâzimizin ruhunu itinâ ile muhafaza edecek olan bu hikmetin sahipleri, o mâziden her günün hayatına uygun aşıyı yapmasını bilen sanatkârlardır. Yarının sahipleri, öyle zannediyoruz ki, bu hakikati ortaya koydukları zaman, eski ile yeninin taassup ve sapkınlık malülleri de, gerçek dâvanın birer birer kazanılmış mücahitleri safına kolaylıkla geçebileceklerdir. Elverir ki onlar, taassup sahiplerini taassuplarından tedavi ederken yaralarını incitmemesini, put kıranları insafa dâvet ederken baltalarını sükûnet ve aklın ihtarına itaatle bir kenara bıraktırmasını iyi bilsinler. O zaman hep birlikte yeni ve gerçek inkılâplara hazırlanacağız.

Türk yurdu, I/2, Nisan 1959; *YT*/1, 2, 3.

BAHTİYAR BELDE

Hayatın gayesi, onu yaşanmaya değerli yapan şey, varlıklar basamağında ilerliyerek cansız maddeden bitkiye ve hayvana, ondan da insana yükselten evrimin insanlığı Allah'a yaranma sevgisine ulaştırmasıdır. Allah'a yaranmayı hayatının gayesi yapan insan, faziletli insandır. Faziletli insanların bir arada yaşadıkları belde ise bahtiyar beldedir. Bizi Allah'a götüren ruhçuluk, faziletli insanı yetiştirir.

Dâvamız, asrımızda hiç benzeri görülmemiş şekilde çiğnenen kul hakkı dâvasıdır. İnsanlar âleminde de Darwin'in bütün canlılar dünyası için anlattığı hayat savaşı hâkimdir. Kuvvetli zayıfı yok ediyor. Kuvvetin saltanatını koruyan, damarlarımızın yapısına aşılı olan ihtiraslarımızdır. Bu sebepten dünyamızda her zaman "insan insanın kurdu" olmuştur. İnsanları yeryüzündeyken birbirlerinin zulmünden koruyacak kuvvet, âdil devletin otoritesidir. Bu otorite, geçmişteki insanlara karşı zaman zaman zulüm vasıtası olarak kullanıldığından, insanlığı himayeden mahrum bırakmak için bu olayı fırsat bilen Yahudi cemaat tarafından, Fransa ihtilâlinden sonra Avrupa milletlerinde, asrımızın başında ise bizde tekmelendi ve milletler kendi içlerindeki hayat savaşına terk edildiler. Buna halkcılık ve hürriyet adını verdiler. Hürriyet, kuvvetini serbestçe kullanma yetisidir. Kuvvetin insanda bağlandığı şeyler çok ve çeşitlidir. Bedenin kuvveti vardır; pençe ve yumruk kuvveti vardır; paranın kuvveti vardır; kalem kuvveti, fikir kuvveti vardır; ruh kuvveti, ahlâk kuvveti vardır; din kuvveti, hakkın kuvveti vardır. Hürriyet bunların hangisinin hâkimiyetini sağlayan serbestliktir?

İnsan herşeyden önce bencil varlıktır. Bedeninin hazlarıyla menfaatlarını arttıran, onları şaha kaldıran kuvvetleri kullanmak ister. Saydığım şeylerin hepsinden önce, hepsinden çok maddî menfaatlarını çoğaltma hürriyetini kullanmak ister. Geçen asırlarda insanlar hakkı olan bahtiyarlığı araştırma yolunda hazlarıyla menfaatlarını arttıran sarayların etrafında, zulüm gören ve zulüm yapan, kendinden yukardakinin zulmüne boyun eğen ve kendinden aşağılarda bulunanlara zulüm yapan zorba-esirler halinde halkalanıyordu. Batıda geçen asırda, bizde asrımızın içinde hâkimiyetini kuran büyük sanayiin sofrasında bütün halk kütleleri cemiyetin her tarafından zorba-esirler halinde halkalandı. Vaktiyle yalnız hükümdar sarayı etrafında zorba-esirler topluluğu vardı. Şimdi sanayi ve iktisat âleminde merkezîleşerek cemiyetin her sahasına dağılan büyük küçük, sayıları pekçok zorba-esir daireleri meydana çıktı. Yahudi dünyasının plânladığı sözde demokrasi rejimi bunların hepsine hürriyet ve hâkimiyet bağışladı. Şimdi her sahada zulüm ve zalimler türedi ve kuvvet bunların ellerinde bulunduğundan onların hürriyeti insanlığı ezmekte ve inim inim inletmektedir. Zulüm bir elden yüzlerce, binlerce ele dağıldı. Zâlimler evvelce sayılı fertlerken, şimdi cemiyetin her tarafına yaygın şebekeler halindedirler. Toplum sahnesinde güler yüzler, onların çılgın ve sarhoş yüzleridir. Mazlumların feryadı bunların nâraları arasında kaybolup gitmektedir. İçimizde kimler hür yaşıyorlar?

Çoğu tüccar ve satıcı, malını istediği fiata satmakta hürdür. Buna muhteşem liberalizm sistemi derler. Bu toprağın bin yıllık çilesi ile beslenip yetiştirilen gençler ve işçi kafileleri, çok kazanmak hırsiyle koştukları yabancı ülkelerde çalışmak ve bunca cihadların Hakk'a dâvet uğrundan kanlarını akıttıkları milletlerin çocuklarına hem de seve seve hizmet etmekte hürdürler. Buna seyahat ve çalışma hürriyeti deniyor. Gazeteler, habis kazanç emelleriyle milleti her gün rezil etmek, fertleri ve zümreleri birbirlerine saldırtıcı fesatlar tertiplemek, vatanıma düşman dâvaları hançer gibi onun bağrına sokmak ve sindirmek, insanlığı hayvanlaştırma yolunda birbir-

leriyle yarışmak hususunda hürdürler. Buna basın hürriyeti derler. Sayısı her gün artan neşriyat ve köylere kadar sokulan sinemalar, bir yandan çocuklarımıza bayağı zevklerle en düşük duyguların esiri otomatlar haline getirirlerken, öbür taraftan din adına insan ruhuna çevrilmeyen dinî telkinler onu kindar otomatlar gibi kalıplaştıran birer tehlikeli cihaz olmaktadır. Halkımızı yer yer havyanlar gibi süründürüp cinayetlerin ve çeşitli facialarn yaptırıcısı alkol, sınırdaki köylerden büyük merkezlere kadar yurdumuzda bir yangındır bugün. Öyleyken o da serbesttir. Bu da içki serbsetliğidir. Okuldaki delikanlı boykot ve nümayiş hakkının, hörmet denen ilahî duyguyu bütün bütün ezip de yok etmek için, en sabî yavrulara kadar verilmesini isteyerek sarhoştur. İlim mâbedi olan mektep, bugün öğretmenler için bir çile yeridir, gençler içinse bir isyan ve fesat yuvası. Bu mâbetteki genç ruh, hayvanî hürriyetlerinin hepsini elde etmek için çırpınmaktadır. Öyle zannediyorum ki insan ruhunun Allah'a ulaşabildiği bu mâbette yakında insanlığın iflâsı ilân edilecektir. Bu, öğrenci hürriyetidir. Zevkleri besteleyen ve iradeleri uyuşturan terennümleriyle şarkıcı sanatkâr ve mevlitci hoca, Allah kelâmını da aynı emel dairesinde kazanç sermayesi yapan hafız, duygusuz, ruhsuz ve Allah'sız haykırışlariyle halkı soymakta hürdürler. Bu da sanat ve din hürriyetidir. Esasen etrafımızda açların ve yoksulların duyulmayan feryatları arasında en çok kazananlar halkı uyuşturanlar, aldatabilenler, şuurları büyülemesini bilenler, bir kelime ile uyutarak dolandıranlardır. Önce seri halinde otomobil yaparak milyonların emeğini istismar eden patron hür olduğu gibi, sonra da otomobili eline geçiren şakî, şerir, vatansız, merhametsiz mesuliyet ve vicdan nedir bilmeyen bir kısım şoför ve azgın, şımarık araba sahibi, vatanın yolları kendi öz malı ve kendi mâlikânesi imiş gibi fütursuzca arabasını sürerek, kendi hayat hakkını bile aramasını bilmeyen zavallı halkı zalimane ezip geçmekte ve ruhlarına bir an bile huzur bıkakmamakta hürdürler. Buna da taşıt hürriyeti derler. Radyo idaresi gibi şehrin sebze ve meyva hali, bir de bunların yanında muhtar üniversite hürdür. Her biri milleti

hiçe sayan, devletten yarı bir devlet, bir derebeylik, imparator kılıcını kullanan birer derebeyliktir. Yayım hürriyeti, ticaret hürriyeti ve öğretim hürriyeti gibi kâbuslar, şehri ve bu mukaddes beldeyi her tarafından kuşatmışlardır. Hür olan bütün bu şerîr kuvvetlerdir, bunların esir ettikleri ise mazlum ve zayıf halk kütlesidir. Demokraside bu halk kütlesinin içinden zulüm silâhını eline geçirebilenler de hürriyetine kavuşuyor. Doktor, avukat ve mühendis gibi serbest meslek sahipleri halkın maddî ve manevî sefaletine pençesini geçirince zalimler kafilesine katılıyorlar. Hattâ gümrükçüler, sahte şoför ehliyeti verenler ve küçük esnaf bile hürriyet adiyle zulümlerini yapıyor ve çalışarak ekmeğini helâlinden kazananları kıvrandırmasını biliyorlar.

Peynire kanserli maya, sütlere verem mikrobu, meşrubata kanserojen maddeler karıştıran, ilâçları hileli yapan, mikroplu suları menba suyu diye halka içiren kurumlar ve bunlarla işbirliği yapan idare adamları da hürdür. Hasılı milletin maddî ve manevî cinayetini hazırlayan bütün kuvvetler hürdür ve eğer halkının yüzü güldüğü bir belde arıyorsanız işte böyle beldelerde demokrasi sayesinde bu cinayetlerin sahibi olanlar bol bol gülüyorlar. Seyyahlar dikkatle seyretsinler; demokrasinin hâkim olduğu memleketler, hep gülen yüzlerle doludur. Hürriyeti seçenler, bu cinayetlerin hepsini hoş görüp alkışlayanlardır. Bu memleketlerde gülen yüzler, bol çalan tüccarlarla serbestçe bıçaklayan kanundan korkusuz hür katilin yüzü, hayadan sıyrılmış sarhoş gençliğin yüzü, imar idaresinde kanunları dolandıran mühendis ve müteahhitler, müvekkilini soyan hak satıcısı avukatın çehresi veya fakirler izbesinde inleyerek canverirlerken onların hakkını da, hayatını da çiğnemeyi hak sayıp zenginden kopardığı sekiz-on binliraya ameliyat yapan doktorun utanmaz yüzüdür. Hatta belediye zabıtasına küçük bahşişini sıkıştıran işportacı da sevinçten gülecektir. Sokaklarda sürünen boykotçu gençlik alayları edeple hayayı protesto eden nâralarla gülüyorlar. İmtihanını kopye ile veren genç gülmez mi? Korkunç bir moda fırtınası ile soyunan aile kızlarının iffeti ile eğlenen delikanlı gülmesin mi? Bir

akşam eğlencesinde içerek sızan yüzlerce aile halkının cebinden, kasasında, oturduğu yerde yüzbinleri devşiren gazinocunun yüzü gülmez mi hiç? İçi leş gibi kokup çürüdüğü halde, bir akşam binlecre elin alkışlarıyle gururlanmış, sinirleriyle cinsiyetinden başka varlığı kalmamış şarkıcı kızlar da gülüşmez mi? Karısının yarı çıplak, salonlarda göbek attığını, dostlariyle viski içerken seyreden medenî aile babası da gülmesin mi öyle? Çocukluğunu mısır tarlasında çapa sallamakla geçirdikten sonra büyük şehre gelip beş-on sene duvarcılık yaparak birkaç vurgunla hanlar, apartmanlar sahibi olan zengin, otomobiline yaslanıp purosunu yakarken ta karnından gelen hayvanî gülüşle elbette gülecektir.

İşte gülen yüzlerle dolu büyük şehirlerde demokrasinin yarattığı neşe bu insanların çılgınlığından doğmaktadır. Bu cellat neş'enin şuurları boğan, vicdanları tekmeleyen, hakkın katili olan gerçek zemini ve zehirli kaynağı insanlığın üstüne kalın bir mâtem perdesi geriyor. Çalışanlar gülmüyor, çalışmadan kazananlar gülüyor. Bin türlü dalavere ve dolandırıcılık yollarıyle insanlığı sömüren hünerbazlar gülüyor. Varlığımızı kapkara bir çukura yuvarlayan, büyük şehirlerin sahnesinde çalkalanan kalabalıkları güldüren hürriyet, hakkın ve çalışan insanlığın, ruhu ile yaşamak isteyenlerin esaretini hazırlamaktadır. Bugün evlâdınızı bir edep mektebinde okutmak hürriyetine sahip değilsiniz. Milyonların tahtına oturmadıkça, gazete çıkarıp sesinizi halka duyuramazsınız. Dünyada Yahudi saltanatını yaşatan mason locasının hizmetine girip ona kul olmadan ne basında sesinizi duyurabilir, ne de üniversitede bir dâvanın yürütücüsü olabilirsiniz. Gazetelerle yakın geçmişteki radyonun her gün, her saat saçtığı mikroplardan ailenizi, insanınızı, hatta köylünüzü bile koruyabilecek hürriyetiniz yoktur. Mikropsuz bir bardak su bile içecek hürriyetiniz olmadığı halde istediğiniz alkolü istediğiniz yaşta ve yerde içebiliyorsunuz. Şerrin bu müthiş saltanatı kendi hürüryiteyile akıl, iman, şeref, namus, hak ve vicdan adıyle insanlığımızın sahip olduğu bütün değerlere saldırmaktadır. Ve bu yüksek değerler onun elinde esirdirler. Hak kuvvette, haysiyet

alış-verişte, din ekserî hocaların dini satan ellerinde esirdir. Bu esaret zincirini kırıp da temel yapısı ruh ve ahlâk olan varlığımızı istiklâle kuvuşturacak savaş ne olabilir? İnsanı insan yapmadan ve insanlık cevheri diye bir şey tanımadan sadece bugünkü bozuk düzeni yıkmak isteyen komünizm, bugünkü esaretin yerine bir hayvan cemiyeti, bir kin ve beden insanlığı getirmek istiyor. Bugünkü mason esaretinin yerine böyle bir komünist maddeciliğinin esaretini getirmek boşuna yorulmak ve boş yere kan dökmektir. Kurtuluş ancak, ruhları Allah yolculuğunda selâmete ulaştıracak, ruhçu ve İslâmcı bir sosyalizmin eseri olabilir. Bu zafere ulaşmanın şartı ve çaresi ise, hakkın ve vicdanın katili olan hürriyetleri yok ederek onun yerinde çalışanların, düşünenlerin, sevenlerin ve acıyanların haklarıyle hürriyetlerini yaşatabilmektir.

Biz bedenin zalim hazlarıyle çılgınlaşarak gülen yüzler istemiyoruz. Onlar kendi nâraları arasında mazlumların boğulan feryadını hazırlıyorlar. Bize mazlumların, hakkı ile vicdanına birlikte kavuşmuş sevinci ve zâlimlerin de ruhlarındaki kirlerden temizlenerek güzelleşen yüzlerinin neşesi lâzımdır. Sevinçle merhametin, aşk ile saadetin birleştiği yüzlerdeki vekar ve necabet, bahtiyar beldenin insan yüzlerinde parıldayan bayrağıdır. Hilekâr ve habis ruhların çirkef bakışını ondaki saadet alâmeti sayan zulümlere hayran gönüller kendi içlerini yoklasınlar. Orada gerçek saadet ve kendine yeterli tatmin yerine muradına ermiş kin ile kızgın haset fırtınasından başka bir şey bulmayacaklardır. Huzur içinde durulmuş, kaderine minnetle gülümseyerek Allah'a çevrilmiş bakışlar, aradığımız bahtiyar beldenin ilâhî manzarasıdır. Her ferdinin, başkalarının lokmasındaki bolluğa bakarak Allah'ına şükrettiği bir belde, saadetle fazileti birlikte sunarak, insanları Allah'a yaklaştırabilir.

Hareket, V/54, Haziran 1970; *YT*/2, 3.

ZAFER

Bir millet zafere kavuşmak istiyor. Bir insan zafere kavuşmak istiyor. Milletlerin ve fertlerin hayatı her adımda bu istekle idare ediliyor. Bir millet, bir diyar, bir ülke istiyor. Bir milletin insanları para, mevki, şeref, aile ve dâva istiyorlar. Gazeteler bu zaferleri yazıyorlar. Halk kütleleri bu zaferleri alkışlıyor. "Filân adam şef, başkan oldu... Filân pehlivan birinciliği kazandı... Filân takım maçı kazandı... Filân genç yüzme yarışını kazandı... Filân tayyare bileti büyük ikramiyeyi kazandı... Bilmem ne palası filân satın aldı... Filân millet harbi kazandı... Filân parti seçimi kazandı... Filân adam hakaret dâvasını kazandı." Bu adamlar ne kazanıyorlar ve insanlığa ne kazandırıyorlar?

"Bir gazete baskı adedini artırmaya çalışıyor. Bir öğretmen dil kurumuna aza olmaya çalışıyor. Bir memur âmirinden hulûs kazanmaya çalışıyor. Bir tüccar sermayesini arttırmaya, bir asker rütbesini yükseltmeye çalışıyor. Bir küçük büyük olup âmirleşmeğe çalışıyor. Bir siyasî rakibini aldatmaya, bir kadın âşıkını aldatmaya çalışıyor. Bir esnaf da müşterisini kandırmaya çalışıyor." Bu insanların hepsi çalışıyor. Neye yarıyor bu çalışmalar, kendileri için ve insanlık için?

Filhakika bu kazançlar ve bu çalışmalar gerçekten zafere ulaştırıyorlar mı? Ruhumuzun, ama hepimizin ruhumuzun aradığı sükûn ve selâmete kavuşturuyorlar mı? Bize öyle geliyor ki kazandıkça kaybediyoruz. Kaybetsek kazanacaktık. Başkanlığı, maçı, ikramiyeyi, harbi küçük gören, ruhumuza yabancı ve ona nazaran ba-

yağı gören bir irademiz olsaydı ve bu irade bütün kuvvetiyle kendine sarılarak kendini isteseydi, kendi ruhunu ve bütün insanlıkta müşterek olan küllî ruhu isteseydi kurtulacaktık; hakikata ulaştığımızı anlıyacak ve selâmete kavuşacaktık. Varlığımızın en trajik hâdisesi olan mukadderatımız meselesi en doğru ve ruh ile aranan çözümüne kavuşacaktı. Ruh ile ruhu istemesini bilmiyor, sonra sürünüyoruz. Nihayet yine bir ıztırap kurtarabiliyor. Ruhu inkâr edip ancak balta ile, yumrukla istemesini bilenler, İskender'ler, Napolyon'lar ve Sezar'lar, kendi ruhlarını bomboş ve milletlerini âtîsiz ve talihsiz bıraktılar, kıtaların yıkımına sebep oldular. Bunların arasından, "ruhunuzu yapınız, dünya yapılacaktır" diyebilen bir müjdeci çıkmadı. Bize ebedilik vadeden âyetleri bunlar getirmediler. Felâket içinde bile ruhunu muhafaza eden şu millete bakın: Ellerindeki varlık hep alınmıştır; lâkin ruhları duruyor. Zulüm görüyorlar; lâkin ıztırap silâhlarıdır. Kaybetmiştirler; fakat kazanacaklardır. Onlar inanıyorlar ve inandıkları için, şerefleri çiğnenmiş, hayatları çiğnenmiş, ümitleri çiğnenmiş olduğu halde onlar ayaktadır. Zaferle etrafa çevrilip parıldamıyan ve toprağa çivilenmiş dolaşan meyus, muztarip gözleri birbirlerine çevrildiği zaman sanki şöyle söylüyor: "Ne güzel ıztırap! Zafer geldiği zaman da bunu duyacak mıyız? Bu ilâhî rüyayı, bu ıztırabı kaybetmeseydik..."

Heyhat zafer geldiği zaman gaflet de geliyor. Muzaffer gözler etrafı görmüyorlar. Milyoner tüccar çok fakirdir. Onda servet arttıkça varlıklar tükeniyor, tokluklar tükeniyor. Şöhret zavallısı, mektep budalası âlim bilmiyor... Arzın her köşesinde ateşe dokunan eller biliyor; öğrenen bilmez, yaşıyan bilir. Zaferi kazanan zaferi bilmez. Kaybeden bilir o metaın değerini.

Kullandığını kaybeden, kullandığı azar azar yokluğa karışan beden için hayat her an elden giden bir nesnedir. Ruh için o her an kazanılmaktadır. Onu ruh ile karşılamış ve ruh ile yaşamakta olan hakîm öyle söylüyordu: "Demek ki hayata mahkûm oldum. Demek ki ebedîliğe mahkûm oldum ve artık kan bahasına bile yokluğu ele geçiremem..."

Zaferimiz ebedî olmalıdır ve iyi araştırılırsa her zaferin gayesi ebedîliği kazanmak, ebedîlik âleminde bir ülkeyi ele geçirmektir.

Siz çok istiyorsunuz ve sanki iradenizle bir şey istemiyorsunuz. Sizin elinizden bir ekmeğiniz alınmış... Onun yerine iki ekmek istiyorsunuz. Çok bir şey isteyebilmiş değilsiniz ve iradenin sonsuzluğa giden hareketini bu noktada durdurup bitiriyorsunuz. Halbuki bir ekmeğinizi elinizden alana siz bir ekmek daha verseniz, hem ruh inceliğiyle hem de güler yüzle verseniz, iradeniz sonsuzluğa doğru gidişinde yol alacaktır. Senirkent köylüleri gibi olunuz; size zulmeden candarmaları doyurunuz. Muvaffak olursunuz. Böyle yaparsanız kaynağı aynı olan iradelerimiz çatışmaz, aynı ahenkte birleşir ve kendinden geldiği Allah'a doğru ilerler. Gandi dünyaya, Dr. Tola Anadolu insanına ruhunu tanıtmak istedi.

Ne küçük isteklere kurban gidiyorsunuz?.. Bir memuriyet, adi bir şöhret, bir miktar para, bir müsabaka zevki, bir ev, bir kadın, herhangi bir saadet, bir rahatlık sanki... Bunları ancak bir iradeyle istememesini bilseniz sonsuzluğu isteyeceksiniz. Bir bahçıvan bir ağaç kazanır; bir ressam dünyanın bütün ormanlarını kazanmıştır. Bir genç bir güzel kazanır; bir âşık dünyanın bütün güzelliklerini... Her ihtiras fani bir şey kaznıyor; ruhuna hükmetmesini bilen ve onu hâkimiyetle yedip sahibine teslim eden insan herşeyin sahibi olur. Kendi kendine sığmaz. Ey kalbi kendi göğsüne sığmayan, Rabb'ine kavuşmuş insan! Başın sonsuz boşlukta vecd ile raksediyor. Yalnız sırrını fâşetme. Zira halk anlamaz, küçülürsün.

Siz zafer arıyorsunuz, değil mi? Herşeyden vazgeçmelisiniz. Karı, kardeş ve akrabanızdan, ikbalinizden, istikbalinizden, servet ve şöhret heveslerinizden. Bu olmayan şeylerin hepsi size düşmandır. Bunların iğreti olduğunu bildiniz mi, ruhunuzu kendi kendine zulümden kurtardınız, demektir. Zavallı fersiz gözler, sen daha bir diploma ile bir şehvet merakından kurtulamadın. Senin mürşidin yoktur, senin hayatın yoktur.

Zaferin ikinci şartı da, sabretmektir. Sabrın erkânı üçtür: Sonu olmamak, yanıp yakılmamak, mükâfat ummamak. Buna da taham-

mülün yoksa yanıp kül olursun. Ruh sahibi olanlar böyle oldular: Eyüp Peygamber Rabb'inin verdiği bütün hastalıklardan bir kere şikâyet etmedi. Gandi düşmanı olan İngilizlere bile garazkârlık gütmedi, kendi katiline karşı zalim olmadı. Erzurumlu Hüseyin Avni yirmi beş yıllık hüsranın içinde bir kere ye'se kapılmadı. Dostlarına, yetiştirdiği çocuklara kadar hepsi onu inkâr ettiler. Bir kere de o kâfir olmadı. Iztırabı tattıkça seveceksiniz. Halbuki ruhun düşmanı olan saadete siz hemen teslim oluyorsunuz.

Zaferin üçüncü şartı af ve şükürdür. Şahsınıza yapılan zulümleri affediniz ki zalim olmayasınız. Elinizden kapanı affediniz ki hain olmayasınız. Yoksa dost, kardeş, akraba ve ortak olduğunuz halde hep birbirinize düşman olursunuz. Düşmanlıkta ise iradeniz küçük ve fani varlıkları kendine siper yaparak sade yol kesmeye çalışır ve bütün iradelerden aynı ilâha doğru götüren yollar tıkanmış olur. Hiçbiriniz bir şey kazanmış olmazsınız. Nefsinize yaklaştıkça zaferden uzaklaşıyorsunuz. Hallac'a göre: "Ruh, nefis ve şehvet bağlarından sıyrıldı mı, insan Allah'a yaklaşır ve kendisinden insanın doğduğu ilâhî ruh o adama girer. Ondan sonra o adamın her hareketi Allah'ın hareketidir ve onun her emri Allah'ın emridir."

Beşerin sefil ihtirasları ile meydana getirilen hareketlerin kâbusundan ilâhî iradenin saltanatına doğru yol almak: İşte bizim için asıl zafer budur.

YT/2, 3 (İlk yayınlandığı yer tesbit edilemedi).

ŞEHİRLER

İkiz bir içtimaî hal içinde bulunuyoruz. İki yüzlü tek bir varlık gibi köylerle şehirler yan yana yaşıyorlar. Köy, şehir haline geçmek istidadını yaşatan içtimaî atom değildir. O, şehirden ayrı bir içtimaî uzviyettir ve şehir olmak onun gayesi değildir. O halde bunlar iki rakip kuvvet midirler? Ne için asırlardan beri köylerle şehirler birbirlerinden ayrı yaşamıştır?

Sitelerin ilk kuruluşunda toprağa bağlı köy henüz yoktu. Dinî, iktisadî ve idarî sebeplerle kurulan site kendi hüviyetini bir devlet merkezi olarak gösterdi. İdare ediciler sitelerde hâkimiyet kurdular. Sonra şehirlerin etrafında, onların himayesi altında ve onların emrinde barınan halk köyleri kurdular. Fakat köy hiçbir zaman şehrin mahallesi haline gelmedi. Uzak veya yakın köyler her zaman şehirlerle aralarında bir uçurumun, bir anlaşamamazlığın varlığını muhafaza ettiler. Bunun sebebi nedir?

Bunun sebebi cemiyetlerin tarihinde ilk defa kendini gösteren sınıf mücadelesidir. Şehirli para ile köylünün emeğinin mahsulünü satın alıyor, az çalışarak rahat yaşıyordu. Köylü arza, kendisinde en tabiî hakkı yaratan unsurlarla, emekle bağlanmıştı. Allah'ın kulu olduğunu bilmesi gibi aşikâr bir bilgi ile arzın sahibi olduğunu bilen köylü şehirliyi her zaman kendi civarına tahakkümle gelip konan bir kuvvet olarak tanımıştır.

Şehirlerin kalabalık halkı toplayan azametli gövdesine köylü daima içini çekerek bakmıştır. Kanun şehirde yapılır, vergi şehire götürülür. Uzun asırların yakıcı tecrübelerini yaşayan köylü kendi

arzusu olmadan bir kaderin kendi üzerine çökmüş olduğunu bilir. "Arzın nimetlerini ben topladım o yedi" diyebilecek sezgiye varmış olan köylü şehirliden biraz merhametten fazla hiçbir şey beklemez. Asıl pazar yeri şehirde olduğundan şehirli onun emeğinin kıymetinin nâzımıdır. Şehirli yine köylüden aldığı vergi ile köylünün, yani bu asıl iktisad unsurunun emeğinin meyvasını, hem de istediği şekilde, kendi yaşayışına uygun tarzda öder. Köylünün iyisini sarf edemediğini, yine ondan aldığı para ile alarak keyfi istediği gibi sarf eder, kullanır.

İçtimaî tarihin şımarık nesilleri olarak Allah'ın lütfuna uğramış bulunan şehirliye siteli mânasına citoyen, yani vatandaş denildi. Önce bir sitede oturanlar mânasına gelen bu kelime Millen devrinde bir milleti teşkil edenlere verilen ad oldu. Kelimenin dar mânasile yalnız şehirlileri ihtiva ettiğine dikkat etmek lâzımdır.

Köyde az nüfus barınır. Yalnız bu nüfus sık sık değişmez. Köylü, uzun asırlar toprağa bağlanarak arzın en sadık, en muhafazakâr tabakası halinde yaşar. Bir memleket içine her taraftan muhtelif vesilelerle gelen ve her sahada başkalıklar yaşatan insanlar köylerde barınmazlar, barınmak isteseler de muvaffak olamazlar. Köyde değişmeyen bir birlik vardır. Toprağa bağlı olduklarından seciyeleri de kolay kolay değişmez. Büyük yollar ancak şehirleri birbirine bağladıklarından değişen herşey köyün dışından geçer.

Türkiye'de kırkiki bin köy vardır. Ve bunların şehirlerle münasebeti azdır. Ancak iktisadî mücadele onların şehirlere bağlılığını teşkil ediyor. Milletimizin kuruluşuna ait şerefli bir tarih yaşatmış olan Bursa, Konya, Erzurum, Diyarbekir, Kastamonu gibi şehirler vakıa etraflarındaki köylerle sıkı bir kaynaşma yapmaya muvaffak olmuşlardır. Ve bu şehirlerde, bunlar gibi bir çok şehirlerde halkın değişmeyen ruhuna ait köklü ananeler, ahlâk ve ailenin sarsılmaz temellerini teşkil etmektedir.

Selçukîlerin kurduğu, umumiyetle millî tarihimizin doğuşunda kurulmuş olan şehirler hep böyledir. İmparatorların Bizans'ta yerleşmesinden sonra inkişaf eden, hep devlet otoritesile kurulmuş ve

onunla gıdalanarak kuvvet bulmuş şehirler köyle münasebetini kesmişlerdir. Bir Bolu beyi Köroğlu'nu dağda eşkiya haline soktu. Köroğlu, köylü çocuğudur. Tahakkümün, halkın seciye ve kuvvetlerini ne halde harcattığını anlatan en güzel millî destanlarımızdan biri Köroğlu destanıdır. Anadolu'da Osmanlı İmparatorluğu içinde Celâlî adı verilen eşkıya hareketleri, hakikatta, şehirlerde doğan tahakkümlere, zulümlere karşı, beylere, valilere ve haksız memurlara karşı ayaklanmış olan Anadolu köylüsünün hak isteyen hareketini temsi ediyor.

Aralarında sürekli içtimaî münasebetler olduğu halde şehirler arasında seciye bakımından benzerlik aramamalıdır. Çünkü bunların herbiri bir başka zaruretle kurulmuştur ve başlangıçta idare edicilerden ibaret olan tabaka pek muhtelif, tabiatları başka unsurların barınmasile meydana gelmişlerdir.

Civar köyler halkı şehire gelip yerleşince bazan köyün bir mütegallibesi haline geliyor, şehrin kuvvetlerini bağlı oldukları köye karşı kullanıyorlar. Bunlar köyün istihsal kıymetlerini pek iyi istismar etmesini bilirler. Bu mütegallibe türlü isimler alır, köylerin hayatı bunları ninhisarları altındadır. Mütegallibelik bazı ailelerin elinde en müthiş kuvvettir. Bunların basit, yani köye yakın yaşayanlarından en girift ve azametli şekillere kadar mertebeleri vardır. Şehirler arasındaki münasebetsizlik, Osmanlı İmparatorluğu içinde, şehirleri teşkil eden memlekete yabancı unsurların hiçbir zaman yekpare bir kuvvet olamayarak köylü halkın yani memleketin öz tabakasının hayatiyetine mani olamadıkları için millî benliğimizin kuvvetle devamına sebep olmuştur. Şehirler büyüktürler, kalabalıktırlar, fakat birbirlerinden ayrıdırlar; birbirlerine benzemezler, onun için milletin yaşatıcı kuvvetlerinin doğduğu yerler köyler olmuştur.

Bu kuvvetler şehirde inkişaf eder, tanılırlar. Biz her millî gazanın kahramanı "Mehmetciği" büyük harpten beri tanıyoruz. Hayatımızın nâzımı o olduğunu kavramaya başlıyoruz. Bugün köy çocuğunun ruhunu bizzat Mehmetciğe emniyet etmenin en doğru yol olduğunu anladık. Köy eğitmen mektepleri muhakkak ki bugüne ka-

dar şehirden gönderilen köy mualliminin yapamadığını yapacaktır. Bu kararı verdiren kuvvetli sezgiyi takdir etmek borcumuzdur. Bundan sonra köylere uğramayan büyük yolların yolcuları, onlarda maddî kuvvetlerinin olduğu gibi, ruhî kuvvetlerinin de özlerini bulmak için büyük yoldan ayrılıp köye gidecektir.

Bugüne kadar köyde baş olan ya imam, ya da ona ruh kuvvetleri aşılamaya memur edilen muallimdi. Halbuki bu iki rol samimi bir şekilde birleştirilmeliydi. Bugün bu dâvaya, ideal bir mürebbi dâvasına doğru bir adım olan eğitmen yetiştirme işi muvaffakiyetle başarılacaktır. Eğitmen köyün kendi çocuğudur, onun dertlerini bilen, acılarını çekmiş olan insandır. Bu hareket, gitgide köylü çocuğunun kendini ve kendinin olan herşeyi eline geçirmesi, vatanın bütün mesuliyetini omuzlarına yükemesi gayesine erecektir. Bu vatanda milliyetçiliği kuvvetlendirmek isteyenler, samimî milliyetindışında her yabancı mefkûrenin bu vatan için tehlike olduğunu iyi bilenler bunu pek açık görüyorlar.

Büyük yollardan geçen otomobillerin kağnı çeken öküzü görmedikleri gibi şehirler de bazan köylerin farkında olmazlar. Fakat artık oralarda bir içtimaî ve ruhî seferberlik başlıyor. Kağını çeken öküz otomobillerden ürküyor. Ona bir zamanlar bu topraklarda tanrı deniliyordu, ona karşı gelinmez.

Hareket, I/3, Nisan 1939 (Nizam Ahmed müsteariyla).

BAŞŞEHİR

İçerisinde hırstan ve hasetten başka bir şey barındırmıyan bir medenî hayat kâbûsu ile zehirlenmiş Bizans'ın tarihî varisi büyük şehirden ayrılırken "her taraftan yıkılıp viran olan" ruhuma bir ümit ve kuvvet kaynağı arıyordum. Neye bağlanacağını, kime sığınacağını şaşıran bir halkın kinleri gibi duasının da gayretsiz ve neticesiz olduğu düşüncesi bende huzur ve neşve kaynaklarını kurutmuştu. Bu halimle Yavuz'ların, Yıldırım'ların çocuğu olduğumu hatırlayarak utanıyordum. Çıplak ve nasipsiz ayakların sitem izleriyle dolu Anadolu toprağına yer yer gözlerimden yaşlar bıraktım. "Bir kapı var, onu da kapatma Allahım!" diye durmadan göklere haykıran içimle coşkun, yitirilen kutsal emanet için bâri bir anlayış, bir acı, bir derman bulma ümitleriyle başşehire yollandım. Onda tarih, onda ecdad, onda iktidar ve mesûliyet iradesi bulmak istiyordum. Onun uzaktan, kahpe bir kılıçla tarumar edilmiş çehreyi andıran yüzü ümidime saplanan ilk hançer oldu. Ulu atam Yıldırım Han'ın fecî âkıbeti ilk bakışta bu perişan çehrede okunuyordu. Kahpe Timur'un celladlariyle satın aldığı kuvvetler arasında gece oluncaya kadar aslanca döğüşen mübarek ceddimin bu cidal esnasında elinde bir kaç kılıç kırılmış, altında bir kaç at ölmüştü. Acaba biz asrın bunca kahpe kuvvetleriyle boğuşurken onun çocukları olduğumuzu isbat edebilecek miyiz? Bir kere daha isbat ettik; tarihde yüzlerce tekrarından sonra XX. Asırda Çanakkale'den başlayarak Ankara önlerinde de şahane cihadın eşsiz örneğini verdik. İstiklâl Savaşı'nı yapan büyük milletin meclis binasının önünde dururken, kürenin

bütün havasını teneffüs etmiş gibi coştum, büyüdüm. Sanki tarih tarafından tebrik edildim. Sanki ecdadın elleriyle göklere yükseltildim. Beni kucaklayan mübarek varlıkların arasında Mehmet Âkif'ler, Hüseyin Avni'ler, Ali Şükrü'ler vardı. Onlara dönerek "Siz, dedim, bu milleti esaretten kurtardınız, selâmete götürecek ilhamı da ruhlara sundunuz. Bize ancak plân ve proje hazırlıkları kaldı. Öyle iken biz ne için böylesine bunaldık? Önümüzdeki bu aşılmaz uçurum nedir?.." Onlar me'yus ve küskün sustular. Ben başşehirin varoşlarına daldım. Şehir büyümüş, büyüyen bir mide gibi genişlemiş. Dağları, tepeleri sarmış. Yıldırım'ın altında ölen atların kişnediği yaylanın ötesinde berisinde fabrika bacaları kesik kesik soluyor. Yer yer Amerikalı kiracılara yalvaran İngilizce yazılmış kiralık ev ilânlarının karşısında, Hüseyin Avni'nin "Kâbe-i Millet" diye adlandırdığı İstiklâl Mücadelesi'ni yapan meclis binasının gözlerine perde inmiş. Aşk, iman ve mücadele beldesine önce Bizans'ın hırsları, sonra da onun peşinden gelen Avrupa ve Amerika'nın bütün kemirici iştihaları dolmuş. Sokaklarda neşvesiz, heyecansız insanlar dolaşıyor. Tabiat insanının iç samimiyetini yok eden bir durgunluk, bir isteksizlik, bir idealsizlikle memnun görünen bu insanlar sanki hayırla şerrin ötesinde yaşıyorlar. Tastamam makineleşmiş bu varlıkların yanında insanın âdeta, uzaktaki büyük şehrin, kendisini mahkûm eden hâkimin karısında coşan sabıkalılarını arayacağı geliyor. Bu halk acaba bir İstiklâl Mücadelesi daha yapabilir mi? İnşaat, îrad ve maaş hesaplarının verdiği tatminle durulmuş bu medenî çehrelerin karakter muhasebesi insanı düşündürüyor. Devlet dairelerinde en aşağıdan başlıyarak Ulu'l-emre kadar götüren basamaklar arıyorsunuz. Mesûliyet yüküyle ağırlaşmış gövdeler, cemaatın azabiyle olgunlaşmış bakışlar, kararmış alınlar görmek istiyorsunuz, boşuna. İdare makamlarında hep aynı hizada duran salahiyetlerin şahsî hesaplar ve gizli menfaatlarla iş yaptığını görüyorsunuz. Devlet, yeryüzünde gözüken ilâhî irade olmadıktan sonra halkın yaşattığı nice nice sefâletlerin sentezi mi olsun?.. Bu acıklı terkibe biraz insaf ve korku mayası katmak, gaye olan selâ-

meti sağlar mı? Mesûliyet, fertlerinkine çok üstün kuvvete sahip ellerle yükseltilmezse, insanın istiyerek kendi sırtına yüklenebileceği bir yük müdür? Derinleri araştırıldığı zaman hiç ilâhî kaynaktan sızmayan otoritenin yapabileceklerinden korkulmaz mı? Öyle şehirler var ki, içerisine her adımda bir mabed yapsanız, o yine mabetsizdir. Başşehri ben yine mabedsiz buldum; çünkü o fütursuz, tasasız, acısız bir ölü yüzü gibidir. Ağaç kurutulur, hayvan kısırlaştırılır. İnsan da şımartılmakla duygusuz ve kalpsiz yapılır. Başşehirde ben bir ıztırap aradım, yok. Kor gibi için için yanan bir köşe aradım, yok. Gökyüzüne açılan bir kapı aradım, yok.

Bir belde bir mânadır, şehir bir insandır; onda bir insan çehresi görünür, bir ruh saklanır, bir kalp çarpar. Hiç acı çekmeyen insan bulunmadığı gibi, acı duymayan şehir de olmaz. Anadolu'nun şehirleri hep birer acının çehreleştirdiği âbidelerdir. Evet her şehir kalbe çevrilmiş bir bakıştır. Ancak ondaki mânayı çözmek de bir maharettir. Erzurum niye öylesine kahraman duruşlu, Bursa neden o derece ilâhî bakışlıdır? Sivas niçin o kadar mahzun, Maraş neden öyle perişandır? Eski Ankara hâlâ Yıldırım'ın mâtemini yaşattığı halde onun göğsüne hançer gibi yapılar saplanmış. O muztarip yüz öylesine karartılmış ki, Hacı Bayram bile ruhaniyetini çekmiş, sıyrılmış; Ulu mabedde velveleden başka bir şey kalmamış. İbadeti ruhsuz bir alış veriş halinde yapmaktan usanmayan gölgeler, Hacı Bektaş halifesinin bu hayranları da zamanında padişaha bildirdiği müritlerinin sayısından fazla değildir.

Kuruluş esnasında "mabetsiz şehir kurduk" diye öğünenlerin görüşleriyle emellerini iflâs ettirmek iddialariyle Yenişehir'e yapılan caminin mecâlsiz duran minareleri de İslâm ruhunun ebedîliğe ses veren kuvvetini taşıyamayacak gibi çelimsizdirler.

Tarihte iz bırakan başşehirlerin meşhur meydanları onların kalbi olmuştu. Anita'da Sokrat'tan sonra Sen Pol'un vaaz ettiği Areopag meydaniyle Roma'da ilk Hıristiyanların ahşi hayvanların pençesine atıldığı Kolize öyle değil midir? Kızılay meydanından geçerken burası hiçbir zaman Kızıl meydanı düşündürmesin diye

hayalimin bütün yollarını tıkadım. Sen pol ile Sen Piyer'deki aşkı, Hacı Bektaş'ların, Hacı Bayram'ların imaniyle kendinde birleştirecek büyük kurtarıcının Kızılay meydanında yükselecek simasını tasarlamaya çalıştım. Lâkin bu hayali besleyebilmek için yaylanın kendinde kalbinden bir ümit ışığı çıkarma gayretleri beyhude. Yayla acıyı, çileyi çekmemiş. Yıldırım'ın azabından bir iz bile taşımıyor. Yayha muhteşem ve engin bir yokluk tablosu sanki. Yaşarmayı unutan gözlerin karşısında kısır bir ana gibi duygusuz duran yaylanın üstünde uçan kuşlar yok. Ulu çınarların altında neşeli çocuklar gibi suları şakırdayan çeşme başları yok. Narin kavakların altında abdest alan ak sakallı ihtiyarları yok.

Yaylanın çocukları Hacı Bayram'a bağlanmasını bilmediklerinden, bir zamandanberi içlerinden gelen takatsizlikle solmuşlardı. Sonunda onları çürüten New-York, Londra ve Paris havaları oldu. İlkel insan ruh ve zihniyetinin yarısını almış, medenî tekniğin de yarısını. Bunları Hacı Bayram'lara istihfafla gülen bir seyirci kütlesinin hayranlığı önünde birleştiriniz, bugün bu topraklarda barınan duyuş ve düşünüş tarzını elde edersiniz.

Yaylaya tekrar geleceğim. Bu toprakta yeşermesini özlediğim yepyeni bir tohumla dönmek istiyorum. Vakıa gamsız yaylanın dostlukları eriten havasındaki duygusuzluk, insana benliğini yitirme korkusu veriyor. Ben bu korkudan kurtulmak için, asrın tekniğinden önce Hacı Bayram'a sığınmanın tekniğine bağlanmak lâzım olduğuna inanıyorum. Tâ ki, milletime yeni bir doğuş olması lâzım gelen XX. asır, yeni nesillere mezar olmasın. Başşehirden ayrılırken pek yakında onu bir güneş beldesi yapacak neslin hayaliyle coşkundum.

Hareket, I/9, Eylül 1966; *YT*/2.

Yarınki Türkiye'nin kurucuları, yaşama zevkini bırakıp yaşatma aşkına gönül verecek, sabırlı ve azimli, lâkin gösterişsiz ve nümayişsiz çalışan, ruh cephesinin maden işçileri olacaklardır. Bu ruh amelesinin ilk ve esaslı işi, insan yetiştirmektir. Hünerleri hep fedakârlık olan bu hizmet ehli gençler, hizmetlerinin mükâfatını da hizmet ettikleri insanlardan beklemiyecekler, sonsuzluğa sundukları eserin sesinin akislerini yine sonsuzluktan dinleyeceklerdir. Yarınki Türkiye'nin kurucuları, millet ve cemaat uğrunda fedakârlıklar kabullenenlerin artık bulunmadığı cemiyetimizde, muhtelif sîmâda insanları şahıslarında birleştireceklerdir. Onlarda Yunus Yavuz'la birleşecek; Sinan Âkif'e uzanacak; Ebu Hanife Hüseyin Avni'yi tebrik edecektir. Ve onların eseri olan yarınki Türkiye, şu temellerin üstünde kurulacak: Anadolu'nun toprağından kaynayan bir kan, cemaat için harcanan emek, bin yıllık bir tarih, otoriteli bir devlet ve ebedî olduğuna inanmış bir ruh...

ISBN 975-7032-23-9

KAPAK DÜZENİ: YAZIEVİ